

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK
31. SZÁM.

A SELMECBÁNYAI CÉHEK ÉLETE.

IRTA

M. SCHINDLER GYULA

BUDAPESTI FELSŐBB LEÁNYISKOLAI TANÁR.

SELMECBÁNYA

JOERGES ÁGOST ÖZVEGYE ÉS FIA NYOMÁSA

1909.

Előszó.

Selmecbánya, hazánk legrégebb városainak egyike nem egyszer vezetője volt Észak-Magyarország városainak.

Ezért céheinek története sok esetben több város beléletét és céheinek történeti fejlődését is megvilágítja, habár Selmecbányán minden más iparág elsősorban és sokáig a bányászat szolgálatában állott.

Értekezésemben Selmecbánya város levéltárának kezemhez jutott anyagát, a M. Nemz. Muzeum levéltárában és a budapesti Tudomány-Egyetem Könyvtárának levéltárában talált céh-iratok adatait dolgoztam fel és felhasználtam az egyes városi polgároktól tulajdonomba jutott eredeti iratokat is.

A tudományos módszerre nézve nagyságos *Békefi Remig dr.* egyetemi ny. r. professor úrtól nyertem irányítást, aki értekezésem megírásában is buzdítással és tanácsadással mindenkor készségesen támogatott.

Végül köszönettel tartozom Selmec- és Béalábánya sz. kir. bányaváros tanácsának is, hogy munkámat szives érdeklődéssel pártfogolta.

Selmecbányán, 1908. karácsonyán.

Szerző.

Tartalomjegyzék.

	Oldalszám
<i>Előszó</i>	III
<i>Tartalomjegyzék</i>	V
<i>Rövidítések magyarázata</i>	IX

I. RÉSZ.

A selmecebányai céhek története.

I. FEJEZET.

A selmecebányai céhek megalakulása és a céhbiztos.

A cég fogalma, neve, célja. A céhszabályzatok szerkezete; kiállítói. A céhíratok fontossága. A selmecebányai céhek német eredetűek, megalakulásuk. Független céhek. A fiók cég, szövetkezett cég, közös cég megalakulásának okai és fejlődésök. A fiók cég viszonya a főládához. A közös cég és fajtái. Szövetkezett céhek. A szövetkezés módja, célja, előnyei, szervezete, hatalma. Az elkülönülés szabályos módja. Az országos cég. Megalakulása. A kalmárok céhe. Zárt cég. A céhbiztos etőfutárja. III. Károly tőrekvései. A céhbiztos megjelenése 1729. Feladatai. Hatásköre. Élete összeforr a cégrendszer életével. A cégrendszer megszűnése. 1—54

II. FEJEZET.

Vallásügy.

A vallásügy fontos szerepe a céhek történetében. A selmecebányai lakosság a XVI. sz. előtt vallásos. A reformáció Selmecebányán. A céglevelek vallásos hangja. A protestánsok türelmetlensége. Jezsuiták megjelenése másodízben 1664. Sikeres működésük; ebben támogatást nyernek a kir. helytartó tanácstól. A lutheránus mesterek panasza. Thököli alatt javul helyzetük. II. Rákóczi Ferenc alatt egyenjogúság uralkodik. 1709-től a hatalom a róm. kath. soké. A luth. mesterek elnyomása; a császári biztosok parancsai. Felekezeti villongások. A cégzászló és vallásos körmenetek. A sátoros ünnepi misén kötelező áldozás. A hitélet gondozása. Kath. cég. Keresztyén műemlékek: Sz. Háromság szobra és a Kálvária. 55—74

II. RÉSZ.

A selmebányai céhek belső élete.

I. FEJEZET.

A selmebányai céhek belső szervezete.

A céh szervezete a XV. sz. A legidősebb mester. A céhmesterek neve és száma. A céhmester választása és megerősítése. A választás ideje. A céhmester esküje, céh lakoma. Az uralkodóház jóléteért való ima. A céhmester tiszte; költségei; jövedelme; számadata. A múltató mesterek feladata. A céhjegyző tisztje és jövedelme. A ifjúmester szolgálata; a céh gyűlésen; egyéb kötelességei; felmentésének díja 75—94

II. FEJEZET.

Az inas élete.

Az inas szerződtésének feltételei és módja. A kezesek. A kezesség díja. Próbaidő. Az inaskodás tartamának megállapítása. A felvétel díja. Áldomás. Az inas kórházdíja. Az inas kiképzése, nevelése. A verés tilalma. Az inas kötelességei; keresete; ápolása; segélyezése; eltemetése. Az inasruha. Az inas felszabadulása. Áldomás 95—108

III. FEJEZET.

A legény élete.

A legények társasága. Az atyamester megválasztásának módja; az atyamester tiszte. Az időslegény feladata. A Beisitz Meisterek tiszte. Bejáró mester. A legények gyűlése; a gyűlés ideje. A gyűlésen való magaviselet. A társaság hatásköre. Felvétel a társaságba; akadályai; a felvétel díja. A legény avatása, a keresztelés módja. Áldomás. A társpharas legény oklevele. A tanulólevél szerkezete; kiváltásának költségei. Mária Terézia rendszeresíti a tanulólevelet és útlevelet. A vándorkönyv megjelenése; díja, használata. A legény búcsúja. A vándorlás tartama; czéjja. Szabadulás a vándorlás alól. A legény vándorútján. A »szállás« (Herberg). Jelentkezés a szálláson és a hatóságnál. Munkakeresés. A költséglevél. Két heti vándormunka. A vándorlegény belépése a legénytársaságba, a felvétel díja. A legény adója. A legény viszonya a mesterhez. A legények ellátása; heti bére. A munkaidő; ennek szabályozása. Korhelyhétfő; egyéb rossz szokások. Királyi tilalmak. A céhhatározat titokban tartása. Engedelmesség a céhtisztviselők és a mesterek iránt. A munkafelmondás ideje és módja. A legény vallásossága. Templombajárás, szülők tisztelete. Vallásos körmeneten és áldozáson való megjelenés. A legény ápolása, segélyezése. Temetésen való részvétel 109—148

IV. FEJEZET.

A mester élete.

- a) A mester éves legény:* avatásának feltételei: törvényes származás, nemzetiség; mesterév. A mesterév bejelentése; költségei; beszüntetése; váltságdíja. *b) A remekmester.* A remek készítésének engedélye; költségei; módja. A mesterremek megvizsgálása. A hibás remek bírsága. A polgárjog. Oklevél a remekről. Mesterlakoma. Mesterdíj. A házasság előírása. *c) Kivételek.* A mester leányának vagy özvegyének férje. Landmeister. Idegen mester társulása. Mesterfiának mesteravatása; előnyei. *d) Tökéletesmester.* Idősebb és fiatalabb mester; jogai; inas, legény felfogadása. Küzdelem az egyenjogúságért. A nyers anyag beszerzése. *e) Vásárok* neve, ideje. Idegen a vásáron. Vásárdíj. A sátrak elhelyezésének rendje. Mester a hetivásáron; a vásárcsarnokban; előjoga. *f) A céhgyűlésen* a mester jogai; tisztviselők választása. Bíraskodás; a megítélhető bírság nagysága; hová fordítása. Határozathozatal. A céhmester működésének ellenőrzése. *g) A mester kötelességei.* A céhgyűlésen való megjelenés. A gyűlés összehívatásáért járó díj. Céhadó. Városi adó. A város védelme. A mester kötelessége mestertársa iránt: tisztelet; felebaráti szeretet; kölcsönösség. Szerencsétlenül járt és beteg mester segítése; ápolása. A mester temetése. Gondoskodás az özvegyről és árvákról. Ifjúmester az özvegy műhelyében. Özvegy a vásáron és a vásárcsarnokban. Inastartás. Az ifjúmester társulásának előnyei. Az özvegy kötelességei. Temetése 148—213

IV. RÉSZ.

FÜGGELÉK.

- 1650. a lévai eszmadia céh a selmebányai eszmadia céhnek kiállítja a céhszabályzatot.* 214—222

Rövidítések magyarázata.

- a. = articulus.
bányavár. = bányaváros.
bev. bevez. = bevezetés.
caeh. = caehales.
céd. = cédula.
cl. = céhlevél.
Egy. könyv. = Egyetemi Könyvtár levéltára.
er. ered. = eredeti.
foly. = folyamodvány.
id. mű = idézett mű.
jegyk. jk. = jegyzőkönyv.
jelent. = jelentés.
k. n. = kelet nélkül.
körm. = körmöcbányai
köt. = kötet.
kötélv. = kötélverők.
l. = lap.
leg. = legény.
lv. lvt. lvtr. = levéltár.
M. N. M. = Magyar Nemzeti Múzeum levéltára.
prot. = protestáns.
rendsz. = rendszabályzat.
Selcb. = Selmechánya.
Selmech. M. = Selmechányai Múzeum.
t. képen = tulajdonképen.
tulajd. = tulajdonom.
Ujvár = Érsekujvár.
u. az. = ugyanaz.
u. o. = ugyanott.
-

I. RÉSZ.

A selmecebányai céhek kültörténete.

I. FEJEZET.

A selmecebányai céhek megalakulása és a céhbiztos.

A céh fogalma neve, célja. A céhszabályzatok szerkezete; kiállítói. A céh-
iratok fontossága. A selmecebányai céhek német eredetűek, megalakulásuk.
Független céhek. A fiók céh, szövetkezett céh, közös céh megalakulásának
okai és fejlődésük. A fiók céh viszonya a főládához. A közös céh és fajtái.
Szövetkezett céhek. A szövetkezés módja, célja, előnyei, szervezete, hatalma.
Az elkülönülés szabályos módja. Az országos céh. Megalakulása. A kalmár-
rok céhe. Zárt céh. A céhbiztos előfutárja. III. Károly törekvései. A céh-
biztos megjelenése 1729. Feladatai. Hatásköre. Élete összeforr a céhrendszer
életével. A céhrendszer megszűnése.

A céhek általában az egy foglalkozású iparosok alkotta
testületek.

Az iparosok ezen testületei többféle néven fordulnak elő
a céhiratokban.

Nevök: Ordnung,¹ Zech,² der Lad,³ Hauptlade,⁴ Innung,⁵

¹ 1551. szabó céhl. bevezetés (Selmb. lvtr. eredeti) 1707. jún. 22. kő-
faragó és kőműves céhlev. bev. (Selmech. lvlt. XX. Fons.) stb.

² 1487. mészáros cl. bev. Selmech. lvlt. eredeti, 1570. cipész cl. bev.
(U. o. ered.), 1591. máj. 15. pintér cl. bev. (U. o. ered.), 1609 júl. 17. timár
cl. bevezetés (U. o. eredeti) stb.

³ 1677. szept. 17. puskaművesek cl. 2. p. (U. o. XX. Fons.) K. n.
kereskedő cl. 12. pont. (U. o. XX. Fons.)

⁴ 1767. X. 20. lőcsei tükészítők levele Demiany tükészítőhöz. (Selmech)
lvlt. XX. Fons.) 1703. jún. 30. szövetk. timár céh egyezsége. (U. o. XX. Fons.)

⁵ 1758. jún. 30. Kalmár Jeremiás aranyműves folyamodv. (U. o.)

Bruderschaft,¹ Irte,² latinul: Fraternitas,³ Chaecha,⁴ tótul: Cech.⁵ Braterstwo, Cechowno Braterstwo,⁶ Poriadok.⁷

E testületek *célja* az ipar megvédése és a kézműves tisztességes életfentartásának biztosítása.

Eredeténél fogva városi intézmény, a városi hatóság ótalma alatt áll, mely patronatusi jogát a városi tanács az általa megerősített céhszabályzatokban is kifejezésre juttatja.

A céhszabályzatot az ú. n. *céhlevelek* alakjában állították ki.

A céhlevelek neve a céhszabályzatokban egyszerűen levél, németül »Brief«, latinul »literae.«

Ezen céhlevél rendes *szerkezete* a következő. Kezdődik az *intitulatio*-val vagy az okl.-adó nevével, még pedig teljesen ünnepies alakban. Így körül-belül 1670-ig a város polgárságát személyesítő bíró és tanács az oklevél adó.

Ennek jeléül a »Mi a magyarországi Selmechbánya szab. kir. bányaváros bírāja és tanácsa«⁸ formával kezdik.

A város hatóságának ezen általános megnevezése után következik a névleges felsorolása az azon idei város bírójának és tanácstagoknak, a bányabírótság tisztét betöltő tanácstag külön megnevezésével.⁹

Ezt követi a *promulgatio*, az oklevél kiadásának tudtúl adása. Azután a *narratio*, melyben az oklevéladó elmondja, hogy ezen és ezen mesteremberek megjelenvén előtte, tőle egy

¹ 1487. mészáros cl. bev. (Telmech. lvtl. ered.), 1584. bányaiások cl. (U. o. XX. Fons.), 1688 kalmár cl. bev. (U. o.)

² 1676. a pintér cl. 13. és 20. pont. (U. o.)

³ 1688. Kalmár cl. 3. a. (U. o.)

⁴ 1660. dec. 1. csizmadia cl. bev. (Selmech. lvtl. ered.), K. n. kalapos céh pótszabályai. (Tulajdonom.)

⁵ 1706. nov. 3. kalmár cl. 1 p. (Selmech. lvtl. XX. Fons.) »Kölszik levél.« (Tulajdonom)

⁶ 1706. nov. 3. kalmár cl. 1., 10., 11., 13. stb. p. (U. o. XX. Fons.)

⁷ 1741. A csizmadia mesterek lajstroma. (U. o.)

⁸ »Wir N. Richter und Rath der kuniglichen freien Bergstadt Schemnitz in Hungern.« (1580. dec. 7. szűcs cl. Selmech. lvtl.)

⁹ »Als dieser Zeit Richter Ehrhart Thainiger und Rathgeschwerne Burkhart Lerberer, Lukas Staub, Leonarth Esopus, Miche Karl, Jónás Raner Bergmeister, Dávid Stöchl, Elias Schalt, und Endris Unvertzagt« (U. o.)

céhszabályzat kiállítását vagy csak megerősítését kérték. Az oklevéladó ezután egy általános *arengá*-val, vagyis egy mondatban indokolja azt, hogy a szabályzatot milyen jognál fogva és mily nemes célra adta ki.¹

A királyoktól és ősöktől rájuk ruházott hatalomnál fogva és azon köteleességteljesítés átérzésében és tudatában, mely hivatásuk magaslatán őket áthatja s melyre letett esküjük is kötelezi, hogy mindenben a város javára és nyugalmanak fenntartására törekedjenek — teljesítik a megjelent mesterek kérelmét, kik a város javának és tekintélyének növelését, az Isten tiszteletét és a lakók jólétét öregbíteni akarják.

Végül igéri a tanács, hogy a céhet ótalmába fogadja.

Ezután következik a *rendszabályzat*, mely a XV. sz-i céhlevelekben nincs külön számozott pontokba foglalva, hanem egyik szabály a másikba olvadt,² vagy pedig a »továbbá« (»item«) szócskával különül el.³

A XVI. sz-tól a szabálypontokat a sorszámnev számával és kiírt nevével látják el, tehát »I.« és utána »elsőször,« római II. és utána »másodszer.«⁴

Az első pont rendszeren a vallásos életre int.

A *protocolon* befejező részében a tanács szigoruan megparancsolja, hogy a mesterek a szabályzatokhoz ragaszkodjanak, vagyis a „*formula poena*“-val látja el a céhlevelet. Ezt követi a megerősítés általános formája, a megerősítő pecsét nemének, vagyis a városi nagy függő pecsétnek megnevezésével (*sigillatio*). Végül a *dátum* keresztény időszámítás szerint.

A céhlevél külső formája *patens*, nyílt oklevél (literae patentes).

A XV., XVI. és XVII. sz-ban kizárólag bőrhártyán állítják ki, gyakran szép több színű inicialé- (kezdő betű)-val. A XVIII. sz-tól megjelenik a könyvforma és a papiros sokszor pazar kiállítással; arany és más színű kezdő betűkkel, sőt az első 3—4 sort is aranyszínű íróanyaggal írják. A függő pecsét tok-

¹ 1570. cipész cl. (Selmech. ltr. eredeti.)

² 1446. szabó céhl. (Selmech. lvtl. ered.)

³ 1487. mészáros céhl. (Selmech. lvtl. ered.)

⁴ »Zum ersten,« »zum zweiten« stb.

ban itt szerepel, melyet többször arany zsinórral erősítenek meg a pergamenhez, vagy könyvhöz.¹

A XVII. sz. végétől a céhleveleket jobbára *a kir. kancellária* állítja ki s a kir. kancelláriában kiállított céhlevelek ezen kancellária megállapított privilegialis formájú oklevelek formuláit mutatják.

A céhlevelek a társadalom egy rétegének társadalmi, politikai és gazdasági viszonyait tükröztetik vissza.

Fontosságuk a kulturhistorikusra jelentékeny, mert bármely helyen, bármi tárgygyal is foglalkozik behatóbban, mindenütt találkozik ipartermékekkel, melyek ujmutatnak termelőjükre. Ezen termelő, az iparos, társadalmi életét úgyszólván minden vonatkozásban a céhlevelekben szabályozták.

A céhlevelek történeti vizsgálatánál főirányító a céhlevelek kelte, mert a korviszonyok, vagy a politikai, vallásügyi, gazdasági, társadalmi helyzet megváltozásával a céhszabályzatok is módosulhatnak. Különösen a szabályzatok szellemének ezen módosulása mutatja az intézmény fejlődését, mert a szabályzat élete egy az intézmény életével, mely csak addig él, míg fennállanak azon körülmények, melyek mellett az életre kelt.

Nem csekély fontosságú a *céhlevelek eredeté*-nek a megállapítása sem, vagyis az, hogy egy-egy céhlevél mely város céhétől, mely felsőbb hatóság támogatásával lett az illető céh rendszabályzatává. Mert gyakran fordul elő, hogy a selmecbányai céhek igen messze fekvő város céhétől kapják a rendszabályzatot. Ezen tény arra utal, hogy a céhek szervezete általánosságban majdnem mindenütt egyformaságot mutat, azonban a részletekben alkalmazkodnak a helyi viszonyokhoz; a város phisikai, és különleges jogi helyzetéhez és szokásaihoz, melyek különben is egy-egy ipar üzésésének és egy idegen mester letelepedésének a lehetőségét is megszabják.

Ezen alkalmazkodás nyoma kivált a XV. XVI. sőt a XVII. sz-i selmecbányai céhlevelekben megjelhető.

A céhlevelek egyéb céhíratokkal együtt az említetteken kívül figyelmet érdemelnek a *nyelvtörténet-író* részéről is.

¹ 1666. szept. 1. szabó céhl. (Selmeczb. lvt.), 1704. február 29. timár céh rend. (Selmech. lvt.), 1706. nov. 3. keresk céh rendsz. (Selmech. lvt. ered.)

Tekintsünk csak — nem is céhszabályzatba, — hanem egy magyar céhjegyzőkönyvbe, vagy más magyar nyelvű céhíratba, s ott a kézművesek közönségesen használt szavai között találunk jellemző tulajdonneveket, szerszámok, árúk, iparcikkek, tisztviselők, ételek, italok, edények, iratok stb. megnevezését.

A selmecebányai céhíratok a magyar embernek nem nyújtják ezt a tudományos kedvtelést, mert csaknem minden irat német avagy latin nyelven íródott; kivételes a tót nyelvű és fehér holló a magyar. Mégis, ha megjelenik a fehér holló s olvas az ember német, avagy tót iratban, »keltsik levil« »műhely« »kesenű pohár« s ehhez hasonló szavakat, szinte örömköny csordul szeméből, hogy az édes magyar szó még Selmecebánya hatalmas, szilárd természeti és szellemi falain is áttört és hódított a társadalom alsóbb fokú rétegeiben.

A történelemből tudjuk, hogy Magyarországon a *német hospesek* képezték a iparúzők javarészét s a mennyiben a magyarországi kézművesség törzsét eredetileg a német elem alkotta, következtethetjük, hogy a *céhrendszer Németországból származott át hozzánk*.

Ilyen eredetűek a selmecebányai céhek is, ahol első hiteles adat szerint II. Endre korában türingiai hospesek ismertethették meg a céhrendszert.

Selmecebánya városának német jellegét tükrözteti vissza az is, hogy királyaink IV. Bélától kezdve német nyelvű privilegiális oklevelékben ruházták fel a várost jogokkal, szabadalmakkal. A ránk maradt selmecebányai céhlevelek — a csizmadia magyar és a kalmár tót céhszabályait leszámítva — szintén német nyelven írvák még akkor is, ha azokat a kir. kancellária állítja ki. Ezen esetekben — szórványosan I. Lipót korától — a céhlevelekben csak a protokollt szerkesztik latin nyelven, az articulásokat ellenben mindenkor német nyelven írták.

Az 1608-iki törvény 13-ik törvénycikkelye némi kivételt enged a jövőre, mivel elrendeli, hogy a bányavárosokba ezentúl magyart és tótót befogadjanak és lássanak el polgárjoggal. Selmecebányán ugyan a tótóknak már a XVI. sz. is megvolt az a joguk, hogy polgárjogot nyerhetnek, sőt 1580. a szűcsök között többségben találjuk¹ a vend szűcs mestereket; de ez

¹ 1580. Beer szűcs mester jelentése. (Selmeceb. lvt. XX. Fons. ered.)

kivételes eset, mely csupán a szűcsök engedékeny, mondjuk szabadelvű céhszabályzatának tudható be.

Ettől fogva magyar céhek is alakulnak és magyar meg tót szabályzatokkal találkozunk.

I. Lipót koráig a selmecebányai *céhek szabályait* kizárólag *a városi tanács állította ki* s erősítette meg.

A városi tanács ezen kizárólagos jogát különösen a »Tripartitum« 3-ik részének első és második paragrafusára alapítottak. Szívósan is védi a város ezen jogát mindaddig, míg a megerősödött, szinte abszolút királyi hatalommal szemben ellenálló képessége megszűnik III. Károly uralkodása alatt s a céhek szabályait ezen idő óta a kir. helytartó tanács ellenjegyzésével a király adja ki.

Ezen átalakulás megvilágosítására fontosnak ígérkezik néhány *selmecebányai céhnek* a céhiratokból kihámozható *megalakulását* bemutatnunk.

A fennmaradt legrégebb selmecebányai céhlevél a szabók 1446. okt. 28-iki céhszabályzata; azonban ez sem teljesen eredeti, hanem egy 1551-iki hiteles formájú átiratban van meg.

Az 1446-iki transumptumos céhlevélből megtudjuk, hogy 3 szabó mester és a többi mester nevében arra kérte a tanácsot, hogy céhjogaikat, melyeket a tanács elődei és őseitől nyertek »a régi nemes szokás szerint« ujjítsa meg és erősítse meg. A tanács a szabóknak kérelmét teljesítette s örök időkre megadta nekik a céhet.¹⁾

Ezen 1446-iki céhlevélben nem találunk arra nyomot, hogy egy kész céhszabályzat után állították volna azt ki. De nem is találhatunk, mert az eredeti valószínűleg az 1442-iki Rozgonyi-féle dulás alkalmával veszett el.

1551-ben azután ismét megjelentek a szabómesterek nevében a tanács előtt a céh céhmestere egy szabómesterrel, s felmutatván az 1446-iki céhlevelet, annak megerősítését és bővítését kérték. A tanács a kérelmet teljesítendő szórul-szóra leírta az 1446-iki szabályzatokat, melyeket egy ponttal bővített meg, melyben a szabókat a kontárok ellen védi meg.

E céhszabályzatokat 1614-ben ismét bővítik és megújítják.² Mindezekben azonban a céh vallásügyéről nem esik szó.

¹ 1446. okt. 28. szabó cl. Selmeceb. levlt. eredeti.

² 1614. febr. 14. a szabó céh szabályai. Selmeceb. lvt. eredt.

1666-ban¹ a teljesen lutheránus szabó céh a szintén lutheránus tanácscsal olyan pontokkal bővítették a régi szabályzatot, mely a suszter céhet protestáns alapra helyezte. A midőn a dolgok állapota megváltozott és a róm. katolikusok számban egyre gyarapodtak, 1727-ben² a katolikus szabómesterek a protestáns mesterek megkérdezése illetve beleegyezése nélkül 3 új céharticulust kértek a tanácstól, mely a lutheránus szellemű pontokat megsemmisítette és a protestáns mestereket egy céhzászló felállítására, a körmeneteken és a misén való megjelenésre, azonkívül a mise alkalmával áldozattételre kényszerítette. A felbőszült protestánsok jogaik védelmére keltek. A kamaragróf segítségét kérték. A kamaragróf a város bíróját vonta kérdőre.

Fail János bíró az átiratra bő választ adott. Ebben bebizonyítja, hogy a városnak az 1715-iki 79-ik t.-cikk értelmében joga van a céhben mutatkozó szabálytalanságokat megszüntetni, sőt a céhet beszüntetni. Továbbá, miként az 1666-iki példa is mutatja, midőn a lutheránus tanács új pontokat adott ki, joga van új szabályokat hozni a céhek számára, anélkül, hogy ehhez törvényes segítséget keressen.

Fail János bíró eljárását a helytartótanács is helyesnek találta, egyúttal azonban megszüntette a városi tanácsnak céhszabályt hozó jogát. Az 1727-iki céhlevél szellemében 1738. szept. 25-én III. Károly megbővíti és megerősíti a szabók céhszabályait, melyet azután a városi tanács u. azon évi nov. 26-án tartott közgyűlésen hirdetett ki.

A tanácsnak tehát csak a proclamatio joga illetve kötelessége maradt meg.³

Elteltekintve a mészárosok céhétől, melynek a szabók céhlevele után a legrégebb 1487-ből fennmaradt eredeti céhszabályait őrzik a selmechányai múzeumban, mely céh azonban nem tudta megőrizni önállóságát, azért erről külön szólunk, mondom eltekintve e céhtől, a cipészek céhe sorakozik a szabó céh után, mivel mint önállóságát mindenkor megőrző céh a céhlevelek és céhíratok nyomán korát tekintve a szabó céhet követi.

¹ 1666. szept. 1. a szabó céh szabályai. Selmech. lvt. ered.

² 1729. A protest. és róm. kath. szabómesterek folyamodványai. XX. Fons. Selmech. lvt.

³ 1738. IX. 25. szabó céh szab. (M. N. M. er.)

Az 1570-iki cipészek céhszabályzatában u. is azt olvassuk, hogy ezen évben négy cipész mester megjelent a tanácsházban és a többi Selmecebányán és tartozékán, Hodrusbányán elő cipésmesterek nevében arra kérte a tanácsot, hogy a felmutatott céhszabályzatok alapján, melyeket a tanács 1513. Selmecebánya városának nagy függő pecsétjével ellátott hártján állított ki, s azt újból 1556-ban erősítette meg, némely pontban módosított új céhszabályzatot állítson ki.¹

Kérelmüket avval indokolják, hogy mivel a régibb céhlevélben a mesterremek szabásáról alig esik szó, azért most a céhbe lépő mesterlegénynek a céhszabályok szigorával kívánják a mesterremek elkészítését előírni. A városi tanács a cipészek kérelmét jogosnak találta és hogy *kivált a bányászatra* áldásthozó legyen: az új céhszabályzatot ünnepi formában kiállította.²

1655. ismét megjelennek a cipésmesterek a városi tanács előtt és arra kérik, hogy az 1530-iki és 1556-iki céhszabályokat módosítsa és bővítse ki. Ezen új céhszabályzatok sok tekintetben módosulnak.³ A céhek fejlődésének kidomborítására kiemelhetjük azt, hogy ezen 1655-iki céhszabályzat különösen a céhtagok személyes szabadságát korlátozza erősebben; továbbá az idegenek céhbelépését és a vásárokon való megjelenését súlyosan megnehezíti. Szóval a szabad versenyt lehetővé teszi.

Vallásügyi szempontból feltűnik az első articulus azon követelménye, hogy a céhtagok vasárnap és csütörtökön az istentiszteleten megjelenjenek, mely követelmény a katolikusok felülkerekedésével legfőbb ütköző pont lett.

Hasonló alakulást találunk a szűcsöknél, kovácsoknál és kádárok céhénél.

A *szűcsök* 1580-iki céhszabályzata olyan benyomást tesz, mintha a szűcsök csak ezen időben alakítottak volna céhet Selmecebányán. A bevezetésben t. i. semmi hivatkozás nincs egy korábbi céhlevélre vagy arra, hogy a szűcsök már előbb céhszervezetben éltek volna, sőt az első szabályban is jónak látják elrendelni, hogy a szűcs céh egy pecsétet készítsen, melyen egy

¹ 1570. júl. 21. cipész cl. bevezető rész. (Selmeceb. lvtr. ered.)

² 1570. júl. 21. cipész cl. (Selmeceb. lvtr. ered.)

³ 1655. okt. 22. cipész cl. XX. Fons. (Selmeceb. lvtr.)

szűcs kád legyen ábrázolva felette lebegő gerlicével.¹ Jegyzőkönyveik ellenben, melyeket az 1567-iki évvel nyitottak meg, már fejlett céhszervezetet mutatnak.

A *pintérek céhe* 1591-ben már szervezve volt Selmecebányán. Céhszabályzata azonban nem lehetett, vagy talán elveszett, mert amint az 1591-iki céhlevélben a tanács jelenti, hogy a »pintér céh mesterei« megjelenve a tanács előtt, tudtára adták, hogy ők »egy akarattal megfontolt elmével a jó egyetértés, fegyelem és tisztesség fentartására« egymásközt rendszabályokat állapítottak meg.

A *pintérek* 1676-ban régi szűkkörű rendszabályaikat — a megváltozott korviszonyokhoz képest kibővítve, módosítva a tanács elé vitték, hogy az azokat helybenhagyja és megerősítse.

A pintérek ezen céhszabályzata az összes selmecebányai céhszabályzatok között a legterjedelmesebb és a legkimerítőbb. 36 pontból áll és eredetileg könyvformában állították ki.²

A *kovácsok* 1591-ben már szervezett céhben éltek, mert ez évben, midőn a tanács elé lépnek, a felmutatott céhszabályzatot csak néhány ponttal kibővíteni kérik. A tanács a kovácsok óhaját, ősi szabadságainak ismert hangoztatása mellett teljesíti s a céhszabályzatot módosítva és megerősítve kiadja.³

Az eddig ismertetett céhek *u. n. független céhek*, melyek fölött *más* céh egész életükön át sem fennhatóságot nem gyakorolt, sem valamely más közösség által önállóságán csorbát nem tehetett.

Ilyen céh még a *kőfaragók és kőművesek* céhe, mely 1707. azon panasszal lép a tanács elé, hogy összejövetelei alkalmával az eredeti szabályzatnak csak másolatát használhatják, mivel az eredeti céhlevél, »az egykori csata folyamán«, midőn az ellenség a várost meglepte, felgyújtotta, azután rabolt és fosztogatott⁴ elveszett. Továbbá azért is kérnek a kőművesek új szabályzatot, mivel a régiben semmi büntetés nincs meg-

¹ 1580. XII. 7. szűcs cl. bev. és l. a. (Selmeceb. lvtr. ered.)

² 1676. XII. 9. pintér cl. XX. Fons. (Selmeceb. lvtr. ered.) Csak másolatban s nem is hiteles formában találtam a selmecebányai levéltárban. (Cachales XX. Fons.)

³ 1591. III. 14. kovács cl. (Selmeceb. cl. ered.)

⁴ 1679. Tököly dandárnokának Jóna egri kanonoknak betörése.

szabva azon esetre, ha »a mester vagy legény valamiben vétkezik, vagy szabályellenesen űzi az ipart s e mellett a régi szabályzat, ami a mesteravatás szokásait illeti alig szól valamit.«¹

Hogy mikor alakult meg e céh, azt a jelen iratból megállapítani nem tudjuk. Még az sem deríthető ki, hogy mely időből való azon eredeti céhlevél, melyre ez alkalommal a kőművesek hivatkoznak. Egy bizonyos s ez az, hogy a kőművesek és kőfaragók céhe a legrégibbek közé tartozhatott. Selmecbánya XIII. sz. monumentális épületei: templomok, kórházak, kamara-ház stb. XVI. sz-i vára és várfalai kapui, kézzel fogható bizonyítékai a kőfaragók és kőművesek kifejlett iparának.

A céh fejlődésére élénk fényt vetnek azok indokok, melyeket a tanácsnak felhoznak kérelmek támogatására. A mester és a legény szabadságának korlátozása, a mesteravatás előírt költségei, a céhívás stb. a céhrendszer torzulását hirdetik.

S érdekes megfigyelni, hogy a korszellem mennyire dominál mindenek felett: a városi tanács jogosnak találja a kőművesek és kőfaragók kívánságait.

Ez a fejlődés az önálló céheknél.

A XVI. sz. háborús világa az iparosok legtöbbszörére káros hatással volt. E század végén általános a panasz a drágaság miatt.

A mészáros panaszkodik, hogy nem kap barmot és az adó nagy. A cipésznek az a panasz. hogy a mészárostól lehetetlen bőrt kapni. A marhahúsnak egy fontja 3 dénár, holott azelőtt 2 dénár volt, már pedig a legények mindennap megkivánják a húslevest és a húst és ha nem adják meg nekik, ott hagyják a munkát »kérik az obsitot.«

Egy ökörbőr ára 1 forint 75 dénár volt azelőtt, most 3 forint. S a cipőhöz nemcsak bőr kell, a hozzávaló zsír, háj s egyéb hasonló dolgok ára megkétszereződött. Csak a hájat említve, míg azelőtt 8—9 dénárjával vették, most 20 dénár. Így panaszkodnak a cipészek 1598-ban. Kérik a tanácsot, hogy az eddigi árszabást emelje fel, mert hiszen Körmöcön és Besztercebányán is magasabb a cipő ára, mint azelőtt.

A bányásznép szintén segítségért kiált, mert elpusztul a drágaság miatt.²

¹ 1707. jun. 22. kőfaragók és kőművesek chl. bev. (Selmech. lv. ered.)

² 1598. szept. 11. cipészek folyamodványa. (Selmech. lv. XX. Fons.)

A céhekben az idősebb mesterek elnyomják a fiatalabbakat s a nyersárú elővételi joga fölött élet-halál harc fejlődik ki közöttük.¹

Midőn a helyzet nem javul, a polgárság javarésze az inség elől kivándorol vagy katonának áll be Esztergomba.² A bányász-nép pedig bérmozgalmat indít 1606-ben s midőn nagy nehezen lecsendesítik őket, panaszaik között ott szerepel 7-ik pontul, hogy egy pár sarút 30—40 dénárral kell megvenniök a cipésztől a szombati vásáron és az hétfőn már lyukas.³

Ilyen viszonyok mellett nem csoda, hogy az *iparosok száma* egyre *csökken*. A város hiába tesz jelentéseket a királyi pénztárnokoknak, kik szüntelenül az adóhátrálék befizetését követelik, hogy eladósodtak a bányapolgárok; a kir. német katonáit két éve hogy ingyen tartja fenn; a város marháit a hajdúk hajtották el; az ipar és kereskedelem megszűnt; az iparosok elhagyják a várost. Olyan indokok ezek, melyek az adót behajtani nem engedik.⁴ Az elszegényedett iparosok, az *erőtlen céhek védelem* után látnak.

Az elszegényedés mellett itt más *okok* is járulnak ahhoz, hogy az *iparosok szervezkednek*. Ilyen ok, hogy a háborús korszak a megváltozott társadalmi és iparviszonyok a kézművesek életrendjét és szokásait is módosították. Az elmúlt kor szellemének megfelelő céhrendszabályok már nem elégíthettek ki. A háborús világban az erkölcs elfajul, a ruházat és a fegyverzet stb. megváltozott, fejlődött, új országos törvények léptek életbe. A céhszabályzat másodlatának átadásához azonban az ellátó céh bizonyos feltételeket kötött, mely néha a céhet függő helyzetbe hozta a rendszabályt adó céhhez szemben. Mindez új szabályok létrehozását tette kívánatossá. De új rendszabályzat kidolgozása nem kis feladat az írástudó, tanult embernek, annál nehezebb, szinte lehetetlenségnek látszó a kézműves előtt, kinek munkatere egészen más irányú.

Egy új, minden tekintetben kielégítő céhszabályzat elkészíttetése arra hivatott egyén által azon időben igen nagy költ-

¹ Beer szűcs céhmester jelentése 1580. IV. 29. (Selmecb. lv. XX. Fons.)

² 1598. szept. 11. cipészek folyamodv. (Selmecb. lv. ered. XX. Fons.)

³ *Péchy Antal*: Alsómagyarország bányaművelésének története. II. köt. 88. l.

⁴ *Péchy Antal*: ld. mű. II. köt. 94. l.

séggel járt. A rendszabályzatra pedig szükség volt. A szegény mesterek úgy segítettek nehézségükön, hogy olyan város céhéhez fordultak céhszabályzat másodlatért, a mely céhnek a viszonyoknak megfelelő céhszabályzatuk volt.

S ezen időtől sűrűn találkozunk oly esetekkel, hogy *az előbb önálló*, gazdag céhek *más város* céheit ismerik el *fejükkül*. *Más* céhek meg több város céhéivel *szövetkeznek*. Vagy ugyanazon városban, azaz Selmecebányán több különböző foglalkozású céh egyesül egy *közös* céhbe.

Az ilyen különböző alakulású céhek nevei az alakulás minemősége szerint a leírt sorrendben: 1. „*Főláda*“ vagy anya céh, mely a *fiók céhet* látja el céhszabályzattal. 2. *Szövetkezett céh*. 3. *Közös céh*. Van még ezenkívül az u. n. „*országos céh*“, melynek tagjai az egész országra kiterjedő elárusítási joggal bírnak.

Ezen *céhfajokkal* Selmecebányán is találkozunk.

Mint jellemző alakulást és fejlődést a selmecebányai *timár céh alakulását* figyelhetjük meg, mely céh történetében jóformán az összes céhfajokkal megismerkedhetünk. Ezen céh *megalakulásakor önálló céh* volt, jóllehet a cipészekkel bizonyos tekintetben a *közös céh* mezét viselte. Idővel *fiók céh* lett, majd egy *szövetkezett céh tagja*-ként szerepel. Egyedül országos céhhé nem vált soha.

A timárok 1608-ban — tehát az 1608-iki törvény létrejövetele évében, midőn magyarok is nyerhettek polgárjogot a bányavárosokban — jelentek meg első ízben a tanács előtt, hogy egy céh felállítását kieszközöljék.¹

Könnyen kérdezhetnénk, hogyan lehetséges az, hogy a cipészek céhe oklevéli adatok szerint fennállott Selmecebányán már a XV. sz.-ban, holott az a céh, mely a cipészeknek talán egyedül szolgáltathatta a bőrunyagot, Selmecebányán csak a XVII. sz. elején alakult meg?

Ezen kérdésre megfelel és felvilágosítást nyújt néhány XVI. és XVII. sz.-i oklevél. Ezen oklevelekből megtudjuk, hogy a cipészek a szükséges bőrunyagot részint az u. n. „*Weisgerber*.“ vagyis irhatimártól szerezte be, másrészt a cipész céh saját

¹ 1609. jun. 2. a suszterek és timárok tanácskozásáról felvett jegyzőkönyv. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.)

„*Gerbhaus*“-ában (bőrműhely) dolgozta, vagy dolgozta ki a nyers bőröket.¹

Azon egy irhatimár a cipészekkel szerződést kötve szakmába dolgozott. Hogy milyen körülményekre volt szüksége a tanácsnak akkor, ha a mesterek vagy céhet akartak alapítani, vagy csak néhány ponttal módosítani a régi szabályzatot, azt a timár céh keletkezésének története igazolja.

Számolnia kellett a tanácsnak a cipészek céhének régi u. n. »*Gerbhaus*« jogával (v. is a bőrkészítés jogával); továbbá, tekintetbe kellett vennie néhány cipész mester külön bőrkészítés jogát s mindazon igényeket bölcsen kielégítenie, melyek ezen jogokkal kapcsolatosan felmerültek.

Végül számolnia kellett avval is, hogy itt egy igen régen fennálló céh érdekeibe ütköznek egy fiatal, új céh érdekei.

Midőn 1608. szept. 4-én 3 timár mester megjelent a tanács előtt, hogy egy új céh alapításához a beleegyezést megnyerje, a tanács a céhszabályzat bemutatását kívánta.

A timár céh bemutatta a szabálypontokat, melyek szerint céhet kíván felállítani. Ezen szabályzatban azt kívánták, hogy a cipészek a cipész céh »bőrműhelyé-ben (*Gerbhaus*) csak úgy dolgozhassak fel a bőrt, hogy az egyes, mesteremberek a nyers bőrt alkalom és szükség szerint vigyék a közös »bőrműhely-be s készíttessék ki.

Megtiltották azonban, hogy a »közös bőrműhely-ben kész bőröket árúsítsanak. Az egyes cipézmestereknek pedig megtiltjae szabályzat azt, hogy külön bőrműhelye legyen.

Megtiltja azt is, hogy a cipész céh közös bőrműhelyében »*schüh-knechteket*« cipésszolgáltató legényeket alkalmazzanak, hanem olyanokat, kik a bőrkészítést nem felületesen, hanem alaposan tanulták és sajtáltották el.²

Az egész céhszabályzatban ezen pontok képezték a cipész mesterek sérelmeit.

¹ Az irhatimár, miként most is, csupán a finomabb (szarvasbőr, juh-bőr) felső részeket készíti ki, az általa feldolgozott bőrök színe rendszeren fehérré, innen a »*weisgerber*«. Ezzel szemben a l. képeni vagyis vargatímárok »*Rothgerber* és *Lederer*« az erősebb ló, marhabőrt dolgozza fel — felsőbőrnek, bocskornak, vagy talpnak, melynek színe a gyártás után vöröses — innen a *Rothgerber*.

² 1608. felterjesztése. (Selmechánya lvtr. XX. Fons.)

A tanács tudtára adta a cipész céhnek a timárok feltételeit. A cipész mesterek, a kiknek külön bőrkészítő műhelyük volt, erre a bíróhoz fordultak, hogy a bőrkészítés jogát a maguk számára megvédhessék.

Különösen Schuster Bálint cipész folyamodványában találtunk jellemző adatokat.

Előadja, hogy az ő háza romladozó állapotánál fogva semmit sem ér a «bőrműhely» nélkül. A bőrműhely már sok költséget okozott neki s vele használt másoknak is.

Az elmúlt háborús időben, nemcsak a mészárosokat, hanem a cipészeket is támogatta az által, hogy sok nyersbőrt vásárolt és a cipészeknek hitelbe engedett át kikészített bőrt.

Ő a bőrműhelytől, melyhez a tanácstól engedélyezett joga van, el nem áll semmi körülmények között, mihez a tanács segítségét kéri.¹

A cipész céh külön felterjesztésében a «bőrműhely» jogához ragaszkodik és azt kívánja, hogy abban ne timár, hanem olyan cipész szolgálólegény miveljen, ki a bőrkészítést tanulta. Azonkívül kívánja azt is, hogyha egy szegény cipésmesternek nincs bőryanaga és egy jó módú cipésznek bőven van, az ilyen gazdag cipésmestertől a szükséghez képest a szegény mester vásárolhasson bőrt.²

Ezen kívánságukat meg is indokolják, mondván: »hogy mindnyájan (17-en) egyedül a 3 timárra bizzuk magunkat a bőrfeldolgozásánál, arra nincs elég ellenértékünk és biztosítékunk, mert miként a mesterek előtt általánosan ismert dolog egy timár felajánlotta, szakmamunkáját nekünk, azonban ez sem a nyersbőrt nem vásárolja a helybeli mészárosoktól, sem nekünk nem adja el a készárút, hanem leginkább a vidéki cipészekkel és mészárosokkal tart s ilyen körülmények mellett a másik két timár vajmi kevésbé elégíthet ki minket.«³

A bíró végre, hogy az esetleges visszavonásnak elejét vegye, a tanácsházba idézte a cipész és timár mestereket. A tanácsházban azután a tanácstól kiküldött Schilling Péter elnöke mellett tanácskoztak.

¹ 1609. Schmidt B. és Gerber Pál folyamodv. (Selmech. lv. XX. Fons.)

² 1609. tanács jegyzőkönyv és Selmech. lvtr. XX. Fons.

³ 1609. A cipészek válasza a timárok pontjára. (Selmech. levtr. XX. Fons.)

Felolvasták először a timárok bemutatott céhszabályzatát. Azután a cipészek fölterjesztését olvasták föl.

A tanácskozás eredményeképen 3 pontba foglalta *az elnöklő tanácsstag* azon kérdéseket, a melyek fölött határozniok kellett.

1. Beleegyeznek-e abba a cipézmesterek, hogy a szükséges és megfelelő bőrt a timárok szerezzék be számukra?

Ebbe a cipészek beleegyeztek, mert miként egy ajánlat történt, — ha a bőrt Besztercebányáról hozatnák, azon timároktól még drágábban jutnának kikészített bőrhöz.

A második kérdés, vajon a timárok megegyeznek-e azon cipész mesterekkel, kiknek külön bőrműhelyük van?

Ezen kérdést úgy oldották meg, hogy a tanács-közbenjárásával abban állapodtak meg, hogy azon cipézmesterek, kiknek »bőrműhely«-ök van, ezen jogukkal tovább is élhetnek, a bőrt azonban ezen műhelyben a mester sajátkezüleg vagy legfeljebb leányával és inasával dolgozhatja fel, és semmiképen sem cipész szolgálegénnyel.

A harmadik pont vonatkozott a cipészek céhének bőrműhelyére (Gerbhaus). A céhnek ehhez való jogát nem vonták kétségbe a timárok. A határozat azon kérdés felett történt, hogy ezen közös bőrműhelyben cipészek vagy timárok dolgozzák-e fel a bőrt a cipézmesterek részére?

Abban állapodtak meg, hogy a »bőrműhely«-ben olyan egyént alkalmaznak, aki a bőrkészítéshez jól ért. Ha azonban bekövetkeznék az, hogy a céh a »közös bőrműhely«-t nem tudná fenntartani, mert hiszen az 500 frt-ba kerül, akkor megegyezhetnek egy timárral.¹

Végül ezen gyűlés után a tanács előtt abban is megállapodtak, hogy ha meg történnék, hogy egy timár dacból rosszul készítené el a cipézmesternek a nyers bőrt, az ilyen timár felett a két céh közösen hoz ítéletet.

A megállapított pontokat azután bevezették úgy a timárok, mint a cipészek céhlevelébe.² Ezen pontokat megtaláljuk szóról-szóra a timárok 1677-iki módosított céhlevelében is.³

¹ 1608. szept. 4-től 1609. jun. 2-ig a timárok és cipészek folyamodványai. (Selmech. lvrt. XX. Fons.)

² 1609. VII. 17. timár cl. 12. és 13. a. (Selmech. lvtr. ered.)

³ 1677. I. 15. timár cl. 5. a. (M. N. M. lvtr.)

A timár céh ezen megalakulása sok oldalról világosítja meg a céhrendszert.

Különösen szembejön az a tény, hogy 3 *timár mester* alkothat egy céhet a szabályok szerint megállapított szervezettel; továbbá, hogy a szabályok megállapításánál a város társadalmi egyensúlyára kiváló figyelmet kellett fordítani a tanácsnak. Miként ez az eset bizonyítja a kész céhszabályzatnak bemutatása után egy év mult el, míg a tanács azt megnyugvással megerősíthette.

S ami itt közelebről érdekel, ez az, hogy a magában véve önálló timár céh már megalakuláskor bizonyos a szabad mozgást korlátozó közösségbe lépett a cipész céhhez, bár a közös céh jellegét nem öltötte magára e két céh.

A timár céh további története, hogy 1667. ben a pozsonyi timár céhet ismerte el *főladának*.

Ez pedig a következő módon történt:

A selmecebányai timárok a pozsonyi timár céhtől kérték a céhszabályzatot. A pozsonyi timár céh bizonyos feltételek mellett szabályzatuk kiadását megígérték. A selmecebányai timárok erre a selmecebányai tanácshoz fordultak s arra kérték, hogy a pozsonyi timár céh szabályai szerint engedje meg nékik a céhet szervezni. A tanács ebbe beleegyezett.¹

A selmecebányai timárok erre a pozsonyi céhtől megkapták a szabályzatot azon feltétellel, hogy a pozsonyi céhet »főládá«-nak ismerik el s mindazon *követelményeknek* alávetik magukat, a melyek mellett a főládához való viszonyt mindenkör fentarthatják.

E viszony megmenti a selmecebányai timárokat azon költiségektől, melyek különben a céhszabályzatnak egy más város céhétől átvétele esetén felmerülnek.

Továbbá, *a viszony a fiókcéh és a főláda között az*, hogyha a fiókcéhben olyan ügryről van szó, mely felett itt határozni nem tudnak, akkor avval a főládához kellett fordulniok. És ha a főláda vagy ha a fiókcéh úgy határozott, hogy egy mester, vagy mesterlegény a főládánál jelenjen meg, úgy az köteles volt megjelenni a »főláda« előtt. A mit azután a főláda elhatározott, azt visszavonhatatlanúl meg kellett tartani és

¹ 1677. jan. 15. timár cl. bever. M. Nem. M. céhl.

keresztül viszi. A »főláda« azonban oly ügyekben és oly módon nem intézkedhetett, hogy az a helybeli hatóság jurisdic-tióját érintette volna.

Végül a *főkcéh a szabályokat nem* adhatta más céhnek, hacsak nem a főláda útján.¹

A XVII. sz.-ban a timár céhen kívül több céh vesz át más város céhétől szabályzatot, anélkül azonban, hogy csak jelezné is az ebből származó alárendelt viszonyt.

Így 1630-ban a *német kalapos céh* Korpona város (Hont m.) kalapos céhétől kap céhlevelet anélkül, hogy a selmecebányai kalapos céh függő viszonyba jutna a Korponaival szemben.²

Ezen céh sok hányatás után 1750-ben került a pozsonyi főcéh hatalma alá.³

A timárokkal egy időben 1677-ben a *puskaművesek és nyilkészítők* céhe is kér céhszabályzatot, azonban nem Pozsonyból, hanem Wienből, anélkül, hogy a *wieni céhtől* való függés bekövetkezett volna.⁴ A puskaművesek után egy évtized múlva 1688. az *asztalos céh* szintén a »császári székvárosból« kap céhszabályzatot.⁵

Ezen céhszabályzatot — a bevezető részt kivéve, melyet szórul-szóra másoltak le, a városi tanács, mint maga megjegyzi, több pontban módosította, hogy a selmecebányai viszonyoknak megfeleljen.⁶

A selmecebányai céhlevelek és céhalakulások között a *csizmadia céh* és céhlevél létrejövele szokatlan.

Ez a minden ízében magyar céh Selmecebányán 1650. jelenik meg. Hogy sokkal korábban nem találkozunk magyar céhvel Selmecebányán, az érthető, mert csak 1608-ban rendelte el az országgyűlés a bányavárosoknak, hogy magyart és tótot is be kell fogadniok polgároknak.

1650. dec. 1-iki kelettel állította ki a lévai csizmadia céh két hatalmas pergamenen és saját nagy függő pecsétjével el-

¹ 1677. I. 15. timár cl. 28. a. (M. N. M.-cl er.)

² 1630. III. 27. kalap cl. bevez. (M. Nem. M. lvtr.)

³ 1750. dec. 2. pozsonyi céh átírata a városi hatósághoz. (Selcb. lvtr. XX. Fons.)

⁴ 1677. szept. 17. nyil és puskaműves cl. bev. Selcb. lvtr. XX, Fons.)

⁵ 1688. okt. 11. asztalos céh bev. M. Nem. M. lvtr.

⁶ 1688. X-1. asztalos cl. »N, B.« (M. Nemz. lvtr.)

látva — a selmecebányai csizmadiák részére a céhszabályzatot. A céhlevélben semmi jele sincs a városi tanács megerősítésének, de még csak utalás sincs a hatóság engedélyére és megerősítő jogára és ez, miként a városi tanácsnak eddig ismertetett jogköréből kitűnik szabályellenes és egyenesen a város joghatóságába ütközik.

Feltűnő, hogy szabályellenes formája ellenére a céhlevél ez alapon eredeti jellegében fennmaradt és a csizmadia céh ez alapon szervezkedett, mert mint egy hasonló esetenél tapasztalni fogjuk, a városi tanács minden hatalmi eszközét felhasználta, hogy régi jogait, ha kell még a királylyal szemben is megvédje.

De a csizmadia céh megalakulásánál a városnak ezen me-rev ragaszkodását régi jogaihoz nem tapasztalhatjuk. A lévai céh kiállítja a céhlevelet, úgy miként azt egy jogi személy teszi kezdve a királytól le a városig, káptalanig, földúrig.

És talán nem lesz felesleges, ha ezen céhlevél egész történetét adom elő.

A lévai csizmadia céh céhmestere, — mint e céhlevél kiállítója — saját nevével kezdi az oklevelet, — »Nos Balthasar Fonta aliás cizmazia magister chaehae« stb. szokásos bevezetésben elmondja, hogy 4 selmeceb.-i polgár és csizmadia mester személyesen megjelent nála és a lévai céhlevél másolatát kérte azon célból, hogy a lévai céh szabályzata és hagyományai szerint Selmecebányán céhet szervezhessen. A lévai céh a selmecebányai csizmadiák kérelmét teljesítette. Ezután következik a lévai csizmadia céhlevél szórul-szóra. Belőle hitelesen tudjuk meg, hogy a lévai céh a céhszabályzatot az *érsekujvári* csizmadia céhtől, a selmecebányai külső alakhoz hasonló kiállításban nyerte. De az érsekujvári sem eredeti, mert az érsekujvári csizmadiák céhlevele a *komáromiaktól* ered; sőt ez sem a kútforrás, amennyiben a komáromi csizmadiák a *győri céhtől* kapták a szabályzatot. Végül a győriek a *pozsonyi* céhtől kérték a rendszabályzatot s a győriek már a szokásos és jogos úton, t. i. úgy vették át a szabályzatot, hogy Győr *városától* kérték engedélyt a pozsonyi céhlevél átvételére. A pozsonyi céh azután, megvizsgálás végett átküldte a szabályzatot a győri hatóságnak. Ezek után a győri csizmadiák a

pozsonyi céhszabályzat másodlatát a *győri káptalan* által megerősítették.¹

Ez esetről nem tűnik fel az a kapocs, mely a főláda és a fiókcéh között fenáll. Mert e hosszú, bőbeszédű céhlevélben egy szóval sem jelzik, hogy pld. a lévai céh az ujbáryi, avagy a pozsonyi céhnek előzetes beleegyezésével és engedélyével látta-e el a selmecebányai csizmadiamestereket céhszabályzattal; már pedig, ha ez a követelmény nem áll fenn a céhszabályzat eredeti ellátójánál, az a céh, mint az előzményekből tudjuk, nem bír a főláda, az anyacéh jellegével.

Maradt a másik lehetőség s ez az, hogy egyes céhek (győri, komáromi, stb.) *jókora pénzösszeg fejében* látták el egy a mászt céhszabályzattal, miáltal a *függő viszony*nak is elejét vették

S ilyenképen a selmecebányai csizmadiák céhe, annak ellenére, hogy a céhszabályzatot úgy belső, mint külső forma tekintetében egyedül a lévai, tehát magyar céhtől nyerte, nem fiókcéh. hanem *független céh*.

A selmecebányai céhek közül több céh főládája, anyacéhe volt a *bélabányai céhnek*.

Igy a selmecebányai *cipészek céhe 1687-ben* látta el a bélabányai cipészeket céhszabályzattal, a midőn egyúttal fiókcéhhé tette a bélabányai cipész céhet.²

Hasonlóképen tette fiókcéhhé a selmecebányai csizmadiák céhe a bélabányai csizmadiacéhet 1704-ben.³

Ez alkalommal azonban, nem a selmecebányai csizmadiacéh pecsétjével látták el a céhszabályzatot, mint azt a selmecebányai csizmadia céhszabályzatnál tapasztaltuk, hogy a lévai céh volt a céhlevél kiállítója, hanem a szokásos és jogos módon, Bélabánya városa városi függő pecsétjével erősítette azt meg.⁴

Mint hogy a céhszabályzatban nincs említés, hogy a selmecebányai csizmadia céh a szabályzatot a lévai céh előzetes beleegyezésével adta át a bélabányai céhnek, ez a körülmény is

¹ 1650. XII. 1. a csizmadia cl. bevezető pontjai. (Selmeceb. lv. ered.)

² 1687. a bélabányai cipész cl. bevez. (Selmeceb. lv. XX. Fons.)

³ A pozsonyi csizmadia céh szabályzata tehát még Selmecebányán sem fejezte be vándorútját.

⁴ 1704. IV. 14. bélabányai csizmadia cl. bevez. (Selmeceb. lv. ered.)

igazolja állításunkat, hogy a selmecebányai csizmadia cég e detétől fogva független cég volt.

A bélabányai *szabó cég* szintén a városi tanács beleegyzésével lett a selmecebányai szabó cég fiókcéhe 1724.¹

Ilyen módon jutott a bélabányai *gombkötő cég* is ren szabályzathoz 1725., miáltal a selmecebányai gombkötő céhn lett a fiókcéhe.²

S végüi 1736-ban a bélabányai *agyagos és cserepes cé* ismerte el — az ismert módon — anyacéhévé a selmecebánya hasonnemű céhet.³

1788-ban, midőn a két város egyesült, ezen egyesülé folytán a bélabányai kézművesek a selmecebányai céhek vidék tagjaivá (Landmeister) lettek.⁴

A felsorolt bélabányai céhszabályzatokat mind könny alakban papírosra írták, illetve állították ki s látták el függő pecséttel.

A selmecebányai céhek történetében találkozunk az u. n. *egyesült vagy közös céhekkel. Létrejövésök okait* megállapíthatjuk.

Miként a mester és a legény életének tárgyalásánál látni fogjuk. — a cégrendszer korában, különösen annak virágzása idején, körülbelül a XVI. sz. közepéig, megvetett és üldözött volt az olyan kézműves, aki valamely cégben nem társult. *Háborító*-nak (Störer) *kontár*-nak, (Pfuscher) *himpellér*-nek gúnyolták, de nemcsak gúnyolták, hanem a hatóság segítségével meg is akadályozták őt a kézművességben szigorú büntetésekkel. Eleinte ezen háborító gyűjtőnévbe foglalták nemcsak az olyan egyént, ki a mesterséget szabályszerű módon nem sajátította el, és mégis művelt, hanem az olyan mestert is, ki iparát jól értette, de szegénysége, vagy más körülmény megakadályozta abban, hogy a cégben társuljon. Az ilyen mester azután csak titkon művelhetett s az ilyen mesterek száma igen megnövekedik, kivált a cégrendszer hanyatlásával a XVI. sz. közepétől,

¹ 1724. VII. 28. Selmeceb. szabó cl. utolsó lapján. (Selmeceb. lv. ered.).

² 1725. IV. 17. Selmecebányai gombkötő cl. utolsó lapján. (Selmeceb. lvtr. ered.).

³ 1736. II. 13. Bélabánya cser. és agy. cl. (Selmeceb. lv. ered.).

⁴ 1802. szűcs jegyzők. (Selmeceb. M.), 1797. kalapos jegyzők. (tulajdonom).

midőn a céh tagjainak is a személyes szabadsága mindjobban előtérbe lép a korábbi korlátokkal szemben. A kontárok számát növelte még a háborús XVI. és XVII. század, midőn az ipar és kereskedelem nagy hanyatlást mutat s az iparosok száma egyre csökken az általános inség miatt.

E mellett a *közös céh létrejöveteleében egy másik körülmény* is szerepelt.

A megvetett kontárokkal szemben ugyanis a kézművesek között s a társadalomban tekintélye volt a céhbeli mesternek. A ki a céhbe társult a mesterséget nyíltan űzhette és aszerint, hogy a céhbe előbb szegődött, mint mestertársa, a nyersárú vételénél és ipar termékei eladásánál a vásáron vagy egyébként is előjoga volt. A kontárral szemben az az előnye is volt, hogy inast és legényt fogadhatott fel.

Mindezen okoknál fogva, ha oly szegény is volt az illető kézműves, önzérzete ösztökélte arra, hogy a céh tagjai sorába igyekezzék jutni, hogy céhbeli mester legyen. De ha már ezen célját el is érte, és bebizonyította, hogy ő mindazon feltételeknek eleget tett, melyek egy kézművest céhbeli mesterré teszik, megesett, hogy az ilyen mester a háború viszontagságai, az iparügy pangása miatt a városban egymagára maradt, vagy két mester űzte csak a mesterséget a városban. Két mester egy szervezetet, céhet azonban nem alkothatott. Már pedig, ha a mester nem mondhatta magáról, hogy ő egy céh tagja, a társadalomban nem foglalhatta el az őt megillető helyet.

Ilyen állapot több céhnél következett be a XVI. sz. végén és a XVII. sz. első évtizedeiben.

A számban megcsappant mesteremberek, bár sokféle, különböző iparosok, hogy céhbeli mesterek lehessenek, összeállottak és sokszor a legeltérőbb foglalkozású kézművesek *egy közös céhet* alapítottak.

Igy jött létre Selmecebányán az a közös céh 1622-ben, melynek tagjai között lakatost, szíjgyártót, asztalost, bádogost, tüvegest, késművest, kardfenőt, kerékgyártót és kárpitost találunk.¹

A közös céh jellegét mutatja az az eset is, ha a város tartozékán ipartűző kézművesek egyesülnek a városban lakó kézművesekkel.

¹ 1622. X. 26. lakatos, szíjgyártó stb. közös céhnek rendszabályai. (Selmeceb. lvtr. ered.).

Ilyen eset fordul elő a selmecebányai *cipész céhnél*, melynek egyenjogú tagjai már *1570-ben* a Hodrusbányán élő cipész-mesterek.¹

Hasonló módon alkottak közös céhet *a magyar és német kalapos mesterek*, a magyar és német szíjgyártó mesterek. Ezen két nemzetiségű mesterek eleinte külön-külön céhet alkottak, mert nemcsak a nyelv és faj, hanem a mesterségben meglevő különbözőség is elválasztotta őket.

A német kalapos német kalapot és sapkát készített, mely eltért úgy alakjában, mint feldolgozásában a magyar kalapos ipartermékeitől.

Néha nem kis nehézséggel járt ilyen két fajú mesterek egyesülése egy közös céhbe. 1660. tájáról értesít bennünket egy keltezetlen irat arról, hogy Selmecebányán ez időben a *magyar kalaposok* uralkodnak a kalapos céhben. S ezt a következő módon adják tudtunkra.

Történt, hogy egy Bach Henrik János nevű német kalapos mester szakadt Selmecebányára. Ez a német megvetve a magyarokat, nem akart a magyar kalapos céhbe beszegődni. A dolog rendkívül sértette a kalapos mestereket s minthogy önmaguk erőitlenek voltak a megtorlásra, a városi hatósághoz fordultak. Arra kérték a tanácsot, hogy a német kalapos mestereknek mindaddig függessze fel azt a jogát, hogy a piacon árulhassanak, a míg a magyar céhbe nem társulnak.

Meg is okolják ezen kívánságukat, amidőn felhozzák, hogy 1635-ben három német kalapos jött Selmecebányára, nevezetesen Schubert János, Sezurgl Márk és Peer Mátyás s német eredetük ellenére mindhárman a magyar kalapos mesterek céhébe társultak. Azután meg az a szokás, hogy a kalapos céhben magyar és német kalapos mesterek egyesülhetnek, nemcsak Selmecebányán divik, hanem Lőcsén, Iglón, Késmárkon és Komáromban is.²

A magyar kalaposok céhe csak 1608 után keletkezhetett³ s már *1635-ben túlsúlyban* van a német kalaposokkal szemben.

¹ 1570. jul. a cipész cl. bevez. (Selmeceb. lvtr. ered.), 1655. okt. 22. U. az. (Selmeceb. lvtr. XX. Fons.)

² K. n. a kalapos céh folyamodványa a városi tanácshoz. (Selmeceb. lvtr. XX Fons.)

³ Lásd az 1608-iki törvényt.

Nem tudjuk, meddig áll fenn a magyar és német kalaposok közös céhe, de 1762-ben már mint külön-külön céh jelenik meg. A magyar kalaposok céhe azonban akkor is tekintélyesebb a német kalaposok céhénél.¹

Azonban nemcsak a német viseltetett ellenszenvvel a magyarok iránt, hanem a magyar céh is idegenkedett a német céhvel való egyesüléstől.

Így a szíjgyártók céhe 1740-ben csak a városi hatóság közbenjárásával, kivételesen és igen súlyos feltételek mellett engedte meg egy Klanuska János nevű német szíjgyártó mesternek mesterségének üzését.²

Szerződést kötött vele a céh, melyben bár Klanuskát teljes mesternek *nem* ismeri el, mégis, hogy családját fenntarthassa, megengedi neki az ipar üzését, de csak is azon feltétel alatt, ha a magával hozott német segéddel dolgozik és semmiképpen magyar legénnyel. Ezen engedélyért 60 bírodalmi tallért kellett lefizetnie a céh javára.

Végül a közös céhhez kapcsolatosan említhetem meg, hogy *az asztalosok* 1688-ban (midőn a közös céhtől elkülönülnek) céhszabályzatukban kijelentik, *hogy orgona és hangszer készítő* mindaddig nem telepedhetik le a városban, míg az asztalosok céhébe fel nem véteti magát.

Ezen pontból kitűnik, hogy a hangszer-készítők nem alkottak külön céhet, hanem az asztalosok céhének, mint közös céhnek voltak tagjai.³

Ami a közös céhek további történetét illeti, már az említtekből is feltűnhetik, hogy a XVII. sz. végén és a XVIII. sz.-ban, midőn az ipar némi lendületet mutat, egyre veszítenek jelentékenysükből, mert a különböző foglalkozást űző mesterek számban gyarapodva kilépnek a közös céhből, hogy önálló céhet szervezzenek, vagy a több függetlenséget biztosító fiókcéhhé váljanak, vagy pedig más város céhével confoederálnak, szövetségzett céhhé alakuljanak.

A szövetségzett céh (confoederált céh) meglevése még mindig az iparügy sivárságáról, a kézművesek elnyomottságá-

¹ K. n. a céhkommissariusok jegyzéke. (Selcb. lvtr. ered.)

² 1740. dec. 16. A szíjgyártó céh szerződése Klanuska német mesterrel. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

³ 1688. X. II. asztalos cl. 13. sz. (M. Nem. M. lvtr.)

ról és erőtlenségéről tanuskodik és talán nagyobb súlylyal, mint a közös céh és a főládák, vagy anyacéhek szereplése.

Állíthatjuk ezt azért, mert *a szövetkezett céhek létrejövételének körülményei* támogatják állításunkat.

Ezen szövetkezett céhek akkor keletkeznek, midőn az iparosoknak nem nyújthat kellő védelmet sem a városi tanács, sem valamely nagy város tekintélyes céhe, sőt maga a kormány sem. A szabadságharcok korában jelennek meg sűrűbben, midőn hol a császári hadak könyörtelen zsarolásai és prédálása, hol pedig a hajdúk és kurucok sarca, élmezése s pénz és véradoztatása készítetik a bányavárosok iparosait közös érdekeik válvett védelmére.

A 7 bányaváros iparosainak szövetkezését megkönnyítette azon kapocs, mely e városokat eredetük s fejlődésükben, történetükben sorsuk azonosságánál fogva századok óta összefűzte. Előmozdította a szövetkezést a bányavárosoknak 1552-ki szerződése is,¹ melyet 1685. és 1740-ben bővítettek. = A selmecbányai céhek történetében fennmaradt adataink nyomán 1609-ben találkozunk először szövetkezett céhekkel.

Ez időből való a hét bányaváros mészáros céheinek II. Mátyástól megerősített együttes céhszabályzata.

Hogy miért jelennek meg a bányavárosok céheinek történetében mint szövetkezett céhek legkorábban a mészárosok céhei, megérthetjük a bányavárosok népének és iparosainak panaszából. Drága a hús, drága a lábbeli, drága a nyers- és kikészített bőr! — Hangzik a nép rémítő sóhajtása, mely lázadásban tör ki.²

A panasz oka kivételkép arra vezethető vissza, hogy a császári had, a török portyázók és a hajdúk a marhát több ízben elhajtották, ami a mészárosoknak óriási kárt s a hús és bőr megdrágulását okozta.³

A mészárosoknak céhe, melynek ránk maradt 1487-ik céhlevele a selmecbányai teljesen eredetiben fennmaradt céhlevelek között a legrégebb, s mely céh mint mindig a legtekintélyesebb céhek egyike a XVII. sz. elejéig teljesen független

¹ Mely szerint a 7 bányaváros megfelelő arányban oszt meg minden hadi tervet, válságot, sőt a katonaaállítását is.

² 1580. IV. 29. Ber szűcs céhmester jelentés. (Selmecb Ivtr. XX. Fons.) 1598. sept. 11. cipészek folyamodványa. (Selmecb. Ivtr. XX. Fons.)

³ *Pécb Antal*. Id. mű, II. köt. 61. l.

céh volt, a hadaktól kiszípolozva védelem után látott s 1609-ben, a 7 bányaváros szövetkezett mészáros céhének tagja lett.¹

Minthogy az egyes szövetkezett céhek történetének részletes ismertetése messze nyúlnék s mivel minket inkább az intézmény, mint élő szervezet érdekel, a következőkben a szövetkezett céheknek szervezetét fogjuk tárgyalni és csupán kiegészítésül és megvilágításul térünk ki az alakulás körülményeinek vázolására.

Az egyes szövetkezett céhek megalakulása között különbség van. *A szövetkezés módja, célja* és fővonásokban *a szervezet alakja* azonban a 7 bányaváros szövetkezett céheinél egy és ugyanaz. — A szövetkezés minden esetben szerződés, még pedig bizonyos számú, vagy az összes 7 bányaváros szövetkező céheinek *szerződése* útján történik.

E szövetségbe azonban nemcsak a bányavárosok egy foglalkozású céhei, hanem más város céhe is léphet be.

A szövetkezés célja az ipar és a kézművesek jólétének hatásosabb előmozdítása és megvédése akkor, midőn az egy város iparosai nem részesülhetnek kellő ótalomban a városi tanács részéről. A szövetkezés által eléri azt, hogy, ha egy város céhének szabadalmain nagyobb sérelem esik, ezen sérelmet a szövetségtársak magukévá teszik és a jogorvoslat valószínűbb, mert nem egy, hanem több város céhének és hatóságának a közreműködése remélhető. A szövetkezésnek továbbá az is az *előnye*, hogy a céhek szabadalmainak védelménél felmerülő *költségek* s egyéb pénzbeli megterhelések nem nehezedenek egy céh vállára, hanem az egész szövetség közös kiadását képezik.

A szövetségnek már ezen feladatai is bizonyos *egységes szervezetet* tételeznek fel.

Az alsómagyarországi bányavárosok szövetkezett céheinek *központja* rendszeren *Körmöcbányán* van, mely város az alsómagyarországi bányavárosok között az első — a főbányaváros. Itt gyűlnek össze a szövetkezni óhajtó céhek.

A céhek *szövetkezésének módjára* és a szövetkezett céh *szervezetére* a timárok szövetkezett céhének történetére vonatkozó selmecbányai levéltári oklevéli adatok vetnek világot,

¹ 1609. mészárosok cl. (Egy. könyv.)

A timárok céhét 1677-ben még mint a pozsonyi főládának fiókcéhét találtuk. De már 1703. előtt kivonja magát a pozsonyi timár céh fennhatósága alól, hogy Körmöc és Besztercebánya timár céheivel szövetséget kössön.

1703-ban a szövetség *ujból szervezkedik*, midőn is a timár céhek ezen confoederatiojába a *rozsnói timár* céh lép be.

Ekkor a nevezett 4 város timár céhei a derék szövetség (*confoederatio*) szilárdabb, jobb egyesítésére egy kedves, hű és örökké tartó *szerződést* kötöttek.¹

A szövetség (*confoederatio*) tagjai a *körmöcbányai* timár céh *rendszabályait*, — melyeket e timár céh I. Lipóttól drágán szerzett meg — kapták s külön-külön a szerint éltek.²

Tehát a szövetség minden egyes tagjának, céhének a saját városában *külön*, önálló *szervezete* volt. Így megmaradt a selmechányai timár céhnél is a céhmester és céhtisztársai, kik a céhet miként ezelőtt vezették, a céhben inast fogadtak és szabadították fel, legénnyé avatták és mestereket társítottak

A *különbség* az előbbi és a mostani állapot között az lett, hogy a szövetkezés után a szövetkezett 4 város timár mesterei és ezeknek fiai a 4 város bármelyikében ugyanazon előnyben részesülnek; akár, ha inasszolgáltatukat akarták eltölteni, akár pedig a legényavatásnál, vándorútjukban és mesteravatásuknál, holott ezelőtt idegeneknek tekintették a más város mestereinek fiait, kiknek a céhbe való felvételét szinte lehetlenné tették.

A céhbe való *felvétel* *nem* volt díjmentes, a felvételi díjak *felerészben* a helybeli céhet illették, a másik felét pedig a szövetség központjába kellett beszolgáltatni. Ezen központ a „*körmöcbányai főláda*“. Itt székelt a szövetkezett céhek *előljárója* az u. n. „*Vorsteher*.“

A szövetkezett céhek ezen előljárója hívta *összgyűlésre* Körmöcbányára a szövetség tagjait. (E gyűlésen az előljáró elnökölt.) A gyűlés *rendkívüli és rendes*. A rendes gyűlést szabályszerint minden három esztendőben tartották meg.

¹ 1703. jún. 20. a timárok szövetkezett céhének szerződése. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

² Ugyanott 1. pont. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

E gyűléseken a szövetség előljárója elnökölt, akinek a confoederatio bevételeiről és kiadásairól *pontos számadást* kellett előterjesztenie.

Hogy a számadást eszközölhesse, szükség volt arra, hogy a confoederatio egyes tagtainak, céheinek a sáfárkodásáról szerezzen tudomást. Azért szigorúan elrendelték, hogy az egyes céhmesterek pontosan jegyezzék fel a jövedelmeket, és azt is, hogy a felvételi díjakból a heti és negyedévi adóból, az u. n. „*Jahrschilling*“-ből¹ s a kötélverők confoederált céheitől előirt „*kötélpénz*“². (Abseil Geldt)-ből befolyt összeget mire fordították. Pontosán és lelkiismeretesen meg kellett jelölni, hogy ezen jövedelmekből mennyit fordítottak a mesterségre, mennyit adtak ki más szükségletre, mimódon és hol történt a bevétel és kiadás. Az ilyen mindenképen kielégítő *céhszámadást* azután a *szövetkezett céhek előljárójának* adták át, aki ezek alapján készítette el a confoederált céhek anyagi állapotáról a kimutatást. Ha azonban valamelyik céhmester számadásában hamis tételt találtak, azt a számadást nem fogadták el és ha a céhmester nem tudott elfogadható módon beszámolni a kiadásokról, a hiányt neki kellett pótolnia.³

A számadások letárgyalása után a céhek belviszonyairól értekeztek. Előadták panaszaikat, tanácsot kértek, és a confoederatio, ha a mesterségben kárt, vagy a szabadalmak megsértését tapasztalta, nemcsak *tanácscsal*, hanem *tettel is segített*. A megkárosultakat anyagilag, nyersárú-, vagy kikészített iparcikkekben részesítette, pénzsegélyt adott vagy kölcsönzött. A szabadalmak megsértőinek megbüntetése végett minden követ megmozgatott. Ha a hatóságnál vagy a kir. kamarák törvényszékénél, vezetőinél közbenjárásával nem ért célt, nem nyugodott, hanem a kir. helytartó tanácsnál, sőt magánál a királynál keresett igazságot.⁴

¹ 1747. sep. 12. kötélverők jelentése a városi tanács előtt. (Selmechányai levéltár XX. Fons.)

² Ugyanott

³ 1703. jún. 30. A timárok szövetk. céhének szerződése 3 pont. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

⁴ 1699. A hét bányaváros szövetkezett sebész (chirulgas) céheinek tudomására jutott, hogy Klaus János Gáspár Selmechányán a szövetkezett céhek privilegiumát megsértette. Tüstént intézkedett a szövetség a központból Körmöcbányáról.

A céhek ezen *szövetkezés révén* oly *hatalomhoz* jutottak, hogy van eset arra, hogy a 7 bányaváros congregatiója sem léphetett fel ellene sikerrel, mivel a királyi udvarban támogatást talált.

A mézeskalácsosok szövetkezett céheivel szemben történt ez.

Ezen céhek, — úgy mint Besztercebánya, Körmöcbánya és Selmechánya mézeskalácsosainak céhe — nyíltan nem is léptek fel mint szövetkezett céhek, de azon körülmény, hogy céhszabályzatuk egy forrásból eredt és közös érdekeik megvédéséről volt szó — titkon szövetségesekké tette őket.

Az eset megvilágosítására röviden meg kell emlékeznünk az u. n. „*Waldburgerek*“-ről, akik Selmechánya történetében ismételtelen előfordulnak s a kikre az 50 éves selmechányai polgárok jól emlékeznek.

Ezen „*Waldburger*“-ek bortulajdonosok, kiknek a bor kimérésére külön engedélyük és joguk volt. Nevüket onnan nyerték, hogy a várost környező erdőségek nagyobb tisztásain majorságuk volt, hol méhtenyésztéssel is foglalkoztak. Ezen majorságukon kívül rendszeren a városban is volt házuk.

A »Waldburgerek«-nek külön pincéik is voltak, mely pincék ma is megvannak. S közülük néhány olyan hosszú, hogy valóságos tárna.

A Waldburgerek boraikat nem maguk árusították, hanem korcsmáikban haszonbérletk mérték ki a bort.

De nemcsak bort árusítottak, hanem méhsört is. *A méhsör-főzés* a legrégebb idő óta a »Waldburgerek« kizárólagos joga volt, akik ezen jogot, — amint azt a városi tanács 1686-ban állította — csak idővel osztották meg a szegényebb néppel bizonyos megegyezés alapján és bizonyos heti adó fejében.¹

Átírt a selmechányai hatósághoz. Átiratában jelenti, hogy tudomása szerint az említett Klaus mint paróka készítő vétetett föl a város polgárai közé, ő azonban a parókakészítés mellett chirulguskodott is. miáltal a céhbéli chirulgusoktól elvonta a keresetet. A 7 bányavárosi chirulgusok szövetkezett céhe jogainak ilyen megsértését nem tűrheti s ezért kéri a tanácsot, hogy az említett borbélyt a szokásos módon bírságolja meg. A szabályellenes üzérkedés esetén a bírság 2 drb. arany, melynek fele a császárt illeti, a fennmaradt összeg felerészben a hatóságé, másik fele pedig a céh javára esik. (1699. júl. 14. A 7 bányaváros sebészeti átirata a selmechányai hatósághoz. Selmech. lvt. XX. Fons.)

¹ 1686. Selmech. tanács. véleményes jelent. (Selmech. lv. XX. Fons.)

Ezen szegény emberek, az u. n. „*Hönig und Med Handler*“-ek, méz és méhsőr árusítók, akik a mézet a városba jövő parasztoktól s más kereskedőktől vásárolták, vagy maguk termesztették.

A parasztok s ezen utóbbi mézkereskedők csak a heti vásárra, vagy az országos vásárra hozhattak mézet, más napokban nem árulhatták. A selmecbányai méz és méhsőr árusítók-
nak és a »Waldburgereknek«-nek azonban meg volt az a *joguk*, hogy a mézet és a méhsört *bármely napon* mérhették ki.¹

A méz és méhsőr árusításának ez a módja nem minden városban divott. Így Pozsonyban egyedül a mézeskalácsosoknak volt meg az a joguk, hogy mézzel és méhsőrrel kereskedjenek.

A selmecbányai mézeskalácsosok *1685-ben* a körmöcbányai és besztercebányai mézeskalácsosokkal a pozsonyi mézeskalácsosok céhétől kérték a céhszabályzatot, hogy rendes céhet szervezhessenek.

Ezen céhszabályzat azonban a pozsonyi viszonyoknak megfelelően tiltotta azt, hogy a mézet, a méhsört és a viaszkot a mézeskalácsosokon kívül más is árusíthassa a városban.

Midőn a »Waldburgerek« és a méz, méhsőr és viasz árusítók erről értesültek, régi jogaik ótalmára azon kérelemmel fordultak a városi tanácshoz, hogy a mézeskalácsosok új céhszabályzatát *ne* erősítse meg.

A városi tanács méltányolva jogos kérelmüket, a mézeskalácsosok bemutatott céhszabályzatát, melynek 5., 7. és 12-ik pontja a méz, méhsőr, viasz árusítók és a Waldburgerek régi jogait szüntette volna meg, nem erősítette meg.

A mézeskalácsosok erre a besztercebányai és körmöcbányai mestertársaikkal a kir. kancelláriánál eszközölték ki céhlevelük megerősítését.

A bányavárosok, hogy a tripartitum 3 részének I. és második pontjában nekik biztosított szabadságaikat és az oklevelek megerősítéseinek való jogukat megvédhessék. Körmöcbányán *közös értekezletre (congregatióra)* gyűltek össze. Az értekezleten megállapították, hogy a mézeskalácsosok a város szabadságait megsértették, mert a Pozsonyból kapott céhszabályzatu-

¹ 1685. Hönig und Med Handlerek folyamodványa a városi tanácshoz. (Selmecb. lv. XX. Fons.).

kat nem engedték úgy módosítani, hogy azok a város sajátos viszonyaihoz mértén gyakorolhatók legyenek. Ennek megállapítása után egyrészt Wienbe küldtek követeket, hogy a mézeskalácsosok céhszabályzatainak módosítására a parancsot kiesziközljék, másrészt a selmezbányai főkamagrófhöz fordultak kérelemmel, hogy útjukat a kir. kancelláriánál egyengesse; a mézeskalácsokat pedig megfenyegették, hogyha nem nyugsznak, nem fogják kikerülni a szigorú megtorlást. De a mézeskalácsosok sem ijedtek meg a fenyegetéstől s ők sem voltak tétlenek. Ők is elküldték ügyvédeküket a kir. kancelláriához, hogy a már megerősített céhszabályzatot megtarthassák s a szerint szervezkedhessenek.

A kir. kancellár a mézeskalácsosoknak adott igazat s utasította a városokat, hogy a mézeskalácsosok megállapított céhszabályzatának érvényt szerezzenek.

A bányavárosok a kir. kancellária ezen rendeletére ismét összegyűltek (*collegial conferenz*) Körmöcbányára, hogy a mézeskalácsosokkal szemben őket ért megaláztatást némileg kiköszörülhessék. Itt újból elhatározták, hogy abba nem egyeznek bele, hogy a mézeskalácsosok, akik az említett 3 bányavárosban összesen csak 6—7 vannak, csupán s egyedül csak ők árulhasanak mézet s főzhessenek méhsört.

Ha ebbe belenyugodnának, akkor sok szegény polgár, özvegy és árva, akinek „*beneficiuma*“ az, hogy a bányász-népnek mérheti a sört s kereskedhetik mézzel, éhen halna, ha ezen egyedüli keresetétől elesnék.¹

Ezen határozatukat a bányavárosok közös értekezletének a küldöttsége vitte fel Wienbe s ott előadta a kancellárnak.²

A kancellártól visszaérkezett küldöttség 1686. okt. 4-én tett jelentést a 3 bányavárosnak megbízatása eredményéről. Az eredmény ugyan nem hozta meg a teljes elégtételt a bányavárosoknak a szenvedett kudarcért s a mézeskalácsosok ezután is sikerről dicsekedhettek, mégis annyit elértek a bányavárosok, hogy a szabályzatot módosították. — Módosították pedig akként, hogy a méhsör főzésre és a méz árúsításra eddig feljogosított

¹ 1686. A körmöci congregatio felterjesztése a kir. kancelláriához. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.).

² Ugyanott.

egyének Selmecebányán és Körmöcebányán ezentúl is élhettek e joggal: azonban nem mindennap, mint azelőtt, hanem csak a heti vásáron s ott is csupán pénteken mérhetik a mézet és a méhsört, nagyobb vagy kisebb mértékben nem. Besztercebányán kivételkép csak a négy országos vásáron és Szent-Györgytől Szent-Mihály napjáig a heti vásáron mérhetik hasonló módon a mézet és a méhsört.¹

A szövetséghez céhek ereje magából ezen a mézeskalácsosok és a 3 bányaváros közt lefolyt pörből is kiviláglik.

A következőkben *a kötélverők confoederált céhének egy történeti* epizódjából képet alkothatunk magunknak arról, hogy milyen *tekintélye és megtorló hatalma* volt *a confoederáció fejének*, ha a szövetség egy céhtagja a közös rendszabályzatot és a főláda jogait megsértette; egyszersmind megtudjuk azt, hogy mi módon történt *egy céhnek a confoederációból való szabályos kilépése*.

A kötélverők 1660-ig Selmecebányán önálló céhet alkottak, azonban a háborús korszakban, midőn a városon átvonuló, vagy ott állomásozó hadak a kötélverőktől kanócot és kötelet követeltek, azok elszegényedve, másrészt elhagyva a várost számban megfogyatkoztak. Mivel önálló céhet többé fentartani nem voltak képesek, a körmöci kötélverőkkel szövetséghez.

A kuruc időknek a bányavárosok kézműveseire káros korszaka a kötélverők szövetségét szilárdá tette. Jó egyetértésben éltek a két város kötélverői 1737-ig. A bekövetkezett békésebb korszak az iparügynek némi lendületet adott. Az iparosok jólétét emelte s a külső ellenség veszedelme sem fenyegette őket. Ezért megszűnván az okok, melyek az erőtlen céhet ...ás gazdagabb céh felsőbbbségének elismerésére kényszerítették, az ilyen függő helyzetben élő céhek a »főládák«-nak rájuk nehezedő védszárnyai alól menekülni igyekeztek.

E menekülés azonban nem volt akadálytalan, miként azt a selmecebányai kötélverők elszakadási törekvése igazolja.

A selmecebányai kötélverők u. is 1737-ben a körmöcebányai kötélverők céhének, mint főcéhnek tudta és előzetes beleegyezése nélkül III. Károly királytól egy önálló céh szervezésére kieszközölte az engedélyt és a céhszabályzatot.²

¹ 1686. okt. 4. a bányavár. küldötts. jelent. (Selmeceb. lv. XX. Fons).

² 1737. II. 21. selmeceb. kötélver. céhrendszab. (M. N. M. lvtr. ered.).

A privilegiumára büszke céh azután megfedekezve arról, hogy szövetséges társával és előbbi támaszával szemben kötelezettségei, még pedig szerződésileg elismert kötelezettségei vannak, melyek kielégítésre várnak, még követelődzőn lépett fel a körmöcbányai főcéhnél.

Azt követelte, hogy a főcéhnél legutóbb (1737.) mesterré avatott 3 selmecebányai polgár által lefizetett *társítás díjakat* neki, t. i. a selmecebányai kötélverő céhnek *teljes* összegben adja át. S e pénzt el is vitte, holott a szövetség szerződése szerint az ilyen társítás díjakból a selmecebányai céhet csak a fele rész illette meg. Ezután pedig a szövetség *évi gyűlésén* („*Jahrstag*“) minden előzetes bejelentés nélkül, felmutatva a királytól nyert rendszabályokat, kijelentette, hogy a körmöci kötélverők céhétől külön független céhet alkot. Sőt tovább mentek a selmecebányai kötélverők. — A királytól nyert privilegiumaikra hivatkozva, megtagadták a lefolyt évről esedékes és szokásos évi *adó pénz* (*Jahrs Schilling*) és az elkészített kötelek után járó *jövedelmi adó* (»*Abseilgeld*») lefizetését, melyre pedig az általuk is aláírt és elfogadott szerződés kötelezte őket.¹

Ilyen megalázást a főbányaváros kötélverőinek céhe, hozzá még tekintélyes főcéh, nem tűrhetett.

A confoederált céhek szerződésének azon pontját, a melynek értelmében az olyan céhtagot, aki a confoederáció jogait és szabályait megsérti vagy a *szerződést megszegi, 50 magyar forint bírságban marasztalják el*² — ez esetben sikertelenül alkalmazták volna a selmecebányai kötélverőkre. Találtak azonban a körmöcbányai kötélverők súlyosabb és elrettentőbb módot a megtorlásra.

Elhatározták, hogy a selmecebányai kötélverő mestereket *nem tekintik* ezentúl tisztességtudóknak és *céhbeli mestereknek*; továbbá a selmecebányai származású vagy ott kitanult vándorlegényeknek sem *éjjeli szállást*, (*Nachtlager*) sem útra való pénzt, ú. n. *ajándékot* (*Geschenk*) nem adnak, ha pedig akadna mester, ki ezen határozat ellen vétenék, azt szigorúan büntetik meg.

¹ 1746. A körmöci kötélverők memoranduma a körmöcbányai tanácshoz. (Selmeceb. Ivtr. XX. Fons.).

² 1703. jun. 20. Vargatímárok confoederációjának szabályai: zárópont. (Selmeceb. Ivtr. XX. Fons.).

A selmecebányai kötélverő mestereket a körmöci főcéh határozata sértette ugyan és érdekeiket is érintette, de végre is nem vették figyelembe.

A körmöcbányai főcéh tapasztalván határozatának eredménytelenségét, tovább ment. Részletes tudósítást küldött a selmecebányai kötélverők szabálytalan és meggyalázó eljárásáról Pozsony, Buda, Trencsén, Besztercebánya és Pest városok kötélverő céheinek s arra kérte, hogy határozatát tegyék magukévá s annak szellemében járjanak el a selmecebányai kötélverőkkel szemben.

E városok kötélverő céhei helyeselték a körmöciek eljárását s a selmecebányai kötélverőkkel szemben a körmöciek határozatát alkalmazták.

Teljes 10 esztendeig tartott az elkeseredett küzdelem egyrészt a körmöci és a nevezett városok kötélverő céhei, másrészt a selmecebányai kötélverők céhe között, mely végre is a selmecebányai kötélverők teljes megalázásával végződött 1747. szept. 12.

A megegyezés ekkor is csak a királynak kétszeres parancsára végre Garamszentkereszten, Körmöcbánya és Selmecebánya között, e két várostól egy távolságban, a Garam mellett fekvő helységben történt. Itt megjelent a 2 város tanácsának két-két tagja és kötélverőinek három-három kiküldöttje.

Megállapították, hogy a selmecebányai kötélverők, jóllehet a királytól önálló céh szervezésére nyertek privilégiumot, mégis a körmöci *főcéhtől való elkülönülésük* módja szabálytalan és sértő volt. Ugyanis a conföderált céhből szokás és szabály szerint úgy történik *a kilépés*, hogy az illető céh mindenek előtt *megköszöni* a főláda támogatását, azután *befizeti* az elkülönülés idején az azon évre esedékes, szokásos *évi adót*. A kötélverőknel az évi adópénzt (*Jahrs Silling*) és a kötélpénzt (*Seil Geld*).¹

A selmecebányai kötélverőknek tehát első sorban ezen kötelességüket kell teljesíteniök, hogy a megegyezés létrejöheszen. A selmeciek ennek a feltételeknek teljesítését megígérték, melynek alapján, — minthogy Selmecebányán a kötélverőknek az özvegyeket is beleszámítva, öt műhelyük volt — minden

¹ 1747. szept. 12. a Szentkereszten tartott gyűlés jegyzőkönyve. (Selmeceb. Ivt. XX. Fons.).

egyes műhely után évi adópénz (Jahrs Schilling) címen 1—1 forintot és a kötélpénz (Seilgeld) fejében összesen 25 forintot fizetnek a körmöci kötélverőknek. Kijelentik azonban, hogy erre őket a királytól nyert privilegiumuk szerint kötelezni nem lehet.¹

Továbbá megegyeztek abban, hogy a selmecebányai kötélverők 10 aranyat² fizetnek a körmöci kötélverőknek pénzköltéség címén, mindamellettt hangsúlyozzák itt is, hogy ezt nem kötelességből teszik, csupán az egyenletlenség és visszavonás megszüntetése végett. — A selmecebányai kötélverők ezen feltételek teljesítése fejében azt kívánták a körmöci kötélverőknek, hogy a királyi helytartó tanácstól sürgősen eszközöljenek ki oly rendeletet, mely meghagyná mindazon városoknak, a melyekhez a körmöciek ama a selmecebányai kötélverőket megalázó határozatukat elküldték, hogy a selmecebányai kötélverők cébjogait ismerjék el és segédeiket akadálytalanul és ellenszenv nélkül fogadják.³

A körmöci kötélverők természetesen a selmeceiek ezen kívánalmát készséggel teljesítették, mert céljukat: jogaik és felsőbbségük elismerését kivívták, míg a selmecebányai kötélverők megalázása teljes volt. A selmecebányai kötélverők ezután önálló céhet képeznek.

Ezek után szólnunk kell az u. n. *országos céhről*. Hyent alkottak azon től vándor kereskedők, kik kalmár árúikkal bejárták az országot. Ide tartoztak a *t. képeni kalmárok* (csipke, cérna, gomb, kendő stb. stb. árúsítók.) Ide az u. nevezett *vászonosok*, kik leginkább vászonnal kereskedtek, melyet nagyrészt maguk szőttek, de azért más kalmár árúik is voltak. Végül ezek közé sorolhatók a *tűkészítők* is.

Ezen kalmárok felvidéki, kivált Trencsén, Nyitra, Zólyom és a régi Kis-Hont (most Gömör) megyei parasztok. A tűkészítők azonban leginkább a Szepességből származtak. Főfészük Lőcse volt s jobbára németek voltak, kik a maguk gyártotta tűkön kívül egyéb nürnbergi és stajeri vasszerszámokkal üzélkedtek.

¹ 1747. IX. 12. a Szentkereszten tartott gyűlés jegyzőkönyv. és k. n. irat. (Selmeceb. Ivtr. XX. Fons.)

² »10 species Ducat« (Ugyanott.)

³ 1747. szept. 12. a Garamszentkereszten tartott gyűlés jegyzőkönyve. (Selmeceb. Ivtr. XX. Fons.)

E lőt kalmárok és német tükészítők közül csak kevésnek volt állandó helye; java részük furulyaszó mellett járta be a falvakat és városokat s házalt árúival. A heti és országos vásárokon hűségesen megjelentek, hol sátrakban, vagy a földre terített vászon lepedőre kirakva, árulták cikkeiket. Eleinte *kü-lön céhes társaságot* nem képeztek. Idővel számuk igen megnövekedett és *két* csoportra oszoltak. A magát megszedett jobb módú kalmár, ki német ruhát és kalapot viselt, lassan-lassan megfélekedezve hasoneredetéről, a szegényebb, szűrös és zsíros karimájú kalapot viselő paraszt kalmártól elkülönült. A jobb módúak azután a kereskedőkkel és az iparosokkal egy ranguaknak kezdték magukat tekinteni és a furulyázó paraszt kalmárt megvetették.¹

A vásárokon már nem a földre, hanem sátrakban rakták ki cikkeiket s már voltak olyanok is közöttük, kik *a kereskedők céhe társaságába* társultak. Az ilyen céhes kalmárok azután a nem céheseket vetették meg és csúfolták.²

A *nem céhes* kalmároknak nem jól esett e csúfolódás és megvetés, nem volt azonban oly joguk, mely őket az ellen megvédje. — Így jöttek arra a gondolatra, hogy társaságot alakítsanak, a céhek mintájára. Társulatuknak azonban nem adhatták a céh kiváltságos, egyedül a mesterséget kitanúlt, iparúzó mesteremberek egyesületének nevét. Ezért eleinte „*a kalmárok társasága*“ elnevezéssel elégedtek meg.³

Utóbb tekintélyben gyarapodva »a kalmárok *céhes* társaságá«-nak nevezték el egyesületüket.⁴

Az 1688-ki rendszabályzatuk szerint a kalmárok *központja Besztercebánya* volt. Társaságuk tagjai Észak-Magyarország összes kalmárai lehettek és kereskedési joggal bírtak: Trenesén, Nyitra, Túróc, Liptó, Árva, Szepes, Sáros, Gömör, Nógrád, Kis-Hont, Nagy-Hont, Bars megyékben.

A rendszabályzatot 1653-ban nyerték a királytól.⁵ Ezen rendszabályzatot több példányban másoltatták le, hogy az egyes

¹ 1688. A kalmár társaság rendszabályai. (Selmech. Ivt. XX. Fons.)

² 1706. nov. 3. kalmár társaság rendszabályai. (Selmech. Ivt. XX. Fons.)

³ 1688. Kalmár társaság szabályai.

⁴ »Kramaruv cechowne bratrstwa.« 1706. nov. 3. kalmárok rendszabályai bevez. pont. (Selmech. Ivt. XX. Fons.)

⁵ 1688. Kalmár társaság szabályai. 8. a. (Selmech. Ivt. XX. Fons.)

nagyobb városokban kéznél lehessen. Az eredeti rendszabályzat, valamint a másodlatok megszerzése sok költséget okozott a társaságnak, melyet csak úgy tudtak lefizetni, hogy kölcsönt vettek fel. Az adósságot pedig — mint a céhnél általánosan divott — úgy törlesztették, hogy minden új tagra kivetettek a rendes társításdíjon felül bizonyos összeget. A kalmárok ez esetben 6 dénárt irtak elő.¹

A társaságnak nemcsak a szorosán vett kalmárok lehettek *tagjai*, hanem a vászonosok is.² A vászonosok, ha nem társultak a kalmárok társaságában, árulhattak vásznat. Kalmár árukkal ellenben csak úgy kereskedhettek, ha beléptek a társaságba.³ A kereskedőknek külön volt meg a joguk, hogy kalmár cikkeket árulhatnak.

A mi a kalmár társulat *szervezetét* illeti, az 1688-iki szabályzatban tisztviselőiről nem találunk említést.⁴

Az 1706-ki kalmár rendszabályzat, melyet a selmecebányai tanács állít ki, igen részletes. Megtudjuk belőle, hogy a *kalmárok száma* Selmecebányán ekkor 24 s épen, mivel ennyire elszaporodtak, kívánják, hogy a többi céhek mintájára társulatot alkothassanak.

Ugyanekkor készítenek a tanács engedélye folytán *céhládát* és *pecsétet*,⁵ Választanak u. n. „*idősebb*“-eket.⁶ Hány ilyen idősebbet választottak évente, azt elhallgatják. Ezen idősebbek megfelelnek a céhmestereknek. Az »idősebb«-eken kívül voltak *ifjúmesterek* is, még pedig a szükség szerint egy vagy két ifjúmester szolgálta a céhet.⁷ Utalnak a „*látótársak*“-ra is, kik a céhekben a műlátómesterekre emlékeztetnek.⁸ Más különben a szabályzat rendelkezései és az egész szervezet teljesen azonos a céhek szabályzatának rendelkezéseivel és azok szervezetével.

¹ 1688. Kalmár társ. szabályai 2. a. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.) Szűcs jegyzk. Kalapos jegyzk. — stb.

² 1688. A kalmárok szabálya. 2. a. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.)

³ 1688. A kalmárok szabálya 2. a. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.)

⁴ 1706. nov. 3. Kalmár szabály. bevez. (Ugyanott.)

⁵ 1706. nov. 3. Kalmár szab. bev. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.)

⁶ »Starsi.« U. az. 10. a. (U. o.)

⁷ U. az. 8. a. (U. o.)

⁸ »Starsi.« U. az. 1. a. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.)

Ilyen országos céh a már jelzett tükészítők országos céhe, melynek főládája a *lőcsei társulat*. E társulatról egy 1767-ki levélből értesülünk, melyet a lőcsei főláda 2 céhmestere küldött Demiany Melchior nevű tükészítőnek Selmecebányára.¹

Ebben a levélben világosan megmondják, hogy ők, a lőcsei tükészítők főládájának a tagjai, olyan privilegiumot nyertek a »császári és királyi Ő felségétől,« hogy — mondják — »nekünk jogunk van az egész országban, nemcsak mindenféle nürnbergi és stajeri árúkat akadálytalanul behozatni, hanem azokat szabadon elárúsítani is.«²

Ezen levelet s mellékelve az erre vonatkozó, a lőcsei hatóság által hitelesített szabálypontot azért küldték a fennemlített Demiany-nak, mivel ezen tükészítőt a selmecebányai hatóság és a nép nem tartotta arra feljogosítotttnak, hogy a városban kalmár és más árúkat árúsíthasson.

Megjegyzik, hogy ezen bizonyító okmányokat Demiany jogának védelmére teljesen *saját költségükre*, tehát Demiany-nak ingyen állították ki. Ez is mutatja, hogy ezen országos céh jól szervezett és gazdag céh lehetett.

Ezen országos céhek, miként az előadottakból kitünhetik, nem tartoznak szorosan a selmecebányai céhek történetének keretébe.

Voltak Selmecebányán még a *bányaműveknél* alkalmazott ácsoknak, kőműveseknek, kovácsoknak is *ipartársulataik*, azonban ezek nem céhek, minthogy nem is nevezték társulataikat céheknek. — Ezen társulatok a bányász nép többi társulatainak a történetével közös s már ezért sem tartozik feladatunk körébe.

Szabályzataik a városi levéltárban nem is találhatók, valószínűleg a bányakamarai levéltárban őrzik azokat.

A céhek különböző fajának felsorolásával kapcsolatosan megemlíthetjük még azokat a céheket, melyek a mesterek számát korlátozták, vagy amint ők fejezték ki: »bezárták a céhet.« *Ezek a zárt céhek*, melyek a XVIII. sz. második feléből tünnek fel Selmecebányán.

¹ 1767. X. 20. A lőcsei tükészítők főládájától levél. (Selmeceb. Ivt. XX. Fons.)

² U. az. u. o. és a lőcsei tükészítők főládájának leveléhez mellékelte szabálypontból. (Selmeceb. Ivt. XX. Fons.)

A céhek keletkezésüktől fogva azon alapelvet tartották szemük előtt, hogy ők privilegiált társulatok, mely társulatok, épen szabadalmaik révén egy családot alkottak. A család fejének gondoskodnia kellett arról, hogy e család tagjai egyformán jólétben éljenek. Ezért egy város iparosai már eleve saját családjaikban *öröklővé* és monopoliummá tették mesterségüket s gondos éberséggel örködték, hogy ezen monopoliumukat valamely vidéki vagy teljesen idegen el ne nyerhesse.

A kiváltságoknak ezen merev megvédését, monopolizálását a Selmechbányán fennmaradt legrégebb (XV. sz.-beli) céhlevelek még szigorúan hangoztatják.¹ Törvényes származást, *helybeli német* eredetet kötnek ki feltételül a céhszabályzatok egy új tagnak a céhbe való felvételénél.

A XVI. sz. vége felé megpúhul a merev magatartás. Több céh már nem tekint a nemzetiségre s az idegen belépését sem nehezíti meg annyira, csupán a törvényes származáshoz ragaszkodik.²

Még inkább előmozdítja a más nemzetiségű iparosok mesterségük üzését Selmechbányán is az 1608-ik törvénycikk, mely kimondja, hogy a német városokban is akadálytalanul nyerhet polgárjogot a magyar és a tót származású.

A XVII. és XVIII. sz.-i háborús világ, a szabadságharcok Selmechbányán sem kedveztek a céhrendszernek. Új céhek, új családok, új szellem lép a régié helyébe. Megjelenik a magyar csizmadia, magyar szijgyártó és magyar kalaposok, mely elegyedik a tóttal, a némettel.

A régi sáncok eltűntek, melyek a magyart kizárták a városból. Sőt a magyar céhek lettek a legtekintélyesebbek. A legrégebb német céhek, mint pld. a cipész céh ezen időben lett a megvetés tárgya. A suszterek ekkor »labancokká« lettek a kuruc csizmadiák előtt.³

A magyar mesterek számának gyarapodásával egyarányban csökkent a »labanc,« német mesterek száma. A hajdúk és kurucok ismételt sikereinek a hatása alatt sülyedt az ipar és kereskedelem.

¹ 1441. szabó céhl. (selmechbányai lvtr.) 1487. mészáros cl. (u. o. er.)

² 1580. Beer szűcsmester jelentése (Selmech. lvtr. XX. Fons.) 1591. Kovács cl. 7. a. (Selmech. lvtr. ered.)

³ *Richter E.* A kuruc idők. 1703. 11. Selmech. 1903.

A kézművesek az imént felsorolt okok miatt nem tudnak megélni. Ezért Selmechbányán is más városok példájára elhatározzák az egyes céhek mesterei, hogy a meglevő műhelyek és mesterek számánál *több műhelyt* nem tarthatnak, illetve *több mestert* nem fogadnak fel a céhbe.

Így tesz 1660 táján a *német kalapos céh*,¹ midőn a mesterek számát háromban állapítja meg.

1667. ugyancsak a zárt céhet határozza el a *puskaművesek céhe*, mely szintén arra kéri a tanácsot, hogy azon határozatát, melyben kimondta, hogy 3 mesternél több nem telepedhetik meg a városban, erősítse meg, mert különben a puska-művesek megélhetését nem biztosíthatja.²

A háború veszedelme elől a városokba s különösen Selmechbányára menekült *kalmárok* számszerint 24. azért folyamodnak a tanácshoz 1706-ban új szabályzat kiadásáért, hogy több kalmárnak a bebocsátását megakadályozhassák.

A céhek ezen begubózása az ipar- és kereskedelemügy *fejlődését* igen megakadályozta. Azért III. Károly, hogy a pangó iparügyön némileg segítsen, a céheknek különösen ezen visszaéléseit akarta megszüntetni. Az 1715-ki évi dekretumának 79. cikkelyében a céhek szabályainak eltörlésével fenyegeti meg a céheket, ha e visszaéléseikkel fel nem hagynak.

E törvény nem lévén meg a kívánt hatást, az 1723-ki törvénycikkben még szigorúbban intézkednek s kimondják, hogy a királynak joga van a céhszabályokat, a visszaéléseket korlátozni, sőt jogában áll a céheket meg is szüntetni.

És, Selmechbányán ennek ellenére már egy évre rá 1724. a *kovácsmesterek* egy céhhatározattal lépnek a tanács elé, hogy azt megerősítse. Elhatározták, hogy mivel 1723. oly sok fiatal mester társult a céhbe, hogy a kovácsmesterek száma 21-re növekedett s azonkívül több mesternek 2 műhelye van, azért »a céhet bezárják,« s ezen időtől az özvegyekkel egyetemben 21 kovácsműhelynél és mesternél több nem lehet a selmechbányai céhnél.³ A városi tanács a kovács céh ezen határozatát megerősítette.

¹ K. n. Kalaposok folyamodv. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

² 1677. IX. 17. puskaművesek c. 21. a. (U. o.)

³ 1724. mart. 10. patkó és fegyverkovácsok c. szabálya. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

Igen lehetséges, hogy a kézművesek számának ezen hirtelen megnövekedésének oka az 1723. 117. törvénycikk rendelkezésére vezethető vissza. Ez a törvénycikk odautasítja a kormányt, hogy »különféle nemű kézműveseket« hívjon az országba, »a közterhektől való és 15 éven át tartó teljes mentesség biztosításával.¹«

Az 1723. évi 74. törvénycikkkel sem értek célt; megújították azt 1729. (10. törvénycikk)-ben anélkül azonban, hogy a céhek említett visszaélését megszüntethették volna.

1730. okt. 24.-én a kir. helytartó tanács magát a selmecbányai hatóságot utasítja, hogy a céhek visszaéléseit a törvény értelmében szüntesse meg.

Általában a kormány főtörekvése arra irányult, amit már az 1715.-iki 79-ik törvénycikk rendel el, hogy a mesterségükben jártas, értelmes kézművesek »minden *ártalmas megszorítás* nélkül és elviselhető díj mellett« vétessenek fel a céhbe, ha kell, hát a *városi tanács hatalmával*, vagy a *céhek sérelmes szabályainak eltörlésével* is.

Ezen és az említett 1723. törvénycikk a céhek rendszerét halálosan sebesítette meg, mert veszedelmes ellenségének, a szabad ipar elvének a diadalmi útját egyengette.

1785-ben rendeletileg el is törölték a céhek intézményét anélkül, hogy azt megszüntethették volna.

1790-től ismét a törvények által megnyirbált szárnyakkal tengődik a céhek rendszere. Minden intézkedés ellenére azonban a céheknél a tagoknak bizonyos számra való korlátozása tovább divott Selmecbányán egészen a céh intézmény törvényes eltörléséig.

A céhek ezen elzárkózása mellett más *visszaélésekkel* is találkozunk a selmecbányai céhek történetében, különösen az általános nyomor és az iparnak pangása, a céh rendszer torzulásának feltűnőbb megjelenése idején a XVII. sz. elejétől.

Ilyen visszaélés a mester avatásnál a *szertelen lakmározás*, a céhbe társulás sokféle megterhelése, az ú. n. *céhivás* elfajulása, az ipartermékek *árának* méltánytalan felemelése, a mesterek között a *kölcsönösség tünedezése*, a céh jövedelmeinek, pénzének hűtlen kezelése.

¹ *Márkus Dezső*: Corp. Jur. Hung. 1657—1740. évi törvénycikk. Budapest 1900.

Mindezek megszüntetésére avagy legalább korlátozására szükségesnek *látszott* magának a céh intézménynek érdekében a céheket *szigorúbb hatósági* felügyelet alá helyezni. Ez a gondolat hozta létre a **céhkomissáriusságot**: a céhbiztosokat.

Selmecbánya történetében többször találkozunk *kir. biztosokkal*, kiket kivált a bányaipar, a bányászat szervezése és fejlesztése végett küldtek ki, hogy a bányamívelés állapotját és hanyatlásának okait megvizsgálva, arról jelentést tegyenek a királynak.

A biztosok virágkora a Habsburgok korszakával kezdődik Selmecbányán is, s befolyásuk, beleavatkozásuk a városnak még az *autonom ügyeibe* is, elkeseredést szült a városban, úgy, hogy maga a király 1546-ban jónak látja egy rendelet kiadását, melylyel a kir. biztosoknak megtiltja, hogy a város magánügyeibe avatkozzanak.¹

A kir. biztosok azonban ezután is, s kivált a szabadságharcokat nyomon követő *visszahatás idején* ismételtelen megjelennek a városban és szereplésük mindenkor sértő a város autonómiájára, régi jogaira.

Már 1535-ben történt, hogy a *kir. biztosok megintik* a várost, hogy »a hús árára jobban ügyeljen és méresse a húst *súly szerint*, mint más városokban szokás.«²

Valószínű, hogy ezen biztosok befolyására történt, hogy a *timárok 1609-ki szabályzata* a céhmestertől *rendes évi számadást* kíván meg.³

E számadásnál még akkor nem szerepel a tanácstól küldött személy.

Ugyanezen évben fordul elő, hogy a cipészek és timárok már ismert súrlódásainak megszüntetésére a városi tanács egy Schilling nevű *tanácstagot* bíz meg.⁴

Ezen esetek csekély, de mégis összefüggést mutatnak a céhkomissárius későbbi feladatával. A céhbiztos útját készíti elő a városi tanács akkor, amidőn 1655. jónak látja a cipészek módosított céhszabályzatában *éltrendelni*, hogy a céh tisztujtás előtt 14 nappal egy a városi bírótól *kirendelt tanácstag jelen-*

¹ Péch Antal: Id. mű. I. köt 203 l.

² Ugyanaz 151. l.

³ 1609. jul. 17. timárok cl. 17. a. (Selmech. lvtr. ered.)

⁴ 1609. tanács jegyzőkönyv és Selmech. lvtr. XX. Fons.

létében a lelépő céhmester pontos *számadást* tegyen a céhmesterségének ideje alatt befolyt jövedelmekről és a céh kiadásairól. Ezen számadást azután a kiküldött tanács tag átvizsgálja s ha benne olyan tételt talál, mely a hűtlen kezelést és a tékozlást árulja el, azért a céhmester a felelős, akit a hiányzó pénzüsszeg lefizetése mellett még *pénzbírságban* is elmaraszthatnak.¹

Ugyanebben a pontban parancsolja a tanács, hogy a *céhivás* és egyéb rossz szokás szűnjön meg. Ezen kiküldött tanács tag tehát *az erkölcs nevében* jelenik meg.

Az ezután következő izgalmas felekezeti versengések és a kuruc idők alatt a tanács tag jelzett szereplése megszűnik.

Ezen időben a kormány igyekezete a lutheránusok visszatérítésére irányult.

A bányavárosok kerületének császári kormányzója ekkor Besztercebányán székelt. A király ezen kormányzó útján hajtatta végre rendeleteit.

Igy 1678. márt. 23-án Ampringen Gáspár kormányzó felszólítja a városi tanácsot, hogy a céheknek az Úrnapja áhítatos megünneplését és vallásos körmenetek alkalmára céhzászlók elkészítését parancsolja meg.²

Ezen parancscsal nyilvánul meg először *egy királyi megbízott* valláspolitikai szereplése a selmcebányai *céhek* történetében,* mely befolyás természetesen nemcsak a számban még túlnyomó protestáns kézmívesek vallásos érzületét sértette,³ hanem a város régi jogait is.

A parancsot nem is tudták még most végrehajtani.

A politikai viszonyok alakulása megakadályozta azt, hogy a rendeletnek kellő érvényt szerezzenek.

II. Rákóczi Ferencnek a trencsényi csatát követő visszavonulása után, az 1716-ik év elején jelenik meg ismét Selmcebányán a besztercebányai kormányzónak, Borsický Lászlónak, mint császári biztosnak egy átirata, melyben jelzi, hogy

¹ 1655. okt. 22. cipész cl. 3. a. Selmech. lvtr. ered.

² 1678. III. 23. Ampringer Gáspár leirata. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

³ 1678. márc. városi jegyzőkönyv. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

* Mondottuk, hogy a céhbiztos előfutárja az erkölcs nevében jelent meg, a kir. megbízott imént jelzett szereplése leend majd a céhbiztos második feladata.

a forradalom előtti állapotok helyreállítása végett jó nonsokára.¹

Meg is jött márc. elején. Miután az évente ismétlődő városi tisztújításnál a város autonómiáját megsértve, nyomást gyakorolt a városi tisztviselők választásánál — a céhekről sem feledkezett meg. Megismételve az 1678-iki kir. rendeletet,² megparancsolta a városi hatóságnak, hogy követelje be az összes céhszabályzatokat, melyekhez — a kir. rendelet szerint — *céh-zászló elkészítésé-nek* s Úrnapján a *körmenetekén való megjelenés* kötelezettségéről új szabályokat csatoljon.³

Ugyanekkor meghagyta a városi tanácsnak, hogy a *céhek fölött nagyobb felügyeletet* tartson. A céhkomissáriusokat valószínűleg már ekkor rendelte ki a tanács, bár róluk ilyen elnevezéssel említés nem történik.

A céhszámadásokra sem találtam még ekkor szigorúbb meghagyást.

III. Károly elődjénél nagyobb energiával fogott hozzá az ipar- és kereskedelemügy rendezéséhez. Már 1715. törvényileg kimondják, hogy a király a céhek szabályait és visszaéléseit korlátozhatja, illetve megszüntetheti.⁴

A király sürgős intézkedéseket kívánt a céhek rossz szokásainak korlátozására, mivel pedig a városi hatóságra hiába támaszkodott volna, mielőtt annak kiváltságos helyzetét a törvény erejével meg nem szorítja, ezért jönnek létre 1715., 1723. és 1729. a céhekre vonatkozó említett törvények. Ezen törvények a céhek sorsát a király kezébe helyezik.

A király azonban nem gondolt a céhrendszer olytán gyökeres átalakítására, hogy az társadalmi bomlást idézett volna elő. Elődei, különösen I. József intézkedéseinek nyomán haladt a fejlesztés, előrehaladás gondolatával.

Két szempont vezette III. Károlyt a céhrendszer szervezésénél. Az egyik szempont az volt, hogy az ipar üzését *korlátlanabbá* tegye, ami a céheknek az ipar kezdésére és folytatá-

¹ »pro camerali pro Restauratione Judicum, Magistratum alliorumque officiorum in Liberis, Regiis, ac Montanis Civitatibus Commissarior.«

Richter Ede: Id. mű. (Selmech. 1903. 211. l.)

² 1710. III. 10. 17. városi jegyzk. és Selmech. lvtr. XX. Fons.

³ U. o. III. 26-iki jegyzk.

⁴ 1715. 79. §.

sára vonatkozó intézkedési jogának a korlátozása nélkül nem volt elérhető. A másik szempont *morális jellegű*, melyből kiindulva, a céheknél lábra kapott *visszaéléseket* igyekezett megszüntetni és egységes, *általános szervezésen* munkálkodva *a vallásügy* terén is *az egység* vezette a céhek szervezésénél.

Célja elérésében Selmecebányán is nem csekély *akadályra* talált.

Akadály volt ezen *ösbányavárosnak* az a *kiváltsága*, melynél fogva a céhek fölött szinte korlátlanul rendelkezett.

Nem kisebb gátat képezett a céheknek eddig élvezett elég korlátlan önkormányzati és *önrendelkezési* joga, melyhez hozzájárult a kézmiveseknek az a makacssága, melylyel *ősi szokásaikhoz*, hagyományaikhoz ragaszkodtak.

Végül sok gondot okozott *a protestánsok ellenállása*, melyet kifejtettek a vallásos körmeneteken és a quatemberi misén, áldozáson való megjelenésüket elrendelő parancs ellen.

Hogy a városi jogokat észrevehetőleg ne érintse, hogy a céhekben nagyobb forrongást ne idézzen elő: legalkalmasabb és ügyes intézkedéssel *céhbiztosokat* rendelt a céhek fölé, kik céljai elérésében eszközei voltak.

A céhbiztosokra, ha nem is e néven, talált *példát* a céhek történetében. A cipészek céhénél, mint láttuk már *1655.* szerepel egy *tanácstag*. A céhek számadásainak ellenőrzésénél is szerepel mint *erkölcsfelügyelő*, kit a tanács küld ki.

Ez persze még nem rendes, csak szórványos jelenség a XVIII. sz-ig.

III. Károly ezen tanácstagot igen alkalmas személynek tekintette arra, hogy egyrészt az ő törekvéseinek szolgáljon, másrészt jogsértés se legyen.

Már azért is alkalmas volt ezen személy felhasználása, mivel egy-egy céh kihágásainak ellenőrzésénél a *felelőség nagysága* és súlya a városi tanácsról *egy személyre* hárult, kit a felelőségre vonás veszedelmétől való félelem a rábízott feladatok pontos teljesítésére ösztönzött. Másrészt meglevén előképe az életben, a jogsértés panasza sem merülhetett fel sikerrel.

Még egy oldalról sikerült intézkedés volt a céhbiztosok szervezése.

III. Károly kimondotta, hogy minden céhnek legyen céhkommissáriusa. — 1729-ben találkozunk a selmecebányai céhiratokban először a céhkommissáriussal. Ekkor fordul a protestáns polgárság a főkamagrófhoz folyamodványában a lutheránus cipészek megvédelmezése végett. Egyébb sérelmek mellett felhozzák, hogy a „*Zunfts Komissarius*“ erőszakkal választott meg a szabad választásban nyertes protestáns céhmester helyett egy róm. kath. céhmestert.¹

A főkamagróf igazolásra hívta fel a tanácsot.

A tanács átiratában felvilágosítja a főkamagróft, hogy a céhkommissáriust a városi bíró „*császári rendeletre*“ állította a céh fölé, hogy a *számadásokat* ellenőrizze és az *Istennek nagyobb tiszteletét* honosítsa meg.² Különbben is, — folytatja a tanács — miként a pozsonyi bíró két leveléből értesült, az országgyűlés is foglalkozott és hozott határozatot a céhek felügyeletére vonatkozólag.

S ez tény, mert az 1729-iki törvény 10. §. elrendeli a céhek kihágásainak megszüntetését és szabályainak korlátozását.

Ezen esetnél tehát a céhkommissárius úgy szerepel, mint akit a császár parancsára a városi bíró rendel a cipész céh fölé.

Ez sértette a céheket, mert céhrendszabályaik céhkommissáriust ilyen minőségben nem ismertek.

A király parancsára a kir. helytartó tanács, hogy minden zúgolódásnak elejét vegye, 1730. okt. 24-én a céhek történetére igen fontos rendeletet küldött a városi tanácshoz.

Ezen rendeletben az 1729-iki orsz. gyűlés határozata szellemében utal arra, hogy a kapott *jelentésekből* tudomására jutott, hogy az országban a céhekben szabadalmaik révén és címén igen sok *visszaélés* és kihágás kapott lábra — a közjó veszedelmére és kárára; amit növel az a visszavonás, melyet a kézművesek eltérő *vallása* okoz.

Hogy ennek véget vessen és a céhek szabadosságát korlátozza, megparancsolja a városi tanácsnak, hogy a céhek ösz-

¹ 1729. okt. 7. protestáns polgárok folyamodványa. (Selmech. lvtr XX. Fons.)

² 1729. IX. a városi tanács átirata a főkamagrófhoz. (U. o.)

szes eredeti rendszabályzatát, valamint ezek hiteles másodlatait szedje össze és a kir. helytartó tanácsnak küldje be.¹

Még ugyanezen évben történik a céhkomissáriusok *rendszeres* szervezése, a céhszabályzatok útján.

Ezentúl minden céhnek lesz céhbiztosa, akit *a céh maga választ a városi tanácstagok közül* és nem a tanács vagy más feljebb hatóság rendel ki egy tanácstagot a céh részére. Éppen *ezért volt ügyes intézkedés* a céhkommissáriusok illetén szervezése, mivel látszólag a céhnek önkormányzati jogát sem sértette, hiszen ő választotta a céhbiztost — csak hogy nem a saját kebeléből.

Mégis, hogy nem rokonszenvvel, sőt ellenséges indulattal viseltettek különösen a protestáns kézművesek a céhkommissáriusok iránt és szabadságaik ellenségét látták bennök, azt mutatja magában az a körülmény, hogy a kir. helyt. tanács szükségesnek találta a céhszabályzatokban hangoztatni azt, hogyha az illető céh nem jelentkezik a városi előljáróságnál és nem választ magának céhbiztost, az esetben *rendeljen oda* a városi tanács egy alkalmas céhbiztost.²

A tanácstagok száma azonban csak 12 volt rendesen, holott a céhek száma rendesen meghaladta a tizenkettőt, kivált a XVIII. sz.-ban.

Azért *egy* tanácstag *két*, sőt *három céhnek is lehetett* a céhbiztosa.

A népesebb céhnek azonban külön céhbiztosa volt.

Helyén valónak találom közölni itt azon iratot, hol a céhbiztosok névsorát találtam 1762-ből, mert ez nemcsak arról értesít, hogy milyen céheknek volt közös biztosuk, hanem a sorrend a céhek nagyobb vagy kisebb tekintélyéről és ha egy céh külön céhkommissárius alatt áll, az a céhtagok jelentékeny számáról is tanuskodik. S végül megtudjuk ezen iratból azt is, hogy 1762-ben hány és milyen céh volt Selmecebányán.³ Ezen összeállítás a következő:

¹ 1730. VIII. 24. A kir. helyt. tanács parancsa a városi tanácshoz. (Selmeceb. Ivtr. XX. Fons.)

² 1730. X. a kir. helyt. tanács pótszabálya, (városi Ivtr. XX. Fons.) 1737. II. 25. kötéilverők cl. 29. a. (M. N. M. Ivtr.)

³ K. n. céhirat. (Selmeceb. Ivtr. XX. Fons.)

Céhek:	Komissárius:
Csizmadia és magyar kalapos céh	Lang Ignác városi bíró
Szűcs és kovács céh	Lorberer János
Német kalapos és kötélverő céh	Delpini János
Mészáros és szíjgyártó céh	Gallauner János György
Kőmives és gombkötő céh	Faulhaver János György
Ács	Söret István
Aranymíves és tímár	Marko Anton
Kalmár	Lauzer Lipót László
Kádár és lakatos céh	Ifj. Gad.
Szabó és asztalos céh	König János
Cipész céh	Dobik András

A megválasztott céhbiztos azután meg *nem állapított időig*, sokszor élete végéig maradt azon céhnél.

Megesett, hogy az illető tanácstag a céh elégedetlensége, vagy saját akaratából vagy más körülmények folytán más céhnek lett a céhbiztosa.

Erre szolgál például, hogy Gallauner János György 1752-től 1755-ig, mint a német kalaposok céhbiztosa szerepel.¹ 1755-től egészen 1762-ig mintha nem volna a céhnek biztosa, jegyző-

¹ A német kalapos céh jegyzőkönyve. (Sajátom.)

könyvében nem említi a céhbiztost. 1762-ben Gallauner már nem a német kalapos céh biztosa, hanem a mészáros és szíjgyártó céhé.¹

Van arra is példa, hogy a tanácstag egy és ugyanazon céhnél megszakítás nélkül 24 esztendeig szerepel mint biztos.² Mindenesetre ez arra vall, hogy az illető tanácstag igen népszerű azon céh körében, mely népszerűsége nem volt könnyű szert tenni, mivel a *céhbiztosnak* sokszor kényes ügyeket és *feladatokat* kellett végeznie épen ezen tisztéből kifolyólag.

Feladatai közé tartozott, mint az 1729. évi esetből tudjuk, a róm. kath. kézművesek túlsúlyát biztosítani a céhben a a protestáns kézművesekkel szemben s érvényesíteni azon felsőbb parancsot, melynek értelmében lutheránus kézműves nem lehet céhmester. A protestáns kézművesek felvételét a céhbe megnehezíti. Így történt 1748-ban Artzberger János besztercebányai pékmesterrel, aki Selmecebányán akart megtelepedni. A tanács a céhbiztos útján meg is ígérte neki, hogy Probst nevű pékmester helyét, aki Pozsonyba költözött az ő részére tartja fenn. Midőn azonban a helyet el kellett volna foglalnia, a komissárius azon ürügy alatt, hogy Probst pékmesternek a céhbiztos ígéretet tett, hogy helyére egy évig más mestert nem társítanak és ha ezen idő alatt vissza óhajtana térni, helyét újból elfoglalhatja, Artzbergernek megakadályozta a letelepedést. Artzberger erre a kir. helyt. tanácshoz folyamodik, hogy ez úton váltassa be a tanács ígéretét. A kir. helyt. tanács a városi hatóságtól bővebb felvilágosítást kér Artzberger kitéte felől, s midőn arról értesül, hogy Artzberger lutheránus, kérelmét elutasítja.³

Hasonló eset fordul elő 1765. midőn Heckl Tamás szücs legény mesterré kíván társulni a selmecebányai szücs céhben. Már az előlépés díját (Forder Gulden) is lefizette, midőn a céhbiztos megakadályozza, hogy mesterré váljék, azon indokolással, hogy Heckl nem mester fia és hogy Selmecebányán már sok a szücs.

¹ A céhkomissáriusok lajstroma. (Selmeceb. Ivt. XX. Fons.)

² Szinkenthaller Pál a német kalapos céh biztosa 1788—1812-ig. A n. kalapos céh »mesterkönyve.« (Sajátom.)

³ 1748. szept. 20. Artzberger folyamodv., a tanács jelentése és 1748. nov. 20. a kir. helyt. tan. leirata. (Selmeceb. Ivt. XX. Fons.)

Heckl hivatkozik a törvényekre, nevezetesen az 1723. és az 1729-ikre, valamint a céhszabályzatokra, melyekben arról szó sincs, hogy egyedül mester fia lehessen mester.

Azután, hogy Selmechányán sok volna a szűcs az sem áll, hiszen csak 7 szűcs műhely van s azok közül is 3 műhelyben özvegy mesternék úzik a szűcs mesterséget, holott Besztercebányán 40 szűcs él meg, pedig ez a város nem különb Selmechányánál. Heckl Tamás keresztlevelének tulajdonítja az okot, hogy mesterré nem veszik fel. Kérelmét minden tiltakozása ellenére elutasították.¹

Ezenkívül még több példa van arra, hogy a céhbiztos ébersége folytán lutheránus mester nem kap helyet a városban.

A *céhbiztos* ezen szerepén kívül jelen volt az *inas felfogadásánál*. Az ő jelenlétében történik az *inas felszabadítása*;² a *legényavatás*.³ A *remekkészítés bejelentésénél* és a *remek bemutatásánál* szintén megjelenik.⁴

A céhbiztos *hirdeti ki*, hogy a »remekmester« (Stuckmeister) remekét a mesterek és a céhbiztos elfogadhatónak, *alkalmasnak* találta-e vagy sem.⁵

Jelen van a *mesteravatásnál*.⁶ Az *évnegyedes céhgyűléseken* felügyel a rendre s *ellenőrzi* a céhadók behajtását.⁷ Új céhmester választása előtt a lelépő céhmester *számadásait* ellenőrzés végett a céhkomissárius és az arra kiküldött mesterek vizsgálták meg s láttamozták. A láttamozás után, — ha azt rendben találták, a céh ládájába helyezték el.⁸

¹ 1765. Heckl Tamás folyamodv. (Selmech. lv. XX. Fons.).

² 1730. Szűcs jk. (U. o.) 1752—1805. kalapos céh a felszabadított inasok jegyzéke, (tulajdonom).

³ Ugyanaz. (U. o.)

⁴ 1739 V. 20. szűcs jk. (Selmech. múzeum).

⁵ 1767. II. 23. Müller Ignác remekmester folyamodványja. (Selmech. lvt. XX. Fons.).

⁶ 1730. szűcs jk. (Selmech. múzeum). 1808—1868. A német kalapos céh mesterkönyve. (Sajátom.)

⁷ 1732 jul. 27. szűcs jegyzők. (Selmech. múzeum). 1752. A német kalapos céh jegyzőkönyve. (Sajátom.)

⁸ 1737. II. 25. kötélverő cl. 19. a. (M. N. Muz.) 1752 ápr. 28. kalapos cl. 18. a. (Sajátom.) 1771. a kir. helyt. tanácstól kiállított pótrendszer szabályzat a német kalapos céh számára. (Sajátom.)

A *céhmester választásánál* is fontos szerepe volt a céhkomissáriusnak, miként azt az 1729-iki cipész céhmester választásánál láttuk.

A *céhjegyzőkönyvekben* rendszeren ott találjuk a céhbiztos névalírását, melylyel erősíti, hogy azon céhügy rendben, az ő jelenlétében ment végbe.¹ Vagy ha nem írja alá maga a céhbiztos a nevét, a céhügy szövegében tüntetik fel, hogy az a céhbiztos jelenlétében történt.

A német kalapos céh rendszabályzatából arról is értesülünk, hogy a *céhláda egyik kulcsát* a céhkomissárius, a másikat a céhmester őrizte.²

Ha a céh valami fölött *határozni* kívánt, arra a céhbiztos *előzetes véleményét* kellett kikérnie, különösen, ha olyan határozatról volt szó, mely a céhszabály jellegét viselhette magán. Az ilyen határozat 1729. előtt a városi tanács hozzájárulásával történt, melyet azután a céhjegyzőkönyvben, vagy a céhszabályzatokhoz a céhlevélben jegyeztek fel.³

1729. után a céhbiztosra szállt az a hatóság, hogy a céhhatározatot megerősítse.

1735. a szabó céh mesterei elhatározták, hogy ezentúl a szabólegényeknek évenként 30 krt. kell adományozni a közös ládából az »irgalmas barátok« javára, akik a betegeket felekezeti külömbiség nélkül gyógykezelik. Ezt a határozatot az akkori céhbiztos Feil János és a szabók céhmestere erősítették meg névalírásukkal.⁴

1759. a selmezbányai üvegesek elhatározták, hogy Antony Ferenc nevű üveges legényt tiszteletlen magaviseleteért és elkövetett visszavonásáért egy üveges mester sem fogadja fel munkába.

Ezen határozat is csak akkor jutott érvényhez, amidőn a céhbiztos azt megerősítette.

Ügyszólván *egy lépést sem tehet* a céh a *céhbiztos* engedélye *nélkül*.

¹ 1766. Szűcs jegyzők. 1788—1821. ném. kal. jegyzők. (Sajátom.)

² 1752. ápr. 28. kalapos cl. 3. art. (Sajátom.) 1771. a ném. kalapos céh pótszabályzata. A legényekre vonatkozó I. pont. (Sajátom.)

³ 1688. asztalos cl. zárópont. M. N. M. Szűcs jegyzők. stb.

⁴ 1735. máj. 1. a szabó céh határozata, a szabó legények határozatához (1560.) csatolva. (Selmech. múzeum.)

1763. történt, hogy Blezny Sámuel mester-éves szücs legény nőül akarta venni Pauliny János szücs mester özvegyét. Ezért arra kérte a céhet, hogy mesterévének hátra lévő felétől mentse őt fel. A *céh ebbe beleegyezett*, de csak oly *feltétellel* mellett, ha abba a *céhbiztos* is beleegyeznek.

A céhbiztos azonban a »rendellenesség elkerülése végett« a mester-éves szücs legényt a mester-év másik felének a kitérésére kötelezte.¹

Voltak oly ügyek is, melyeket a *céhbiztos egyedül el nem* intézhetett. Így azon *folyamodványokat*, melyeket a céhhatározat és a céhbiztos rendelete ellen a *tanács*hoz nyújtottak be, a tanács intézte el a tanácsülésben.

Általában a *felebbezési ügyeket*, vagy olyanokat, melyekkel egyenesen a városi tanácshoz fordultak — a tanács intézett el. Azonban ilyen esetekben is »*bővebb felvilágosítás* és utánjárás végett« a céhbiztosnak adták át az ügyiratokat.

Erre szolgál például egy 1762-iki eset, midőn Szkurini Miklós csizmadia mester azon panaszszal fordul a tanácshoz, hogy 2 mestertársa előjogában háborgatja. Ezen Szkurini ugyanis előbb adta be a mesterremekét mint két társa és 4 héttel előbb vizsgálták azt meg a tanácsházban, mint két társa remekét, valamint a polgáresküt is előbb tette le,² mégis a csizmadiák vásárcsarnokában (Kaufhaus) azon két mester szabályellenesen kiszorította a mesteravatás időrendje szerint az őt megillető helyéről.

A tanács a panasz igazságának megállapítására a céhbiztost bízta meg. A céhbiztos jelentésében a panaszt igaznak találta s a tanács megvédte Szkurinit az ő előjogában.³

Ha a *céh szerződést akart kötni* valakivel, azt sem tehetette a céhbiztos tudomása és beleegyezése nélkül. Midőn a magyar szíjgyártó *céh szerződést köt* Klanuska nevű német szíjgyártóval, a melyben 60 birodalmi tallér fejében megengedi neki, hogy Selmecebányán a mesterséget űzhesse, kikötvén azt,

¹ 1763. IV. 11. Blezny Sámuel folyamodványa a városi tanácshoz. (Selmeceb. lvttr.) lvttr. XX. Fons.)

² »Wenn ich mit Ober- und Unter Gewehr bereit gewesen bin.« (Az eskütételnél teljes díszben jelent meg.) Sch. Gy.

³ 1762. szept. Szkurini folyamodványa. (Selmeceb. lvttr. XX. Fons.) 1763. I. 19. Lang céhbiztos jelentése. (U. o.)

hogy műhelyében csupán német segédjével dolgozhatik. ezen szerződést a céhbiztos tudomásával s csak az ő megerősítésével köthették meg végérvényesen.¹

Természetes, hogy a céhek ilyen szerződés és határozathozatalnál kikérték a *céhbiztos tanácsát*, aki egyébként is sok céhügyben segíthetett vélemény adásával vagy közbenjárásával; mert mint a belső tanács tagja, tanultabb férfiú nemcsak a tanácsban pártfogolhatta a hozzá tartozó céhet, hanem belső életében is javára válhatott a céhnek. Előfordult pld. hogy a mesterek között nincs írástudó ember, ilyenkor a céhgyűlésen a céhbiztos végzi el az írásbeli dolgokat, mint az inas felszabadításának, legény, mesteravatás stb.-nek bejegyzését az erre szolgáló céhkönyvekbe.²

De miként láttuk, szigorú *ellenőrzője is* a céheknek.

Ő írja össze s nyilvántartja a kézművesek személyzetét, mely kimutatást a kir. helyt. tanácsnak is beküldi. Erről értesülünk egy összeírásból, melyet Markó Antal belső tanácsstag és a mészáros, aranyműves és timár céh céhbiztosa készített.

A kimutatás pontosan közli, hogy hány férfi és hány özvegy űzi a mesterséget. Mely kézműves háztulajdonos és mennyi a bérlakó mesterek száma. Föltűnően választja külön a katolikus és a nem katolikus kézművesek személyzetét. A személyzetet azután részletezi: Hány feleséges kézműves űzi a mesterséget, mennyi az özvegyek száma. A gyermekek összeírásánál megkülönbözteti a felnőtteket és a kissebket, még pedig külön a fiúkat s külön a leányokat. Továbbá értesít arról, hogy mely kézművesnek hány segédje, inasa, szolgálégyénye, szolgálója van.

Selmecbánya lokális művelődéstörténetére, közelebről iparügyeinek történetére igen becses megvilágosító adatokat nyújt ezen táblázat,³ s egyben Mária Terézia iparügyi politikájának sikerét tanúsítja. Mert pld. míg 1703. Selmecbányán 3 timár mester csak más városok timár céheinek támogatása mellett tudott megélni, addig 1776. már 9 timár űzi mester-

¹ 1740. XII. 16. szijgyártó céh szerződése. (Selmecb. lvtr. XX. Fons.).

² Ném. kal. céh a legények avatását igazoló könyve. 1788—1812. (Sajátom.)

³ 1776. Markó céhbiztos összeírási táblázata. (Selmecb. lvtr. XX. Fons.)

ségét Selmechányán, kik közül 5 háztulajdonos, mely tény a timár mesterek jólétét árulja el, mert tudvalevő dolog, hogy a timár mestersége olyan, hogy nagyobb terjedelmű házat igényel és ekkor 9 timár közül 5-nek van háza, a többi 4 timár közül 3 nem nő s ilykép csak egy feleséges timár mester nem űzi a saját házában mesterségét.

Az iparosok számának növekedése azt is mutatja, hogy a kézművesek már beletörődtek az új rendbe s a céhkomissarius már szinte *elváthatatlan tényezővé* vált a céhnél.

Ezen céhbiztos az előzőkben felsorolt *feladatairól össze-foglalólag* úgy rendelkezik a kötélverők 1737. céhszabályzata: »Hogy a céh minden ügye jobb rendben tartassék, köteles a céh a város előljáróságától céhkomissariust kérni, aki úgy a céhmester választásánál, mint minden a céhet érdeklő ügylet-nél jelen van és felügyel.«¹

Ezen rendelkezést az 1752-iki német kalapos céh szabályzatának záró pontja a következőképen egészíti ki:

»Hogy pedig a jelen céhszabályzat minden egyes pontjának teljes érvénye legyen, az Isten tisztelete növeltessék és a jó erkölcs meghonosítassék, a kalapos céh úgy a köz, mint az egyesek javára megoltalmaztassék, továbbá, hogy minden ügyben a rend megóvassék; azért a kalaposcéh kérjen a helybeli hatóságtól céhbiztost, aki köteles minden céhgyűlésen megjelenni és szorgosan felügyelni, hogy ott mindent békésen, visszavonás, meg hasonlás nélkül tárgyaljanak és végezzenek.«

A XIX. században az I. Ferenc király által rendszeresített céhszabályzatok úgyszólván minden egyes pontja szól a céhbiztosról. Ezután a céhek önrendelkezési joga teljesen megszűnik, mert nincs olyan céhügy, a melyet a mesterek a céhbiztos tudta és beleegyezése nélkül elintézhettek volna.²

Így *forr össze* a céhbiztos élete a XVII. század végétől a céh életével. A múlt század közepén már céhről, mint rendszerről nemes értelemben szólni nem lehet; nemcsak azért, hogy önrendelkezése teljesen megszűnik, hanem azért is, mert a százados »jó szokások« teljesen elfajultak. A céh többé *nem egy-*

¹ 1737. II. 25. kötélverő cl. 19. a. M. N. M. lvtr.

² 1752. IV. 28. kalapos cl. 18. a. (Sajátom.) 1805. takácsok clv. másolat. (Egyetemi könyvt. lvtr.)

fogalmi a (Ordnung) rend és tisztesség fogalmával, hanem a (Trünck) »céhivás«-sal, lakmározással. Annnyira túlélte magát ekkor már a céhrendszer, hogy a jobb érzelmű, egyszerű iparosok irtózáttal fordultak el tőle s azt hívták, hogy a visszatetsző állapotnak maguk a szegény iparosok az okai, társaik felett pálcát törtek. Jósolgatták, hogy az apák bűneiért iparos fiaikat s magát az ipart bünteti meg az Isten s lesve várták azt a törvénycikket, mely a céhrendszert teljesen megszünteti, mely azonban őket — a kis iparosokat — jólétük előfeltételeiről is javarészből megfosztotta 1872-ben.

A céhrendszer megszüntével ipartársulatok alakultak, anélkül, hogy e társulás segített volna a kisiparosok nyomorúságos helyzetén. Ujabban egyre terjed az a felfogás, hogy a kisiparosokon — a külső politikai viszonyoktól eltekintve, — csak az egyesülés, még pedig az ipartársulatoknál szigorúbb alapon álló iparegyletek, iparosok hitelszövetkezetei, iparsarnokok, védhetnék meg a kisiparosokat.

Védelemért kiáltanak a kézművesek, s bizony nem restelik bevallani, hogy sorsukon az eltemetett céhrendszer alapelvei szerint a mester és a mesterség védelme segíthetne leghathatósabbán.

II. FEJEZET.

Vallásügy.

A vallásügy fontos szerepe a céhek történetében. A selmecebányai lakosság a XVI. sz. előtt vallásos. A reformáció Selmecebányán. A céhlevelek vallásos hangja. A protestánsok türelmetlensége. Jezsuiták megjelenése másodízben 1664. Sikeres működésük; ebben támogatást nyernek a királyi helytartó tanácstól. A lutheránus mesterek panaszai. Thököli alatt javul helyzetük. II. Rákóczi Ferencz alatt egyenjogúság uralkodik. 1709-től a hatalom a róm. katolikusoké. A lutheránus mesterek elnyomása; a császári biztosok parancsai. Felekezeti villongások. A céhzászló és vallásos körmenetek. A sátoros ünnepi nagymisén kötelező áldozás. A hitélet gondozása. Kath. céh. Keresztýén műemlékek: Szent-Háromság szobra és a Kálvária.

Selmecebányán nemcsak a céhek történetében, hanem magának a városnak a történetében *jelentős szerepe* van a vallásügynek.

A XVI. sz. elejétől egészen II. József császár koráig azt mondhatnók, hogy nincs feltűnőbb esemény Selmecebányán, melynél a vallásos fölfogás és érzés ne hatna irányító és döntő tényezőként.

Ezt tapasztaljuk kivált a selmecebányai céhek történetében, s ezért szükséges, hogy a vallásügygyel külön fejezetben is, részletesebben foglalkozzunk.

Selmecebánya *lakosságát* a XVI. sz. előtt is *jellemzi a vallásosság*, melyet a hitújításig különösen a domonkosok áptak, kiknek már a 13. században kolostoruk, majd terjedelmes szép templomuk volt.¹

A domonkosok templomán kívül a XVI. sz. előtt még két hatalmas szép temploma volt Selmecebányának: *a vártemplom*, melyet valószínűleg a tatárdulás után építettek *Boldog-Asszony*

¹ *Breznyik J.* A selmeceb. ág. hitv. ev. egyház és lyc. tört. I. füz. 27. l. (Selmecebánya 1883. 3 füz.)

tiszteletére;¹ a másik még a XV. sz. végén *Szent-Katalin tiszteletére*.² Ezen három nagyobb templomon kívül három kápolna is szolgált a hitujás előtt a lakosság ajtatosságára.

Ezek közül a Szt.-Erzsébet tiszteletére emelt kápolna talán a XIV. sz.-ból való.³

A város 1507-ben *Szt.-Anna tiszteletére* emelt kápolnát, melynek helyén most a városháza áll. A harmadik kápolnát csak 12 esztendővel Luther tanainak a városban való terjesztése előtt, 1512-ben alapította egy gazdag bányapolgár Roesel Erasmus *Havi Boldogasszony* tiszteletére. És még 1520-ban 800 arany forintot hagyott ezen bányapolgár végrendeletében a kápolna javára, hogy benne hetenként kétszer misét olvassanak.⁴ Ezen templomokban egy német és egy tót lelkész, továbbá 2 káplán buzgólkodott a domonkosok mellett a lelkiek gondozásán, azon kívül volt a selmecieknek tanítójuk (Schulmeister) is 1515.⁵

Ami most közelebbről a *kézművesek vallásügyét* illeti, arra a XVI. sz. előtti időkre vonatkozólag adataink igen hiányosak.

A XVI. sz. előtti céhíratokban a vallásos érzés hangoztatásával nem találkozunk. Mindamellett, hogy erre akkor nem is volt oly szükség, a mészárosok 1487-ki céhszabályzatában is találunk adatot arra, hogy a népet áthatotta a vallás, a felebaráti szeretet

Ezen céhlevél azon részében, melyet az oklevéltan az oklevél »arenga«-ja nevéen ismertet, a városi tanács avval indokolja a céhszabályzat megerősítését, mert a mészárosok azt alázatossággal azért kérték, hogy vallásos érülettel és jó egyetértéssel a szt. kereszt különös szeretetére és tiszteletére és körükben a példás rend fenntartása végett a köz javára céhet alkossanak és abban társulhassanak.⁶

Ugyanezen céhszabályzat értelmében, ha valamely mészáros mesternek az elmúlt hétről vasárnapra bárminemű hús

¹ U. o. 22 l.

² U. o. 24 l.

³ *Breznyik J.* Id. mű I. fűr. 28 l.

⁴ U. o. 32 l. és *Bunyitai, Rapaics, Karácsooyi*: Egyh. tört. emlékek a mg.-i hituj. korából. I. k. 22 l.

⁵ *Breznyik J.* Id. mű. I. lüz. 35 l.

⁶ 1487, mészárosok cl. bevez. rész. (Selmech. Ivtr. er.)

maradt fenn, azt a következő hétfőn el nem adhatta, hanem az ilyen húst a szegény népnek kellett bizonyos megállapított áron átengednie s a mi hús még ezen felül is fennmaradt, azt hűségesen a vártemplom szent-kereszt oltárának fenntartására volt köteles fordítani.¹

Általános az a felfogás, hogy a XV. sz. végén s különösen a XVI. sz. legelején az erkölcsi bomlás, a vallástalanság jellemezte a kort — Selmecebányán ezen időből való — igaz, hogy szórványos — adataim, melyeket az imént felhoztam, az ellenkezőről tanúskodnak.

Mégis, midőn *1524-ben* Selmecebánya városának plébánosa Keck Simon² nyíltan kezd *Luther szellemében prédikálni*, tanítása fogékonyan hat a népre. Utódjai és a domonkosok mind gyakrabban lépnek az új szellem szolgálatába és a városban lelkes hívők hallgatják s követik az új tanokat.³

A céhszabályzatokban ezentúl a »legfőbb pont« vagyis az *első szabály lutheránus szellemben* int a vallásosság ápolására. A szabó legények szabályzatának első pontjában a mesterek kötelességévé teszik, hogy házuk népét úgy irányítsák, hogy a »legdrágább kincs« az Isten ígéje hassa át azt, a predikációra szívesen járjon el és a szeretett Isten ígéjét a legnagyobb buzgalommal hallgassa, a szerint éljen, mert ha azt követi, az csak javára válik.⁴

A jegyzőkönyveket »szentírás«-i szép mondásokkal kezdik meg. Így pld. 1567. a szűcsök jegyzőkönyvének első lapjára előszóként Pál apostolnak következő felbuzdulását írják.

»Oh Isten bölcsességének és tudományának mélységes gazdagsága, mely igen megtudhatatlanok az ő ítéletei és végekre mehetetlenek az ő utai!

Mert ki mehetett végére az Úr akaratának? vagy ki volt néki tanácsosa? Vagy ki adott valamit először néki, hogy azt megadná annak? Mert ő tőle, ő általa, és ő benne vagynak

¹ 1484. mézszárosok cl. 12 art. (Selmeceb. lvt. ered.)

² *Breznyik J.* Id. mű. I. füz. 42 l.

³ *Breznyik J.* Id. mű. I. füz. 42 l. és *Bunyitai, Rapaics, Karácsonyi* eml. mű. I. köt. 42 l.

⁴ 1560. X. 25 szabó legények cl. (Selmeceb. lvt. másodlat 1704)

mindenek: neki legyen dicsőség mindörökké. Ámen. (Pál apost. a rómabeliekhez XI, r. 33 v.-végig.)¹

Ez a vallásos felbuzdulás tükröződik vissza a jegyző-könyvekből, midőn az egyes céhügyc elintézéséről adnak számat.

Így amikor az inas felfogadásának körülményeit írják be a jegyzőkönyvbe s jelzik, hogy a fiút 3—4 évre szerződötték az illető mesterhez, a céhmester áldását is közlik: »Az Isten részesítse őt kegyelmével.«²

Az Isten kegyelmének hangoztatása ilyen és hasonló alkalmaknál ezután gyakori a XVII. sz. elejéig.

Az Isten tiszteletén való megjelenést és az oltári szentséggel élést a meglevő céhlevelek szerint az összes ismert céhek megkövetelik az első szabálypontban, mint legfőbb követelményt.

Ennek elrendelésére ez a formula a rendes: Isten, a hatóság és a céh büntetése érje az olyan mestert, legényt vagy bármely céhhez tartozót, a ki az Isten félelmével és buzgón nem látogatja a templomot; nem hallgatja az Isten igéjét, nem él az oltári szentséggel és kerülve a bünt, nem él egy jámbor keresztényhez illő módon.³

Az ácsok 1594-ben nem elégesznek meg a büntetés pusztá kijelentésével, hanem elhatározzák, hogy nem tűrnek olyan embert társaságukban, aki nem istenfélő és nem él az oltári szentséggel.⁴

Türelmetlenebbek a céhek a XVII. sz. elején. A céhbe léptőtől nemcsak a törvényes származást követelik meg, hanem azt is, hogy az »üdvözítő Krisztus egyházának rendje szerinti« legyen.⁵ Hogy melyik egyházat értették ezalatt, könnyű megfejtetni, midőn a céhlevelet a teljesen lutheránus városi tanács erősíti meg.

Hasonlóan intézkednek a céhek a XVII. század közepén is. 1655. a cipész céh módosította az 1570.-ki céhszabályzatát

¹ 1567. szűcs jegyk. (Selmech. múzeum.)

² 1567. szűcs jegyk. (Selmech. múzeum.)

³ 1570. VII.7. cipész cl. I. a. (Selmech. lvtr. ered.) 1591. III. 14. kovács cl. I. a. (U. o. 6 sz.) 1591. V. 15. pintér cl. I. a. (U. o. 7 sz.) 1709. VII. 17. tímár cl. I. art (U. o.)

⁴ 1594. IX. 23. ácsok cl. 1. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

⁵ 1609. VII. 17. tímárok cl. I. art. (Selmech. lvtr. ered.)

és az első pontban előírja, hogy a céhek *minden* egyes tagja jelenjék meg a vasárnapi és *csütörtöki istentiszteleten*.¹

Ezen korszakból (1664-ből) való a szabók módosított céhszabályzata, melyre 1729-ben utal a már ekkor róm. kath. tanács. Hivatkozásából tudjuk, hogy a szabó céh 1664-ki céhszabályzatának I. pontja arra kötelezi a mestereket, hogy házuk népét minden vasárnap, kedden és csütörtökön ösztökéljék a »prédikáció és a lectura« buzgó meghallgatására.

Ugyanezen szabályzat VIII. pontja a városi tanácsnak 1729-ben tett nyilatkozata szerint — arra mutat, hogy a mesterek a céhbe való szegődtetésnél figyelmet fordítottak az illetőnek a vallására, még pedig olyan módon, hogy a róm. katolikusokat elnyomták, azok bejutását a céhbe megnehezítették.²

A vallásügy terén változás állott be Selmechányán 1664. *Jezsuiták jelennek meg ekkor* a városban másodízben, miután egy század előtt eredmény nélkül hagyták el azt.

Ezúttal sikerrel fáradoznak. 1674-ben a tanács tagjai között többségben vannak a róm. katolikusok. A kézművesek körében azonban még nem nagy eredménnyel megy a térítés.

Az 1677-ik évi puskaművesek s u. ezen esztendőben kelt kőművesek és kőfaragók, továbbá a timár céh szabályzatának első pontja még a régi szellemben írja elő az istentiszteleten való részvételt, a prédikáció meghallgatását.³ A régi szigorúbb hang azonban már nem érzik ki és nem követelik a keddi és csütörtöki istentiszteleten való megjelenést. A céhbe szegődésnél nem tekintenek az illető vallására.

Mindezen jelenségek arra utalnak, hogy a kézművesek között is már több róm. kath. volt, bár a lutheránusok még többségben voltak.

A jezsuiták fáradozásait elősegítették *a kir. rendeletek*, melyek valláskülömbőség nélkül az összes kézműveseket a róm. kath. *vallásos körmeneteken céhlobogó* alatt való megjelenésre kényszerítették. — Már 1678. március 18-án érkezik parancs Besztercebányáról Ampringen Gáspár kormányzótól a városi

¹ 1655. X. 22. cipész cl. 1 art. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

² 1729. A tanács átírata a főkamagrófhhoz. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

³ 1677. I. 15. timár cl. a. (M. N. M. céhlevelek) 1677. IX. 11. puskaművesek céhl. I. art. (Selmech. lvtr. XX. Fons.) 1677. kőfaragók cl. I. art. (U. o.)

tanácshoz. Ezen parancsban szigorúan meghagyják a városi tanácsnak, hogy a céheket az Úrnapjának megünneplésére kényszerítsék.

Az ünnep megtartásának a legnagyobb áhitattal kellett megtörténnie. E célból elrendelik, hogy minden céh készítsen céhlobogót, mely alatt a céh minden egyes tagja résztvegyen a vallásos körmeneteken. Ha egy céh olyan szegény, hogy a céhlobogó költségeit egymagában nem viselheti, az ilyen céh egyesüljön egy másik céhhel, a melylyel *közös céhlobogója* legyen. — Ha valaki ezen rendelkezésnek nem veti magát alá 100 arany bírságot fizet büntetésül.¹

A céhek nagyobbrészt lutheránusokból állván, ezen kényszer ellen óvást tettek és országos törvényekre hivatkozva, oltalmat kerestek a tanácsnál. Folyamodványukban felhozzák, hogy legényeik és inasaik szétmennek, ha vallásos meggyőződésük elleni szertartásokra kényszerítik őket; nélkülük pedig be kell zárniok műhelyeiket és felhagyniok a mesterséggel.

A városi tanács erre sürgősen átküldte Ampringen Gáspárhoz a céhek óvástételét.

Ampringen Gáspár azonnal (március 23-án) ismét parancsot küld a városi tanácshoz, a melyhez mellékli azon rendelet másolatát, melyet a kir. helytartótanács küldött hozzá.

Ebből meggyőződhetek, hogy a parancs, melyhez hozzáteszi Ampringen, hogy, ha a céhek ezen parancsnak nem engedelmeskednek, szigorú megtorlás és büntetés vár rájuk. Ezért jól fontolják meg ezt a dolgot.²

A lutheránusok ezen kényszerhelyzetén *segített a Thököli Imre* zászlaja alatt előre nyomuló kuruchad. A kurucok és a pusztító járvány elől Ampringen is menekült.³ Selmechányát pedig még 1678. októberjében hagyják el a jezsuiták. A templomok, melyek 1668. óta a jezsuiták kezében voltak, most a lutheránusok birtokába jutnak.⁴

Ezen zavaros időben a városban a hatalomban ismételten váltották fel egymást a róm. katolikusok és a lutheránusok.

¹ 1627. III. 18. Ampringen Gáspár parancsa a vár. hat. (Seleb. jzk. a ltr.)

² 1678. III. 23. Ampringen Gáspár parancsa a városi tanácshoz (Selmech. ltr. XX. Fons.)

³ *Breznyik J.* Id. mű. II. füz. 112. l.

⁴ *Breznyik J.* Id. mű. II. füz. 105. l.

A templomok is egyszer a róm. katolikusok, a szabadságharcokban pedig a lutheránusok kezeiben voltak.

A Rákóczi korszakban Selmecebányán a valláskülömbőség okozta visszavonás megszűnt s az *egyenjogság* szerint szervekedtek a városi tanácsban úgy, mint a templomok ügyében is, a mi által a lutheránusok — ők ekkor még többségben lévén — intézték a város ügyeit.

A tanácsban ők képezik a többséget s közülük kerül ki a bíró is Stephani György és a főkamagróf Hellenbach Godofréd. Ezen két férfi vezette a várost a Rákóczi korszakban. 1524-től egészen 1709-ig tart Selmecebányán némi megszakításokkal a *lutheránusok korszaka*.

Ezen korszakban egy templom sem épült. Ellenkezőleg, a folytonos török veszély miatt a Nagy-Bojdog-Asszony tiszteletere szentelt ú. n. vártemplomot őrcsapatok elszállásolására rendezték be, majd teljesen fellegvárrá alakították át.¹

1580. a Roesel-féle Mária tiszteletere emelt kápolnát szétbontották s helyébe templomot építettek azon célból, hogy kivált rossz időben a gyászbeszédet itt tarthassák, mivel a sírkert e templom közvetlen közelében volt, s ma itt temetkeznek a róm. kath. hívek.

Ezen templom építésének költségeit a város rendes bevételeiből nem fedezhette, ezért a polgárság és a szegény bányász-nép is hozzájárult a költségek fedezéséhez. A céhek közül némi adománynyal segítették elő a templom felépítését: A szabó céh, a cipész céh, a cipész legények, a szűcs céh, azután a lakatos, asztalos, nyerges, szíjgyártó, övkészítő, üveges, bádogos, kerékgyártó és kézmíves céh, bőröndös céh; az ácsok, kőművesek, s végül a mészáros céh.²

1681-től Selmecebányát *nem tekintették articuláris helynek* s így a lutheránusok csupán a szabadságharcok alatt jutottak templomhoz. Ájtatosságukat egy imaházban, az ú. n. Kaiser-féle házban végezték, azon a helyen, ahol 1796-ban épült fel a jelenleg is lutheránus templom.³

¹ Breznyik J. Id. mű. II. köt. 23. l.

² Breznyik J. Id. mű. II. köt. 258. l.

³ A templom első s második emeletén összesen 16 »chorus« (fülke) van. Minden céhnek külön fülkéje volt. És külön helyük volt az inasoknak is.

Az 1709. utáni korszakban a róm. katolikusok kerekednek felül a városban s bár nagy erőfeszítéssel, mégis túlsúlyra jutnak.

1710. Borsiczki László kir. biztos a II. Rákóczi Ferenc szabadságharca előtti idők és állapotok visszaállítása végett jó Selmecebányára.

A céhleveleket átvizsgálattja és módosítja, megismétli az 1678-iki királyi parancsot s annak teljes érvényre jutását követeli. Megerősíti s végrehajtatja azt az 1682-iki parancsot, hogy *protestáns* kézmíves *nem* lehet *céhmester*. A céhbiztos is valószínűleg ekkor jelenik meg azon felhatalmazással, hogy a róm. kath. kézmíveseket a lutheránusokkal szemben előnyben részesítse és az utóbbiakat is a vallásos körmeneteken és a sátoros ünnepek alkalmával szokásos nagy misén való részvétele kényszerítse.

Hogy a *céhzászlóról* szóljunk, erre vonatkozólag Borsiczki László márc. 17-én hirdette ki a közgyűlésen azon rendeletét, hogy a céhek zászlóikat elkészítessék és ezek alatt sorakozva a vallásos körmeneteken megjelenjenek. Aki a körmeneten nem vesz részt, bírságot fizet a róm. kath. egyház javára.¹

A rendeletnek úgy látszik nem volt nagy hatása. Legalább 1714-ig nem hallunk semmit a céhlobogóról.

Az 1710. júliusától dühöngő mirigylhalál és az e miatt beállott rendkívüli állapot akadályozhatta meg azt, hogy a céhlobogó elkészítését nem sürgették. Az egy évig tartó szörnyű pusztulás elnémitotta a felekezeti villongásokat. A város csak lassan tudott erőhöz jutni.

1714. és 1715. jelenik meg ismét egy császzri biztos és megismétli az 1678. és 1710. rendeleteket a céhzászló és a körmeneteket illetőleg.²

1717. pedig Majthényi császári biztos szigorúan parancsolja meg, hogy csak róm. kath. mestert választhatnak meg céhmesterré.³

Ezután még 1719. jelent meg egy császári biztos, hogy elődjének munkáját egyszer s mindenkorra befejezze.⁴

¹ 1710. III. 10., 17., 27. és XI. 28-iki városi jegyzőkönyv.

² Breznayik J. Id. mű. II. köt. 152. l.

³ *Breznayik J.* Id. mű. II. köt. 152. l.

⁴ U. az. 153. l.

Azonban nem érthette el célját, mert 1728-ban pld. a szabó céh lutheránus céhmestert választott, a céhlobogónak pedig semmi nyoma.

Ekkor azonban egy erélyes és buzgó férfiú Fail János fürdő- és seborvos lett a város bírása és a szabók céhbiztos.

A róm. kath. szabómesterek a bíró támogatása mellett azon ürügy alatt, hogy a lutheránus céhmester iszákos és a céh vagyonát eltékozolta, felfüggesztették állásától s helyébe róm. kath. mestert tettek meg céhmesternek a többségben levő lutheránusok tiltakozása ellenére.

Hogy a lutheránus céhmester felfüggesztésére miért volt szükség, arról felvilágosít bennünket a róm. kath. szabómesterek egy irata, melyet a főkamaragrófhhoz intéztek.

E szerint a róm. kath. mesterek már 1727.-ben kaptak az akkori bírótól Pirolt Ignáctól egy iratot, a mely szerint a meglevő céhszabályzatot kedvező alkalómmal módosítaniok kellene.

Ezt azonban a lutheránus mesterek többsége és korosabb volta miatt nem teheték meg azonnal.

1728. év végén azonban már nyíltan léptek fel. És követték, hogy a céh közköltségén zászlót készítsenek.

Midőn a lutheránus mesterek ezt ellenezték, a bíró 1728. évi nov. 26-ikán a városházára idézte meg őket. Ott azután felolvasta nekik az új szabályzatot s parancsolta, hogy azt írják alá. A lutheránusok e parancsra nem hajtottak. A bíró ezért függesztette fel tisztétől a céhmestert. Mivel pedig dec. 17-én a sátoros ünnepi nagy misén nem jelentek meg, amit pedig az új 2 szabálypont előír: őket másnap az Óvárban foglyokul elzárták. Polgártársaik jóállása mellett ugyan csakhamar kiszabadultak a fogságból, a visszavonás azonban nem szűnt meg.

A bíró a következő év elején febr. 19-én ismét maga elé idéztette a lutheránus mestereket s felszólította őket, hogy az új szabályzatnak vessék magukat alá, és a céhláda kulcsát adják át, hogy a céhzászló elkészítéséhez szükséges kölesönt a céhpecséttel ellátott kötelezvény ellenében megkaphassák.

Egyúttal felszólította a felfüggesztett céhmestert, hogy tisztéről mondjon le. A lutheránus mesterek azonban hivatkozva vallásuk elveire s arra, hogy a »császár« a tényleges állapotok fentartását kívánja a vallásügyben, valamint utalva a tanácstól

1666-ban megerősített szabályzatukra, mely mindeddig érvényét nem veszthette el: a bíró kivánságának teljesítését megtagadták. A bíró erre letette a luth. céhmestert. Róm. katolikust választatott meg. Az ifjúmestert arra kényszerítette, hogy a céhláda kulcsát adja át, de ez inkább a tömlőbe ment, sem hogy a láda kulcsát s vele a cégpecsétet kiszolgáltatta volna.

A bíró ekkor a céhládát a jövedelemmel együtt a városházára hozatta. Lakatossal türette azt fel s a céhzászlóra szükséges 200 forintról szóló kötelezvényt így készíttette a cégpecséttel látván azt el. Azután új kulcsot készíttetett a céhládához.

A lutheránusok oltalomért esedeztek a tanácsnái ezen bánásmód ellen.

Valamint orvoslást kértek abban, hogy a katolikusok a nagymisére már másodszer vetettek ki rájuk önkényüleg egy birodalmi tallért.

A gondteljes időben, a szorongó anyagi állapotban, midőn a mesterségük is a számtalan kontár miatt nem nyújthatja a megélhetésre, családjuk fentartására a legszükségesebbet sem, ilyen könyörületre méltó helyzetben adósságaikat sem törleszthetik, nem hogy a meggyőződésükkel ellenkező céhlobogó költségeit fedezzék és a sátoros ünnepi nagymise áldozatban résztvegyenek.

Mindezek, valamint a nagy városi adó és a császárnak járulékai őket a tönk szélére viszik, vagy a kivándorlásra kényszerítik. Ezért kérnek a tanácstól, a melytől remélnék is védelmet és támogatást. Hiszen — utalva az áttértekre — vannak a városban gazdagabb mesterek, akik a mellett a várostól, vagy az egyháztól segélyt is kapnak, azok meggondolhatnák, hogy milyen könnyű úton jutottak jómódhoz s megfizethetnék a zászló költségeit.

Ismételten kérik a tanácsot, hogy tekintse azt, mily erőszakos módon vették el tőlük a két ládakulcsot s vetették el a céhtisztviselőket s most semmi hasznuk sincs a cég részéről, mivel nekik semmi sem szabad, csak fizetni és nézni azt, mit csinálnak a befizetett pénzzel mások.

Igérlik, hogy a céhívással felhagynak s miként eddig, ezután is a céhjövendelmeket egyedül a polgári kötelességek teljesítésére és a szegény mesterek támogatására fordítják. Sőt, hogy

jó szándékukat bebizonyítsák, készek a karácsony évnegyedi adót részletekben a hatóság kezeihez juttatni.

Mint becsületes, hű polgárok készek a polgári kötelességnek vagyonukkal és vérükkel eleget tenni; csupán a vallási, a lelki ügyekben kérik a nekik biztosított szabadság és kegyelem megóvását.¹

Ugyanilyen értelmű folyamodvánnyal fordultak a főkamagrófhhoz, hogy tekintélyével őket a városi hatóságnál támogassa. Ezen folyamodványt az összes Selmechbányán lakó protestánsok nevében intézték a főkamagrófhhoz.²

Kivánságaikat a következő 3 pontban összegezik:

1. Az ág. hitv. ev. szabók a császári rendelet értelmében mentessenek fel a zászló költségeihez való hozzájárulás, valamint a sátoros ünnepi (Quatember) nagymise áldozat alól.

2. Szabadválasztásuk és a szabályzatukban biztosított egyéb jogaik épségben tartassanak.

3. A céhadót (Auflaag Geld) közszükségletre a kiadások levonása után úgy a mester, mint a segéd használhassa.³

A róm. kath. szabómesterek, mihelyt megtudták, hogy a lutheránusok a nagy befolyású főkamagrófhhoz is fordultak támogatásért, ők is írásba foglalták álláspontukat s azt úgy a városi tanácshoz, valamint a főkamagrófhhoz nyújtották be.

Felvilágosították a kamaragróft és a városi tanácsot, hogy a szabók ősi szabályzata 1446-ból való, mely tehát Luther születését is megelőzte 37 évvel. Ezen szabályzatot azonban, melyben vallásról szó sincs, a lutheránusok 1664-ben ügyesen a maguk javára módosították az akkori lutheránus tanács segítségével. A szabályzat értelmében a róm. katolikusokat arra kényszerítették, hogy — bizonyos bírság terhe alatt — a csütörtöki és vasárnapi prédikáción megjelenjenek. Gyertyaáldozatról azonban, mint a régi iratok rendelik és miseáldozatról, amint az minden róm. kath. céhuél szokásos, semmit sem említtettek meg.

¹ 1729. A luth. szabók folyamodványa a városi tanácshoz. (Selmech. 1vtr. XX. Fons.)

² Jegyz. »Waldburger, Burger und Hauer der Augspurgl. Confession zuegothanen, in den Königl. frey. Bergstadt Schemnitz.« (Selmech. 1vtr. XX. Fons.)

³ A luth. folyamodványa a főkamagrófhhoz. (Selmech. 1vt XX. Fons.)

Ugyanezen szabályzat 8. pontjában ez áll: A mesterek egy mester vagy legény felfogadásánál jól nézzenek utána, vajon milyen vallású az illető? E szerint róm. katolikust nem vettek fel a céhbe. S erre bizonyosággal felhozzák Schmid Frigyes kath. mester esetét, aki 45 évvel azelőtt csak a kamara kényserítő segítségével juthatott a céhbe.

Idők folytán az állapotok megváltoztak, a 2 szabálypontot már nem vehették oly szigorúan, úgy hogy a kath. mesterek — ezen felterjesztésük szerint — már arra gondoltak, hogy ezen szabályzatot tovább tűrik, vagy pedig teljesen érvényesnek ismerik el.

Azonban midőn megtudták, hogy a király mindenben oda hat, hogy a róm. kath. vallás s ez által az Isten tisztelete növeltessék, akkor a róm. kath. szabó mesterek is lutheránus mestertársaik egykori példájára, most a lutheránus szellemű szabálypontok elvetésével ugyanoly formájú és mértékű, de új kath. szabálypontok létesítésére törekedtek.

Ezen törekvésükhöz kéri a tanács és a főkamagróf támogatását.¹

A protestáns mesterek folyamodványa sikertelen volt. Ezért megkísérelték még a kir. helytartó tanácshoz fordulni. A helytartó tanács azonban, mint rendszeren szokott ilyen ügyekben eljárni, most is a városi tanácshoz küldte át a folyamodványt véleménynyilvánítás és bővebb felvilágosítás végett.

Ezen 3 évi erőpróbának a vége az lett, hogy a szabó-mestereknek, valamint a többi céhnek is *alá kellett magát vetnie* a diadalmasan előre törő róm. kath. szellemnek.

A szabók a nagy pompával felszentelt *zászló alatt* sora-kozva ezentúl, különösen a »Krisztus testének szent ünnepén,« azaz Úrnapján vallásos körmenetekben járták be a várost s annak szent helyeit. E körmeneteken nemcsak a mestereknek, hanem a legényeknek és inasoknak is pontosan meg kellett jelenniök. Aki ezt elmulasztotta, a szabó céh szabályzata szerint, 1729-ben 1 rajnai forintot fizetett bírsággul, a mely összeget azután a céh ládjából mind arra fordították, ami javításra szorult.²

¹ 1729. IX. 20. róm. kath. szabók folyamod. a kamaragrófhöz. (Selmech. lvt. XX. Fons.) 1739. A róm. kath. szabók folyamod. vár. hatós. (U. o.)

² 1729. szabó céh szabályz. II. pont. (Selmech. lvt. XX. Fons.)

Ez a bírság természetesen különböző volt az egyes céhekénél és a kor változásai szerint.

Így pld. 1737. a kötélverők céhénél egybevetik a nagy misétől és a körmenetektől való távolmaradást és aki »ezen két elengedhetetlen követelmény« teljesítését elmulasztotta, ha mester az illető 6, a legény vagy az inas 3 rajnai forint bírságban marasztaltatott el, melyből $\frac{1}{3}$ a templom, $\frac{1}{3}$ a város és $\frac{1}{3}$ a céhláda javára esett.¹

A szabó legények 1738-ki szabályzata szerint a körmenetektől való távolmaradásért 1 rajnai forintot fizetnek bírságul.²

A kalapos mester ugyan ilyen mulasztásért 1752-ben 2 frt, a legény 1 frt ára viaszkot volt köteles adni minden engedelem nélkül. Ezen szabályzatot 1807-ben erősítette meg újból a városi tanács s ez alkalommal nem módosította az 1752-ki rendelkezést.³

A céhzászló megkedveltetése mint láttuk igen nehezen ment. Idővel azonban már nincs szükség a feljebbhatóság ösztökélésére. Maguk a kézművesek jelentkeznek a tanácsnál, hogy céhzászlót óhajtanak készíttetni védőszentjük s különösen az Úrnapjának nagyobb áhitattal való megünneplésére. Így jelentkezik Freitler Jakab városi ácsmester 1733. a tanács előtt s támogatását kéri ahhoz, hogy a városban és külutcaiban, különösen a Hegybányán élő ácsokat és legényeket arra kényszerítse, hogy hetenként bizonyos pénzösszeget zászlót készíttessen az Isten tiszteletének növelésére.⁴

1737-ben pedig a kötélverők egyhangulag határozzák el, hogy céhzászlót készíttetnek.

A XIX. századból a kalapos céhszabályzatot leszámítva csak a takácsok és kalmárok céhlevele ismeretes a selmecbányai céhlevelek közül. Ezen céhlevelek nem említik a körmenetet és a céhlobogót. Pedig ez, a XVIII. sz. elejétől általánossá vált szertartás meg volt a XIX. sz. elején is, meg a céhek haláláig, sőt emléke máig megmaradt. Így a bányamunkások, a kőmí-

¹ 1737. II. 21. kötélverők cl. I. a. (M. N. M. Ivtr.)

² 1738. IX. 25. szabó legények szabályzata. 1 a. (M. N. M. Ivtr.)

³ 1752. IV. 28. kalapos m. és legények céhlevele. I. artic. (Sajátom.)

⁴ 1733. jún. 13. Freitler Jakab foly. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

vesek, ácsok a jelen időben résztvesznek zászlóik alatt testületileg egyenruhában a körmeneteken, különösen Úrnapján

Hogy *milyen* volt a céhlobogó, arra némi felvilágosítást nyújt a szabók fentebb említett 1729-ki új szabályzata és a róm. kath. valamint a lutheránus szabómesterek ezen időben kelt és már ismertetett folyamodványai. Ezen folyamodványokból tudjuk, hogy a céhzászló 200 forintba került, mely költség nagysága miatt annyira feljajdultak a lutheránus mesterek, hogy céhük végvesztét jósolgatták miatta.

Hatalmas zászló lehetett, mert *több rúdja* volt. Egy fő-rúdja, melyet mindenkor az *íjjmester* hordozott s azonkívül több rúdja volt e zászlónak, melyeket a legények emeltek.¹

A céhszabályzat a főrudon kívül csak annyit említ, hogy a »többit« (t. i. rudat) a legények hordozzák.

Hogy mennyi lehetett ez a többi, arról némileg felvilágosítást nyújt a kötélverők 1737. céhszabályzata, midőn arról értesít, hogy a kötélverők céhe egyhangulag elhatározta, hogy a legényekkel egyetemben céhzászlót készített, melyet a Szt.-Katalin tiszteletére szentelt templomban helyeznek el kellő tiszteletnyilvánítás és megőrzés céljából.²

Ezen templomban ma is több igen szép és régi zászló van, melyet vallásos körmenetek alkalmával hordoznak.

A nagyobb zászló mindegyikének, a főrudat leszámítva, még két oldal-rúdja van. Nem lehetetlen, hogy ezek egyike épen a szabócéhnek 1729-ben készített céhzászlaja.

De nem minden céhnek lehetett oly szép és költséges céhzászlaja, mint a népes szabó céhnek. Ez kiviláglik Ampringen Gáspár 1678-ki parancsából is, midőn elrendeli, hogy a szegényebb céhek egymással egyesülve készíttessenek el egy közös céhzászlót.

A *német kalapos céhnek* egyrudas, *sárga-fekete* selyemből készített céhzászlaja volt, melyen a *kétféjű sas* ékeskedett. 1866. még meg volt, ekkor eltűnt.

A céhzászló és a körmeneteken való megjelenés idők folytán megszokottá vált a céheknél, még a lutheránus mesterek részéről is. A céhzászló meglévén, az erre fordított költségek miatt támadt visszavonások is feledésbe mentek.

¹ 1729. d szabó céh szabályzata. II. pont. (Selmech. Ivtr. XX. Font.)

² 1737. II. 21. kötélverők céhlevele I. pont. (M. N. M. Ivtr.)

Nagyobb és tartósabb, sőt állandó sérelmet okozot a lutheranus mestereknek az u. n. *kántorbőjti* (quatemberi) *misén való részvétel* követelménye.

A céhszabályzatok, különösen mióta azokat rendszeresen a kir. kancellária kezdte kiállítani, vagyis I. József uralkodásától, a céhzászló elkészítésén s vele a vallásos körmeneteken való megjelenés elrendelésén kívül s ezzel kapcsolatosan egyre szigorúbban követelik meg a céhektől s így a lutheranus mesterektől is, hogy a sátoros ünnepi nagymise alkalmával áldozatot hozzanak. Röviden, megkövetelik a quatemberi miseajándékot.

Ezen miseajándék részint *pénzbeli* volt, részint — ami sokkal régibb szokás — *gyertyában* vagy bizonyos mennyiségű *viaszban* rótták le ezen kötelességüket a mesterek.

A róm. kath. szabók az 1729-ki folyamodványukban utalnak e régi szokásra, midőn felhozzák, hogy a lutheranus szabók 1664-ben a módosított szabályzatban egy szóval sem jelzik a gyertya-ajándékot, melyet pedig a régi céhíratokban előszabtak.¹

1729-ben, az új céhszabályzatban egy birodalmi tallért állapítottak meg a sátoros ünnepi nagymise ajándékra, melyen a közös céhládából 6 gyertyát szereznek a plébánia templom² javára.

A későbbi céhíratok és szabályzatok nem jelzik, hogy a miseáldozat milyen értékű legyen, csupán azt rendelik, hogy úgy a mesterek, mint legényeik és inasok valamint a céhben társított vidéki mesterek (Landmeisterek) is kivétel és valláskülömbőség nélkül jelenjenek meg a nagymisén és tegyék le az ajándékot.

Az ácsok 1733. óta a sátoros ünnepi nagymisén és *szt. József*, az *ő védszentjük* ünnepén tették le az ajándékot.³

A takácsok különösen *szt. Sever* ünnepén okt. 23. mentek a nagymise áldozat végett a Szt.-Katalin tiszteletére szentelt templomba.⁴

¹ 1729. A kath. szabók folyamod. a tanácshoz. (Selmech. lvt. XX. Fons.)

² A hitujítás előtt a dominikánusoknak *szt. Miklós* tiszteletére szentelt temploma; a XVIII. sz.-tól Nagy-Boldogasszony tiszteletére szentelt u. n. német-templom.

³ 1733. jún. 13. Freitler Jakab ácsmester foly. (Selmech. lvt. XX. Fons.)

⁴ 1805. Takács cl. I. pont. (Egy. könyvt.)

Aki a nagymisén nem jelent meg, bírságot fizetett a róm. kath. templom javára.

Így a szabó céh szabályzata értelmében az, ki ez ajándék letételét elmulasztja 1 bírodalmi tallért fizet bírságul.¹ A kötélverőknél ily esetben a mester 6, a segéd vagy inas 3 rajnai forintot fizet.² A kalapos céh 1752-ki szabályzata szerint a misemulasztásért a mester 25 dénárt, a segéd 12 dénárt fizet a szt.-Katalin templom javára.³

A protestáns mesterek és segédek, valamint a lutheránus inasok 1781-ig kötelesek voltak ezen szertartásokon megjelenni és a szokásos áldozatot letenni. 1781-ben azonban a türelmi rendelet 4. és 5. pontja felmenti őket attól, hogy róm. kath. istentiszteleten és szertartásokon megjelenjenek, s megtiltja, hogy az ilyen mulasztásért megbírságot adják, valamint, hogy az erre vonatkozó céhszabályok betartását tőlük megköveteljék.⁴

A XIX. sz.-ból fennmaradt céhszabályzatok ugyan még szigorúan előírják a nagymisét s ezen a szent áldozat letételét, azonban már nem követelik, hogy ezt a mesterek, legények és inasok mindannyian kivétel és vallás különbség nélkül tegyék meg.⁵

Nem volna érdektelen még arról szólni, hogy *kik foglalkoztak* 1664. óta Selmecebányán *a nép lelkiügyeinek gondozásával.*

1664. után kezdi u. is a róm. kath. vallás másfél századi szunnyadás után meghódítani a lelkeket. E hódításban Selmecebányán is a róm. kath. vallás lelelkesebb harcosai a *jezsuiták* kitartó, akadályt nem tűrő küzdelemben győzelemre vitték szeretett zászlójukat. E zászló élete ezután szoros rokonságot mutat a céhlobogó életével a céhek haláláig. Amilyen akadálylallyal kellett megküzdeni, míg a céhlobogó alatt sorakoztathatták a céheket, ép olyan nehezen és lassan növekedett a róm. kath. hívók száma.

1664-ben Selmecebányán csak 3 kath. család él, kiknek valláosságát egy jezsuita ápolgatta szerény, elrejtett kápolnában. A II.

¹ 1729. szabó céhszabályzat. I. pont. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.)

² 1737. II. 12. kötélverők szab. I. a. (M. N. M. lvt.)

³ 1752. IV. 28. kalapos céhl. I. a. (Sajátom.)

⁴ *Breznyik J.* Id. mű. II. köt. 177. és 178 l.

⁵ 1805. Takács cl. I. art. (Egy. lvt.)

Rákóczi-féle szabadságharc után 1710. is még igen csekély a róm. kath. száma. Ezután azonban egyre gyarapodik s 1773. a jezsuita rend feloszlatásakor a lutheránusok számban már csak $\frac{1}{4}$ -ét képezik a város népességének.

A jezsuiták ezen térítő munkálkodásában segítségül voltak az *irgalmas barátok is*. Akik a kórházban a XVIII. sz. elejétől betegek ápolásával foglalkoztak, a beteg vallására való tekintet nélkül.¹

Mária Terézia korában telepedtek meg Selmecebányán a *bencések*, akik az ifjúság vallásos oktatásával foglalkoztak. Ezenkívül *világi papok* is gondozták a róm. kath. hívők vallássosságát.

Ezek élén a prépost állt.

A *lutheránusoknak* 1681—1794-ig templomuk nem lehetett. Egy imaházban végezték ájtatosságukat. 1732-ig 3 lutheránus pap működött a városban. Ekkor azonban a kir. helyt. tanács elrendelte, hogy a lutheránusok ezentúl csak 2 papot választhatnak, a harmadikat pedig el kellett távolítaniok.²

A lutheránusok az 1528. óta fennálló liceumban oktatják fiatalságukat.³

Ezeket sorolhattam fel tárgyunkhoz mért terjedelemben a céhek vallásügyével kapcsolatosan.

Meg kell még említenünk, hogy voltak céhek, melyek magukat a XVIII. sz. 3. évtizedétől *katholikus céheknek* nevezték. Ilyen céh volt Selmecebányán a ném. kalaposok céhe.⁴ Ezen egy adatnál többre nem akadtam.

Megemlékeztünk az 1664. előtti korból való *oly műemlékekről*, melyeket a vallásos kegyelet sugallatára emelt Selmecebánya polgársága. Helyén való most azokról a nevezetesebb keresztyén műemlékekről szólnunk, melyek a XVIII. sz.-ban jöttek létre ugyancsak a polgárság vallásos kegyeletének megnyilvánulásaként.

E század közepén különösen két nevezetes alkotással gyarapodott az ősbányaváros híre.

¹ 1735. V. 3. Feil. Ján. céhbiztos parancsa. (A szabó leg. szab. könyvének első fődélén. (Selmeceb. lvtr.)

² *Breznyik J.* ld. mű. II. köt. 151. l.

³ U. az. I. köt. 306. l.

⁴ 1752. IV. 28. ném. kal. céh. I. a. (Sajátom.)

A remek Szt.-Háromság szobra az egyik, az országos hírnevű s a maga nemében szinte páratlan szépségű Kálvária a másik nevezetes kegyeletes helye és műkincse Selmechányának — ezen korból való.

Ezen műemlékek leírása nem lehet itt feladatunk, csupán eredetük módjának rövid közlésére térhetünk ki, a mennyiben jelen tárgyunkra némi vonatkozást mutat.

Selmechányán az 1710. júniusától majdnem egy esztendeig a pestis pusztított.

A pusztító járványt Isten büntetésének tekintették, s midőn a városi tanács hiába próbálkozott a rémes állapot megváltoztatásával, a Gondviseléshez fordult és nála remélt segítséget.

Az akkor helyettes bíró Pirolt Ignác erős fogadalmat tett a »keresztyén kath. község, a kamara, a bányahatóság és a város nevében« a Jézus társaság templomában, hogy az Isten »igazságos haragja«-nak kiengesztelése végett a Szentháromság dicsőségére egy díszes szobrot fognak felállítani és a felállított szoborhoz azután minden évben Szentháromság napján körmenetileg járulnak, ahol istentiszteletet tartanak a legünnepélyesebb áhitattal. Ha ezt ők, vagy utódaik nem tennék, halálos bűn terhe nehezedjék rájuk. Amíg a szobor el nem készült, addig az »isteni Szentháromság dicsőítésére« és haragjának kiengesztelésére a járvány ideje alatt egy kitett képnél mise áldozatot mutattak be minden vasárnap d. e. 9 óraker, és buzgó imában kérték a Gondviselést minden vasárnap d. u. 2 óraker, hogy a szörnyű csapást távolítsa el tőlük.¹

1711. év elején fogtak hozzá a fogadalom teljesítéséhez. Elhatározták, hogy a szobor költségeit egy harmad részben a város, kivált a céhekre kivetett adó útján, egy harmad részben a kamara és egy harmad részben a bányatárspénztár² viseli.

A szobor csakhamar elkészült és a városnak akkor igen forgalmas helyének, ú. n. »felső piac«-nak közepén helyeztetett

¹ *Richter Ede*: Id. mű. 242. l.

² A bányatárspénztár a bányamunkások nyugdíj és segítő egyesülete. Ügyeit a választmány vezeti, mely bizottság tagjai a bányamunkásokból a bányaaallisztekből kerül ki; elnöke pedig egy bányatisztviselő. Sch. Gy.

el. Azonban e szobor egyszerűsége, de különösen gyöngye alkotása — csakhamar egy szebb, hatalmasabb, erősebb szobor építési költségeinek a gyűjtésére ösztönözte Selmecebánya vallásos lakóit. A gyűjtésben itt is az iparosok jártak elől nagy buzgalommal. 1755-ben ugyancsak a város, kamara és bányatárspénztár közkölségén állították fel Götz nevű körmeöcbányai kőműves terve szerint — a mai napig teljes épségben fennálló és a város egyik legszebb díszét alkotó hatalmas Szentháromság szobrát.¹

A céhek, a bányamunkások azután idevonultak körmenetileg a templomokból védszentjeik ünnepén, a király, a királyné születésének, névnapjának évfordulóján, egyéb nevezetes alkalomkor, de különösen Úrnapján; s kivált a bányász nép vallásos buzgalmában a jelen időben is érvényesíti az elődök példájára a kegyelet jelzett nyilvánítását.

Egy másik, szépségében a Szent-Háromság szobrát fölmúló remek alkotás, Selmecebányának legszebb díszé s egy író állítása szerint »a világ legformásabb, legszebb *Kálvária hegye*« a selmecebányai Kálvária.

Keletkezésére a selmecebányai tanács 1744-ki jegyzőkönyvében ezt találjuk: »forrón szeretett Üdvöztőnk tiszteletének nagyobb elterjesztésére, boldog kimulás percének elnyerésére és aranybányáink bővebb és folytonosan tartó áldásáért« ...

A hegy, amelyen a Kálváriát építették a városhoz közel, bár annak kapuin kívül emelkedik mindenfelől szabadon a trachit hegyek jellegével és néhány ezer méterről látható. 1744. előtt Scharfenberg a neve és Fritz Lipót lutheránus gazdag bányatulajdonosnak a tulajdona. Ez a bányatulajdonos Perger Ferenc jezsuita páter kérelmére ajándékozta e tulajdonát a Kálvária felépítésére a róm. kath. egyháznak.²

Felépítéséhez, létesítéséhez a város apraja-nagyja páratlan buzgalommal járult hozzá. A városi tanács és a gazdag polgárok adománnyal és tanácssal, a céhek és a bányász nép filéjzeivel és ingyen munkával odaadással versenyzett a Kálvária megalkotásán. 1744. szept. 14-én tették le az alapkövet s 1751.

¹ *Richter E.* Id. mű. 257. l.

² *Hidvéghy Árpád:* A selmeci kálvária. 1751—1901. 36. l. (Selmecebánya 1900.)

sept. 14-én ünnepelték meg »a szent Hegy épületeinek szerencsés« befejezését¹

A céhek közül néhány ezentúl ide is kivonult körmenetileg céhzászlaja alatt.²

A selmecbányai polgárság, melynek a kézművesek képeztek tekintélyes részét, a közelebbi időben ugyan nem annyira számban, mint jómódban és a város ügyeinek intézésénél, ezen polgárság hozzátartozóival egyetemben vallásosságáról, Isten félelméről minden időben erős tanúságot tett.

Mintha egyrésről az a szentírási szép hely lebegett volna előtte, a melyet *a szabó legények* szabályzatát magában foglaló könyv egy tiszta lapjára szép írással egy szabó legény jegyzett fel 1704-ben: »Minden cselekedeted a Jézus nevében történjék, ő az, ki téged és a te cselekedeteidet megáldhatja.« Másrészt az Isten fenségének nagyságát, mindenhatóságát annyira értette és megérezte a kézművesség hogy 1505. ily szép szavakra fakadt:

Az Isten félelme legyen minden emberi tevékenységnek rendíthetetlen alapja, mert e nélkül nincs áldás, és nem lehet reménység az örök boldogságra!

Hogy pedig e hitben rendületlen megmaradjanak az ivadékok is, hogy a hol járnak, a hol kelnek mindenütt a földi mulandóság felett diadalmaskodó Krisztus s általa az örök ige boldogító erejének tudata erősítse lelküket, a város legmagasabb pontján, a Paradicsom hegy csúcsára hatalmas keresztet állítottak fel, mely nappal a város bármely helyéről látható, éjjel pedig a kereszt csillag-mécse emlékezteti a halandót, hogy »minek előtte a hegyek lennének és formáltatnék a Föld és e világ öröktől mindörökké Te vagy erős Isten!«

¹ *Hidvéghy Árpád*: Id. mű. 19 l

² U. o. 51 l.

II. RÉSZ.

A selmecebányai céhek belső élete.

I. FEJEZET.

A selmecebányai céhek belső szervezete.

Tartalom: A céh szervezete a XV. sz. A legidősebb mester. A céhmesterek neve és száma. A céhmester választása és megerősítése. A választás ideje. A céhmester esküje, céh lakoma. Az uralkodóház jóléteért való ima. A céhmester tiszte; költségei; jövedelme; számadása. A műlátó mesterek feladata. A céhjegyző tisztje és jövedelme. Az ifjúmester szolgálata; a céh gyűlésen; egyéb kötelelességei; felmentésének díja.

A selmecebányai céhek belső szervezete a XV. sz. közepén még igen kezdetleges. A céhszabályzatok alig vagy épenséggel nem is emlékeznek meg a céhmesterről.¹

Más céhtisztviselő meg egyáltalán nem fordul elő az ezen korból kelt céhiratban.

Mindamellet a szabó céh 1446-ki szabályzata olyan joggal ruházta fel a mestereket, hogy azok gyakorlása bizonyos testületi szervezet szükségességét hozza magával.

Ilyen jog az *igazságszolgáltatás* joga, mely szerint a mesterek »céhükben egymás között pénzbírságra ítélhetnek, s mestertársaik igazát megvédelmezni kötelesek.«²

Megadja a város a szabó céhnek azt a jogot is, hogy közös érdeküket, mesterségüket megvédelmezzék idegen avagy kontár mesterekkel szemben; s akaratjuk ellenére senki se űzhesse a mesterséget és ne árulhassa készítményeit a városban.³

Az egyetértés, a belbéke fenntartása, a mesterek között felmerült ellentétek elsímítása egyrésztől, másrészt az életfenntartás, az iparüzés biztosítása idegen vagy kontár meste-

¹ 1446. szabó cl. (Selmeceb. lvtr.)

² 1446. szabó cl. I. pont. (Selmeceb. lvtr.)

³ U. o. 3. 4. pont. (U. o.)

rekkel szemben volt tehát főfeladata az egy mesterséget űző iparosok testületének.

A dolog természetéből folyik, hogy ezen feladat véghezviteléhez egyöntetű eljárás, egységes akarat szükséges. S ha e feladat megoldásánál többen működhetnek is közre, a végrehajtás csak egynek intézkedése útján történhetett. S ez az egyén a többi mester bizalmából, akaratjából viselhetette csak a rendelkezés azon hatalmát.

A mesterek testületének, kivált az egymás között felmerült ügynek elintézése alkalmával — családi színezete volt.

És e család feje a céhszabályok szelleméből és az elvett kifejezésekből következtetve rendszeren a mesterek véne, a legidősebb mester volt.

Ezen állítást igazolja a céh fejének különböző elnevezése.

Nevezik céh- vagy legidősebb mesternek (*Zech* und *Ältister-meister*).¹ Előfordul *Vater* (atya),² *Zunftmeister* elnevezése alatt.

Az 1676. pintér céhlevélben pedig az *Irttenmeister* elnevezésével találkozunk. Jelentése: céhmester.*

Neve még előljáró mester; (*Forsteher*, Forgeher)³ azután *Ältermann*.⁴ *Zechmeister*,⁵ a magyar céhíratban *Czómester*,⁶ tótban *cechmeister*⁷ latinul *archimagister*,⁸ magister caehae.⁹

¹ 1560. X. 25. szab leg. szab. bevez. (Selmb. M.) 1570. VII. 7. cipész cl. bevez. (Selmb. lt.) 1591. III. 14. kovács cl. bevez. (Selmb. lt. 6. sz. stb.)

² 1594. IX. 23. bány. ács. cl. 4 a (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

³ 1655. X. 22 cipész cl. (Selmech. lvtr. er.) 1703. VI. 20. a szövettkezett tímár cl. (Selmech. lvtr. XX. Fons.) K. n. kereskedők cl. 12. a. (U. o.)

⁴ 1758. VI. 30 Aranymívesek foly. (U. o.)

⁵ Minden német céhlevélben.

⁶ Molnár M. szűcs felszab. lev. 1839. III. 30. (Sb. M. a szűcsök jegyzők.)

⁷ 1849. III. 15. keltsik levél (Tulajdonom)

⁸ 1864. I. 17. Burdás Pál felszabadító levele (Tulajdonom.)

⁹ 1650. csizmadiák cl.

* Az *Urte*. *Urte*, *Irte* a közép félnémet nyelvben a vendéglős számláját, arról amit a vendégek elfogyasztottak, azután korcsmát, asztaltársaságot és céhet jelent. Aki ezen társaság élén állott, az volt az *Irttenmeister*, a céhmester, kinek megválasztása alkalmával a céh az u. n. *Irtengeldet* lakomát, áldomást) fizette. 1676. XII. 9. pintér cl. 19. és 20 a. (Selmech. vtr. XX. Fons.) *Dr. Leder Mátvás*: *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch* 3 köt. Lipcse 1876. *Benecke Erigyes György*: *Mittelhocheutsches Wörterbuch* 4 köt. (Lipcse 1854—61.) (Adatul szolgálhat ez a céhrendszer keletkezésének a kérdéséhez.)

A selmecebányai céheknél leginkább csak *egy* céhmester áll a céh élén.

Előfordul azonban, hogy két céhmestere van a céhnek. Két céhmesterrel egy-egy céhben kivált a XVI. sz. vége felé s a XVII. sz.-ban találkozunk sűrűbben, midőn a török elől a délibb vidékekről Selmecebányára menekült nép, e város lakóinak számát szerfelett megnövelte, mely növekedés arányában az iparosok is megszorodtak. Az 1570-ki cipész céhszabályzat már a *céhmester helyetteséről* szól.¹

Két céhmestert választott 1609-től a cipész céh és a timár céh.² Két céhmestere volt a csizmadia céhnek, a kalmárok, a kőművesek, aranyművesek, kereskedők céhének.³

A céhmestert a mesterek kebelükből választották egyenjogúan, tehát úgy a fiatalabb, mint az idősebb mesterek, az ú. n. „*Rechtag*“-on vagy „*Jahrtag*“-on a céh- vagy évnapon.⁴

A céhnap, a melyen a céhmestert választották nem minden céhnél volt ugyanaz napon.

Több céhnél *Szt. Jakab napján* (júl. 25-én) választottak céhmestert.⁵ Más céhnél *farsang idején* van a választás.⁶ A timárok *Márton napján* választották céhmesterüket.⁷ A kötélverők évnapija júl. 22-én „*Mária nagy ünnepén*“ volt,⁸ s a kalaposok *Máté* (szept. 21.) napját követő vasárnap tartották a választást.⁹ A csizmadiafarsangkor választottak.

¹ 1609. VII. 7. cipész cl. 20. a. (Selmeceb. lvt. ered.)

² 1609. jun. 19. cipész céh folyam. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.)

³ 1609. VII. hó 17. timár cl. 17. a. (Selmeceb. lvt. ered.) 1677. I. 15. timár cl. 27. a. (M. N. M.) 1664. IV. 8. a. csizm. céh folyamod., (Selmeceb. lvt. XX. Fons.) 1706. XI. 3. kalmár cl. 9. a. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.) 1707. VI. 22. kőműves cl. 12. a. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.) 1758. VI. 30. aranyműves c. folyam. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.) K. u. kereskedő c. 13. a. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.)

⁴ 1570. VII. 21. cipész cl. 2. a. 1580. XII. 7. szűcs cl. 1. a. 1591. V. 15. pintér cl. 2. a. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.)

⁵ 1570. VII. 21. cipész cl. 2. a. (Selmeceb. lvt. ered.) 1580. XII. 7. szűcs cl. 1. a. (Selmeceb. lvt. ered.) 1591. III. 14. kovács cl. 2. a. (Selmeceb. lvt. ered.)

⁶ 1591. V. 15. pintér cl. 2. a. (Selmeceb. lvt. ered.) 1706. XI. 3. kalmár cl. 9. a. (Selmeceb. lvt. ered.)

⁷ 1677. I. 15. timár cl. 27. a. (M. N. M.)

⁸ 1737. II. 25. kötélverők cl. 4. a. (M. N. M.)

⁹ 1752. IV. 28. kalaposok cl. 3. a. (Tulajdonom.)

A céhmestert a megélemedett, *tapasztalt* mesterek közül választották, a kiktől megkivánták, hogy fedhetetlen erkölcsű, tiszteletre méltó legyen.¹

A *választás* céhgyűlésen történt, s ezen a választó gyűlésen minden mesternek meg kellett jelennie, aki nem jelent meg s távolmaradását elfogadható okokkal nem igazolta, —30 kr. birságot fizetett a céhbe.²

A megválasztott céhmestert a legközelebbi városi közgyűlés (Rechtstag) alkalmával a többi mester a *tanács* elé vezette, hogy az őt hivatalában *megegyeztessen* és megeskettesse.³

Az esküt szóval és kézzel tette le a céhmester. Megesküdött, hogy engedelmesen arra törekszik, hogy a város javát előmozdithassa, a céh jogait növelje és ne csorbítsa s egyedül azon fáradozik, hogy a mesterek jól és igazságosan miveljenek és a szegény, közönséges népet meg ne terheljék.⁴

A megerősítés után a mesterek *céhládáját*, az abban előírt céhszabályzatokkal, iratokkal és céhpecséttel a lemondott céhmester házából — ünnepiesen, mint a törvényládát — hozták az új céhmester felügyelete alá ennek házába.⁵

A céhládának rendszeren *két kulcsa* volt, az egyik kulcsot az új céhmester kapta, a másikat vagy a legfiatalabb mester, vagy némely céhnél, mint pld. az asztalosoknál a volt céhmester (der alte Zechmeister) őrizte meg, a kereskedőknél pedig a ládajegyző (céhjegyző).⁶

¹ 1609. VII. 17. timár cl. 17. a. (Selmb. lvtr.) 1688. X. II. asztalos cl. 3. a. (M. N. M.)

² 1688. X. 11. asztalos cl. 3. a. (M. N. M.)

³ 1570. VII. 21. cipész cl. 2. a. (Selmb. lvtr. ered.) 1591. III. 14. kovács cl. 2. a. (Selmb. lvtr. ered.) 1591. V. 15. pintér cl. 2. a. (Selmb. lvtr. ered.) 1655. X. 22. cipész cl. 2. a. (Selmb. lvtr. ered.) 1609. VII. 17. timár cl. 17. a. (Selmb. lvtr. ered.) 1676. XII. 9. pintér cl. 36. a. (Selmb. lvtr. ered.) 1707. XI. 3. kálmár c. 9. a. (Selmb. lvtr. ered.) 1752. IV. 28. kalapos cl. 3. a. (Tulajdonom.) 1807. III. 6. kalapos cl. (Tulajdonom.)

⁴ 1570. VII. 21. cipész cl. 2. a. (Selmech. lvtr. ered.)

⁵ 1676. XII. 9. pintér cl. 2. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

⁶ 1752. IV. 28. kalapos cl. 3. a. (Tulajdonom.) K. u. kereskedő c. 12. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.) 1676. XII. 9. pintér cl. 2. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.) 1729. IX. 30. kath. szab. foly. a kamaragrófhöz (XX. Fons.) 1688. X. 11. asztalos cl. 2. a. (M. N. M.)

Az új céhmester házába hozott ládát* a céhmester megerősítése napján felnyitották s abból a *céhszabályzatokat* elővéve, a céhmester azokat előbb a mestereknek, azután a segédekre vonatkozó részeket a segédeknek *olvasta fel* és magyarázta meg.¹

Ezután következett *az áldomás*, az új céhmester tisztelétére a lakoma, melynek költségeit javarészből a céhmester fedezte, de hozzájárult ehhez bizonyos összeggel az egész céh is.

A pintér céhnél pld. külön adót vetnek ki a mesterekre az u. n. „*Irtengeld*“-et, melynek felét az özvegy mesterné is köteles volt megfizetni.²

És ez az »Irtengeld« szolgált a céhmester választása költségeinek fedezésére. A XVIII. sz. elejétől — néhány adat szerint — az új céhmester beiktatása után a következő napon a céh testületileg vonult a plébánia templomba, hogy ott „*a feleséges osztrák ház*“ *jólétéért imádkozzék* és áldozzék. Itt részt kellett vennie minden mesternek és céhtagnak, még a *vidéki mesternek* (Landmeister) is s aki nem jelent meg, ha mester az illető akkor 3, a segéd és inas pedig $\frac{1}{2}$ font fehér viaszot volt köteles adni a templom javára.³

Az így megválasztott és megerősített céhmesterre nem csekély, hanem *terhes elfoglaltság* várt, ha elgondoljuk, hogy mesterségének példás űzése mellett figyelmét ki kellett terjesztenie a céh életének legapróbb mozzanataira. Ő volt a céh gondviselője,⁴ bírója,⁵ tanácsadója,⁶ képviselője⁷ a városi tanács és

¹ 1677. I. 15. timár cl. 27. a. (M. N. M.) 1752. IV. 28. kalap. cl. III. a. (Tulajdonom.)

² 1676. XII. 9. pintér cl. 20. a. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

³ 1737. kötélverők cl. 6. a. (M. N. M.)

⁴ K. u. kereskedő cl. 17. a. (XX. Fons.)

⁵ 1650. XII. 1. csizmadia cl. 17. a. (Selmech. Ivtr.)

⁶ 1580. IV. 20. Beer céhmester jelentése. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.) 1707. VI. 22. kőműves cl. 16. a. (XX. Fons.)

⁷ 1729. VIII. 23. a fürdős céh új artikulusa. (XX. Fons.) 1570. VII. 21. cipész cl. bevez. (Selmech. Ivtr.) stb.

* Itt említhetem meg, hogy a céhláda, ha a lakatja 2 kulcsra készült, egy kulcsal nem nyílt meg. És akár egy, akár két kulcsra készült a láda, felnyitása fortélylyal járt és aki a módját nem ismerte, nem nyitotta ki azt. Így érthetjük meg, hogy a két kulcs miért volt két kézben. Azért, hogy a céh szentélyét, a ládát egy ember fel ne nyithassa, hanem két embert terhelje a felelősség, ha abban valami hiány és sérelem találtatnék.

más céhhel szemben, a céh pénztárnoka,¹ a céhláda, a céh pecsét és a szabályok őre;² a céhgyűlésen és a lakomákon ő elnökölt.³ S a céhmester nélkül az inas felfogadásától a mes-teravatásig a céhtag előmenetelét nem igazolhatták.

A XVI. sz.-i céhiratokból a céhmester tisztéről még igen homályosan értesülünk.

Feladatai ekkor a szabályok szerint előírt időben 1—2 vagy 4 hetenként, évnegyedenként s az évforduló napján gyűlésbe hívni, vagy az ifjúmester által hivatni a mestereket.⁴

A *gyűlésen* ő elnökölt már ez időben is és terjesztett elő javaslatokat és beszédte a céhadót.⁵

A gyűlés *tárgya* leggyakrabban a nyersárúk beszerzésének módjáról szólt.

A *nyers árút* rendszeren nagy mennyiségben a céhmester vette meg s azt azután a mesterek között osztotta szét aszerint, hogy kinek mennyire volt szüksége.⁶

Az osztozkodásnál elővételi joguk volt az idősebb mestereknek s ez a jog a legnagyobb viszályoknak volt támasztója. Az idősebb mesterek u. is a nyersárú javát a maguk számára foglalván le, a fiatalabb mesterek sérelmére, pánaszaira szolgáltatottak okot. Ezen viszályok elsímítása képezte a céhmesterek igen nagy gondját, mert ők is a kiváltságosabb idős mesterek közül kerülvén ki, saját érdeküket teszik kockára, ha a fiatalabb mesterek pártjára állanak. Az ilyen ügyet rendszeren a városi tanács fejezett be.⁷

A XVII. sz.-i céhlevelek részletesebben írják körül a céhmester kötelességeit. Ezen céhlevelekben a céhgyűlés egybehi-

¹ 1655. X. 22. cipész cl. 3. a. (Selmech. lvt.) 1724. VII. 30. szűcs jegyzk. (Selmech. Múz.) k729. IX. 30. kath. szabók foly. (XX. Fons.) 1736. —40. szűcs jegyzk. (Selmech. Múz.)

² K. u. kereskedő c. 12 a. (XX. Fons.)

³ 1580. IV. 20. Beer szűcsm. jel. (XX. Fons.) 1729. IX. 30. kath. szab. foly. (XX. Fons.) 1744. VII. 9. szűcs jk. (Selmech. Muz.)

⁴ 1580. IV. 20. Beer szűcs céhm. jelentése. (XX. Fons.) 1591. III. 14. kovács cl. 5. a. (Selmech. lvt. XX. Fons.) 1591. V. 15. pintér cl. 17. a. (Selmech. lvt. XX. Fons.)

⁵ 1580. IV. 20. Beer szűcs céhm. jelent. (Selmech. lvt. XX. Fons.)

⁶ 1580. IV. 20. Beer szűcs céhm. jel. (Selmech. lvt. XX. Fons.) 1487. mészáros cl. (Selmech. lvt. XX. Fons.)

⁷ 1580. IV. 20. Beer jelentése XX. Fons.)

vásán és a nyers árúk megvételén kívül, már egyenesen megkövetelik, hogy a céhmesterek *az ellentéteket* jog szerint és méltányosan *szüntessék* meg.¹

Az 1650-ki csizmadia céhlevél pedig világosan írja elő, hogy a mesterek és legények közti viszályban a céhmester *a bíró*, ha azonban a felek egyike a céhmester ítéletét igazságtalannak találná, »a céh bosszúsága miatt« *felebezhet* a város bírójához.²

Az 1655-ki cipész szabályzat pedig szigorúan meghagyja, hogy vásár idején a céhmester „*egy táblát*“ köteles kifüggeszteni a ház kapujára »an das Haussthor,« amelyen rajta legyen az árúk díjszabása, melyet időszerűség szerint a tanács állapít meg. Ezen *árjegyzékhez* ragaszkodnia kellett minden mesternek, hogy a polgárok és bányászok vagy bárki panaszára ne szolgáltatson okot. A céhmestert, ha ezen szabályt nem tartotta meg, 10 forint erejéig büntette meg a városi tanács.³

A XVIII. sz. a céhmester szerepköre és tiszte határozott hivatalszerűséget mutat. Ekkor a céhszabályok a céhmester feladatát ekkép írják körül: »Hogy az összes céhbeli mestereknek ne kelljen minden kis dolog miatt összegyűlniök s e miatt munkájokbau gátoltatniök, azért válasszanak a céhtagok kebelükből évenként 2 céhmestert, kik az ő céhrendszabályaikat a céhpeccséttel a céhládban megőrizték, a céhadót (Auflag-Geld,) a bírságokat és a céh többi jövedelmét behajtsák, illetve kezeljék. azokról az évforduló napján számot adjanak.

Ha a szükség úgy kívánja, az ifjúmester útján rendesen hívják gyűlésbe a céhet.«⁴

Míg tehát azelőtt a kisebb ügyek elintézésénél is az egész céh akaratnyilvánítására volt szükség, most a céhmesterekre ruházzák azt a jogot, hogy kisebb céhügyekben maguk járjanak el és a céhjövedelmeket kezeljék, de sáfarkodásukról hivataloskodásuk idejének végén az egész céhnek be kellett számolniök.

Mielőtt a számadás kötelezettségéről szólnánk, nézzük még a céhmester többi kötelelességeit.

¹ 1609. VII. 17 timár cl. 17. a. (Sb. lvt.) 1677. I. 15. timár cl. 27. a. (M. N. M)

² 1650. XII. XI. csizmadia cl. 17. a. (Selmech. lvttr.)

³ 1655. I. 22. cipész cl. 20. a. (Selmech. lvttr.)

⁴ 1707. VI. 22. kőműves cl. 12. a. (Selmech. lvttr. XX. Fons.)

Bizonyos *erkölcsi felelősség* terhelte a céhmestert azért is, hogy a mesterek művei jók, a közönség igényeinek teljesen megfelelők legyenek.

Ezért a különösen vásárra hozott *árúkat* a céhmesternek *meg* kellett *vizsgálnia*, s ha azokon hiányt fedezett fel, elkobozta az árút, vagy bírságban marasztalta el az illető mestert.¹

Igy pld., ha idegen timár vagy falubeli cipész avagy pór jött bőrrel a városba, azt a céhmesterhez kellett vinnie, hogy az a bőrt megvizsgálja és jegygyel lássa el. Aki ezt nem tette meg, attól a hatóság engedelmével a bőrt elkobozhatták. Éppen így jártak el akkor is, ha az illető a jegygyel ellátott bőrt darabokra vágva árusította. Az elkobzott bőr felerészben a kórház s másik fele a céh javára esett.²

A kőfaragó és kőműves mesterek pedig *nem* vállalhattak el *nagyobb* munkát, míg azt a céhmesternek be nem jelentették s ha a céhmester megállapította, hogy a munka olyan, mely a mester képességét és erejét fölülmulja és azt a mester egymaga nem tudná elkészíteni, a munka elvállalását nem engedte meg a mesternek, azon indokolással, hogy »a nép és az építő urak megkárosodnának.«³

A céhmester gondoskodásának tárgya volt az is, hogy a céhlakomákhoz megfelelő mennyiségben *poharakat és evőeszközöket* szerezzen be. A költséget a közös ládából fedezték.⁴

Iszákos és parázna embert nem tűrtek meg a céh élén.

1679. történt, hogy az akkori szücs céhmestert Oravecz Mátyást azzal vádolták, hogy vétett a 6-ik parancsolat ellen. Súlyos vád volt ez. Ezért összegyűltek a kiküldött tanácsstagok és a „*pártatlan céhtagok*“, * hogy az ügyet megvizsgálják és ítéletet mondjanak.

¹ 1650. XII. 1. csizmadia cl. (Selmb. Ivtr.) 1676. XII. 9. pintér cl. 33—34. a. (XX. Fons)

² 1677. I. 15 timár cl 22. a. (M. N M.)

³ 1707. IV. 22. kőműves cl. 16. a. (XX. Fons)

⁴ 1724. VII. 30. szücs jegyzk. (Selmb. Muz.)

* A pártatlan céhtagok (die Unpartaischen) a városban levő összes céhek kebeléből kerültek ki s a legtekintélyesebb mesterek voltak. Különösen oly bűntények megállapítására és megítélésére gyűltek össze, a melyek a vádlott mesternek a céhben való megtűrhetését kétségessé teheték. Működésükért külön díj járt, melyet maguk állapítottak meg, s melyet az elítélt fél fizetett. A jelen esetben minden egyes pártatlan céhtag 5—5 forintot kapott Oravecztól.

A vádat igaznak találták, azonban igen kiméletes, elnéző ítéletet hoztak, s többek között arra ítélték Oravecz Mátyást, hogy életfogytiglan nem választható meg céhmesternek.¹

1729-ben pedig a kath. szabók a lutheránus mesterek minden ellenmondása ellenére a lutheránus céhmester helyett katolikus céhmestert választottak s tettüket avval indokolták, hogy azon lutheránus céhmester *iszákos* volt és a céhnek 18 forint boradósságot okozott. Most olyan céhmestert választottak, aki még ugyanazon évben megfizette a 18 forint adósságot, sőt még 18 forintot meg is takarított.²

A céhmester kötelessége volt, hogy vallásos körmenetek alkalmával *a céhlobogót kivítesse*.³

S ha egy mester *megbetegedett* a céhmesternek kellett gondoskodnia arról, hogy a legfiatalabb mesterek közül egy a beteg mestert műhelyében kisegítse.⁴

Ha a mesterek vagy hozzátartozói közül valaki *meghalt*, a céhmester a halálhírt azonnal tudatta a mesterekkel, egyben kötelességévé tette minden céhtagnak, hogy a jelzett órában jelenjék meg a gyászos házban. Aki ezt elmulasztotta 10 magyar fillért fizetett bírságul.⁵

Mindenre kiterjedt a céhmester figyelme és gondoskodása — ami az ő céhére vonatkozott.

És az ennyiféle felelősség terhe, elfoglaltság elénkbe tolja azt a kérdést, vajjon járt-e a céhmesteri tisztséggel *fizetés*?

A céhmesteri állás megtisztelő volt a mesterre.

A céh artikulusokban és más céhiratokban nem találtam adatot arra, hogy a céhmesternek külön fizetése lett volna.

De azért *nem* volt e tisztség minden *jövedelem nélkül*.

Miként az 1676-iki pintér céhlevélben olvassuk, a céhmester a rendes *céhadót* (Aufleg Geld) csak *felerészben* fizette. A város pénztárába eső *szelencepénz* (Puchsendel) fizetése alól teljesen felmentették.⁶ Ez ugyan nem volt nagy kedvezmény, mivel a mesterek rendes céhadója (Aufleg Geld) ezen szabály-

¹ 1697. III. 27. szűcs céh ítélete 3. pont. (Selmb. Ivtr. XX. Fons.)

² 1729. IX. 30. a kath. szabók foly. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

³ 1729. szabó céh. 2. a. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

⁴ K. n. kereskedő c. 17. a. (XX. Fons.)

⁵ 1609. VII. 17. timár cl. 11. a. (Selmech. Ivtr. ered.)

⁶ 1676. dec. 9. pintér cl. 4. a. (XX. Fons.)

zat szerint negyedévenként 25 fillér volt, szelencepénz címén pedig minden mester negyedévenként (Quartal) 50 fillért fizetett.¹

A céhmesternek azonban más haszna is volt a céhmesterség révén. *Elővételi joga* volt a nyers árúknál. A vásáron őt illeti a legkedvezőbb hely. Legjobban tudta és megelégedetten érezte a céhmester felesége, hogy az ura céhmester.

Erről persze hallgatnak az articulusok.

A mesterek a céhgyűlések, céhlakomák alkalmával egy pár itce borral kedveskedtek a céhmesternének; a pecsenyéből, amelyet a céhmesterné sütött, a kalácsokból stb. jórész a céhmester éléskamráját gazdagította.

De a teríték, asztalkendő, evőeszköz, a szobapadló tisztítása, illetve sárolásáért nem állapították meg a díjat. A céhmesterné leleményességét mérte az, hogy mikép fizették meg fáradságát.

A céhmester tiszte *egy évig* tartott, vagy *legfeljebb*, mint a kereskedő céhnél *2 esztendeig*. De ugyanazon mestert megválaszthatták többször céhmesternek. Találunk adatot a szűcsök jegyzőkönyvében (1736—40.), hogy egy Prentl Tóbiás nevű mestert 5 éven át választották meg ismételten céhmesterré.²

Mielőtt az új választás megtörtént volna, a céhmesternek a XVII. sz. elejétől — pontosan *számot kellett adnia* a céh bevételéről és kiadásáról.

Ezen *számadást* azonban a XVIII. sz.-ban nem követelték meg minden céhnél.

A tímároknál már az 1609-iki céhszabályzataik mint követelményt írják ezt elő.³

Az 1655-iki cipész céhlevél meghagyja, hogy a céhmester a választás előtt 14 nappal *egy tanácstag* (Rathsperson) jelenlétében, akit a város bírása rendel ki — a céh minden jövedelméről és kiadásáról pontos számadást mutasson be, melyet azután a tanácstagnak adjon át. Ha pedig hiányt találnak — szól tovább a szabály — ezt igazolni, vagy azt megtéríteni a céhmester köteles.

A jövedelem bárminemű eltékozlása, akár azáltal, hogy azt a mesterek isszák el vagy bármi más úton — mindenkorra

¹ Ugyanott.

² 1730—40. szűcs jegyzk. (Selmech. M.)

³ 1609. VII. 17. tímár cl. 17. a. (Selmech. Ivtr.)

szűnjön meg. A melyik céhmester ebben mulasztást követ el, az azon pénzösszegnek kötelező lefizetése mellett *meg is bírságotassék*.¹

A tanácstag ellenőrző szerepe a XVII. sz.-ig ismeretlen a céhek történetében.

Fontos az a változás, mely ezen tanácstag, a későbbi céhkommissárius előfutárja — megjelenésével állott a céheknél.

Eddig a céhmester volt a céhgyűléseken a látható, a legfőbb tiszteletet élvező tekintély. Az ellenőrző tanácstag megjelenése természetesen alább szállította a céhmester tekintélyét és a céh szabad mozgását korlátozta.

Nem akarunk e helyen kiterjeszkedni az ellenőrző tanács- tag fontos működésére, mert erre az I. fejezetben nyílt az alkalom.

A számadásra vonatkozólag azt aényt állapítjuk meg, hogy ezt a selmecebányai timár céhnél már az 1609-iki céh- szabályzat rendelte el, tehát II. Mátyás uralkodása alatt.

A város-tanács kiküldöttje jelenlétében az elszámolás nem Mária Terézia alatt,² hanem már III. Ferdinánd alatt volt köte- lező a céhmesterre.³

Az irhások és timárok confoederált (Körmöc-, Selmec-, Besztercebánya és Rozsnyó) céhének 1703-iki szabályai szintén részletesen szólnak a számadásról.

Kimondják, hogy az összes confoederált céhek, t. i. Kör- möc-, Selmec-, Besztercebánya és Rozsnyó irha és vargatimár céh céhmesterei pontosan vezessék a számadást; hogy mi a kiadás a mesterségre, vagy másra, miképen és hol történt a bevétel vagy a kiadás. Az ezen módon vezetett kimutatást minden 3-ik évben a körmöci főláda és az összes confoederált céhek előljárója (Vorsteher) elé kellett terjeszteniök, hogy az előljáró a confoederált céhek zárszámadását elkészíthesse.

Amelyik céh nem ezen szabály szerint készítette el a számadást, azon céh számadását elvetették.⁴

¹ 1655. X. 22. cipész cl. 3. a. (Selmecb. lvtr. er.)

² Lásd Szadeczy Lajos: A céhek tört. Magyarországon. (Téves.) 39. l.

³ 1655. X. 22. cipész cl. 3. a. (Selmecb. lvtr.)

⁴ 1703. VI. 20. irhás és timár confoederált céh 2. és 3. a. (Selmecb. lvtr. XX. Fons.)

A számadások elrendelésével a XVIII. sz.-ban sűrűn találkozunk a céhiratokban,¹ s 1729-től a céhkomissárius történetével függnek össze.

A céhmesternek megkönnyítette munkáját a céhszabályok azon rendelkezése, hogy neki a »többi mester segítségére legyen és engedelmeskedjék a céh szokása szerint.«² Voltak tehát a céhmester mellett más céhtisztviselők is. Ilyenek a *műlátó mesterek*.

Az 1487-iki mészáros céh rendszabályzata a *céhmester* kötelességévé teszi a vásárra hozott barmok megvizsgálását. Még pedig úgy, hogy az idegen, a midőn a vásárra marhát hozott, ezt a céhmesternek tartozott bejelenteni, hogy az azt megvizsgálhassa,³ ha az idegen ezt elmúlasztotta, birságúl a marha bőrét kellett átadnia, mely a kórház javára esett⁴

Kimondja a szabályzat azt is, hogy a mészárosok a levágott barom húsát egy héten belül adják el, ami hús a következő hétfőre fennmaradt, annak eladását megtiltja, hanem ezen fennmaradt húst a Boldog-Asszony templomának fenntartására kellett fordítani.⁵

Ezen pontból kitűnik, hogy a székek megvizsgálása divott már 1487. is, de azt már nem lehet megállapítani, hogy e vizsgálattal a céhmester, vagy pedig más mester volt-e megbízva.

Helybeli mesterek műhelyeinek hivatalos vizsgálatára — kivéven a kalmárok céhét — adatot nem találtam Mária Terézia koráig.

Az 1706-ki kalmár céhszabályzat értelmében, hogy a kalmárok céhét gáncs ne érje, évenként 2 lelkiismeretes egyént választottak, hogy azok bizonyos időközökben vizsgálják meg a városi kalmár boltokat és a bennük levő árút, mértéket és fontokat, hogy azokban tiszteletlenség és hamisság ne legyen. Ha azonban valahol ilyesmi előfordúlna, azon kalmárt néhány forint birságban marasztalják el.⁶

¹ 1707. VI. 22. kőmives c. 12. a. (U. o.) 1729. városi tanács határozata (szabó céh) (U. o.)

² 1677. I. 15. timár cl. 27. a. (M. N. M.)

³ 1487. mészáros cl. 9. a. (Selmb. lvtr.)

⁴ 1487. mészáros cl. 9. a. (Selmb. lvtr.)

U. o. 12. pont.

⁶ 1706. XI. 3. kalmár c. 14. a. (XX. Fons.) 1752. IV. 28. német kalmáros cl. 8. a. (Tulajdonom.) 1807. III. 6. Ugyanaz. (Tulajdonom.)

Annál gyakoribb az idegen mestereknek *vásárra hozott* árúik megvizsgálása és a *himpellérek*, kontárok ellenőrzése.

Hogy kiket tekintettek a céhbeli mesterek himpelléreknek, azt az alábbiakból értjük meg.

Ezen himpellérek ellen a céhbeli mesterek küzdelme folytonos.

A XV. és XVI. sz.-ban úgy védekeznek ellenük, hogy a városi hatóságot kérik fel megbüntetésükre,¹ s társadalmilag bojkottálják.²

A következő századokban is a városi hatóság tudta nélkül nem büntethették őket. A XVII. sz.-i céhiratokban azonban a himpellérek nyomozását a céhbeli mesterek is végezték.

Az 1650-ki csizmadia céhszabályzatban olvassuk, hogy mivel »a törvény szerint való mesterek társaságában« gyakran fordulnak elő, kiknek sem kereszt, sem tanuló levelük nincsen és titkon ipart űznek, de a polgári terhet nem viselik — »mivel csak bujdosók« és a törvény szerinti mesterek önfentartását lehetlenné teszik, azért az ilyeneket a város területén ne tűrjenek meg és ha akadna ilyen ember, annak műveit *a bíró előzetes* beleegyezése mellett a céhmester — *több más mester* segítségével kobozza el.³

Az 1676-ki pintér céhlevélben a céhmester nem szerepel a kontárok nyomozásánál. Ezen szabályzat szerint a céh *két kiküldött mestere* eszközölte a vizsgálatot, még pedig, ha a város joghatósága alatt álló területen himpellérkedett valaki, akkor a bíró beleegyezése mellett *a városi darabont* segítségével történt a vizsgálat és a büntetés. Ha pedig arról értesült a céh, hogy a *bányaműnél* él egy kontár, akkor »a bányamester«* beleegyezésére volt szükség, hogy a *bányatörvénytörvényeségi hajdúval* tegyenek vizsgálatot és a kontárnál talált szerszámot, régi és új készítményeket lefoglalhassák. A szerszámot azután a mesterek között osztották szét, az árúkat

¹ 1446. szabó céh 4. a. (Selmb. lvt. ered.) 1486. mészáros cl. 5. a. (Selmb. lvt. ered.) 1551. szabó céh 4. a. (Selmb. lvt. ered.) 1591. III. 14. kovács cl. 12. a. (Selmb. lvt. ered.)

² 1560. X. 25. szabó leg. art. 13. a. (Selmb. lvt. ered.)

³ 1650. XII. 1. csizmadia cl. 7. a. (Selmech. lvt.)

* Most bányamérnök, tótul és németül Schichtmeister a neve.

pedig a kórház javára értékesítették.¹ A vizsgálat ezen módjával találkozunk a XVIII. és XIX. sz.-ban is.²

Hasonlóan, de a városi hatóság segítsége nélkül vizsgálták meg a mesterek a *más helyről* a helybeli *vásárra* hozott munkát.³

Ezen vizsgálatnál szereplő mesterek külön tiszti elnevezésére nem találtam adatot.

De a felhozott esetekből arra következtethetünk, hogy ezen vizsgálatattételre már eleve, valószínű, hogy a céhmester választásával egy időben rendelték ki, illetőleg választották a 2 vagy több vizsgáló mestert.

Előfordul a selmecebányai céhíratokban a *Schreiber, Buchhalter* a láda jegyzője, a láda notáriusa, vagyis a *céhjegyző*.

A céhjegyző tisztségéről és működéséről homályos képet nyújtanak a talált adatok. Sok céhről nem is lehet megállapítani, volt-e jegyzője. A XVII. sz.-ból van adatunk a céhjegyzőre.

E században a tanuló- illetőleg felszabadító levelek gyakran pergamenre írvák és függő pecséttel vannak ellátva.⁴

A tanulólevelek ezen külső formája előfordul a XVIII. században, sőt a XIX. sz.-ban is,⁵ de ez csak egyes céheknél kivételesen divik.⁶

A leggyakoribb a céhjegyző által szabadkézzel festett és rajzolt tanulólevél, melyre »nyomós pecsétet«* alkalmaznak.

¹ 1676. XII. 9. pintér cl. 34. a. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.) 1688. X. 11. asztalos cl. 12. a. (M. N. M.) 1729. Szabók panasza. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.)

² 1747. XII. 36. szabó céh panasza. (XX. Fons.) 1752. IV. 28. német kal. cl. 14. a. (Tulajdonom.) 1785. 26. szűcs céh (Selmeceb. lvt. XX. Fons.) 1807. III. 6. kalapos cl. 14. a. (Tulajdonom.) K. n. kereskedők cl. 3. a. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.)

³ 1570. VII. 7. cipész cl. 18. a. (Selmeceb. lvt.) 1650. XII. 1. csizmapia cl. (Selmeceb. lvt.) 1676. XII. 9. pintér cl. 17. a. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.) 1677. IX. 17. puskamíves cl. 16. és 17. a. (Selmeceb. lvt. XX.) K. n. kereskedő cl. 4. pont. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.)

⁴ 1688. VIII. 15. Knaiffl. I. I. szíjgyártó legény felszabadító levele. (M. N. M.)

⁵ 1774. IV. 14. Kovács Ferenc aranyműves legény tanuló levele. (Selmb. M.)

⁶ Aranyművesek és kereskedők céhe. (A selmecebányai múzeumban egy XIX. sz.-i kereskedő tanulólevél.)

* Kis pecsét.

Hogy ki írta a tanulólevelet, erre világot vet a timárok 1609-ki céhszabályzata : »a varga-timárok céhének megvan az a joguk és hatalmuk, hogy a szabály szerint kitanúlt inasnak a céh rendes pecsétjével ellátott *tanuló-levelet* adjanak. azonban ezen levelet *csak a városi jegyző* úr vagy *aki arra feljogosult* irhatja meg és senki más.«¹

Az 1676-ki pintér céhszabályzat pedig úgy intézkedik, hogy a kitanult inas *a céhtől állíttasson ki* magának tanulólevelet a céh pecsétje alatt. Ezen tanulólevél kiállításáért 4 forintot fizet az inas a céhnek s azonkívül a jegyzőnek (Schreiber) is meg kell adni a járandóságot.²

Volt tehát céh, a melynek nem volt külön céhjegyzője, ilyen a timár céh 1609-ben.

Lehetséges azonban, hogy 1609-ben még oly nagy súlyt fektettek a tanulólevél hiteles kiállítására, hogy azt csak egy mindenkitől elismert hiteles hely embere írhatta meg.

1676-ban a pintér céhnek külön jegyzője van.

Hogy a jegyzőt választották-e, vagy felkértek-e valakit, avagy valakinek meghagyták, hogy a céh-iratokat vezesse és megírja, erre igen hézagosaik adataim, melyekből következtetést vonni nem bátorkodom.

A szabólegények 1650-ki céhszabályzatát egy 1704. évi könyvalakú átiratban őrzik a selmecbányai múzeumban.

Ezen könyvnek különösen első lapján zöld festékkel rajzolt csinos iniciáleje köti le figyelmünket s ébreszti fel érdeklődésünket a tartalom iránt is. De nemcsak az iniciálé, hanem a többi rész is meglepő kaligraphiát mutat. A könyv utolsó oldalán bámulatunkra ezt olvassuk : »1704. jun. 20. ezen előbb leírt pontokat a szabó céh meghagyására itt Selmecen én alulírott *szabó segéd* újból áírtam. Marwis János.«³

Nem merem állítani, csak sejtem, hogy ez a Marwis János a szabó céh jegyzője lehetett 1704., mert az ilyen átirások a jegyző feladatai közé tartoztak.

A kereskedők *választották* a céhjegyzőt. Céhszabályzatuk meg is mondja, hogy ki lehetett céhjegyző, midőn így intézkedik : Hogy a kereskedők között a békesség és a harmónia

¹ 1609. VII. 17. Varga-timár cl. 18. a. (Selmb. lvtr.)

² 1676. XII. 9. pintér cl. 29. a. (Selmb. lvt. XX. Fons.)

³ 1704. VI. 20. szabó leg. szab. (Selmb. M.)

fennmaradjon, azok közül, kik a kereskedést rendes úton kitanulták, válasszanak egy előljárót (Vorsteher) vagy legidősebbet, továbbá egy ládajegyzőt vagy könyvvezetőt (Buchhalter) s ezért minden két esztendőben választás legyen. A pénztárhoz és ládához két kulcs készíttessék, ezek közül az egyiket a legidősebb vagy előljáró, a másikat pedig a pénztáros vagy a *ládajegyző* őrizze meg.¹

Tehát ládajegyző *csak céhbeli tag* lehetett a kereskedők céhénél és a csizmadiáknál.²

És kötelessége volt a ládakönyvet³ vezetni, a láda egy kulcsát megőrizni.

A céhjegyző végezte a *céh levelezéseit*.⁴

A jegyző vezette a *jegyzőkönyvet* is.

A céhjegyzőkönyvek kivált a XVII. és XVIII. sz.-ban minden rendszer nélkül vezetvék. Ugyanazon a lapon olvasunk inas felszabadulásáról, a céhnek pld. a céhlobogóról hozott határozatáról, egy segédnek a mesterév bejelentéséről stb. stb.⁵

Ezen jegyzőkönyvekből értesülünk arról is, hogy mi volt *a jövedelme a jegyzőnek*.

A XVI. sz.-ban nem fordul elő adataim között, hogy külön megjegyoznék a céhjegyző járandóságát. — A XVII. sz.-tól azonban több adat van erre.

Ezen időtől valahányszor az inas, segéd vagy mester megjelent a céhben és felfogadását, illetve felszabadítását, mester évének betöltését, mesteravatását kérte vagy bejelentette, minden esetben a rendes járandóságok között ott van »a beiratásért« — vagy »jegyzőnek« járó *4 itce bor*;⁶ más helyen »egy üveg bor a javából.«⁷

Különösen a XVII. sz. végétől a céhjegyző járandósága rendszeren, 10 garas és egy üveg bor,⁸ vagy „60 dénár és egy

¹ K. n. Keresdedő cl. 12. a. (Selmb. Ivtr. XX. Fons.)

² 1848. III. 15. Csjerni csizmadia mester keltsik levele. (Tulajdonom.)

³ 1752. IV. 28. kal. cl. 3. a. (Tulajd.) K. n. keresk. cl. 12. a. (XX. Fons.)

⁴ Ugyanott.

⁵ 1567.—1803. szűcs jegyk. (Selmech. M.)

⁶ 1688. IV. 12. Jakasiech M. bejel. a mesterévé. Szűcs jzk. (Selmb. M.)

⁷ 1687. IV. 1. szűcs cséh határozat. (Selmech. M.)

⁸ 1693. II. 24. Bankó Baltazár mesterévé bejelenti. Szűcs jk. (Selmech. M.) 1695. II. 17. inas szegődése, szűcs jk. Selmech. M., 1750. Mesterév bejelentése, szűcs jk. Selmech. M. 1724. U. a. U. o.

*üveg bor.*¹ Körül-belül 1750-től a céhjegyző járandósága címén 30 kr. és egy üveg bor fordult elő.² 1790-ből van egy adat, hogy a remekes-mester, midőn teljes mesterré avatását kéri a céhtől, ezen aktus beírásáért a jegyzőnek *1 forintot fizet.*³ A XIX. sz.-i jegyzőkönyvekből a jegyző járandóságának bejegyzése, sok más fontos dologgal együtt megszűnik a jegyzőkönyvekben.⁴

A céhek tisztviselői között szerepel az *íjjumester* is. Neve a német céhiratokban der »Jungste Meister,« vagy »der Junge Meister.«

Mint a neve is mutatja az a mester az íjjumester, ki a céhbeli mesterek, mint ilyenek között a legfiatalabb, vagyis akit a céhbeli mesterek legutóbb jegyeztek be a mesterkönyvbe s avattak mesterré. Ezen íjjumester volt *a céh mindenese.* S bizony elfojtott lélegzettel várta azt az időt, melyben őt egy új mester váltotta fel hivatalában, mert ha az egy év leteltével senki sem jelentkezett mesteravatásra, akkor az íjjumester továbbra is e minőségben működött.⁵

Az íjjumester nyomára minden céhszabályzatban akadunk. Feladatairól különösen a céhszabályzatokból értesülünk.

Az 1570-ki cipész céhszabályzat azt mondja, hogy: »A legfiatalabb mester mindaddig, míg helyébe fiatalabb nem jó, *köteles* a legidősebb mestereknek minden *jogos, illendő szolgálatban* és ügyben a céh szokásai szerint mindenben *szót fogadni.* És a míg íjjumester, köteles 50 magyar pfenniget évenként a céhbe befizetni.⁶

Máshol meg azt olvassuk, hogy az íjjumester teljes szolgálatkészséggel járjon el abban, amit neki a céhmester vagy a többi mester rendel a céh szokásai szerint.⁷

¹ 1692. X. 29. Inas szegődés. (Szűcs jk. Selmech. M., 1723. Inas szegődés. Szűcs jk. Selmech. M., 1705. Mesterév bejelentése. Szűcs jk. Selmech. M., 1724. II. 14. mesterév bejelentése, szűcs jk. Selmech. M.)

² 1742. Vándorlegény bejelentése, szűcs jk. Selmech. M., 1756. remekes-mester bejelentés, szűcs jk. Selmech. M., 1776. mesteravatás bejelentés szűcs jk. Selmech. M., 1780. mesteravatás bejelentése, szűcs jk. Selmech. M.)

³ 1790. szűcs jk. (Selmech. M.)

⁴ 1862. szűcs jk. (Selmb. M.) 1804—1866. kalapos céh jk. (Tulajdon.)

⁵ 1580. XII. 7. szűcs cl. 4. a., 1677. I. 15. timár cl. 6. a., 1706. XI. 3. kalmár c. 8. a. (Selmb. Ivtr.)

⁶ 1570. VII. 7. cipész cl. 7. a. (Selmb. Ivtr. ered.)

⁷ 1580. XII. 7. szűcs cl. 4. a., 1591. V. 15. pintér cl. 7. a. (Selmb. Ivtr. ered.)

Erősen hangsúlyozzák a szabályok, hogy különösen *a céhmester parancsának* szolgáljon és ennek segítségére legyen.¹

Azért ha a céhmester össze akarta hívni a céhtagokat gyűlésbe, az ifjúmestert egy nappal a gyűlés ideje előtt kiküldötte, hogy az a mesterek tudomására adja a gyűlés kezdetének idejét.²

A gyűléseken az ifjúmester helye *az ajtónál* volt, hogy a parancsszóra rögtön kifuthasson és kiszolgáljon, azután, hogy, az idegen kopogatókat be ne bocsássa s a későn jövő céhtagokat fogadja.

Azért, ha az ifjúmester szórakozottan elhagyta az őt megillető helyet, harsogva mordúltak rá: »A kilincshez«!

A gyűléseket követő borozgatásokon, a céhmester *lakomákon*, vagy ha a mesterek a céhben »etwas zum besten haben,« miként a pintér céhszabályzat mondja, melyet most úgy fejeznének ki, hogy »a midőn jó napot, vagy murit esaptunk,« hát ez alkalommal is az ifjúmesternek kellett *a mestereket kiszolgáltatnia*, őket mulattatnia, különösen a minden fogást megelőző tréfás mondókával. Ezen lakomákon — a szabályzatok szerint — legalább esti 9 vagy 10 óráig köteles volt szolgálatot végezni, ha pedig egy mester a legidősebbek közül a bortól elázott, azt hazakisérni, vagy ha máskép képtelen volt, a hátán hurcolni otthonbeli pihenésére.³

Komolyabb feladatai is voltak az ifjúmesternek. Így különösen a régibb időkben a XV. és XVI. sz. az ifjúmester *szedte be* a céhtagoktól évnegyedenként *a rendes céhadót*, a városnak járó örpénzt és vásárok alkalmával a »helypénzt.«⁴

Ha egy mester megbetegedett úgy, hogy képtelen volt a munkára, a céhmester az ifjúmestert küldte, hogy a *beteg*

¹ 1677. I. 15. timár cl. 6. a. (M. N. M.) 1706. XI. 3. kalmár cl. 8. a., 1707. VI. 22. kőműves c. 11. a. (XX. Fons.)

² 1676. XII. 9. pintér cl. 11. a., 1707. VI. 22. kőműves c. 12. a. (XX. Fons.) 1737. II. 21. kötélverők cl. 2. a. (M. N. M.) K. n. kereskedő cl. 13. a. (XX. Fons.)

³ 1676. XII. 9. pintér cl. 11. a. (Selmb. Ivtr. XX. Fons.) 1677. I. 15. imár cl. 6. a. (M. N. M.) 1707. VI. 22. kőműves c. 11. a., 1740. VIII. 3. szizmadia articul. 4. p. (Selmb. Ivtr. XX. Fons.)

⁴ 1487. mészárosok cl. 9. a., 1580. XII. 7. szűcs cl. 1. art. (Selmech. vtr. ered.)

mester családjának fenntartása végett annak műhelyében dolgozzon.¹

S ha a mester meghalt, a ifjúmester *jelentette a halálhírt* valamint a gyászszertartás idejét a mestereknek.²

Körül-belül 1705. óta, midőn a *céhzászló* divatba jött, az ifjúmester tiszte volt azt *hordozni* a körmenetekeken.³ Amely céhlobogónak több rúdja volt, a főrudat az ifjúmester tartotta, a szárnyrudakat pedig a legények.⁴

A quatemberi misén, amelyen 1720. tájától minden céh-tagnak meg kellett jelennie, az ifjúmester gondja volt, az oltáron levő *gyertyákat meggyújtani* és a templomot a legnagyobb kötelességtudással feldíszíteni.⁵

Több céhnél a *láda* egyik *kulcsának* őrizetét is az ifjúmesterre bízták, mely feladat, súlyos megpróbáltatással járt az ifjúmesterre 1729.⁶

Keserves lehetett az ifjúmester tiszte.

Azért ezt gyöngéd *büntető eszköznek* használták fel azon mesterre, ki a városból más helyre költözött. Ha az ilyen mester egy év és egy nap letelte után vissza kíváncozott Selmecebányára, annak nemcsak a céhbe való felvételi díjat kellett megfizetnie, hanem az ifjúmester tisztét ismét betöltenie.⁷

Úgy látszik, hogy több ifjúmester ezen kényelmetlen tisztétől bizonyos pénzösszeg segítségével kívánt megválni.

Az 1706-ki kalmár céhszabályzat szigorúan meghagyja, hogy a céhben a veszekedésre, visszavonásra ok ne származ-

¹ 1676 XII. 9. pintér cl. 19 a. (Selmeceb. lvtr. XX. Fons.) K. n. kereskedő cl. (Selmeceb. lvtr. XX. Fons.)

² 1609. VII. 17. tímár cl. 8 a. (Selmeceb. lvtr. ered.) 1676. XII. 9. pintér cl. 11. a. (Selmeceb. lvtr. XX. Fons.) 1729. k. n. szabó céhszab. 19. (Selmeceb. lvtr. XX. Fons.)

³ 1706. XI. 3. kalmár c. 8 a. (XX. Fons.)

⁴ K. n. körb. 1729. szabó szabályz. 2. a. (XX. Fons.) K. n. kereskedő céh. 17. a. (XX. Fons.) 1752. IV. 26. kalapos c. 1. a. (Tulajdonom.)

⁵ (1729. kr.) K. n. szabó céhsz. 3. a. (Selmeceb. lvtr. XX. Fons.) 1752. IV. 28. kalapos céh. 1. a. (Tulajdonom.) 1676. XII. 9. pintér cl. 2. a. (Selmeceb. lvtr. XX. Fons.)

⁶ 1729 IX 30. kath. szabók folyamod. a kamaragrófhhoz. (Selmeceb. lvtr. XX. Fons.)

⁷ 1591. V. 15. pintér cl. 7. a. (Selmeceb. lvtr. ered.) 1676. XII. 9. pintér cl. 13. a. (Selmeceb. lvtr. XX. Fons.)

hassék, azért az ifjúmester szolgálatát senki fiának *sem* szabad *pénzben megváltania*.¹

Az ifjúmesternek azonban, ha e nemű szolgálatának ideje letelt, még fizetnie is kellett azért, hogy tisztétől felmentették. *A felmentés díja* a XVI. sz.-ban 50 dénár,² a XVIII. sz.-ban már 1 forint,³ vagy 2 pint bor.⁴

A kereskedő céhszabályzat külön *céhpénztárosról* is megemlékezik.⁵ Ez azonban más céhek tisztviselői között külön nem fordul elő. A céh pénzét — mint említettük — a céhládával egyetemben a céhmester őrizetére bízták.

A céh tisztviselőihez tartoztak még az atyamester, a bejáró mester és a dékán vagy idős segéd. Mivel ezek tiszte a legények társaságában folyt le, azért róluk a legények életével kapcsolatosan emlékezünk meg.

¹ 1706. XI. 3. kalmár c. 8. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

² 1570. VII. 7. cipész cl. 7. a., 1580. XII. 7. szűcs cl. 4. a. (Selmech. lvtr. ered.)

³ 1676. XII. 9. pintér cl. 11. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

⁴ 1677. I. 15. tímár cl. 6. a. (M. N. M.)

⁵ K. u. kereskedő cl. 6. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

II. FEJEZET.

Az inas élete.

Az inas szerződtésének feltételei és módja. A kezesek. A kezesség díja. Próbaidő. Az inaskodás tartamának megállapítása. A felvétel díja. Áldomás. Az inas kórházdíja. Az inas kiképzése, nevelése. A verés tilalma. Az inas kötelességei; keresete; ápolása; segélyezése; eltemetése. Az inasruha. Az inas felszabadulása. Áldomás.

A céh, mint egy társadalmi osztály, — a kézművesek — testülete a maga rendszerében feltékenyen örködött megszerzett kiváltságai fölött. Szinte tételekbe foglalta azon óvintézkedéseket, amelyek mellett társadalmilag elkülönülten élhetett, erkölcsi tekintélyét fenntarhatta.

Az intézmény rendszeres fentartásának gondolata az utódokra irányította a céh figyelmét.

A mesterség, az egyes iparág üzését egy-egy városban *egyes családok monopoliumává* tette a céhrendszer.

S ezért a mesterség elsajátítására — kivált a céhek virágkorában — majdnem kizárólag a polgárjogot szerzett, egy azon mesterséget űző iparos törvényes gyermeke nyerhette el a jogot.

Ha a fiú *nem* az apja mesterségét kívánta tanulni, vagy más vidék iparosának a gyermeke kívánt a városban inaskodni, ez engedélyt, e jogot — az előbb említett esettel szemben — valósággal meg kellett vásárolni. Sok esetben a jog elnyerését oly feltételekkel nehezítették meg, hogy azok teljesítése a más-vidékről jött mesterfiúra, annál inkább más foglalkozású, más osztályú ember fiára nézve lehetetlen volt.

A mesterség elsajátítására az engedélyt a céh, illetőleg annak látható feje a céhmester adhatta meg.

Ha egy fiú mesterséget akart tanulni, mindenek előtt atyjával s néhány »derék,« »jó hírnevű« céhbeli mester kíséretében keresett olyan mestert, aki hajlandó őt a mesterségre tanítani.¹

Közös megbeszélés után a *legközelebbi céhgyűlés* alkalomával megjelennek a céhben: a fiú atyja, a mester s az említett néhány »jó hírnevű« mester és a fiú.²

A céhmesternek bemutatják a fiút s kéri, hogy a megjelent mesterhez a mesterség tanulása végett engedje meg a szerződötést.

A céhmester kívánja a fiú keresztlevelét, vagy a megjelent »becsületes« céhbeli mesterek tanuskodását arra nézve, hogy törvényes származású-e a fiú?

Ha erről meggyőződik, akkor megállapodnak, hogy a fiú hány esztendeig s mily feltételek mellett tanulja a mesterséget. S miután a megjelent »derék« mesterek »kezeskednek,« hogy a fiú a mesterséget becsülettel, félbeszakítás nélkül a megjelent mesternél fogja megtanulni, a fiú atyja lefizeti a szegődés ezen hivatalos eljárásáért a szokásos illetékeket, azután a céhmester megállapítja s a céhjegyző a céhjegyzőkönyvbe iktatja be a fiúnak a céh *inasai* közé való felvételét.

Főbb vonásaiban ilyenképen történt az inas (»Lehrjung,«³ »Bueb«)⁴ szegődése a céhben.

Részletesen a selmechányai céhíratok az inas életére vonatkozólag a következőleg értesítenek.

Igen kiemelik e céhíratok az említett »derék,« »becsületes,« »jóhírnevű« mestereket és szerepüket az inas életének irányításában.

Szereplésük után „*kezesek*“ (»Bürge«) néven említik a céhíratok. A kezesek száma rendszeren kettő. Ezek közül az egyik a „*főkezes*“ (Haupt Bürge) a másik az „*alkezes*“ (»Junge Bürge.«)⁵

¹ 1567. szűcs jegyzk. Inasok jegyzk. (Selmech. M.) 158.). XII. szűcs cl., 1609. VI. 15. timár cl. II. a. (Selmech. lvt. ered.) 1752. kalapos cl., 1753—1806. kalapos jegyzkönyv. Inasok jegyzéke. (Tulajdonom.)

² Ugyanazok.

³ Az említett helyek.

⁴ 1530. X. 25. szabólegények szabályzata. (Selmech. M.)

⁵ 1636. pünkösd. Szűcs jegyzk. Inasok jegyzéke. (Selmech. M.)

A helybeli teljes mester fiának szegődésénél megelégesznek, ha a fiú atyja mint alkezes s egy céhbeli »tisztes« mester, mint főkezes kezeskedik, sőt előfordúl, hogy csak egy mester kezeskedik.

Viszont megesk, hogy 3. 4, 5, sőt hat polgár tanusága, illetve kezessége kívánatos a szegődésnél.

Sokszor a kezesség elvállalása megtisztelő és a beszegődő viszonya a kezesekhez rokonságot mutat a gyermek viszonyával, keresztszüleivel szemben.

1581-ben pld. három városi tanácstag és a fiú atyja jelennek meg a céhben, mint kezesek.¹

Lehetett a kezes más céhbeli mester is, de ez esetben különösen kiemelik, hogy »fedhetetlen életű, tisztes polgár legyen.«² Sőt lehetett kezes más város polgára és nem is iparos.³

Ilyen kezes nélkül egy mester sem fogadhatott fel inast.⁴

A kezesek *feladata* volt bizonyítani az inas törvényes származását. A törvényes származást mint elengedhetetlen feltételt írják elő a céhbe lépőnek. Ez a követelmény fennáll a céhek egész életén át.

A céhek különösen az inas beszegődésénél ügyeltek fel arra, hogy *idegen ne juthasson* be a céhbe.

Volt céh, mely egyenesen *megtiltotta a magyar* származású fiú felfogadását.

Ilyen megrökönyödött német céh a mészárosok, a cipészek és a szabók céhe.⁵ Később, kivált a XVII. sz. a hajdúk megjelenésével megszűnik ez az erős vértetés a magyarokkal szemben.

A XVII. sz. elejétől kiváló figyelmet fordítanak arra is, hogy a szegődő inas milyen *vallású*.⁶

¹ 1851. II. 13. szűcs jegyzők. Inások jegyzéke. (Selmech. M.)

² 1576 U. az. 1487. mészáros cl. III. a., 1591. kovács cl. VIII. a., 1677. tímár cl. 9. a. (Selmech. lvtr. er.), 1752. kalapos cl. Függelék. (Tulajdonom.)

³ 1629. szűcs jk. (A kezes bakabányai városi jegyző.)

⁴ 1580. XII. 7. szűcs cl. 7. a. (Selmech. lvtr. ered.) 1676. XII. 9. pinter cl. 31. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.) 1688. X. 11. a. selmech. aszt. céh szab. 8. art. (M. N. M. lvtr.)

⁵ 1487. mészáros cl. 3. a., 1466. szabó cl. 3. pont., 1570. cipész cl. (Selmech. lvtr.)

⁶ 1609. VII. 17. tímár cl. 1. a. (Selmech. lvtr.) 1729. a. kath. szabó céh memoranduma a kamaragrófhoz. (Selmech. lvtr. XX. Fons.) stb.

Mindezekre tekintettel kellett lennie, úgy az inast felfogadó mestereknek, mint a kezeseknek is, hogy a szegődés azután akadálytalanul történhessék meg a céhgyűlésen.

Különben is a mesterséget tanulni kívánó fiút nem szegődtették előbb a céhben, míg az bizonyos ideig *próbaképen* (→zum Proben) nem tartózkodott a mesternél.

Ha a *próbaidő* alatt a fiúnak megtetszett a mesterség s a mester is alkalmasnak találta a fiút a mesterséghez, akkor megtörténhetett a szegődés.¹

A próbaidő rendszeren *4 hét*.² A megállapított próbaidőn túl hivatalos szerződötetés nélkül a mester nem tarthatta magánál az inast.³

A próbaidő kitöltését szintén a kezesek bizonyították a céhmester előtt.

A kezesek feladata más irányú is volt. Gyakran megtörtént ugyanis, hogy a szerződötetett inas minden nagyobb ok nélkül ott hagyta a mesterséget és megszökött. Hogy ezt megakadályozzák, a céhszabályzatokba foglalták, hogy minden inasnak legyenek kezesei, a kik jót állanak és kezeskednek érte.

Ha az inas mindamellett megszökök urától, a kezesek kötelessége vagy előállítani a szökevényt, vagy bizonyos mennyiségű pénzt lefizetni.⁴

A *kezesség díja* nem minden céhnél volt egyforma. A szűcs céhnél pld. 1580-ban 5 forint volt a kezesség;⁵ a pintér céhnél 25 forint;⁶ az asztalosoknál 20 birodalmi tallér⁷ stb.

Általában a céhjegyzőkönyvek adatai szerint *20 tallér* volt a kezesség.

¹ 1580. XII. 7. szűcs cl. 7. a., 1591. pintér cl. 12. a. (Selmech. lvtr.) 1676. XII. 9. pintér cl. 31. a. (Selmb. lvtr. XX. Fons.)

² Fent említett adatok.

³ Ugyan azok.

⁴ 1580. XII. 7. a. (Selmech. lvtr. ered.) 1676. XII. 9. pintér cl. 31. a. (Selmb. lvtr. XX. Fons.) 1688. X. 11. Selmb. aszt. céh. 8. a. (M. N. M. lvtr.)

⁵ 1580. XII. 7. szűcs cl. 7. a. (Selmb. lvtr. ered.)

⁶ 1676. XII. 9. pintér cl. 31. a. (Selmb. lvtr. XX. Fons.)

⁷ 1688. X. 11. az asztal. cl. 8. a. (M. N. M. lvtr.)

A kezesség díját rendszeresen csak akkor fizették le, ha az inas tényleg »elfogadható ok nélkül« szökött meg urától.¹

A pénzösszeg felét azután az elhagyott mester kapta, a másik fele a céh javára esett.²

A kezesek az inas próbaideje alatt is meggyőződhetnek arról, vajon érdemes-e a fiú az ő jóindulatú pártfogásukra vagy sem.

Ha a mester a fiút kipróbálta és alkalmasnak találta a mesterséghez, ezt bejelentette a céhmesternek. A céhmester a tanítómester jelenlétében a már leírt módon felveszi az inast a céhbe, illetőleg beiratja a kezesekkel s a dátummal a céh-jegyzőkönyvbe.³

Ezen jegyzőkönyvbe írják be azt is, hogy a fiút hány esztendőre fogadja fel a mester.

Az *inaskodás időtartama* a XVI. sz. végéig nincs pontosan megszabva a céhlevelekben.

De ha meg is állapítja a céhszabály az inaskodás időtartamát, ez alól ismételtlen kivételek fordulnak elő; ami arra enged következtetést, hogy az inaskodás tartamának megállapítását a mesterek kölcsönös megegyezésére bízták.

Előírnak 2 vagy 3 évet.⁴

Vagy azt mondja a szabály, hogy két évig szolgáljon az inas mesterénél s ez esetben maga gondoskodjék ruházatáról. »Ha azonban három évben állapotodnak meg, akkor a mester lássa el ruhával a fiút.«⁵

1594. okt.-ben a szűcs céhben olyan megegyezés történt a mesterek között, hogy egy fiút 4 évre szegődtetnek, de — ha a mester időközben elhalna és az inas más mesternél volna kénytelen tanulni a mesterséget, úgy 1 éve engedtessek el.

Kivételt tesznek a mester fiával, ki a megállapított inas éveknél felét tartozik csak kitölteni.⁶

Sőt előfordul, hogy egyáltalán *nem* inaskodik a mester fia, hanem egyidőben szerződteszik és felszabadítják.

¹ Fennemlített adatok.

² U. azok.

³ 1676. XII. 9. pintér cl. 31. a. (Selmech. lvtr.)

⁴ 1580. XII. 7. szűcs cl. 7. a. (Selmech. lvtr.)

⁵ 1591. III. 14. kovács cl. 8. a. (Selmech. lvtr. 6. céd. ered.)

⁶ 1594. IX. 23. bányácsok cl. 6. a (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

Van eset, hogy egy mester 3 fiát szegődtették és szabadtították fel egy és ugyanazon időben.¹

Annál jobban nehezítik meg az *idegen* fiú felvételét. 4, 5, 6 évre is szerződtetik.

A XVII. sz. vége felé s a XVIII. sz. az a törekvés észlelhető, hogy a céhek igyekeznek a rendellenességet megszüntetni és *a 3 évet* rendelik inasszolgálatra a céhszabályokban. Kivételek természetesen minden időben voltak az inas alkalmassága, a pártfogás és az egyes céhek szokásai szerint.

Az inas *szegődtetéseért illetékek* jártak a céhnek. Már a XVI. sz. végén 1591. találunk adatot a selmecebányai kovács céhlevélben, amely szerint, aki inas akar lenni, az a szegődés alkalmával fizessen a céhládába 40 dénárt.²

A timár céh 1609-ki szabályzata 2 forintot ír elő felvételi díj fejében.³

A szűcs céh 1687.-ig nem szedett be felvételi díjat. E helyett az inas atyja vagy gyámja bizonyos *tandíjban* egyezett meg a mester úrral. Előfordul *5 forint* tandíj *2 évre*.⁴

1625. 3 évre szerződtek. A tanulóévekért fizet az inas *12 forintot*.⁵

A csizmadia céh szabályzata »25 penzt« ír elő szegődés díjául, melyet a céh ládájába kell befizetni.⁶

A pintér céh 1676-tól külön beiratási díjat — 1 forintot és külön előnypénzt — Fordergeldet (75 pfenniget) szed az inastól.⁷

A puskamívesek 1677-ki céhszabályzata értelmében pedig »ha az inas a mesterséget« megkedveli és felvétetik, a céhbe 3 forintot fizet.⁸

1687. a szűcs céh egyértelműleg azt a határozatot hozta, hogy aki e mesterséget meg akarja tanulni, az fizessen 3 biro-

¹ 1496. és 1700. szűcs jegyzőkönyv. Inasok (Selmeceb. Múz)

² 1609. VI. 15. II. a. és 1677. I. 15. timár. cl. 9. a. 1676. XII. 9. pintér cl. 31. a. 1677. IX. 17. puskamívesek cl. 2. a. 1684. X. 11. asztalosok cl. 8. 1591. III. 14. kovács cl. 8. a. 6. céd.

³ 1609. VI. 15. timár cl. 2. a. (Selmeceb. Ivtr. ered.)

⁴ 1612. — szűcs jk. (Selmeceb. Muz.)

⁵ 1625. — szűcs jk. (Selmeceb. Muz.)

⁶ 1650. XII. 1. csizmadia cl. 11. (Selmeceb. Ivtr.)

⁷ 1676. XII. 9. pintér cl. 31. a. (Selmeceb. Ivtr. XX. Fons.)

⁸ 1677. IX. 17. puskam. cl. 2. a. (Selmeceb. Ivtr. XX. Fons. Caeh.)

dalmi tallért és egy üveg bort: — hozzáteszi, hogy e bor a jávából legyen.¹

Utóbb körülbelül 1690-től az inas felvételi díja a következő:

A szokásos illeték („*Gebür*“ vagy „*Ansaggeld*“) mindig 1 forint. Azután a „*Fordergeld*,“ fölvéteti díj, mely 3, 5, 6 birodalmi tallér. Továbbá a *beiratási díj* („*Anschreibgeld*“) egy üveg jó bor és 60 dénár és ez a jegyzőt illette.²

Miután az inas felfogadása a céhben megtörtént, az inast felfogadó mester vagy az inas atyja, gyámja avagy megegyezés szerint közösen megvendégelik a többi mestereket és segédeket. Mintegy *áldomást* tesznek a sikerült megegyezésre, szerződésre.

A bányaácsok 1594-iki céhszabályzata szerint az a mester, ki inast fogad fel egymaga, a saját költségén vendégelje meg a többi mestereket és a 2 legidősebb legényt.³

Idők folyamán ezen áldomásozás elfajulhatott, és a mesterek már ennek az áldomásnak a *megszabott árát* kívánták megjelölni a céhszabályokban.

A XVIII. sz. találunk adatokat, hogy a vendégséget pénzben lehetett megváltani.

Az 1609. timár céh szabályzata szerint: az inas felfogadása alkalmával a mester vendégelje meg a mestereket és a legényeket, vagy e helyett 20 birodalmi tallért fizessen a ládába.⁴

Azt persze nem jelzik itt, hogy e 20 birodalmi tallért mire fordítsák, de más adatokból megtudjuk, hogy ezen pénzt elitták.

A jobb érzésű mester elítélte a mesterek ezen eljárását. Sokszor esik panasz, hogy a céhek a céhszabályzat közérdekű pontjait nem tartják be, de ha arról van szó, hogy kínálkozó alkalommal egy-egy mestert az ilyenféle áldomásra, lakomára kényszerítsenek, ott készen állanak.⁵

S mint tudjuk III. Károly, Mária Terézia és utódaik szigorú rendeletekkel, a céhszabályok megváltoztatásával törekednek a lakomákat, a túlhajtott áldomásokat megszüntetni. A

¹ 1687. IV. 1. szűcs jk. (Selmech. Muz.)

² 1692. X. 23. — 1723 ig. szűcs jk. (Selmech. Muz.)

³ 1594. IX. 23. bányaácsok szab. 6. a. (Selmech. ltr. Caehales XX. F.)

⁴ 1609. VI. 15. timár cl. 2. a. (Selmech. ltr. er.)

⁵ 1698. arany. céhe (Cae. XX. Fons. Selb. ltr.)

rendeletek, intézkedések azonban nem tették meg a kívánt hatást. Mert mihelyt a nyomás gyengült, a régi kedvelt szokások felujultak.

Az inas szolgálati éveiben a kórházra is fizet, még pedig *hetenként* (és innen „*Vochengeld*“) egy fillért.

Ezt a segédek ládájába fizeti le.

Amidőn megtörtént a felvétele és először jelenik meg a segédek gyülekező helyén, akkor a keresztelés díját („*Taufgeld*“-et) fizeti. Ezen »*Taufgeld*« az egyes céhek szokása szerint különböző nagyságú.¹

Az inas felvételével kapcsolatosan még a következőket említhetjük meg.

Az u. n. *szövetkezett (confoederalt) céheknél* az inas *sze-gődése* is azon városban történt, amely városban székel a confoederalt céhek főládája.²

A céhek, céhirataik tanúsága szerint, figyelemmel voltak arra, hogy az inas jól tanulhassa mesterséget.

Ezért az u. n. »Landtmeisterek«-hez, csak külön kérelemre, az egész céh és 1729. óta a comissárius beleegyezésével engedik a fiút inasnak.³

Tanácsolják, hogy a fiú olyan mesternél tanuljon, aki a város polgára, és a céh tagja, hogy azután akadálytalanul képezhesse ki magát mesterré.

Ezen óvás a himpellérekre és a Landtmeisterekre vonatkozik, akiket nem tekintettek tökéletes mestereknek s ezért az olyan segédet, aki ilyen mestereknél tanult ki, — amint látni fogjuk — nem fogadták fel a céhbe és nem válhatott »tökéletes mesterré.«⁴

Hasonlóan az inas érdekében történt az az intézkedés is, hogy *csak kivételesen* s akkor is előirt módon engedték meg azt, hogy egy mester két inast tanítson egyszerre.

A XVI. sz.-ban pld. a szűcs céhnél csak a négy legidősebb mester tarthatott és taníthatott két inast.⁵ A XVII. sz. vége felé a céhek megtiltják azt, hogy a mester, legyen az idős vagy fiatal 2 inast fogadjon fel egyszerre.

¹ 1560. X. 25. szabóleg. cl. (Selmech. M.)

² 1746. A körm. kötélv. átírata. (Selmech. Ivtr. Caeh XX. Fons.)

³ 1733. X. 6. szűcs jk. (Selmech. M.)

⁴ 1764. I. 13. csizmadia cl. (Selmech. Ivtr. Cae. XX. Fons.)

⁵ 1580. szűcs cl. 7. a. (Selmech. Ivtr. er.)

Ha azonban egy inas szolgálati idejének felét betöltötte, akkor a mester felfogadhat egy másik fiút.

Ha pedig a mesternek fia van, ki ugyanazt a mesterséget tanulja, e fiút nem sorolják azon két inashoz.¹

A mester özvegye Selmecebányán nem fogadhatott fel inast.

Ha pedig megtörtént, hogy *ura halála után* 2 inasa maradt s a özvegy mesterné folytatta a mesterséget, akkor az inasok közül csak azt tarthatta meg, aki a mesterséget inasévei feléig tanulta; a másikat más mesterhez adták.²

Tekintettel voltak arra is, hogy az inas erkölcsösen és vallásosan nevelődjék.

Azért, ha valamely mesterről kitudódott, hogy erkölcstelen életet él, attól az inast elvették és más mesterhez szegődttették.

1694-ben Oravecz Mátyás szűcs mesterről bebizonyult, hogy miként a céhiratban olvassuk, a 6-ik parancsolat ellen vétkezett. Ezért többek között arra ítélték, hogy »Oravecz Mátyás a jelen időtől élete fogytáig ne fogadhasson fel s ne szabadithasson fel inast. A nála levő inast el kell távolítani tőle. Az inas azonban szolgálati idejének hátra levő részét más mesternél töltheti el.«³

Meg volt tiltva a mestereknek *az inas verése*. Az inas, ha ok nélkül verte meg mestere, feljelentette urát a céhmesternél. Vagy a kezeseknek panaszolhatta el az esetet, kik azután eljárak a céhben, hogy a fiút más mesterhez adják.⁴

De ha az esetet nem jelentette a céhmesternek vagy kezeseknek és elhagyta mesterét, akkor nemcsak, hogy le kellett fizetni a kezeség díját, sőt a fiút többé azon mesterséghez *nem fogadhatták fel inasnak*.⁵

Hasonlóképp akkor is elvesztette az inas mesterségét, ha urának nem engedelmeskedett. Ilyenkor u. is a mesternek szabadságában állt az, hogy az inast elcsapja.⁶

Megkivánták, hogy az inas *tisztességtudó* legyen.

Azért, ha az inas nemcsak mester urát gáncsolta, hanem a mesterasszony- vagy kisasszonyra szemérmetlen sza-

¹ 1688. X. 11. asztalosok c. szab. 7. a. (M. N. M.)

² 1688. X. 11. asztalosok cl. 7. a. (M. N. M.)

³ 1697. III. 27. szűcs cl. (Selmeceb. lvtr. Caeh. XX. Fons.)

⁴ 1676 XII. 9. pintér cl. 31. a. (Selmeceb. lvtr. Caeh. XX. Fons.)

⁵ 1609. VII. 17. tímár cl. 1. a. (Selmeceb. lvtr.)

⁶ 1676. XI. 9. pintér cl. 31. (Selmeceb. lvtr. Caeh. XX. Fons.)

vakat használt, a legények „*saját ítéletük szerint*“ büntették meg.¹

Amely inas pedig atyját, anyját vagy nőtestvérét tisztességtelen szóval illette, vagy egyébként szüleit nem tartotta tiszteletben, azt a segédek megbüntették. S aki az Istent káromolta, azt *kétszeres* büntetés érte.²

A XVI. sz. közepétől kelt céhleveleknek — majdnem kivétel nélkül — az első artikulusa int az *Isten félelmére és tiszteletére*.

Ezen intelem rendesen emelkedettebb hangon történik, a többi artikulusok monotonosságához képest.³

Szigoruan büntetik az olyan inast, ki az *istentiszteletre* nem jár el s nem veszi magához az oltári szentséget. Ha ismételten mulasztja el az *istentiszteletet*, a *hatóság* ítélete és büntetése sujt rá. Sőt el is utasíthatják a mesterségtől.

1678. óta felsőbb parancs szerint a *körmenetek* alkalmával a céhlobogó mellett az inasoknak a segédek után kell sorakozniok. Jelen kell lenniök az úrnapi szent *misén*, hogy a szent áldozatot letegyék. Több céh az ő patrónusa tiszteletére is tartat misét és ír elő áldozatot.

A XVIII. sz. Mária Terézia uralkodása idejében a céhszabályok minden évnegyedre írnak elő szent misét és áldozatot. Ezek szerint, »amelyik inas a szent misén nem jelenik meg, — leszámítva, ha betegsége vagy más nagyobb elfogadható ok akadályozza — 3 rajnai forintot fizet büntetésül. Ezen bírság $\frac{1}{3}$ a templom, $\frac{1}{3}$ a város és $\frac{1}{3}$ a céh javára esik.«⁴

A inas pénzbeli büntetésével felvetődhetik a kérdés, hogy a fiú honnan, miből fizette a bírságot, a Wochenpfenniget stb-it?

Az *inas* mesterétől külön bért *nem kapott*, csupán a szegődésnél megállapított ellátásban, néhol ruházatban részesült. Ilykép a szülőkre vagy a gyámokra hárult e kiadások elvállalása.

Némely mesterségnél azonban az inasnak is van némi *keresete*. Igy pld. a szabó legények céhszabályzata a foltozás és javítások díjából *1 pfenniget* az inasnak biztosít.⁵

¹ 1560. X. 20. szabó legények art. 11. a. (Selmech. M.)

² 1560. X. 20. szabó legények art. 16. a. (Selmech. M.)

³ 1560. X. 20. szabó legények szabályzata 1. a. (Caeh. XX. Fons.)

⁴ 1737. II. 12. kötélver. cl. I. a. (M. N. M.)

⁵ 1560. X. 25. szab. leg. szab. 6. a. (Selmech. M.)

A csizmadiák 1650-ki céhszabályzata pedig előírja, hogy az inas 4 évig tartozik tanulni a mesterséget és a negyedik évben 10 pénzt kap hetibérül a mestertől.¹

Ha az inas *megbetegedett*, akkor inastársai és a legények ápolták s látták el a *legénytársaság költségére*.

A szabályzat erre vonatkozólag így intézkedik: »ha egy inas megbetegszik, és nincs semmije, amiből fentarthatná magát, ne hagyják el, hanem tartásuk el a láda költségén és ha az isten felsegíti s ismét dolgozhat, úgy a költséget fizesse vissza a ládába. Ahol azonban úgy állana a dolog, hogy a beteg állapota válságos, akkor egy segéd és egy inas virasszon mellette éjjel.«²

Hasonlóan intézkedik a többi céhlevél is. A csizmadiák szabályzata erre vonatkozólag szórúl-szóra úgy szól:

»ha az inas vagy legin megbetegedik, tehát az ő szolgatársai tartoznak (ha gyámoltalan volna) szüksége korán hozzája látni és táplálni és a céhtul néha-néha segíteni az céhnek az atyafiúi szerettért és közönséges megmaradásáért.«³

Ha meghalt egy inas és szegény volt, akkor a legények *közköltségén* temették el.⁴ A temetést körülményesen később a mester című fejezetben írom le.

Itt csak arra a megjegyzésre szorítok, hogy az inas temetése hasonló ünnepiességgel történt, mint a céh bármely más tagjának temetése.

Megemlékeztünk még *a tanulóruháról*.

Az inas atyja és a mester a szegődés alkalmával gyakran megegyeztek abban, hogy a mester a fiúnak felszabadításakor tanulóruhát ajándékozik.

Némely céhlevélben meg egyenesen elő van írva, hogy az inasnak felszabadulása alkalmával a mestertől tanulóruha jár.

A céhiratokban részletezik is, hogy milyen legyen az a ruha.

1600. egy mester két és fél évre fogadott fel egy fiút inasnak oly feltétellel, hogy tanuló éveiben cipőírói ő maga

¹ 1650. XII. 1. csizmadia cl. (Selmb. Ivtr. er.)

² 1560. X. 25. szabóleg. szab. 14. a (Selmb. M.)

³ 1650. XII. 1. csizmadia cl. 24. a. (Selmb. Ivtr.)

⁴ 1560. X. 25. szabó leg. szab. 14. a. (Selmb. Múz.)

gondoskodják. Felszabadulásakor azonban a mester köteles neki adni egy tanulóruhát »nevezetesen mentét, német nadrágot (Galotten), harisnyát, inget, újjast és cipőt.¹

Ugyanezen évből van egy másik adat, hogy a szűcs mester az inasnak 3 évi inaskodása után ad tanulóruhát, úgymint birkabőrből nadrágot és mellényt, morvaposztóból mentét (»Mantel.«)

Van egy adat, hogy egy szűcsmester az inasnak, kit 6 évre szerződtetett, felszabadulása idejére ígér tanulóruhát és úgy ígéri ezt, hogy ha az inas németországi céhben (Deutschlandt Zehen) kíván majd dolgozni, akkor majd német ruhát kap, ha magyar céhben, úgy magyar tanulóruhát.²

A pintér céh 1591-ki és az 1676-ban bővített céhszabályzatában azt olvassuk, hogy az inas, ha a három évet kitölti mesterétől érdeme és magaviselete szerint kap tanulóruhát.³

1629-ben a szűcs jkv. szerint a tanuló a mestertől kap újévkor (nem »menté«-t, hanem) »Rock«-ot, kabátot, (nem »Galotten,« hanem) »Hosen,« azonkívül kalapot és cipőt.⁴

Az 1636-ki szűcs jegyzőkönyvben olvassuk, hogy felszabadulásakor a mester adjon az inasnak *morva posztóból dolmányt* (Dolman) és nadrágot, kalapot és cipőt.⁵

1655-től a tanulóruha már csak kalap, csizma és övből áll.⁶

1650.-ki csizmadia cl. azt írja, »ha az inas mind az nigj esztendeit kitöltj, az eő mestere egi öltöző ruhát agion nekie, az mint *szoktak egiéb mesterek* is adnj.«⁷

Az ácsoknál az volt a szokás, hogy a felszabaduló inasnak nem tanulóruhát, hanem *három fejszét* adtak.⁸

Ha az inas tanulóéveit tisztességesen kitöltötte, a mestertől kapott ruhában mesterével, kezeseivel, atyjával a céhmes-

¹ 1600. Szűcs jkv. (Selmb. Múz.)

² 1581. II. 13. szűcs jkv. (Selmb. Múz.)

³ 1591. pintér cl. 11. a. (Selmb. lvtr.) 1676. pintér cl. 32. a. (Selmb. lvtr. XX. Fons.)

⁴ 1629. szűcs jkv. (Selmb. Múz.)

⁵ 1636. pünkösd, szűcs jkv. (Selmb. Múz.)

⁶ 1655. szűcs jkv. (Selmb. Múz.)

⁷ 1650. XII. 1. csizmad. cl. 11. a. (Selmb. lvtr.)

⁸ 1594. bányáácsok. cl. 4. a. (Sel. ltr. Caeh. XX. Fons.)

terhez, vagy az asztalosoknál a kántorbőjti céhgyűlés elé¹ járult, hogy ott *őt felszabadítsák*.

A céhmester felnyitja a céhládát s onnan kiszedi azon iratokat, bizonyítványokat, melyeket az inas beszegődése alkalmával adott át a céhmesternek. A céhmesternél különben a felszabadítás azon mederben folyt le, a melyben a szegődtetés.

Az azonosságot nemcsak az mutatja, hogy a felszabaduló inast ugyanazok vezetik a céhmester elé, akiket a szegődésnél láttunk, hanem az is, hogy a szegődés alkalmával a jegyző, amidőn a szegődés lefolyását bejegyezte a jegyzőkönyvbe a befizetett illetékek pontos megjelölésével, e sorok alatt majdnem mindig annyi üres helyet hagyott, hogy a felszabadítás igazolása és bejegyzéséhez szükséges adatok azt kitöltsék. Ide jött, épen úgy, mint a szegődésnél a dátum, azután a kezesek neve, a felszabadítás ténye, végül az illetékek befizetésének megjelölése.

Idők folyamán e formában csupán az illetékek módosultak és 1729. óta kivételes esetekben előfordúl, hogy a felszabadítás tényébe a céhbiztos neve aláírásával egyezik bele.

Ami az illetékeket illeti, a XVI. században 40—50 dénárt tettek ki.²

A XVII. sz. azonban a felszabadítás ára, az illetékek nagysága igen változatos.

5 forinttól vagy 1 bir. tallértól 4 forintig vagy 6—8 bir. tallérig változik a beszegődés, vagy a felszabadítás díja. Nem számítva ehhez a rendes 1 forint Ansággeldet, vagy Gebührt, a bejelentés díját és a beírásért járó Anschreibgeld-et 60 dénárt, meg 1 üveg bort, mely a jegyző járadéka volt.

Nagyobb gondot és költséget okozott azonban az inas atyjának, gyámjának, vagy felszabadító mesterének a tulajdonképeni felszabadítás, mely a hivatalost követte és ez volt a *lakoma, az áldomás*. A felszabadítás áldomása nem volt oly egyszerű, mint a beszegődésnél az áldomás. Míg ennél az áldomást a céhiratok sokszor elhallgatják, a felszabadításnál még a céhszabályzatok is előírják, hogy a lakoma milyen legyen.

¹ 1688. asztalosok cl. 3. a. (M. N. M.)

² 1591. márc. 14. kovács cl. 8. a. és 1591. máj. 15. pintér cl. 11. a. (Selmb. lvtr. ered.)

Az ácsok céhszabályzatában azt olvassuk, hogy a felszabadított inas adjon a mestereknek és 2 segéd számára lakomát, melynek költségeit felerészben a mesterrel együtt fedezik.¹

A timár céhben felszabaduláskor az inas a mestereket 4 fogással és 2 pint borral vendégelte meg. Ezen költségekhez azonban a felszabadító mester is hozzájárult.²

Hogy a lakomák költségei viszonylagosan mekkorák lehetnek, azt megtudjuk a pintérek 1676-ki és a timárok 1677-ki céhszabályzatából.

A pintérek céhében az inas 6 forinttal válthatta meg a lakomát.

A timárok szabályzata pedig 20 birodalmi tallért említ a lakoma váltság díjául.³

A csizmadia céhnél pedig a felszabaduló inas, ha három évig szolgált, akkor felszabadulásakor 2 forintot fizetett s a mestereknek lakomát tartozott adni 4 fogással és 8 itce borral; de ha csak 2 évig inaskodott, ez esetben 3 forintot fizetett a ládája és a mestereknek 4 fogású lakomát adott 16 itce borral, azonkívül 2 font viaszt.⁴

A Mária Terézia korabeli céhlevelek a lakomáról legföljebb *elítélőleg* emlékeznek meg. A XIX. sz.-ban azonban ismét találunk lakomákkal.

Ezen felszabadító áldomásokon történt egyúttal — némely esetben — az inasnak segéddé avatása, melyről a következő fejezetben szólnunk

¹ 1594. 9. 23. bány. ácsok szab. 6. a. (Selmb. ltr. Caeh. XX. F.)

² 1609. timár cl. 15. a. (Selmb. lvtr. er.)

³ 1676. pintér cl. 32. a. (Selmb. lvtr. er.) 1677. timár cl. 9. a. (M. N. M.)

⁴ K. n. csizmadia cl. függeléke (Tulajdonom.)

III. FEJEZET.

A legény élete.

A legények társasága. Az atyamester megválasztásának módja; az atyamester tiszte. Az időslegény feladata. A Beisitz Meisterek tiszte. Bejáró mester. A legények gyűlése; a gyűlés ideje A gyűlésen való magaviselet. A társaság hatásköre. Felvétel a társaságba; akadályai; a felvétel díja. A legény avatás, a keresztelés módja. Áldomás. A társposharas legény oklevele A tanulólevél szerkezete; kivájtásának költségei. Mária Terézia rendszerezíti a tanulólevelet és útlevelet. A vándorkönyv megjelenése; díja, használata. A legény búcsúja A vándorlás tartama; célja. Szabadulás a vándorlás alól. A legény vándorútján A »szállás« (Herberg.) Jelentkezés a szálláson és a hatóságnál. Munkakeresés. A költséglevél. Két heti vándormunka. A vándorlegény belépése a legénytársaságba, a felvétel díja. A legény adója. A legény viszonya a mesterhez. A legények ellátása; heti bére. A munkaidő; ennek szabályozása. Korhelyhéfő; egyéb rossz szokások. — Királyi tilalmak. A céhhatározat titokban tartása. Engedelmesség a céhtisztviselők és a mesterek iránt A munkafelmondás ideje és módja. A legény vallásossága. Templombajjárás, szülők tisztelete. Vallásos körmeneten és áldozáson való megjelenés. A legény ápolása, segélyezése. Temetésen való részvétel.

A mesterlegények rendszeren *társaságot* alkottak. E társaság eredeti s *főcélja* az volt, hogy a legényeket vallásos szellemben egyesítse s a társas érintkezést erkölcsi alapon előmozdítsa. További célja: a céhrendszer szellemében bizonyos jogoknak monopolizálása volt.

A *közérdek* szülte e társaságot, ami kitűnik a társaság ama előírt feladatából is, hogy szegény, beteg tagjait segélyezze és ápolja, vándorlegényt elszállásoljon és neki munkát keressen, az erkölcsiséget és vallásosságot ápolja és fejlessze.

E feladat teljesítésére eszközei a *gyűlések* voltak.

S ha egy — más mesterségnél volt is legénytársaság, vezetésében a tisztviselők feladatai nem voltak világosan megállapítva.

Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a XVII. sz. végeig illetve a XVIII. sz. elejéig a selmecbányai céheknél minden ügy, — akár a mesterre akár a legényre vonatkozott — a céhmester hatáskörébe tartozott, leszámítva azon fontosabb ügyeket, melyeket csak a városi hatóság intézhetett el.

A legények társaságára *a legrégibb adatokat* nyújtja *a szabólegények 1560-ból* való »levele« (Brief), szabályzata.

Ezen szabályzatból megtudjuk, hogy a legények tekintélyes számban lévén, társaságot alapítottak. A társaság szabályzatát *a mesterek* segítségével megállapították s az ügy megállapított szabályzat megerősítését *a mesterek eszközölték* ki a városi hatóságnál.¹

A társaság *szervezetére* vonatkozólag megtudjuk e szabályzatból is, hogy a társaság élén az *atya* »(Vater)« állt, kit 1594-ben az ács legények »Herberg Vater«-nek neveznek.²

Az »atyát« a legények választották a céhbeli tisztességes mesterek közül rendszeren egy évre. A megválasztott atyamestert, a legények és mesterek ünnepies kíséretében a »bölcse tanács« eskettette és erősítette meg tisztségében.³

Az úgy megerősített atyamestert lelkesen hazakisérték. Megérkezve az atya lakására, terített asztal mellett a legények egyike üdvözli; az atyamestert. Az atya viszont a legényeket üdvözli megköszöni a beléje helyezett bizalmukat s igéri, hogy tisztében a szabályok és a legények iránt táplált atyai szeretete fogja őt vezérelni.⁴

Az atya *feladatai* közé tartozott első sorban a vándorlegények *elszállásolása*. Selmecbányán a vándorlegények számára nem volt külön *szálló-hely*, »Herberg.« Az ideszakadt vándorlegényt azért az atyamesterhez utasították. Ez gondoskodott a vándorlegény ellátásáról, elszállásolásáról. És ha a legény a városban munkát keresett, az atya feladata volt, hogy számára műhelyt kerestessen.⁵

Az atyát ezen feladatai után nevezték »Herbergvater«-nek.

¹ 1560. X. 25. szabólegények szab. 1704. szab. 20-ki átiratban. Bevezetés. (Selmech. lvtr.)

² 1594. IV. 23. ács cl. 7. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

³ 1594. IV. 23. ács cl. 7. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.) 1738. IX. 25. szab. leg. szab. 2. a. (M. N. M.)

⁴ Ugyanaz

⁵ U. o. szabó leg. szab. 5. a. (Selmech. lvtr.)

A legények »atyamestere«¹ a legények és inasok felett atyáskodó mester. Ha a legénynek baja volt legénytársával, az atyamesterhez fordult panaszával. Az atyamester vagy azonnal, vagy a legények legközelebbi gyűlésén intézte el az ügyét.

Örködött a legények *egyetértése és erkölcse* fölött.² *El-nőkölt* a legények gyűlésén. Az ő felügyelete mellett avatták föl a szolgálólegényt *társpoharas legénynyé.* »(Gesell.)«³

A legények társaságának *ládáját* az atya *őrizte* a benne elzárt szabályzattal, jegyzőkönyvekkel, pecséttel, pénzzel és az ú. n. „*ferula*“-val (bot) egyetemben. Két ilyen bot volt az atyamesternél, melylyel a vétkes inason, vagy legényen végrehajtották a legények ítéletét.

A ládát ünnepiesen vitték át a volt atyamester házából az ujonnan megválasztott atyamesterhez.

A volt atyamesternek megköszönték az atyamestersége alatt irántuk táplált jóindulatát és fáradozásait.

A ládát azután az új atyamesterhez vitték és »illő tisztelettel« arra kérték, hogy azt vegye oltalma és őrizete alá.⁴

A láda két kulcsát azonban — rendesen — nem az atyamester őrizte, hanem egy mester és a legidősebb legény.⁵ Az atyamester feladata volt végül *számot adni* nemcsak a legényeknek, hanem a mestereknek is működéséről, a társaság bevételeiről és kiadásáról.⁶

Az atyamesteren kívül úgyszólván nem volt a társaságnak olyan tisztviselője, akit a legények választottak volna. Tekintélyben az atyamestert követték az ú. n. *Beisitz Meisterek*, akik azonban csak a XVIII. sz. lépnek fel a céhbiztossal egy időben s nem is állandó *ellenőrzői* a társaság működésének.

Rendesen *két* Beisitz Meister volt.

A céhbeli mesterek rendelték ki e mestereket, hogy a legények gyűlésein felügyeljenek, a legények szabályszerű, er-

¹ 1650. csizmadia cl. (Selmeceb. lvtr. er.)

² 1560. X. 25. szab. leg. szabályzata 10, 15, 16, 17. art. (Selmeceb. 1738. IX. 25. szab. leg. szabályzata. (M. N. M.)

³ 1676. XII. 9. pintér cl. 32 a. (Selmeceb. lvtr. XX. Fons.) 1688. X. 1°. asztalos cl. 14. a. (M. N. M.) 1738. IX. 25. szabó seg. cl. a 7. (M. N. M.)

⁴ 1738. IX. 25. szabó leg. szab. 6. a. (M. N. M.)

⁵ Ugyanott.

⁶ Ugyanott.

kölcsös magaviseletére, a gyűlés rendes, a mesterség szokásai szerint való lefolyására.

A *gyűlésen* az atyamester két oldala felől foglaltak helyet. Ellenőrizték az atyamester működését is.

Kötelességük volt továbbá a szertelen dínom-dánom megakadályozása; a legényavatásnál fellépő követelések, rossz szokások mérséklése.¹

Olyan mesterségnél, melynél a legényeknek külön szervezetük nem volt, a Beisitz Meisterek mégis szerepeltek s ők szedték be a legények adóját havonként s adták át a céhmestereknek.²

Feladatuk irányából megérthető, hogy a céhrendszer megromgált erkölcsi alapjainak javítása céljából rendeltettek a XVIII. sz.-ban felsőbb helyről.

Mihelyt a felsőbb intézkedés, felügyelet megszűnik, eltűnedeznek a »Beisitz Meisterek« is.

Az atyamester segítségére voltak az ú. n. „*bejáró mesterek*“ („*Zueschikh Meister*“-ek)³

Ezeket sem a legények választották, hanem rendszeren a mesterek céhe rendelte ki őket a fiatalabb mesterek közül.

Feladatuk a vándorlegények számára munkát keresni. Bejárták az összes műhelyeket, kezdve a legidősebb mestertől a legfiatalabbig. És ahol a segédre legnagyobb volt a szükség, oda utasították a vándorlegényt.⁴

A bejáró mesterek száma a népesebb céhnél *kettő* (»Bejáró Mester Senior, Bejáró Mester Junior.«)⁵

A legtöbbször azonban nincsen bejáró mester. A műhelykeresés az ilyen céhnél a *legidősebb legény* (*Öreg segéd*),⁶

¹ 1738. IX. 25. szabó leg. szab. 7. a. (M. N. M.) 1752. német kal. segédek szab. 5. a. (Tulajdonom)

² U. azok.

³ 1688. X. 11. asztalos cl. 15. a. (M. N. M.)

⁴ U. az és 1864. jan. 17. Burdás Pál társposharas csizmadiák legény bizonyítványa. (Tulajdonom.)

⁵ Fennemlített adat.

⁶ 1550. XII. 7. szűcs cl. 8. a. (Selmech. ltr. ered.) 1676. XII. 9. pintér cl. 23. a. (Selmech. ltr. XX. Fons.)

vagy *Dékánus*)¹ feladata volt. Ha az öreg segéd ezen kötelességét vonakodott teljesíteni: elvesztette heti bérét.²

Az »öreg segéd« végezte a társposharas legény *avatását* s ő szedte be a legények és inasok tagdíját s egyéb adóit.³

Orizetére volt bízva a társaság ládájának kulcsa.⁴

Ezek voltak a legénytársaság vezetői. Természetesen, hogy nem minden mesterségnél és nem minden időben találkozunk e vezetők mindenikével.

Még 1752-ben is pld. a német kalapos legények minden ügye a mestercéh hatáskörébe tartozott. A mestercéh pénztárába fizették be a tagdíjakat s egyéb illetékeket is,⁵ — a »quartal« idején.

E quartal a legények *gyűlése* volt. A gyűlést hetenként vagy csak havonként »tartották a *Herbergen* az atyánál.«

Ezen összejöveletekről annyit mondanak a talált adatok, hogy ekkor fizették be a legények és inasok a szabályzatban előírt *adójukat*,⁶ az ú. n. »*Wochenpfennig*«-et, melyhez a XVIII. sz. a »*Büchsen Geldt*« járult.⁷

Az ezen összejöveletek alkalmával behajtott adókat az évnegyedes az ú. n. *quartal-gyűlések* alkalmával összegezték s azokról számot adtak.

A quartal-gyűlés, a neve után ítélve minden évnegyedben tartatott volna. Erre azonban adat nincs.

A quartal-gyűlést szinte minden legény társaság akkor tartotta, amidőn az azon nemű céh.

A mesterek pedig, — amint látni fogjuk — mesterségük természete szerint akkor tartották a quartalt, midőn vagy általános árúvétel, vagy országos vásár volt. Egyszóval, amelyik évszak az illető mesterségre jövedelmezőbb volt. Ezen quartal-gyűlést rendszeren félévenként tartották meg. Így pld. quartal-gyűlés volt Szt.-György és Szt.-Mihály napján a szücsöknél.

¹ 1864. I. 17. Burdát Pál bizonyítványa. Ezt aláírta a »Dékánus major és a Dékánus minor (Tulajdonom.)

² 1676 XII. 9. pintér céhlevél 23. a. (XX. Fons.)

³ 1676. XII. 9. pintér cl. 19. a. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

⁴ 1738. IX. 25. szabó leg. szab. 6. a. (M. N. M.)

⁵ 1752. ném. kalap. leg. szab. 3. a. (Tulajdonom.)

⁶ 1560 X. 25. szab. leg. szab. 4. a. (Selmech. M.)

⁷ 1738 IX. 25. szabó leg. szab. 7. a. (M. N. M.) 1560. X. 25. szabó leg. szab. 4. a. (Selmech. M.)

A legnagyobb ülés volt a „*Jahrstag*“, „*Zechtag*“ az évváró gyűlés.

Midőn az évi működésről számot adtak, pontos számadást kellett bemutatni a kiadásról és bevételről. Ezen „*Jahrstag*“-ot a szabályok értelmében újév napján tartották.¹ 1704-ben elhatározták, hogy céhgyűlést ünnep- és vasárnap nem tartanak. A gyűlésre pontosan, a kitűzött időben kellett megjelenniök, aki elfogadható ok nélkül elmaradt, az büntetésül 7 krt. fizetett a ládába.² A gyűlésen azután *kellő tisztelettel* kellett *viselkedniök*, úgy a megjelent mesterek, mint társaik iránt.

Fegyverrel nem jöhettek a gyűlésre.

Aki a tilalom ellenére fegyverrel lépett a »láda elé,« azt a segédek a szokás szerint büntették meg.³

A tárgyalásnál megkívánják a *higgadságot*.

Az 1738. szabólegények szabályzatában olvassuk, »tilos a *tárgyalásnál* szitkozódni és lármázni, tilos rövid avagy hosszú fegyverrel, kockával és kártyával a gyűlésen megjelenni; nem szabad tenyérrel az asztalt csapkodni, vagy egy a másikat káromolni; aki ez ellen vét, az minden egyes vétségért bírságul 10 krt. köteles azonnal lefizetni a ládába. Ezen bírságpénz quartal idején a legények szórakozására fordítassék.«⁴

A legénytársaságnak *nem* volt *szabálythozó* ereje.

A legrégebbi ránk maradt selmechányai mesterlegény szabályzatot sem a mesterlegények, hanem a *mesterek előterjesztésére* készítette s erősítette meg a *városi tanács*.

Ilyen módon történt az 1738-ban is a szabó legényszabályzatnak bővítése és megerősítése.

A későbbi, így pld. az 1752. kalapos legény szabályzat meg már a *kir. helytartó tanács* rendeletére a kir. kancelláriában készült és Mária Terézia saját aláírásával erősítette azt meg.

Ugyanezen kalapos legényszabályzat 3-ik pontja megtiltja azt is, hogy a legények társasága valami újítást vagy szabályt hozzon létre, s hogy a legények egymás között itélkezzenek.⁵

¹ 1704. XII. 17. szűcs jk. (Selmech. Muz.)

² 1738. IX. 25. szab. legény. szab. 7. a. (M. N. M.)

³ 1560. szabó leg. szab. 8. a. (Selmb. M.)

⁴ 1738. IX. 25. Szabó leg. szabz. VII. a. (M. N. M.)

⁵ 1752. IV. 28. ném. kal. segéd szab. III. a.

Hanem ha a legények közül valamelyiknek panasza volt, azzal a céh elé járult kellő tisztelettel és azután a céh ítéletének magát alávetni tartozott.

Aki ez ellen vétett, annak büntetése 30 kr. bírság volt.¹

A szabály úgy látszik csak *a nagyobb vétségek* büntetését rendeli a mestercéh joghatósága alá.

Az életben úgy is meg volt a botbüntetés a legénytársaságban. A céhek haláláig szerepelt a ferula, mint a tisztességtelen inast vagy legényt büntető szerszám.

A legénytársaság gyűlésén történt — mint már jeleztük — a társaságba való *felvétel* — *a legényavatás is*.

A legényavatás sokszor a felszabadítás alkalmával történt.

Amidőn t. i. az inas felszabadítása a céhben a rendes formában megtörtént, a felszabadult áldomást adott a mestereknek és a segédeknek. Ezen áldomással kapcsolatban történhetett meg, hogy a felszabadult segédet felvették a legénytársaságba, de ez csak akkor volt lehetséges, ha ezen áldomást a legények gyűlése napján tartották.

A legényavatás különben jóval a felszabadítás után ment végbe. Akadálya lehetett a legény szegénysége. A céhíratokban igen sokszor fordul elő, hogy a felszabadult a felszabadítás díját és a lakomát, áldomást képtelen fizetni. Ilyenkor a mester fizeti meg a felszabadítás díját, amelynek fejében azután a segéd tovább is mesterénél maradt, hogy adósságát munkájával szolgálja le.

Ezen s sok más hasonló akadály miatt, vagy a segédnek saját akaratából, a legénnyé avatás gyakran igen későn következett be.

Míg a legényavatáson nem ment át a felszabadult inas, a munkában és társadalmilag a felavatottak után következett; neve pedig a selmebányai céhíratok szerint »*Knecht*« (szolgáló legény) volt. És a (legény, társposharas legény) *Gesellek* nem vették őt tisztességes segédnek. Ezt mutatja a legénytársaság tót elnevezése »*poctivi poriadok*,« »*a tisztességes rend*« *is*. Aki Gesellé (legénnyé) avattatott, az »*a tisztességes rend*«-be lépett.

Ha azután semmi akadály nem forgott fenn és az avatandó legény be tudta bizonyítani *törvényes származását* és

¹ Ugyanott.

azt, hogy céhbeli, tökéletes mesternél tanúlt ki, akkor a legény-társaság gyűlésén jelent meg, kérvén a társaságba való felvételét, jobban mondva, tisztos legénnyé való felavatását.

Ezen avatás azután a különböző mesterségek egyes eltérő szokásai szerint, de szinte ugyanazon módon történt.

A fő- és általános *mozzanatok a legényavatásnál* ezek voltak a selmecebányai legényeknél:

A gyűlésen megjelent ifjút az öreg segéd üdvözölte. Azután felolvasták a legényszabályzatot. Ezen előzmények után következett a *keresztelés*. S miután az avatás díját lefizette, lakomára gyűltek össze a mesterek és legények.

Az 1560-ki szabólegények szabályzatából azt olvassuk, hogy amely segéd azelőtt nem itt dolgozott, az amidőn először jelenik meg a legények gyűlésén, 14 pfenniget fizessen a ládába, az inas (Bueb) pedig 7 pfenniget fizessen. Ezen *keresztelőpénz (Tauffgeldt)* felét elihatják, a másik fele meg a társaság javára a ládába tétessék.¹

Itt a »Tauffgeld« az avatás díját jelenti. Ebből következik, hogy a legények avatása meg volt már 1560-ban. Ugyanezen articulusból azt is megtudjuk, hogy 1560. az inasokat is felvették a társaságba, s ezeket is megkeresztelték.

Az 1650-ki csizmadia céhszabályzat a legényavatásról így rendelkezik:

»Hogi az mester leghinjek köziben számláltatik, szokás szerint tisztességhit jelentshe megh az eő értéke szerint.«²

E szerint az a legény, aki a legény társaságba társúlni kívánt, a szokás szerint és anyagi viszonyaihoz mérten megvendégelte a mestereket és segédeket.

A legényavatás különleges módjáról szól az 1672. szűcs jkv., midőn egész röviden azt mondja, hogy id. Lany György és Kurtz Balthazár mesterek a céh elé léptek és Id. Lany György hasonnevű fiát legénynyé avatták, amidőn is ez az illetéket, azaz a 2 frt. 70 dénárt befizette.³

A szűcsöknél tehát a legényavatás a céhben történt, bizonyára a legények igen kis száma miatt.

¹ 1560. X. 25. szab. szabz 4. a. (Selmb. M.)

² 1650. csizmadia cl. 11. a. (Selmb. lvtr.)

³ 1672. II. szűcs jegyzőkönyv (Selmb. M.)

A 2 frt. 70 dénár pedig nem lehet egyéb, mint a keresztelő pénz, mit a következő adat bizonyít.

Az 1672. pintér céhszabályzat értelmében a »felszabadított köteles a céh szokása szerint »*sich schleifen lassen*« a simításnak, csiszolásnak magát alávetni. Ezen avatásnál legkevesebb 3 segédnek kell jelen lenni s ha e városban nem volnának annyian: a kitanúlnak más szomszéd városból kell — a saját költségén — meghívni szükséges számban legényeket, előbb azonban 2 forint 5 pfenniget fizet le, 4 itce »*Schleif-Wein*«-t (keresztelő bort) ad és tehetsége szerint a legények és mesterek számára lakomát vagy e helyett 6 forintot.¹

Itt már elég részletesen írják elő az avatást. Az 1677-ben kelt timár céhlevélben ezeket olvassuk a legényavatásról:

»Az inast az ő kiképző mestere és a szolgáló legények felszabadíthatják a szokásos vizsgálattal (*Schulfrag*), de Selmezbányán nem avathatják fel (Urtenweisen) társposharas legénnyé, (Gesellé) csupán keresztelő János napján, quinquagesima vasárnapon.«²

Ugyanezen évből a puszkamívesek céhszabályzata a legényavatásról következőképen emlékezik meg.

»A kitanult legény jegyeztesse becsületes nevét a ládánál az erre rendelt könyvbe, azután igyekezzék azon, hogy érvényes legénynyé tegyék és a *csiszolásnak (hoblen)* magát alávesse.«^{3*}

A kereskedő céhben a »kereskedők mindegyike a céh szokása szerint nemcsak a városban keresztelhet, hanem az országos vásárok alkalmával a körülfekvő vidékeken is. Ezen kereszteléstől vonakodni egy mesternek sem volt szabad — súlyos büntetés terhe alatt.⁴

A felsorolt adatokból kitűnik az, hogy a legényavatás a céhek egész történetében mindig ugyanazon módon történt. S majdnem minden mesterségnél egyformán ment végbe, csupán az avatás neve változott a különböző mesterségnél.

¹ 1676. XII. 9. pintér cl. 32. a. (Caeh. XX. Fons.)

² 1677. I. 15. timár cl. 12. a. (M. N. M.)

³ 1677. IX. 17. puszkamív. cl. 2. a. (Selmech. lvtr.) (XX. Fons.)

⁴ K. n. kereskedő cl. 18. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

* »Er habe dann Allhier bey der Lad seinen ehrlichen Namen verschenkt und sich zu einen gultigen Gesellen machen und *hoblen lassen*.«

Sokszor előfordul az is, hogy az avatás a *céhmeister hivatalában* (Cechmeister Amt) történt. Ez különösen azon mesterségnél fordul elő, hol a legények és mesterek száma kicsiny. De az ilyen mesterek céhlevelében ki van téve, hogy az avatás az atya vagy a céhmeister előtt történjék.¹

Tehát elsősorban az atya előtt. Mintha a timár céhszabályzat ezen rövid kifejezésben figyelmeztetne, hogy csak akkor a céhmeister előtt, ha atyamesterre a legények csekély száma miatt nincs is szükség.

Hogy azután a *keresztelés* mikép ment végbe, azt csupán a timár és csizmadia legények avatásánál ismerem.

De ha e kettőt ismerjük, könnyű belátni, hogy a többi mesterségnél hasonlóan történt az avatás.

Ezt támogatják az avatás azonos elnevezései a különböző mesterségnél, mint *hoblen*, *schleifen*, *urtenweisen* stb.

Megemlítjük, hogy az avatás joga a legényeket nem minden városban, illetve községben illette meg.

Ezért találkozunk oly gyéren a céhlevelekben az avatás kifejezéseivel.

Továbbá a felszabadított inas nem volt köteles azon városban magát alávetni a keresztelésnek, ahol felszabadították. Hanem vándorlás közben azon legénytársaságot kereste fel, hol őt a legkedvezőbbben, mondjuk a legjutányosabb áron avatták fel.

A timárok és csizmadiák avathattak legényt Selmecebányán.

A timároknál az ú. n. „*Urtenweis*“² következőképen történt:

Amely segéd felavattatni óhajlotta magát, ezt bejelentette az atyamesternek. Az avatás azután a legközelebbi legénygyűlésen történt Selmecebányán — »Keresztelő János napján és quinquagesima vasárnapon«. Az avatandó megjelenván a gyűlésen, mindenekelőtt az avatás díját kellett lefizetnie, mely Selmecebányán 1830. 14 forint volt. Azután az „*Ober-knecht*“, az öreg segéd üdvözli a belépőt. Majd leültetik, szeméit kendővel bekötik, lába alá vályú formájú tárgyat tesznek. Egyik kezébe borral, másik kezébe vízzel telt poharat kap. Kérdik,

¹ 1677, I. 15. timár cl. 12. a. (M. N. M.)

² Urte, Irte, Ürte asztaltársaságot, lakomát, céhet jelent. Az urtenweis szó valószínűleg egy hosszabb kifejezés rövidítése, melyben benne volt az avatással együtt járó lakoma és az avatás módjának az elrendelése.

melyikből kíván inni, ha a vizet választja, akkor a jelenlevők hahotája közben azt ki kell innia, ha a boros poharat találja el, úgy megdicsérik.

Következik a „vizsga (Schulfrag)“. Ez abban áll, hogy az avatandótól a bőrkészítés módjáról kérdeznak egyet-mást, miközben lábával a vályú formájú tárgyat himbálja. Ha a vályút elveszti lábai alól, büntetést fizet.

Ezek után következik a keresztelés.

Az ünnepelt segéd két oldalán állnak a keresztszülők, kiket ezen avatás alkalmával az avatandó választott ki az idősebb segédek vagy mesterek közül.

Az óber-knecht 3 jelszót kiált, mely rendesen a bőrkészítésnél használatos és a bőr feldolgozásánál a 3 fő műveletre vonatkozó kifejezés. E három jelszót s a keresztszülők és az atyamester nevét meg kell tartani.

A 3 jelszó felkiáltása közben a legényt megkeresztelik, alaposan leöntvén őt vízzel.

A három jelszó és a nevek megtartását azért kívánták, hogy a legény, avatását, más helyen ezek bemondásával igazolja a legénytársaságban.

Különben az avatásról írásbeli rövid bizonyítványt is kap.

Az avatást kísérte a legények s néhány mester megvendégelése, — az áldomás.

A felavatott timársegéd neve azután „*Lederknecht*;“ a jobb és idősebb munkásé pedig „*Oberknecht*.“

A Lederknecht-nek elsőbbsége volt a fel nem avatott segéddel szemben a műhelyben és az étkezésnél.¹

A *csizmadia legénytársaságba* való felvétel a mesterség magyar jellegénél fogva érdekesebb.

A legény jelentkezett az atyamesternél, hogy a legénytársaságba óhajt lépni. A legközelebbi gyűlésen, melyet ily alkalommal nem az atyamesternél, hanem vendéglőben tartottak, megjelentek a mesterek s az atyamesterrel a legények. Az avatandó segédet ünnepiesen fogadta az atyamester és az egyik dékán, mire az ünnepelt egészségére ittak. Azután megtöltötték a féltécés aranyozott ezüst poharat borral, melyet az avatandó két oldala felől ülő két legény tartott előtte, míg ő

² 1864. egy timár leg. felavatásáról szóló okm. (Tulajdonom.)

a felköszöntő elsejét el nem mondta. Felköszöntötte „a császárt,” felköszöntőt mondott az országra, a városra, a céhre, céhmesterre, atyamesterre stb. stb. Minden fölköszöntő után a társposhár tartalmát úgy kellett kiünnia egy hajtásra, hogy egy csepp se folyjon ajka mellől ruhájára vagy az asztalra. Ha lecseppent a bor, bírságot fizetett az új legénytárs.

A felköszöntők száma megütötte a 10-et. 12-öt s ennyi »társposhár bort« kellett a legénynek felhajtania. Természetes, hogy az utolsó felköszöntőket nem lehetett komolyan venni a már szinte eszméletlen legénytől.

A társposharas felavatása sok bohósággal járt.

Az avatással járó költségek mind a társposharas legényt terhelték. Hogy ezen költségek mily nagyok voltak, erre nem találtam adatot.

Az ilyenképen *társposharas legénnyé* avatott ifjú azután a céhmestertől *oklevelet* kapott. Ezen oklevélben a legény egész élete történetét foglalják. Leírják, hogy a legény törvényes származású. Ki az atyja; kinél s milyen eredménnyel töltötte inas éveit, megjelent mesterével a céh előtt s bizonyította, hogy a „*sodalitatis poculum* vulgo Társposhár“-at felhajtotta.

Erre a céhmester szeretettel kiállította az oklevelet s ajánlja a legényt minden helyű s rendű legénytársaságnak, hogy őt igaz s szabályszerű mesterlegénynek ismerje s pártfogásával fogadja tagjai közé.

Az oklevelet azután aláírják a legénytársaság tisztviselői s azon legények, akik az avatásnál résztvettek. Végül rányomják a céh pecsétjét.¹

Mielőtt a legényt elkisérnök *vándorútjára*, meg kell ismerkednünk a legény azon *bizonyítványaival*, melyekre vándorútjában feltétlen szüksége volt. Ezekkel foglalkozhattunk volna az inas felszabadításával kapcsolatosan, mivel azonban a felszabadult ifjú felszabadulása után rendesen még jó *ideig* azon helyen maradt, ahol felszabadult, s ennél fogva a felszabadító bizonyítványra és vándorkönyvre *nem volt szüksége*, azért kedvezőbb alkalomnak ígérkezik, hogy e fejezetben és az ismertek után most szóljunk ezen iratokról.

¹ 1864. I. Burdács Pál csizmadia *társposharas legény bizonyítványa* (Tulajdonom.)

A legrégebb selmecebányai céhiratok a *tanulólevélről* (»Lehrbrief«) úgy emlékeznek meg, mint a mely egyik főkellék ahhoz, hogy egy idegen mestert céhükbe felfogadjanak.¹ Ha a mester nem tudja bizonyítani, hogy céhbeli, tökéletes mester-nél tanulta a mesterséget, a céhbe nem fogadják.²

A szűcs jegyzőkönyvben 1579-ből találunk arra először adatot, hogy a felszabadult inas kiváltotta tanulólevelét.³

Ezen fogyatékos adatokból kiviláglik az előbbi állítás, hogy a tanulólevelet csupán a vándorútra készülő ifjú váltotta ki egyrészt, másrészt annak hiányos kiállítására esetén arra használták fel a céhben, hogy idegen mester bejutását annál inkább megnehezítsék.

Az 1609-ki varga-timár céh szabályzata értelmében, a varga céhnek megvan az a hatalma és szabadsága, hogy ha egy inas kitanult és inas éveit tisztességgel töltötte ki, számára tanulólevelet állíthat ki a céh rendes pecsétje alatt. Ezt a tanulólevelet egyedül a város jegyzője, vagy aki erre feljogosult, és senki más — nem írhatja.⁴

A csizmadia céhnél »Az tanuló inasokat az Céhmester híre nélkül egy mester se fogadja, hanem bizonyosság levele livin Céh pechiti alatt attul, az hol az mesterséget tanulta, ebben penigh egi esztendő alat eljárjon is meghozza az tanuló levelet, ha ninchen, mellyrt mind az tanuló inasok törekedjenek az eő Mesterynél az kinél tanult, hagi meghadja nekie. Ha valam legin tanult volna Kontár avagi himplér heljen és Chéh levelért akar szolgálalj egi esztendeigh szolgáljon és az Chéh ládáiában tegien le három forintot az után adgianak tanulólevelet nekje.«⁵

A pintérek 1676-ki céhszabályzata a régi hangon szól, mídfőn inast és felszabadulását nem említve így rendelkezik:

»Ha a segéd itt tanult ki és más helyen kíván mester lenni, illő magaviseselétéről s a mesterség pontos elsajátításá-

¹ 1446. szabó cl. II. és V. a. (Selmeceb. lvtr.)

² 1487. mészáros cl. III. a. (Selmb. lvtr.) 1591. V. 15. pintér cl. 6. a. (Selmeceb. lvtr.)

³ 1579. Szűcs jk. (Selmeceb. Muz.)

⁴ 1609. VIII. 17. varga—timár cl. 18. a. (Selmeceb. lvtr)

⁵ 1650. XII. 1. csizmadia cl. a. (Selmeceb. lvtr.)

ról írásos bizonyítványt ne mulasszon el a céhtől kikérni. Ennek kiállításáért a céh pecsétjével lévén az ellátva — 4 forintot fizet és a bizonyítvány írójának minden járandóságát adja meg.«¹

Ugyanezen céhnél »ha idegen, vagy olyan, aki nem helyben tanult ki akar a céhbe lépni, a céh előtt írásbeli bizonyítványt köteles felmutatni az ő törvényes származásáról és mesterségének pontos megtanulásáról és ezen tanulólevél (Lehrbrief) visszaadásáért 1 forintot fizessen a ládába.«²

Hasonlóan nyilatkozik a puskamivesek és nyílkészítők 1677-ki szabályzata, hozzátéve azt, hogy »ha az illető gyanús céhnél tanult ki, ne vétessék fel a céhbe, csupán oly feltétel alatt, ha a mesterséget újból, a mi mesterségünk szokásai szerint tanulja.«³

Ezek után a *tanuló levél szerkezetét* mutatom be:

A régibb XVIII. sz.-i tanulólevelek kiállítása *ünnepélyes*; tartalmában részletező. Pergamenre állítják ki és a céh függő pecsétjével látják el. A következő századokban az egészen egyszerű kiállítással elégednek meg. A XVII. sz.-i tanulólevél igen részletező. Az inas életére és az oklevél kiállításának okaira igen bőbeszédűen terjeszkedik ki.

Megtudjuk belőle, hogy a tanulólevelet is ez időben még a *város jegyzője* állítja ki.⁴

Leírja pontosan, a felszabadult inas kinek a fia; továbbá, hogy tanító mesterével (»Lehrmeister«) és azon mesterrel jelent meg a céh előtt, akinél legutóbb dolgozott. Hiven közli, mikor fogadták fel a fiút inasnak, mikor szabadították fel. Hány évig és milyen eredménnyel töltötte el inaséveit. Mindezek után a »becsületes és igaz« mesterlegényt a céhek, legénytársaságok és mesterek pártfogásába ajánlják. — Ezen oklevél szerint 1686-ban szabadították fel az említett segédet s csak 1688-ban állították ki a tanulólevelet.

¹ 1676. XII. 9. pintér cl. 29. a. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

² U. o. 7. a.

³ 1677. IX. 17. puskam. cl. 4. a. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

⁴ 1688. VIII. 15. Knaiff János Jakab szjgyártó legény tanuló levele. Ezidőben a város jegyzője. (»Cantzley Registrator«) Calostomus Eliás. A pecsét 1581-ből való. (M. N. M.)

A XVIII. sz.-tól a tanulólevél egészen rövid, anyaga papíros s a függő pecsét helyét legtöbb esetben a céhnek rendes u. n. »nyomó pecsét«-je foglalja el.

De a komissárius kezének, befolyásának 1729. óta a tanulólevélen is feltűnik a nyoma az által, hogy a tanulólevelet ő is aláírja. Különben e tanulólevél szerkezete igen nagy rokonságot mutat a társposharas legény okleveléhez.

A tanulólevéllel *járó költségek* a XVIII. sz. elején a következők:

A járandóság (Gebühr) 1 rajnai forint, a tanulólevél ára 6 birodalmi tallér és egy üveg bor s a lepecsételésért 1 birodalmi tallér jár.¹

Mária Terézia, ki a céhszabályok egyöntetűvé tételén fáradozott, a tanulólevél módosítását nem találta szükségesnek. A tanulólevél kül és belalakja szinte minden selmecebányai céhnél ugyanaz volt, már beszámítva az individuális részek tekintetbe nem jövő különbözőségét.

Hogy ez általános formát melyik királyunk hozta be, arra adataim nincsenek.

Arról azonban 1733. június 31-én cs. és kir. rendeletben intézkednek, hogy milyen bizonyítványokkal szerelje fel magát a segéd, ha Magyarországon kívül eső tartományokba vagy országokba kíván vándorolni.

A tanulólevél *egyöntetűvé* tételéről szól a kir. helytartó tanácstól 1780. nov. 20-án kiadott rendelet is. Ezen rendelet azonban csak ismétlése lehetett egy jóval korábbi intézkedésnek, mert a tanuló levél szerkezete Selmecebányán I. Lipót uralkodása alatt minden céhnél ugyanaz volt.

Az 1780-ki rendelet nyomtatásban jelent meg, s alakjánál fogva is nem egyes céheknek szólt, — nem lokális természetű, hanem Magyarország minden céhére vonatkozó általános érvényű intézkedést tartalmaz.

A cél a rendelet bevezetése szerint az volt, hogy a „*litterae passuales*“ vagy „*litterae testimoniales*“, közönségesen „*Kundschaft*“-nak nevezett „*vándor bizonyítvány*“ »tanulólevél« *sokféleségének* s az ebből származó rossz szokásnak véget vessenek.

¹ 1703. IV. 3. szücs jk. (Selmeceb. lvtr.)

Ezért elrendelik először, hogy ezen bizonyítvány (Kundschaft) kiállításánál előforduló járandóságra, »Auflaggeld«-re s egyéb illetékekre nézve a legények állapotjanak meg.

Kimondja a rendelet továbbá azt, hogy a *Kundschaft* (bizonyságlevél) formulája, minden rossz szokás elkerülésére a céh ládájában őriztessék, ott ahol a céhlevél és más céhiratok. A céhmesterek gondoskodjanak róla és az ő felügyeletük alatt legyen az; és azon ládából szükség esetén vegyék elő s a legénynek ezen minta szerint készítsék el a bizonyítványt.

Továbbá elrendelik, hogy ha egy honpolgár fia és mesterlegény egyedül ezen „*Királyság*“ *határain belül* kívánja vándoréveit eltölteni, számára Ő felsége parancsa szerint a következő módon állítsák ki a bizonyságlevelet.

A minta után megírt bizonyítványt a céh előljárói, úgy a fő, mint az alcéhmester nemcsak aláírják, hanem azt a céh és a saját pecsétjükkel is ellátják.

Az ilyen módon kiállított oklevélért senmi különösebb díj nem jár.

Ezen pont sem említi a céhkommissáriust, mint olyat, ki az ilyen bizonyítványokat neve aláírásával láttamoza; holott a Selmecebányán ezen időben kelt tanulólevelek mindegyikén olvassuk a kommissárius nevét.

Ha már most olyan segédekről van szó, kik vándoréveiket nem e királyságban, hanem a *külföldön és a császári tartományokban* vagy azokon kívül óhajtják eltölteni; vagy pedig idegen országból hazánkba jönnek, hogy itt vándoroljanak, ha ezen segédek »a királyság,« vagy a külföld, a császári tartományok polgárainak fiai, azok számára a »Kundschaft«-ot, a bizonyságlevelet következőképen állítják ki:

I. Aláírja az okiratot — a céhmester, ha van, akkor a fő- és az alcéhmester.

II. Ellátják a céh és a céhmesterek pecsétjével.

III. Azon hely *törvényhatósága*, a honnan a segéd távozni óhajt, az okiratot megerősíti s láttamoza a nap, a hó és az év megjelölésével.

Ha a segédnek ilyen kiállítású »litterae passuales«-e van, a mesterek ezt a segédet felfogadhatják műhelyükbe *az 1733. jul. 31-iki cs. és kir. rendelet* értelmében.

Minderről hiteles jegyzőkönyvet vezetnek tanu és a céhkommissárius jelenlétében.

Meghagyja továbbá e rendelet, hogy a „*litterae testimoniales*“-t azon helyen, ahová a segéd vándorlás közben vetődik, jól vizsgálják meg, nincs-e benne valami hiba. A hiteles és kifogástalan bizonyítványokat azután a céhmester veszi át s teszi el a céhládába.

Azon bizonyítványt pedig, melyet »a királyságon« kívül fekvő országokban vándorlóknak állítottak ki, a segéd visszatérésekor adja vissza a törvényhatóságnak.¹

A külföldön vándorló segéd bizonyítványait nem ismerem. Nem tudom biztosan, vajon azt a XIX. sz. elejéből való — előttem ismert — vándorkönyvek formájában állították-e ki.

Az 1780-iki rendelet után itélve, valószínű, hogy azon időben még külön vándorkönyv nincs.

Mert ezen rendelet vándor-*könyvet* nem, de útlevelet említ. Az ország határain belül és azokon kívül vándorlólegény okirata között csak az a különbség tűnik fel e rendeletből, hogy eltekintve azon országok megjelölésétől, melyekben a vándornak a vándorlást engedélyezték, a külföldre vándorló legény bizonyítványát a céhmesterek aláírásán és pecsétjén kívül, a város törvényhatósága is megerősítette és láttamozta.

A mely céh vagy város pedig kétségbe vonta az *okirat hitelességét*, az azon város előljáróságához fordulhatott kétségének elosztatása végett, amely városban a vándorlegény bizonyítványát megkapta, mert arról hiteles jegyzőkönyvet vezettek tanu és a kommissárius ellenőrzése mellett.

Annyi bizonyos, hogy ezen időben, sőt 1816-ig e honban vándorlegénynek külön vándorkönyve nincs, hanem ahol megfordul és amely helyen dolgozik, ott a céhmester állít ki számára bizonyítványt arról, hogy egy mesternél mennyi ideig és milyen eredménnyel dolgozott.²

Ezen bizonyítvány adatai némi hasonlóságot mutatnak a későbbi vándorkönyv adataihoz. Mindkettőben megjelölték, hogy a legény mennyi ideig dolgozott az illető városban egy mes-

¹ 1780. XI. 20. A kir. helyt. tan. rendelete. (XX. Fons.)

² 1784. II. 28. Plos Pál szűcs legény »Testimoniális levele« (Selmech. lvt. XX. Fons.)

ternél. Ugy az egyikben, mint a másikban életrajzi adatok vannak. Továbbá mindkettő személyleírást nyújt. Az 1816. év előtti e nemű okiratokban a személyleírás igen egyszerű, kevesetmondó annyira, hogy az után a legényre ráismerni nem igen lehet.

E tekintetben az *1816-iki* rendelet szerint kiállított *vándorkönyv* egészen kimerítő s teljesen megegyezik a jelenkori vándorkönyvben található személyleírással.

A kir. helyt. tanács 1816-iki rendelete értelmében minden vándorlegénynek legyen vándorkönyve.

Ezen vándorkönyvet a városi hatóság, ahol ilyen nincs, ott a szolgabíró vagy a megye főispánja állíthatja ki.

A vándorkönyv *kiállításáért* fizet a legény *15 krt* ezüstben és a *pecsétért* *6 krt* ezüstben.

Elrendeli a helyt. tanács, hogy a vándorlegény, ha valamely mesternél munkába áll, köteles *mesterurának átadni* a vándorkönyvet. Midőn pedig kilép a munkából, akkor mesterurával menjen *a község előljáróhoz*, s a mester itt jelentse be, hogy a legény mennyi ideig tartózkodott nála. És ha a legény szerény és hű volt a munkában, vagy egyébként nyerte meg a mester tetszését, ezt is adja elő az előljárónak.

Az előljáró pedig az előadottakat jegyezze be a vándorkönyvbe és aláírásával és hivatalos pecséttel erősítse meg.

Ha azonban semmi jó tulajdonságot nem jelent be a mester a legényről, akkor az előljáró csak annyit jegyezzen be a vándorkönyvbe, hogy mennyi ideig dolgozott a legény a mesternél és semmi egyebet.

Ha a vándorkönyvet egyszersmind *útlevélnek* is akarja felhasználni a legény, akkor a *szolgabíróhoz* kell fordulnia, aki bejegyzí és láttamozza, hogy mely »császári tartományba« kíván vándorolni, hanem ha más országba, akkor e végből »a megye főispánjához forduljon, hogy az láttamozza.«

A legénynek *nem szabad* az előírt vándorlási idő tartamot önszántából *meghosszabbítania* és nem szabad a megjelölt országok határait átlépnie.

A vándorkönyv (»Wanderbuch«) szerkezete a következő: Nyolcadív alakú könyv.

Belső első lapján a császári cimer tűnik fel. Alatta a könyv száma, neve és kelte.

A második lapján a személyleírás teljes részletességgel. Ugyanitt van megjelölve, hogy a legény mely országokba vándorolhat és mennyi ideig.

Ezután következik az útmutatás a könyv kezelési módjához. Végül a jegyzetekre szánt üres lapok.

A könyv át van fűzve fekete sárga selyemzsinórral és a császári pecséttel megerősítve.¹

A rendelet pontjai, miként láttuk, teljesen mellőzik a céhet. A vándorkönyvhöz semmi köze sem volt a céhnek. Míg az 1780-iki rendeletben még fontos szerep jutott a »litterae passuales« kiállításánál a céhmesternek, addig 1816-ban e térről teljesen leszorul.

A vándorkönyv külömben 1816-tól a céhrendszer haláláig *katonai természetű*; amelybe nem a rendelet előírta munkaidőt és a legény munkásságát jegyezték be, hanem csak annyit, hogy pld.

»N-ro 7.

Láttamoztatik Halasra Majsán
február 16-án 1858.

Terbe Ferenc főbíró.«

(L. S.)²

A vándorlegénynek a tanulólevelen, a vándorlevelen és a vándorlása közben nyert igazolványain kívül és 1816-tól a rendes vándorkönyvön kívül mindenkor volt *keresztlevele* is.

A *legény* ezen bizonyítványokkal felszerelve nem távozhatott el addig a városból, még fennforgó *kötelezettségeinek* nem tett eleget.

Igy pld., ha quartalkor vándorol el a legény *quartal adóját* rendeznie kell, úgy, hogy az »adópenzt« vagy mesterurának, vagy az »öreg segéd«-nek fizeti le. Ha ezt nem teszi meg, akkor a céh írásbeli úton hajtatja be rajta ezen pénzösszeget; rendetlen eljárása miatt pedig »a szokás szerint« meg is büntetik.³

Mielőtt elhagyta volna a helyet, ahol dolgozott, *megköszönte* jötevői iránta tanusított jóindulatát. Mesterurának és

¹ 1816. Schefcsik Tamás kalapos leg. vándorkönyve. (Tulajdonom.)

² 1816. Schefcsik Tamás vándorkönyve. (Tulajdonom.)

³ 1676. XII. 9. pintér cl. 25. a. (Selmecb. ltr. XX. Fons.)

családjának is megköszönte az élvezett jótéteményeket, a tanításban való fáradozást és a türelmet; bocsánatot kért azért, hogyha ott tartózkodása alatt nem volt figyelmes és sértően viselkedett.

A mester azután ellátta a legényt *tanácscsal*, hogy vándorlása közben mit cselekedjék és hogyan viselkedjék.

Óva intette, hogy *himpellér* helyen *ne* dolgozzék és ha mégis a szükség kényszerítené arra, hogy nem céhbeli mester-nél dolgozzék, annál ne maradjon tovább, *legföljebb* 2 hétig.¹

A *vándorlás ideje* kezdetben nem volt megszabva, sőt a vándorlásról, — mint követelményről — a régibb céhiratok egyáltalán nem emlékeznek meg. A XVII. sz. közepétől azonban a vándorlást és a vándorlás időtartamát már előírják a selmecebányai céhszabályok.

A vándorlás tartama nem minden céhnél ugyanaz. Van mesterség, mely 4 évet ír elő, más céh 3—2 vagy csak egy vándor évet.

Az 1655-ki selmecebányai céhszabályzat értelmében »a felszabadult inas, ha nem mester fia, 3 évig, mester fia 2 évig tartozik vándorolni.« És ezen szabályzat meg is mondja, hogy mi *célja* van a vándorlásnak. Az a célja, »hogy a mesterlegény a mesterségben több jártasságot szerezzen és tapasztaljon.«²

A pintér céhszabályzat hasonló értelemben nyilatkozik, azon különbséggel, hogy a vándorlás időtartamát 2 évben állapítja meg; s ezt a 2 vándorévet a mester fiára is kötelezővé teszi.³ A timároknál 2 évi, mester fiának 1 évi vándorlás divik;⁴ puskamíveseknél 3 vándorévet; kőmíveseknél 2 évet; szűcsök-nél 2, vagy $\frac{1}{2}$ vándor évet; kötélverőknel 4 vándorévet, mes-terfiának 3 vándorévet stb. írnak elő.⁵

¹ 1609. VI. 15. timár cl. (Selmb. Ivtr. ered.)

² 1655. X. 22. cipész cl. 10. a. (Selmeceb. Ivtr. er.)

³ 1676. XII. 9. pintér cl. 6. a. (Selmeceb. Ivtr. XX. Fons.)

⁴ 1677. I. 15. timár cl. 10. a. (M. N. M. Ivtr.)

⁵ 1677. IX. 17. puskamívesek cl. 3. a (Selmeceb. Ivtr. XX. Fons.) 1707. VI. 22. kőmíves cl. 4. a (Selmeceb. Ivtr. XX. Fons.) 1690. — szűcs jegyzőkönyve. (Selmeceb. M.) 1707. II. 25. kötélverők cl. 5. a. (Selmeceb. Ivtr. XX. Fons.)

A céhszabályok szigorúan követelik, hogy a vándorévet *minden mesterlegény töltse ki*, különben mesterré nem avatják föl.¹

Mindamellett a parancs csak papiroson volt s a vándorlás alól sokféle móddal igyekeznek a legények *szabadulni*. Különben az egyes céhszabályzatok is *elengedik a vándorlást* bizonyos váltságdíj fejében. A vándorlás alól való felmentés díja az 1676-ki pintér céhszabályzat szerint 12 forint.²

A vándorévvvel kapcsolatos sokféle visszaélés megszüntetésére rendeli el *Mária Terézia 1764-ben*, hogy minden felszabadult mesterlegény, akár idegen, akár mester fia *3 esztendőig* köteles vándorolni, hogy alaposan képezze ki magát mesterségében.³

Ezen szigorú rendelkezéssel nem tudtak megbarátkozni a kivételekhez és a régebbi engedékenyebb szabályokhoz szokott mesterek. Ezért 1764-től lépten-nyomon találkozunk esetekkel, hogy a mesterlegények a vándorév elengedéseért folyamodnak *a kir. helyt. tanácshoz*.⁴

Kérésüket leggyakrabban azzal indokolják, hogy szüleik öregségük s betegségük miatt a mesterséget nem folytathatják, azért fiúkra, a mesterlegényre mint *család fenntartóra* rászorulnak.

Máskor meg *alapos képzettségüket* hozzák fel indokul a vándorlás elengedése végett. Sok eset fordul elő, hogy a mesterlegény meg akar *nősülni* s ezért kéri vándorévei legalább felének elengedését. A kir. helyt. tanács rendszeren — a város előterjesztése alapján — felmenti a vándorlás alól a kérelmezőket. Úgy látszik, hogy Mária Terézia rendeletének a XIX. sz. elején már nem volt foganatja, mert az *1816-ki rendelet* a vándorkönyv rendszeresítése kérdésében a vándorlás időtartamának meghatározását már teljesen a *mesterlegényre bízta*. Úgy, hogy leggyakrabban az *egy vándor esztendő* fordul elő a vándorkönyvekben.

¹ 1676. XII. 9. pintér cl. 6. a. — (Selmech. lvt. XX. Fons.) 1707. II. 25. kőtélverők cl. 5. a. (M. N. M.)

² 1676. XII. pintér c. 6. a. (Selmech. lvt. XX. Fons.)

³ 1764. XI. 23. Engl. András cip. leg. foly. (Selmech. lvt. XX. Fons.)

⁴ Fennemlített adat, 1779. VII. 13. Kirekheim J. kerégyártó foly. (XX. Fons.) 1780. XI. 10. Frtska Márton folyamod. (XX. Fons.)

Az elmondottak után kísérjük a szükséges bizonyítványokkal felszerelt *mesterlegényt vándorútján*.

A vándor elhagyva szülővárosát illetve azon várost, hol inaséveit eltöltötte, olyan hely felé törekedett, hol az ő mestersége fejlett és kiterjedt volt, hogy mesterségbeli ismereteit bővítse és tapasztalatot szerezzen. Míg célpontját elérte, útközben nem egy városba, községbe vetődött. S vándorútjában otthon megtakarított pénze elfogyott, ruhája elkopott. A vándorlegényeknek bizony keserves, életveszélyes lett volna a vándorút, ha a céhrendszert jellemző közérzet és közérdek ki nem terjedt volna a vándorlegényekre is. A céhszabályzatokban a mesterek figyelmét nem kerülte ki a vándorlegények sorsa. Minden céh gondoskodott arról, hogy az idegen vándorlegény a községben hajlékot találjon, hol fáradalmait kipihenheti, hol éhségét, szomját kielégítheti, hol további vándorútjára pénzbeli támogatást nyer s hol, ha munkába kíván állani, gondoskodnak számára műhelyről.

E hely, e hajlék, mint már tudjuk — a „*Herberg*“ a *szállóhely* volt.

A népesebb céheknél szállóhelyül külön házat rendeztek be. Olyan városokban, községekben, hol az ipar nem volt annyira fejlett, s hol egy-egy céhben a mesterek száma nem volt oly nagy, ott külön »Herberg«-ről nem lehet szó.

Ilyen helyeken és ezen céheknél a vándor az atyamester vagy a céhmester lakásán szállt meg.

A selmecebányai céhek egyike sem rendelkezett külön szálló-helylyel. Hanem a céhmester vagy az atyamester tiszte volt gondoskodni a vándorlegény elszállásolásáról s ellátásáról. természetesen a céh, vagy a legénytársaság költségére.

Annak ellenére, hogy külön szállóhely nincs a selmecebányai céheknél, azért mégis »Herbergről« szólnak a céhíratok és azt úgy fejezik ki, hogy a legényeknek a „*céhmesternél legyen Herberg*“-ük, vagy pedig, hogy „*Herberg az atyamesternél*.“¹

A vándorlegény, ha egy községbe jött, kötelessége volt a Herbergen jelentkezni. A legrégebbi céhíratok arról nem emlé-

¹ 1560. X. 25. szabóleg. szabz. 5. a. (Selmeceb. Múz.) 1580. XII. 7. szücs cl. 8. a. (Selmeceb. Ivtr. ered.)

keznek meg, hogy a *vándorlegény* midőn a városba jött a *hatóságnál is jelentkezett* volna.

Azt azonban a városok történetéből tudjuk, hogy a városba a kapukon nem engedték be addig az idegent, míg az bizonyosságlevelével nem igazolta kilétét és hogy honnan és mi szárdékből jött oda.

A XVIII. sz. elejéről, *1738-ból* való szabósegédek szabályzatában találtam legelső adatot arra, hogy céhírat arról rendelkezik, hogy »a bevándorolt segéd köteles a hatóságnak bejelenteni és bizonyosságlevellel igazolni azt, hogy hol tartózkodott addig, mielőtt e városba jött volna«. ¹

Ha a legény nem kívánt a városban maradni és dolgozni, akkor tovább ment, azonban megengedték, hogy „*Geschenk*“-re tegyen szert. Ezen *ajándék* útiköltségül szolgált. A legény úgy jutott hozzá, hogy felkereste a mestereket, azoknak megmutatván igazolványait, tőlük útravalót kért.

Miután így egy kis pénzösszegre tett szert, tovább vándorolt. ²

Ha a legény a városba érve *ott műhelybe kívánt lépni*, akkor a Herbergen jelentkezett és az atyánál, vagy — mint a szücscéhnél 1580. — a céhmesternél szállt meg. Az atyamester vagy a céhmester a legényt köteles volt *ellátni* 2—3 napig, mely idő alatt munkát és műhelyt keresett számára.

A „*műhelykeresés*“ a XVI. sz. nem ment egyformán minden céhnél. A szabóknál pld. úgy történt, hogy miután tudomására jutott a mestereknek egy vándorlegény megérkezése, azon mesterhez küldték a legényt, aki legelsőnek szólította fel a vándort. ³

Más adat szerint a céhmester ahhoz a mesterhez küldte a legényt, aki leginkább rászorult. ⁴

Az 1580-ki szücs céhszabályzat szerint »minden alkalommal járja be a többi segéd a mesterek műhelyeit, a legidősebb mestertől a legfiatalabb mesterig, hogy a segédnek *kellő* helyen munkát találjanak«. ⁵

¹ 1738. IX. 25. szabóseg. szabz. (M. N. N.)

² 1746. körm. kötélv. emlékirata (Selmech. lvtr. XX. Fons.) 1752. ném. kal. seg. szabz. h. a.

³ 1560. X. 25. szabó leg. szabz. 5. a. (Selmech. M.)

⁴ 1570. VIII. 7. cipész cl. 15. a. (Selmech. lvtr. ered.)

⁵ 1580 XII. 7. szücs cl. 8. a. (Selmech. lvtr. ered.)

Hogy a vándorlegény csak az atyamester vagy céhmester útján kaphatott munkát egy városban, erről legvilágosabban az 1650-ki csizmadia céhszabályzatból értesülünk, amelynek értelmében, »ha valamel Mesterhez mester leghin találkozik, tehát a mester tartozik megjelenteni a Chéh Mesternek avagi az Atya Mesternek és mivet ne adjon neki, ha migh nála léssen vagi egi nap, vagi két nap, hanem hirr é tegien az Mestereknek, mert ha megh nem jelenti és titkon munkálottat minden enghedelem nélkül, 50 pinz legien büntetése, kit az céh ládaiban vessenek.«¹

Az *öreg segéd* szerepére is vet világot a pintér céh 1676-ki szabályzatának 23 pontja, midőn kimondja, hogy, »idegen vagy helybeli segédek, kik más vidékről vándoroltak ide, térjenek be legelőször az ő céhmesterükhöz, mint a Herberg atyjához és ha kedvük van itt dolgozni, küldessék ki az »öreg segéd,« hogy számukra műhelyt keressen. Ha az »öreg segéd« ebben ellenkezik, büntetésből elveszti heti bérét.«²

A felsorolt adatok plasztikusan állítják eléink a vándorlegény munkába állásának módját.

Egy közös vonás tűnik fel minden esetben, a mestereknek legénynyel való ellátását illetőleg is — s ez a szabályzatokban kifejezett méltányosság és a közérdek szempontja. S e szempont érvényesül a céheknek minden e nemű intézkedésén a XVIII. és a XIX. sz. ban is.

A vándorlegény felfogadására adatul egy igen érdekes céhirat szolgál a minden ízében magyar céh, a csizmadia céh életéből 1849-ből.

Ezen céhirat neve „*keltsik levél*,“³ azaz költséglevél.

E levél tótul van írva. Formája és kiállítása arra enged következtetni, hogy ez már egy kifejlett dolog, melynek 1849. előtti időkben is használatban kellett lennie. E tót levélben a »keltsik«-en kívül magyarul írták a »mihely« szót is.

Magyarra fordítva így hangzik:

Keltsik.

Alulirott kinyilatkoztatom, hogy ha egy tisztcsizmadia mesterlegény szab. kir. Selmec városunkba vándorolni szándé-

¹ 1650. XII. 1. csizmadia cl. 18. a. (Selmech. lvtr. ered.)

² 1676. XII. 9. pintér cl. 23 a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

³ 1849. Csjerni György »keltsik levele« (Sajátom.)

koznék, azt én Csjerni György »mihely«-embe szivesen felfogadom és az ő »keltsik«-it megtéríteni akarom. Azon tisztos legény azonban, aki ezen »keltsik«-et hajlandó elfogadni, köteles arról szóló bizonyosság levelét, hogy honnan jó, a cehmester úr által nemcsak aláíratni, hanem a céh pecsétjével* meg is erősíttetni, mert csak így lesz hitele.

Iratott Selmechányán 1849. márc. 15.

Csizmadia Mester

Csjerni György

(Következik a cehmester aláírása:)

Cehmister Frantz Hornitzky
(Ezután a jegyző az elintézését jegyzi rá.) Mellékelt keltsik Glozikoci Istvánnak adatik, nyomó cehpecsétünkkel ellátta Uhljár Jenő cehmester úr. Pantik Pál notárius. (L. S.)

Ezen irat mutatja, milyen körülményes volt a legény fel-fogadása.

Ha a mesternek legényre volt szüksége, ezt előzetesen a jelen formában be kellett jelentenie a cehmesternek. Kötelezi magát a mester a vándorlegény költségeinek a megtérítésére s arra, hogy csak a cehmester aláírásával és a céh pecsétjével ellátott bizonyosságlevél felmutatása alapján veszi fel a legényt.

A költséglevél a rajta eszközölt nyugtatványszerű jegyzéssel az atyamesternél maradt megőrzés céljából.

A vándorlegény a leirt módon műhelybe állván, megfigyelhetjük, minő viszonyba jut a *legénytársasággal*.

A legénynek, ha munkába állt, legalább *14 napig* a mesternél kellett dolgoznia. Ha e 14 napot nem töltötte ki, a mester nem volt köteles neki a hetibért megfizetni.¹

E két hét volt a *legény próba ideje* arra, hogy a mesterrel megegyezik-e vagy sem.² Ha a 14 nap elteltével nem akart a mesternél maradni, akkor a mestertől bizonyosságlevelet eszközölt ki, mely 14 napi ott tartózkodásáról tanuskodott. E bi-

¹ 1560. X. 25. szabóleg. 4. art. (Selmech. Múz.) 1676. XII. 9. pintér cl. 8. a. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.) 1738. IX. 25. szabó cl. 4. a. (M. N. M.) 1752. IV. 28. ném. kal. seg. cl. (Tulajdonom.)

² U. ezek.

* A pecsét 1843-ból való; köralakú képe: Trónon ülő koronás szűz Mária ölében a kisded Jézussal. Kőrirata a pecsét törött volta miatt olvashatatlan.

zonyságlevelet a céhmester erősítette meg. A legény így elkészülvén, folytatta vándorlását.

Ha azonban a legény a *14 nap eltelte után* is a mester-nél maradt, akkor a *legénytársaságba kellett belépnie*, illetőleg beiratkoznia, vagy ahol külön legénytársaság nem volt, azon céhben a céhmesternél a legények u. n. („*Einschreib Buch*“) *törzskönyvébe* iratta be nevét.¹

A beiratás díja rendesen nincs külön megjelölve, hanem a szabályzatok értelmében, ha egy idegen mesterlegény először jó a legénytársaság gyűlésére, az bizonyos mennyiségű beiratási és más díjat fizet.

Az 1560-ki szabólegények szabályzata szerint ezen díjak összege 14 pfennig.

Ezen díj egy része a beiratásért járt, a többi az u. n. „*Wochenpfennig*“, melyet a betegek segélyezésére fordítottak.

A beiratás és felvétel díját elihatták.²

Az 1738-ki szabó céhszabályzat azt mondja, hogy a vándorsegéd, ha a mesterrel kölcsönös megegyezéssel 14 napig dolgozik, akkor a legények legközelebbi gyűlésén jelenti be nevét, idejövetele körülményeit s miután az »Einschreib Buch«-ba beírták, fizet a segédek ládájába 7 és $\frac{1}{2}$ krt.³

A XVIII. sz. elején a legényeknek az itt felsorolt díjakon kívül még az u. n. „*Bichsengeld*“-et is kellett fizetniük.

Ezen „*szelence pénz*“ a város védelmére fordított. Ezen *adó* nagysága félkrajcár, melyet minden gyűlésen, minden segéd fizetett.⁴

1752-től a vándorlegény beiratási díja 3 kr., azonkívül fizeti az u. n. „*Ziengeld*“-et, szintén 3 krt.

Az itt felsorolt díjak mindazon legényre vonatkoznak, aki először jelent meg a gyűlésen. A legények rendes adója, mint már jeleztük kevesebb volt. Eleintén hetenkint 1 pfennig, a XVIII. sz.-ban 4 magyar fillér.⁵ Különbben e heti adó a céhek mineműsége szerint változott és különböző volt.

¹ Fennemlített adatok.

² 1570. X. szabó leg. szab. 4. a. (Selmech. M.)

³ 1738. szabó cl. 4. a. (M. N. M.)

⁴ 1738. IX. 25. szabó seg. szabz. VII. a. (M. N. M.)

⁵ 1752. IV. 28. ném. kal. seg. cl. IV. a. (Tulajdonom.)

A befizetett heti adót *külön könyvbe* vezették be.¹

A legénytársaságba lépő idegen segédre természetesen u. azok a szabályok állanak fenn, mint a többi legényre.

A legénygyűlésről visszatérve a műhelybe, lássuk a *legény viszonyát a mesterhez*.

A legény, ha a 14 napi próbaidőt kitöltötte és a mester-nél továbbra is óhajtott maradni, akkor a két hét mulva a mester és a segéd megegyeznek bizonyos *hetibérben*. A legtöbb esetben a mester *állapítja* meg a legény heti bérét aszerint, hogy a próbaidő alatt milyen jártasságot mutatott a mester-ségben.²

A hetibéren felül a mester segédjét — az időviszonyok-hoz képest — étellel, itallal is ellátta.³

Hogy a legényeket rosszul nem *táplálták*, mutatja a cipé-szek 1598-ki folyamodványa a városhoz, melyben védekeznek a nép azon vádjával szemben, hogy a lábbelit drágán adják s a többi között azt hozzák fel indokul, hogy »e drága időben is, midőn a hús 3 dénár, holott azelőtt 2 dénár volt, a legények az ő rendes bérükön felül megkivánják, hogy *mindennap húst* egyenek s ha ezt a mester nem adhatja, ott hagyják a mun-kát s kérik az obsitot. (Abscheid.)«⁴

A segédek hetibére a mesterség és a legény szorgalma szerint változott.

A segédet illette meg — a szabóknál a foltozás — (*Flick-werck*)-ért járó pénz fele.⁵

A cipészeknél megkülömböztették a szabászt és a közön-séges legényt.

Az 1570-ki szabályzat értelmében »azon segédnek, aki a *széken dolgozik* és varr, *hetibére* ne legyen több 14 magyar pfennignél. A *szabász (Zuschneider)* azonban elvégzett mun-kájának érdeme szerint kapja a bérét«. S ezen szabályt oly szigorúan vették, hogy »aki ezt áthágta, birságúl 1/2 forintot fizetett a céhbe.«⁶

¹ 1676. XII. 9. pintér cl. 25. a. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

² 1676. XII. 9. pintér cl. 23. a. (Selmech. XX. Fons.)

³ Ugyanott.

⁴ 1598. IX. 11. a cipészek foly. (Selmech. XX. Fons.)

⁵ 1560. X. 25. szabó leg. szab. 6. a. (Selmech. M.)

⁶ 1570. VII. 7. cipész cl. 11. a. (Selmech Ivtr. ered.)

A szűcsök 1580-ki céhszabályzata előírja, hogy »a segédnek a hetibére 20 magyar pfennignél ne legyen több«.

»Azon munkás pedig, aki *darabszámra* dolgozott, 100 közönséges bőr után 40, száz kecskebőr után 25 magyar pfenniget kapott«.¹

A kovács céhnél 1591-ben egy jó segéd hetibére legföljebb 40 dénár.²

A csizmadia céhszabályzat azt rendeli, hogy »csizmasia mester leghinnek többet egy hétre ne legyen szabad adnj *harminczket pénznel* egy mesternek is, se az mostani, se az következő Mestereknek«.³

A pintérek 1676. szabályzata érdekesen rendelkezik, amiddőn a következőket írja elő: »A segédek hetibérét ez idő szerint minden mester *maga* határozza meg. S ha az Isten gazdagabb bor-évvel áld meg és a mestereknek több a keresetük, úgy hogy ők nagyobb hetibért fizethetnek, akkor a segédek hetibérét keresetük növekedése arányában javítsák. Ha áldott esztendő köszönt be, ilyenkor a *nagyhetibér* aug. 24-kével kezdődjék és mivel itt szüretkor nem oly terhes a munka, mint másutt — a legjobb segéd hetibére legföljebb 1 frt-tól 1 frt 20 pfennigig emeltessék. A szüreten kívül más időben azonban a legjobb segéd hetibére 48 pfennigtől — 54 pfennigig túl ne terjedjen«.⁴

Ugyanezen szabályzat 23. pontjából arra következtethetünk, hogy a pintér mesterlegénynek hetibére legkevesebb 36 pfennig volt.⁵

Az 1677. puskamivesek szabályzata útbaigazít ahhoz is, hogy miért állapították meg a hetibért a szabályzatban.

Azt mondja, hogy egy segéd se kapjon hetibér fejében egy fél tallérnál többet: hogy egyikén — másikon méltatlanság ne essék, irigység ne támadjon a legények között s ne legyen ürügy az elidegenítésre«.⁶

¹ 1580. XII. 17. szűcs cl. 9. a. (Selmech. lvtr. ered.)

² 1591. III. 14. kovács cl. 13. a. (Selmech. lvtr. ered.)

³ 1650. XII. 1. csizmadia cl. 12. és 13. a. (Selmech. lvtr. ered.)

⁴ 1676. XII. 9. pintér cl. 27. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

⁵ 1676. XII. 9. pintér 23. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

⁶ 1677. IX. 17. puskam. 13. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

A tímárok 1677. szabályzata a legjobb legény számára 60 pfenniget avagy 20 garast szab meg hetibérül.¹

A XVIII. sz.-i céhszabályzatok hetibérről nem szólnak.

Mária Terézia 1769-ki X. 18. rendeletéből, ezen időre a kőművesek és ácsok munkadíjáról értesülünk. E szerint a *kőművesek és ácsok napidíja* nem lehet több 45 dénárnál.²

Hogy itt a kir. helyt. tanács rendeletére volt szükség, ez azért történt, mivel a kőművesek és ácsok a néptől oly nagy napidíjat követeltek, hogy azt a nép nem fizethette. Hosszas perlekedés, viszálykodás és sztrajk eredményezte azt, hogy a kir. helyt. tanács szigorú rendeletben állapította meg véglegesen a kőművesek és ácsok napidíját.

A hetibérek és napi munkadíjak emez hiányos ismertetése után nem érdektelen megtudni azt, hogy ezen díj fejében általánosságban hány órát dolgoztak naponta. A *munkaidő* nagyságáról szintén csak elvéve értesülünk a céhíratokban.

A munkaidőre vonatkozó adatok azonban biztosabban általánosíthatók az összes céhekre, mint a munkabér adatai.

És Mária Terézia korában történik is intézkedés, hogy a munkaidő egyöntetű legyen a céhben.

Az 1560-ki szabó legények szabályzata szigorú hangon hagyja meg, hogy »tudja minden segéd és inas mi a kötelessége mestere iránt; nevezetesen, hogy este 9 órakor menjen aludni és reggel 5-kor keljen fel.«³

Többet kíván a *csizmadiak 1650-ben* szabályzata, midőn megparancsolja, hogy »Szt.-Mihály nap után az Mester leghin föl kelljen három órán ejffél uthán és ismigh estve 9 órán fekdjék le és kilenc órán estve hadgia el az ura dolghát.«⁴

A kötélverők 1737-iki céhszabályzata a munkaidő megállapításában elég méltányosan jár el, midőn azt reggel 4 órától esti 6 óráig szabja meg. Szombaton pedig csak d. u. 5 óráig köteles a legény dolgozni.⁵

¹ 1677. I. 15. tímár cl. 8. sz. a. (M. N. M.)

² 1769. X. 18. a kir. helyt. tan. rend. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

³ 1560. X. 20. szabó leg. szab. 14. a. (Selmech. M.)

⁴ 1650. XII. 1. csizmad. szab. 23. (Selmech. Ivtr.)

⁵ 1737. II. 25. kötélv. seg. cl. 3. a. (M. N. M.)

A szabósegédek munkaidejére 1738-ban is az áll, ami 1560-ban.¹

Általában azt mondhatjuk, hogy Mária Terézia koráig a selmechányai céheknél hajnali 4 órától esti 9 óráig volt megállapítva a munkaidő.

Mária Terézia rendszeresítette és általánosította a munkaidőt 1772-ben, amidőn elrendelte, hogy a legény *reggel 5 órakor* lásson a munkához *és esti 8 óráig* dolgozzék.²

A munkaidő ezen szigorú megállapítása azonban nem vonatkozott annyira az ezen időn belül való szakadatlan nehéz munkára, inkább arra irányult, hogy az által elvonja az ifjúságot a mértéktelen élettől s a mester házában tartózkodva, a segéd viszonyát a mester családjához bensőbbé tegye.

De a munkaidő megállapítására azért is volt szükség, hogy sok munka esetén a mester ne foglalkoztathassa a legényeket a megerőltetésig, hanem ily esetben legyen határ a túlságos munkaidőben.

A régibb céhszabályok elnézőbbek a legény szabadabb életére. Az 1560-iki szabólegények szabályzata megengedi a legényeknek, hogy minden 14-ik napon d. u. 2 órakor a műhelyt elhagyhassák és *fürödni* menjenek.³

Megengedi az ú. n. „*Zwen Montag*“-ot is a mester beleegyezésével. De aki a „*jó hétfőt*“ mesterurának tudta és beleegyezése nélkül tartja meg, az büntetésül elveszti hetibérét.⁴

Ezen »*Zwen Montag*« többféle elnevezés alatt gyakran fordul elő a céhiratokban. Elfajulása miatt ismételen tiltó intézkedésekkel korlátozták, végül beszüntették.

Legjobban fejezi ki mivoltát a „*Korhely hétfő*“ kifejezés. *Eredete* onnan van, hogy a legények szombat d. u. szabad-ságot kaptak, ezen időt s a vasárnapot ivással, kártyázással töltötték el s a vasárnapi mulatozás hatása alatt hétfőn a munka nem ment, ilykép az ivást, a henyelést folytatták. Későbbben, különösen a XVII. sz. vége felé, midőn a gyűléseket vasárnapról hétfőre tették át, az ezen összejövetelekkel járó

¹ 1738. IX. 25. szab. seg. cl. 2. a. (M. N. M.)

² *Dr. Szádeczky* Lajos. A céhek történetéről Magyarországon. Bpest, 1890. (49. l.)

³ 1560. X. 25. szabóleg. szab. 18. a. (Selmech. M.)

⁴ U. o. 9. a.

áldomásozás csak elősegítette azt, hogy a hétfő munka szün-nappá, »jó nap,« »korhely nap« »Blaumontag«-gá váljék.

Az 1570-ki cipész céhlevél szigorúan tiltja a hétfői munkaszünetet, midőn kimondja, hogy »amely segéd hétfőn szünetel, (am Montag feiret) az tartson szünetet az egész héten. S ha egy mester az ilyen mesterlegényt e hét folyamán munkába fogadja, félforintot fizet bírságul a ládába.«¹

A pintér céh 1676-ban céhszabályzatában meg azt olvasuk, hogy »a segéd mestere beleegyezése nélkül ne maradjon ki éjjel és ne tartson »jó hétfőt« (különösen áll ez a mesteréves legényre.) Aki ez ellen vét, egy heti bérét veszti el, szüretkor pedig 2 nagy heti bérét.

Farsang és legényavatás idején azonban megengedik a mulatságot.²

Hasonlóan intézkedik a puskamívesek 1677-iki szabályzata; de megszorítja a »jó hétfő«-t úgy, hogy a segédnek a mester beleegyezése mellett hétfőn délután 4 órától engedi meg a szünetet.³

A kőművesek az időfolyamán céhükbe becsúszott *rossz szokások* megtörésére 1707-ben megújították az 1691. május 15-én hozott határozatukat: hogy »a Blau Montag« szünjön meg teljesen. A »Blau Montag«-ot ne merjék a bérfizetésnél beszámítani. Aki ezen rendszabályt nem tartja meg, azt büntetés végett adják át a hatóságnak.⁴

Itt már nem segített a bértől való megfosztás, erősebb büntetéssel, a hatóság itéletével törekednek a »Blau Montag« megszüntetésére.

A szabók 1738-iki céhszabályzata összefoglalva sorolja föl azon *rossz szokásokat*, melyek a legények körében minden időben feltűnedeznek s melyeket mindenkor *tiltottak* a céhszabályok anélkül, hogy a büntetés, a bírság nagyságát és mineműségét határozottan megállapították volna.

Ezen céhszabályzat szerint, »ha a segédek közül egyvalaki vásár- és ünnepnap (annál kevésbbé dologtevő napon) tiltott helyekre, bor-, sörházakba menne, vagy pénzre játszanék, vagy

¹ 1570. VII. 7. cipész cl. 21. a. (Selmech. lvt. ered.)

² 1676. XII. 9. pintér cl. 24. a. (Selmech. lvt. XX. Fons.)

³ 1677. IX. 17. puskam. 15. a. (Selmech. lvt. XX. Fons.)

⁴ 1707. VI. 22. kőműves cl. 19. a. (Selmech. lvt. XX. Fons.)

a pontos időben t. i. kilenc órakor este nem jelennék meg a mester házában, vagy éjjel kimaradna, az ilyen minden egyes áthágás esetén a segédek ládájába *engedelem nélkül* 20 krt. fizessen bírságul.«¹

A német kalapossegédek Mária Teréziától — 1752-ben nyert szabályzata a »korhely nap«-ot elítéli, s az olyan legényt, ki ezt a szabályt nem tartja be, 30 krban marasztalja el.«²

Mária Terézia, sőt már elődjei Lipót, I. József és III. Károly ismételten foglalkoznak avval a gondolattal, hogy a céhek intézményét módosítsák. Uj pontokat illesztenek a régi szabályzatokhoz. Az uj pontok majd mindegyike erkölcsi alapvonást mutat. A roskadozó céhintézménynek a mindent központosító uj rend, uj tápot nyujt.

Különösen Mária Terézia szorgalmazza azt, hogy a céhekben fennálló abusosok megszüntessenek.

Intézkedéseinek azonban nem nagy hatása volt. Utóda a »kalapos király« folytatta azon munkát, melyet elődjei meg-alapoztak, azonban nem a szabályok módosításával akart célt érni, hanem a céhekben is *rendeleti úton* kívánt uj rendet teremteni.

1781. VIII. 16. kelt rendeletében utasítja a városi hatóságot, hogy a »Blau Montag«-nak („*Feriatio diei Lunae abusus*“) egyszer s mindenkorra vessen véget.³

Ugyancsak 1781-ben az egész birodalom összes céheire kiható rendeletében utasítja Selmechánya hatóságát is, hogy mivel itt is gyakorlatban van az ú. n. „*Poculum Beneventationis vulgo Wilkums Trunck*“ (a magyarban *köszönő pohár, üdvözlő pohár*, azaz áldomás) ezen rossz szokást szüntesse be, a serlegetek pedig adja el.⁴

Minden rendelet és szigor ellenére a legények régi szokásaiktól eltérni nem tudtak.

A hatóság maga is félt erősebb eszközökhöz nyúlni, s be-érte avval, hogy a rendeletet kidoboltatta.

A kir. helyt. tanácstól ujra és ujra érkeznek rendeletek a városi hatósághoz, melyekben a városi hatóságnak megpa-

¹ 1738. IX. 25. szab. seg. cl. IX. a. (M. N. M.)

² 1752. IV. 28. ném. kal. seg. cl. II. a. (Tulajdonom.)

³ 1781. VIII. 16. a kir. helyt. tan. rend. (XX. Fons.)

⁴ 1781. VII. 5. kir. helyt. tan. rend. (XX. Fons.)

rancsolják, hogy a dobveréssel ne érje be, hanem a rendeleteket szigorú intézkedéssel hajtsa is végre.

Az 1786-iki május 16-án Budán kelt királyi parancs különösen a »Blau Montag« és az ú. n. „*Liedlohn*“, mely utóbbi különösen az építészetnél alkalmazott (kőmíves, asztalos, ács, lakatos, üveges s más hasonló) mesterlegényeknél dívik, ellen kel ki. Megparancsolja, hogy ezen rossz szokást a hatóság szigorú fellépéssel szüntesse be.

Megmondja a rendelet azt is, hogy *milyen eszközökkel vessen véget* a »Blau Montag«-nak. Megparancsolja, hogy azon mester vagy mesterlegény, ki a tilalom ellenére és engedetlenül gyakorolja ezen abusust, annak büntetésül *ne állítsanak ki bizonyáglevelet* (Kundschaftot), amely legénynek pedig nincs ilyen bizonyítványa, azt egy mester se fogadja fel.

Hasonló, sőt nagyobb megtorlással járjanak el azon legénynél, aki a teljesen szabályellenes »Liedlohn«-t követeli.¹

Hogy milyen lázas munkával fogtak hozzá az abususk megtörésére és megszüntetésére, bizonyítja, hogy ugyanezen év október 13-án ismét jó egy rendelet a kir. helytartó tanácstól a városi hatósághoz, melyben hivatkoznak a májusban kiadott parancsra, azt olyképp szigorítják, hogy az a legény, aki »Blau Montag«-ot tart, nem kap bizonyáglevelet, a mester az ilyen segédet fel nem fogadhatja, és — emeli ki a rendelet — a melyik mester az ilyen legényt a parancs ellenére munkába felfogadja, bírságul 6 birodalmi tallért fizessen.

A kir. helyt. tanács meghagyja, hogy ezen határozatát nemcsak dobolással adja közhírré, hanem azt szigorúan hajtsa is végre.²

Ekkora szigor, sok rendelet ellenére a »Wilkums Trunck,« a »Blau Montag« és a többi visszaélés megmaradt ezentúl is »abususnak.« Jöttek új szabályok, új céhlevelek, ezek sem használtak, a XIX. sz.-ban egészen a céhrendszer eltörléséig, sőt a rossz szokások azontúl is máig fennmaradtak az egyes mesterségnél.

Itt említem meg, hogy a céhiratokban folytonos kifakadást találunk *a kártya és kockajáték* ellen; tiltották ezt a legrégibb időtől mindvégig. Külön büntetést azonban nem hoznak fel ez

¹ 1786. V. 16. kir. helyt. tan. rendelete. (XX. Fons.)

² 1786. X. 13. kir. helyt. tan. hat. (XX. Fons.)

ellen, hanem megelégesznek azon kijelentéssel, hogy az olyan segédet, aki pénzre játszik kártyával vagy kockával, azt *szokás szerint* büntessék meg.¹

Bűnhődik az olyan legény is, ki az *ivásban* nem ismer mértéket és miként a céhíratok fejezik ki »a földig issza tele magát« »annyit iszik, hogy gyomra azt nem viseli el.« Az ilyen legényt, legénytársai büntették meg a szokás szerint.²

A Mária Terézia kora óta kelt céhlevelek pedig 30 krt. vetnek ki bírságul az ilyen *mértéktelen legényre*.³

Súlyosak azon büntetések, amidőn a segéd a *közérdek* vagy a *mesterek ellen vét*.

Megbüntették a segédek társukat, ha az mesternéje vagy a mesterkisaszonyról szemérmetlen kifejezést használt.⁴

Más céheknél így pld. a kovács és timár céhnél a vétkes segédet nem volt szabad a legénytársaknak megbüntetni, hanem ha volt ok a büntetésre, akkor azt a *céhnél* kellett bejelenteni, hol a bűnös méltó ítéletben részesült.⁵

Keserűen bánta meg tettét az a legény, ki a mesterek *céhbéli határozatát sértette* meg. Ilyen eset lörtént 1666. a szűcs céhnél, midőn a jegyzőkönyv szerint egy Achal György nevű mester megjelent a céh előtt és — a szabályhoz ragaszkodva — előadta, hogy egy legénye megsértette a 7 mester határozatát. Ezért a céh *I birodalmi tallérban* marasztalta el a legényt. Ezenkívül megparancsolta, hogy a segéd pünkösdig jelenlegi mesterénél dolgozzon, azontúl azonban egy *mester se fogadja* műhelyébe.

Hozzá tesszik, hogy ezt az egész céh *közakaratóból* nyilvánítják ki.⁶

Még az „*öreg segéd*“-et is megbüntették, ha nem hajolt meg egy mester parancsának.

Igy ha az »*öreg segéd*« a céhmester parancsára *nem*

¹ 1560. X. 25. szabóleg. szab. 15. a. (Selmech. Muz.), 1738. szabóleg. cl. (M. N. M.), 1752. IV. 28. ném. kal. seg. cl. 9. a. (Tulajdonom.) stb.

² 1560. X. 25. szabóleg. szab. 12. a. (Selmech. M.)

³ 1752. IV. 28. ném. kal. seg. cl. IX. a. (Tulajdonom.)

⁴ 1560. X. 25. szabóleg. szab. 11. (Selmech. M.)

⁵ 1591, III. 14. kovács cl. 6. a. (Selmech. lvtr. ered.)

⁶ 1666. IV. 9. szűcs jk. (Selmech. M.)

ment a vándorlegénynek *műhelyt keresni*, egy heti bérét (36 pfenniget) vesztette el.¹

A legénynek mesterura irányában mindenkor a legnagyobb *tisztelettel* kellett viselkednie.

Nem jó szemmel néztek arra a legényre, ki mesterét *minden ok nélkül* hagyta el.

Az 1560-ban szabólegények szabályzatában olvassuk, hogyha egy szabólegény vándorolni kíván, akkor ezen szándékát 14 nappal előbb jelentse be mesterének. Ünnepnapok előtt pedig ugyanezt 4 héttel előbb tegye meg, vagy szerezzon a maga helyébe más legényt. Amelyik legény azonban minden ok nélkül hagyja el mesterét, azt ha ismét visszajönne egy mester se fogadja fel.²

Különösen hangsúlyozzák, hogy a 3 sátoros ünnep és országos vásár előtt ne vándorolhasson el a legény.³ „*Sokadalom*“ azaz szabadvásár idején nem hagyhatja el urát a legény.⁴

A pintér céhnél *szüretkor* nem volt szabad a legénynek mester urától elvándorolni. Ha mégis elvándorolt, minden járandó bérét letartotta a mester. Ellenben, ha a mester nem volt megelégedve a legénnyel, bármikor elbocsáthatta azt.⁵

Más és a legtöbb céhnél megbecsülték a legényt is, s ezért intézkednek a céhszabályok, hogy a mester ne utasíthassa el bármikor a hét folyamán.⁶

Megszabják azt is, hogy a mester ne napszámost, hanem mesterlegényt dolgoztasson. Aki ez ellen vétett, megbírságotlák.⁷

Olvassunk olyan intézkedésről is, hogy a mester vagy legény, ha valami *kifogása* van, egy a másika ellen, ezt a *bér-*

¹ 1676. XII. 9. pintér cl. 23. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

² 1560. X. 25. szabóleg. cl. 7. a.

³ 1570. VII. 7. cipész cl. 21. a. (Selmech. lvtr.) 1580. XII. 7. szűcs cl. 9. a. (Selmech. lvtr.) 1676. XII. 9. pintér cl. 28. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.) 1707. VI. 22. kőmíves cl. 9. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

⁴ 1650. XII. 1. csizmadia cl. 12. 13. a. (Selmech. lvtr.) 1738. IX. 25. szabó seg. cl. 5. a. (M. N. M.)

⁵ 1676. XII. 9. pintér cl. 26. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

⁶ 1738. IX. 25. szabó seg. cl. 5. a. (M. N. M.)

⁷ 1594. IX. 23. ács cl. 9. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.) 1752. IV. 28. ném. kal. seg. szab. 7. a. (Tulajdonom.)

fizetés alkalmával adják egymásnak tudomására. Azután pedig semmi rosszat, hanem minden jót beszéljenek egymásról.¹

Minden segédnek arra kellett törekednie, hogy a *műhelyben* ura kedvére *szorgalmasan és illően* munkálkodjék, hogy műve a nép és mester javára legyen. Ha pedig a legény keze alatt valami *kár esett*, a kárt felerészben a segédnek kellett megtérítenie, leszámítva azon esetet, ha a kár nem a legény hibája miatt történt.

Igy pld. a pintéreknél, ha a legény hordót készít s elviszi azt a rendeltetési helyére, s ha ott észre veszi, hogy a hordó rossz, akkor ezt be kell jelentenie a mesternek, vagy azon úrnak, aki a hordót megrendelte. Ha ezt nem teszi meg és az úrnak ez által kárt okoz, a kár felét a legénynek kell megfizetni.²

Szigorúan büntették az olyan segédet, ki *mestere ellen lázad* s más legényeket is *lázít*.

Ilyen bujtogatásnak tekintették azt is, ha egy műhelyben egyszerre két segéd mondott fel s akkor a birságot fejenként 1 frtban szabták meg.³

Az olyan segédet, aki mestere ellen fellázadt, sőt más segédek is fellázított, hogy a munkát és a műhelyt hagyják el és ezáltal nagy kárt okozott a mesternek — az ilyen mesterlegényt azonnal a *hatóságnak adták át*, hogy az méltóan megbüntesse elrettentő például: »hogy ezen példához tartsák magukat mindazok, akik őt követik a jövőben, és hogy óvakodjanak a méltó bűnhődéstől.«⁴

Tehát a sztrajkoló legények felett már a hatóság ítélkezett, olyan vétség volt ez, hogy a céhnek a maga korlátozott jogkörében nem volt hatalma abban végítéletet hozni.

A közbéke, a közérdek és a mester érdekének megsértőit mindenkor szigorú büntetéssel sújtották.

Ennyit hozhatunk fel annak megvilágítására, hogy a legény milyen viszonyban élt mesterurával.

Meg kell emlékeznünk ezután a legények *vallásosságáról*.

¹ 1594. IX. 23. bány. ács szab. 11. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

² 1676. XII. 9. pintér cl. 24. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

³ 1676. XII. 9. pintér cl. 28. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

⁴ 1738. IX. 25. szabó leg. csz. 10. a. (M. N. M.)

A vallásügygyel részletesen foglalkoztunk egy külön fejezetben, itt csak a tárgy teljes kifejtése céljából történik említés a legényeknek vallásos neveléséről.

A XVI. sz. közepétől a céhlevelek legfőbb szükletét ségképen elsősorban a vallásosságot az *Isten félelmét*, tisztelemelik ki.

Nincs a földön drágább kincs, mint az Isten ígéje — hangzik a szabólegények 1560. szabályzatából. Ezen Isten-ige hassa át a mester egész háza népét, azért ki-ki odaadással, kedvvel járjon az Isten házába és hallgassa a szent beszédet. Az Isten ígéje vezesse a legényt életében, melyet ha valaki megtart és aszerint cselekszik — üdvére válik.¹

Ezen vallásos szellem nyilvánul a céhlevelekben a következő időkben is.

Az Isten tiszteleten való megjelenést egyenesen *megkövetelték* és amely segéd az istentiszteleten nem jelent meg, azt megbüntették. Ha ismételten mulasztotta el az istentiszteletet, 2 forintot fizetett bírságu és ha teljesen került az Isten házát, az olyan segédet nem tűrhették meg, hanem kirekesztették a társaságból és kiutasították a városból.²

A szülők és testvérek tiszteletét is előírják a szabályok s a ki a 4-ik parancsolat ellen vétett, azt legény társai a szokás szerint büntették meg. Kétszeres büntetés érte az Isten káromlót.³

1710-től felekezetre való tekintet nélkül minden segédnek részt kellett venni a *vallásos körmeneteken*, hol az ifjúmesternek segítettek a céhzászló hordásában. Amelyik segéd a körmeneten nem jelent meg, azt pénzbírságra ítélték. E bírság rendszeren 2 rajnai forint.

Hasonló büntetés érte azt a legényt, aki a kántorbüjti misén nem jelent meg és nem áldozott.⁴

1737-ben a kötélverők 3 rajnai forint bírságban marasztalták el azt a segédet, aki a fenn leírt »két mint elengedhetlen követelmény«-nek nem felelt meg.⁵

¹ 1560. X. 25. szabó leg. cl. 1. a. (Selmech. M.)

² 1707. VI. 22. kőmív. cl. 1. pont. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

³ 1560. XII. 25. szabó leg. szab. 16. (Selmech. Múz.)

⁴ 1729. X. 7. prot. szabók panasza. 1710. III. 10., 17., 24., és XI. 28. városi jk. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

⁵ 1737. IV. 21. kötélverők cl. 1. a. (M. N. M)

A Mária Terézia korabeli céhlevelek, valamint az I. Ferenc uralkodása alatt kelt céhszabályzatok értelmében a selmecbányai mesterlegények, ha nem jelentek meg a misén s nem áldoztak; 12 dénár bírságot fizettek, ha pedig a körmenetről maradtak távol, 1 font *viasz*ot kellett adniok — engedelem nélkül.¹

A céhek gondoskodása kiterjedt arra is, hogy *a beteg legény* kellő ápolásban és segélyben részesüljön.

A legénytársaság egyik *főfeladata* volt az, hogy a szegény és beteg legény ellátásáról és ápolásáról gondoskodjék.

Minden segéd fizetett a kórházra. A kórházdíjat az ú. n. »Wochenpfennig«-gel fizették, mely összeget quartalkor a céhmesternek szolgáltatták be.

A behajtott bírságok felét szintén a beteg legénytársak ápolására és az elhaltak temetésére fordították.²

Ha egy legény megbetegedett és oly szegény volt, hogy nem tarthatta fenn magát, akkor a legények a közös ládából kölcsönöztek neki pénzt költségeinek fedezésére. És ha a segéd súlyosan megbetegedett, akkor minden éjjel egy legény és egy inas virrasztott mellette s ápolta őt.

A szabályzat arra figyelmeztet, hogy a betegnek ezen ápolói, ne kerüljenek ki a legények azon sorából, kik a beteg iránt ellenséges érzülettel viseltettek.

A szabólegények 1560. szabályzatához 1735-ben a céhkomissárius Feil János szenátor azt a rendeletet csatolta, hogy mivel azon időben általános céhszokás, hogy a mesterek és segítők az *irgalmas barátoknak* (Barmhertzige Bruder) bizonyos adományt tesznek, mivel azok még az idegeneket is, nem tekintve arra, hogy milyen valláshoz tartoznak, betegségükben nemcsak gyógyszerrel, hanem táplálékkal is ellátják és őket ápolják; ezért a szabólegények is adományozzanak ezen irgalmas testvérek számára évente 30 krt. a ládából.³

¹ 1751 és 1807. ném. kal. seg. szab. I. a. (Tulajdonom.)

² 1560. X. 25. szab. leg. szab. 4. a. (Selmech. M.), 1650. XII. csizmadia cl. 24. a. (Selmech. lvtr.), 1676. XII. 9. pintér cl. 25. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.), 1752. IV. 28. ném. kal. seg. cl. 5. a. (Sajátom.). 1807. III. 6. Ugyanaz., 1738. IX. 25. szab. leg. szab. 8. a. (M. N. M.)

³ 1735. V. 1. Feil János céhbiztos rendelete, a szabóleg. 1560-iki szabálykönyvében. (Selmech. M)

Ha céhbeli mester, vagy a mester hozzátartozói közül valaki meghalt, *temetésén* a legényeknek is meg kellett jelenniök. Amely legény a temetésen nem jelent meg, a legtöbb céhnél 50 pfennig (félforint) bírságot kellett fizetnie.

A csizmadia céhlevél 2 forint bírságot állapít meg ilyen esetben.¹

Végig kísértük a legényt felszabadulásától azon pontig, midőn az, megszerezve mesterségében a szükséges jártasságot, tanúságot kívánt tenni arról, hogy meg van a képessége a mesterség önálló műveléséhez. Ez az időpont, midőn a mesterlegény a szabályzat és a céhszokások követelményeinek megfelelően, jogot formált arra, hogy mesterré ávatásának előfeltételeihez jusson.

Ezen előfeltételekről, mint a mester évről, a mesterre-
mekről és a polgárjogról szólunk a következőkben a mester
életével kapcsolatosan.

¹ 1560. X. 25. szabó leg. szab. 2. és 14. 7. (Selmech. M.) 1650. XII. 1. csizmadia cl. 24. a. (Selmech. lvtr.) 1676. XII. 9. pintér cl. 21. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.) 1667. I. 25. timár cl. 3. a. (M. N. M.) 1738. IX. 25. szabó seg. cl. 8. a. (M. N. M.) stb.

IV. FEJEZFT.

A mester élete.

a) *A mesteréves legény*; avatásának feltételei: törvényes származás, nemzetiség; mesterév. A mesterév bejelentése; költségei; beszüntetése; váltáságdíja. b) *A remekmester*. A remek készítésének engedélye; költségei; módja. — A mesterremek megvizsgálása. A hibás remek bírsága. A polgárjog. Oklevél a remekről. Mesterlakoma. Mesterdíj. A házasság előírása. c) *Kivételek*. A mester leányának vagy özvegyének férje. Landmeister. Idegen mester társulása. Mesterfiának mesteravatása; előnyei. {d) *Tökéletesmester*. Idősebb és fiatalabb mester; jogai; inas, legény felfogadása. Küzdelem az egyenjogúsáért. A nyers anyag beszerzése. e) *Vásárok* neve, ideje. Idegen a vásáron. Vásárdíj. A sátrak elhelyezésének rendje. Mester a heti vásáron; a vásárcsarnokban; előjoga. f) *A céhgyűlésen* a mester jogai: tisztviselők választása. Bíraskodás; a megítélhető bírság nagysága; hováfordítása. Határozathozatal. A céhmester működésének ellenőrzése. g) *A mester kötelességei*. A céhgyűlésen való megjelenés. A gyűlés összehívásáért járó díj. Céhadó. Városi adó. A város védelme. A mester kötelessége mestertársa iránt: Tisztelet; felebaráti szeretet; kölcsönösség. Szerencsétlenül járt és beteg mester segélyezése; ápolása. A mester temetése. Gondoskodás az özvegyről és árvákról. Ifjúmester az özvegy műhelyében. Özvegy a vásáron és a vásárcsarnokban. Inastartás. Az ifjúmester társulásának előnyei. Az özvegy kötelességei. Temetése.

A mester élete.

a) Mesteréves legény.

A mester avatásánál a céhek *külömbiséget* tettek idegen legény, idegen a városba költözött mester, a város vidékén dolgozó »vidéki mester,« az olyan idegen legény, ki helybeli mester leányát vagy özvegyét vette nőül és helybeli mester fia között.

•Az idegennek a céhbe való felvételét, a helybeli mesterfiának felvételével szemben rendkívül megnehezítették. Az *idegen* legénynek a céhbe való *felvétele* vizsgálatánál ismerhetjük meg a mesteravatás minden mozzanatát. Vizsgáljuk hát.

A kézműves legény, ha az előírt vándorlás után egy helyen meg akart telepedni azon célból, hogy ott mint céhbeli mester mesterségét űzhesse, mindenek előtt *törvényes származásáról*, kilétéről kellett bizonyítványokat előmutatni. A törvényes származás volt az elengedhetetlen feltétel ahhoz, hogy valaki céhbeli mesterré küzdhesse fel magát. Némely céhnél még az illetőnek nemzetiségére is nagy súlyt fektettek. Így, különösen a szabó és mészáros céh szigorúan megkövetelte hogy aki a céhbe be akart szegődni, annak német származásának is kellett lennie, sőt német mesternél a mesterséget tanulnia.¹

Ezen feltétel azonban idők folyamán engedett szigorúságából.

Az 1570-ki cipészek céhszabályzata még erősen követeli a német származást;² de 1655-ben a módosított céhszabály már egy szóval sem említi a német eredetet.³

A legtöbb céh a *szűcsök* módjára intézkedik. A szűcs céh 1580-ki céhszabályzata értelmében, mivel ezen céhnél nincs megszabva, hogy egyedül olyanokat vegyenek fel a céhbe, akik német származásúak és német mód szerint tanulták a mesterséget, azért mindenki beszegődtesék, az egyedüli feltétel, hogy törvényes származású legyen.⁴

A törvényes származású mesterlegénynek az ú. n. *mesterévet* kellett kiszolgáltatnia, mielőtt a mesteravatás többi actusán átesett.⁵

Aki »a mesterévet szolgáltalni« akarta, azért mesterurával

¹ 1487. mészáros c. 3. pont. (Selmech. lvtr.) 1551. VII. 25. szabó c. 2. a. (Selmech. lvtr.)

² 1570. VIII(21. cipész cl. 3. pont. (Selmech. lvtr.) 1740. XII. 16. magy. szíjgy. céh szerz. (XX. Fons.)

³ 1655. X. 22. cipész c. 12. a. (Selmech. lvtr.)

⁴ 1580. XII. 7. szűcs cl. 2. a. (Selmech. lvtr.) 1591. III. 14. kovács cl. 7. a. (Selmech. lvtr.)

⁵ A mesterév a német céhíratokban „*Meister Jahrzeit*“ vagy csak „*Jahrzeit*“ néven fordul elő. 1570. VII. 21. cipész cl. 3. a., 1580. XII. 7. szűcs cl. 3. a., 1655. X. 22. cipész cl. 11. a., 1676. XII. 9. pintér cl. 15. a., 1677. IX. 17. puskamívesek cl. 3. a. (Selmech. lvtr.) 1705. szűcs jk. (Selmech. Múz.) 1763. IV. 11. Blezny foly. (XX. Fons.) „*Jahrarbeit*“ -nek is nevezték: 1668. IV. 6. szűcs jk., (Selmech. Muz.) 1705. szűcs jk. (Selmech. Muz.)

jelentkezett a céhben s kérte a céhet, hogy a mesterévet a vele megjelent mesternél szolgálhassa le.¹

A mesterévet csak céhbeli mesternél szolgálhatták a legények. A szabályok rendszeresen csak a városban lakó céhbeli mesternél engedték meg a szolgálatot.

A cipészek szabályzata megengedi, hogy Selmechánya tartozékában, Hodrusbányán is szolgálhatnak mesterévet.²

Ha a céh a mesterév szolgálatát megengedte a legénynek, ezt beírták a mesterévesek könyvébe, feltüntetve a járandó díjak lefizetését.

A XVI. sz. céhszabályzatok ezen *engedélyért* még semmi *díjat* nem írnak elő.³ A XVII. sz. azonban sűrűn találkozunk a mesterévvél járó költségekkel.

A cipészek 1655-ki céhszabályzata értelmében a mesterévet be kellett jelenteni a céhmesternél s egyúttal 1 magyar forintot befizetni.⁴ Ennyi volt 1668. a mesterév bejelentésének a díja a szűcsöknél is.⁵

A pintérek 1676-ki céhszabályzata 1 forint 25 fillért ír elő.⁶

A XVIII. sz. elején az idegenek felvételénél valósággal zsarolják a mesteréveseket. A bejelentés díja mellett járandóság címén 4 rajnai forintot hajtanak be, azonkívül a felvételért is *üdvözlésképen* 18, 19, 20. bir. tallért.⁷

Némileg javul a helyzet a céhkomissárius megjelenésével, mikor a bejelentés díja ismét 1, vagy legfeljebb két forint.⁸ Az üdvözlés, »köszönés« díja *megszűnik* Mária Terézia 1766-iki rendeletével s megszűnik a mesterév is.

A mesterév *tartama* egy esztendő és egy nap.⁹ Ezt az időt, mint a mesterjelölt próbaidejét, a legjobb magaviselettel,

¹ 1655. X. 22. cipész cl. 11. a. (Selmech. lvtr. ered.) 1676. XII. 9. pintér cl. 6. a. (XX. Fons.) 1705-től szűcs jk. (Selmech. M.) 1705. kalapos jk. (Tulajdonom.)

² 1750. VII. 21. cipész cl. 3. a. (Selmech. lvtr.)

³ U. o. 1580. XII. 7. szűcs cl. 3. a. (U. o.)

⁴ 1655. X. 22. cipész cl. 11. a. (Selmech. lvtr. ered.)

⁵ 1668. IV. 6. szűcs jk. (Selmech. Múz.)

⁶ 1676. XII. 9. pintér cl. 9. a. (XX. Fons.)

⁷ 1705. szűcs jk. (Selmech. Múz.)

⁸ 1729. szűcs jk. (Selmech. Múz.)

⁹ 1655. X. 22. cipész cl. 11. a. (Selmech. lvtr. ered.), 1676. XII. 9. pintér cl. 6. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

erkölcsös étellel kellett kitöltenie, hogy ellene semmi kifogást vagy panaszt ne támaszthassanak.

A pintér céh 1676-iki szabályzata, midőn a legényeknek az éjjelezést és a »korhelyétfő« tartást tiltja, kiemeli, hogy különösen az olyan legény óvakodjék ettől, ki a mesterévet dolgozza.¹

A puskamívesek céhszabályzata (1677-ben) pedig meghagyja, hogy a mesteréves legény, még mielőtt a mesterremeket kiszabná neki, tehát mesterévében »még mielőtt megházasodhatnék«* rendeli a szabályzat, köteles egy önálló művet elkészíteni.²

Ha a mesteréves mesterévet kitöltötte. ezt a mesterév bejelentéséhez hasonlóan mesterurával be kellett jelentenie a céhmesternek s ekkor ismét fizette azokat a járandóságokat, amiket mesteréve kezdetén, kivéven az üdvözlés díját, de e helyett fizette az u. n. „*Vordergeld*“-et, az előléptetés díját, a céhgyűlés összehívásáért. Ez a »*Vordergeld*« rendesen 1--2 forint.³

A mesterévet *pénzen is meg lehetett váltani*, feltéve, hogy az illető jól értett mesterségéhez.

A mesterév megváltása a XVI. sz. még nem divik, a XVII. sz. azonban már általános.

A mesterév váltságának díja a cipészeknél 20 bir. tallér, a pintéreknel 26 forint, a szűcsöknél 30 forint.⁴

c) A remekmester.

A mesterév után a legény szakvizsgájára készült, mely a »mesterremek« elkészítéséből állott.

Neve pedig az olyan kézmívesnek, ki a mesterévet kitöltötte és a mesterdíjat lefizette »remekmester« „*Stuckmeister*.“⁵

¹ 1676. XII. 9. pintér cl. 24. a. (XX. Fons.)

² 1677. IX. 17. puskamíves cl. 3. a. (XX. Fons.)

³ 1655. X. 22. cipész cl. 11. a. (Selmb. lvtr. er.), 1668. IV. szűcs jk. (Selmb. M.), 1676. XII. 9. pintér cl. 9. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.), 1705. szűcs jk. (Selmb. Múz.), 1729. szűcs jk. (Selmech. M.)

⁴ 1729. szűcs jk. és pintér cl. 7. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.), 1677. I. 15. tímár cl. 6. a. (M. N. M.)

⁵ 1739. V. 20. szűcs jk. (Selmech. M.), 1756. III. 26. szűcs jegyzők. (Selmech. M.)

* Ilyképen is akarták megakadályozni azt, hogy a legény kontárrá váljék. Mert ha legény korában házasodott meg, családja fentartása végett kontárkodni volt kénytelen.

A mesteréves legény ugyanis, ha a mesterjogot elakarta érní, amit úgy fejeztek ki, hogy ha »teljes mesterré« kívánt *társulni* a céhbe, a szabályokban előírt vagy a szokás szerint megszabott művet, u. n. „mesterremeket“ „*Meisterstück*“-ot kellett készítenie.

Ennek elkészítéséhez a mestercéh beleegyezésére volt szükség s ezért azt, hogy valaki a remeket elakarja készíteni, a legtöbb céhnél *14 nappal* a remek készítése előtt két tanu kíséretében¹ be kellett jelentenie a céhmesternek. A céhmester azután összehívta a céhgyűlést, hogy az döntsön, vajjon a mester-jelöltet felveszi-e a céhbe vagy sem.

A tanácskozás eredményét 14 nap múlva tudta meg a jelölt.² A gyűlés összehívásáért külön díj járt. S ha a gyűlés kedvezően határozott, akkor a remek készítés *bejelentése** címén fizetett 1 forintot; az előléptetésért (Vordergeld) 2 forintot; a társulás díját (*Eimverbgeld*) 26 tallért; beiratás díját 60 dénárt és egy üveg bort.³

Ezen díjak nagysága kor és céhszokás szerint változott. 1446-ban a szabóknál 4 font viaszkot, 2 arany forintot és 4 pint bort fizetett a céhbelépő. A kovács céhnél (1591.) 5 forint volt a társulás díja; a cipészeknél 25 magy. forint, 1676-ban a pintér céhnél 8 forint; az asztalosoknál a „*Kaufgeld*“ 20 tallér; 1752-ben a kalaposoknál 30 forint, a csizmadiáknál 35 forint.⁴

Mindezen utóbbi adatok nem mutatják a céhbelépő összes költségeit, csupán a társítás díja címén fizetett összeget, melyhez járultak azon díjak, melyeket a szűcs jegyzőkönyv alapján előzőleg összeállítottam.

Ez az összeg azonban csak a mesterremek készítésének bejelentésekor volt fizetendő. A mesterremek elkészítésére azután

¹ 1693. II. 24. szűcs jk., 1709. V. 20. szűcs jk. (Selmech. M.)

² 1570. VII. 21. cipész cl. 4. a., 1655. X. 22. cipész cl. 14. a. (Selmech. Ivtr.), 1739. V. 20. szűcs jk. (Selmech. M.)

³ 1724. II. 14. szűcs jk. (Selmech. M.)

⁴ 1446. szabó cl. 3. pont, 1591. III. 14. kovács cl. 7. a., 1655. X. 22. cipész cl. 14. a. (Selmech. Ivtr.) 1676. XII. 9. pintér cl. 8. a. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.), 1688. V. 12. asztalos cl. 6. a. (M. N. M.). 1752. IV. 28. kalapos cl. 5. a. (Tulajdonom.)

* »Ansaggeld.«

határnapot tűztek ki. Ez rendszeren 14 nap,¹ azután kirendeltek mestereket,* kik a remek készítését ellenőrizték.

A remeket a remekmesternek magának kellett elkészítenie — a szabály rendelkezése szerint.

A remekkészítés Selmechbányán *nem* igen lehetett *szokásban*. Erre vall az asztalosok céhszabályzata, midőn azt mondja »ha valaki a céhben jelentkezik, hogy mester kíván lenni, annak a céh hagyja meg, hogy egy mesterremeket készítsen a kor kívánalmái szerint, legyen az: egy takaros ágy, láda, asztal vagy egyéb s azt mutassa is be. Mivel azonban — folytatja a szabályzat — *Selmechbányán nem szokás* mesterremeket készíteni, azért az olyan, aki mester kíván lenni, legyen az épen mester fia vagy idegen, ki özvegyet vagy mesterlányt vesz nőül, ezen mesterségből a remek helyett, azaz »Kaufgeld« (társítás díja) 20 tallért köteles a ládába lefizetni.«²

Azért találkozunk mesterremek készítésével nemcsak a céhszabályzatokban, hanem a jegyzőkönyvekben is.

Egyes céhszabályzatok igen részletesen írják körül a *mesterremek milyenségét s elkészítésének módját*.

Érdekességüknél s művelődéstörténeti becsüknél fogva, ezekre több példát hozunk fel.

A cipészek 1570. szabályzata értelmében »a szabás a következő módon történjék: egy egész tehénbőrből szabjon ki egy lovagló csizmát, egy pár kétszer átvart fűzős cipőt (Búntschuh), egy pár papucsot, 2 pár közönséges (lokaische) cipőt két talpra; továbbá egy kecske bőrből egy pár lovagló csizmát elül egy talpra s hátul kétszer varott és egy pár közönséges cipőt egy talppal. — Továbbá fehér bőrből egy pár női csizmát egy talppal és egy közönséges cipőt. Továbbá egy alacsony női cipőt. Ezen 10 darabhoz a talpat az említett tehénbőrből szabja.«³

¹ 1570. III. 21. cipész cl. 5. a. (Selmech. lvt. ered.), 1655. X. 22. cipész cl. 15. a. (Selmech. lvt. ered.), 1696. szűcs jk. (Selmech. Múz.), 1724. III. 2. szűcs jk. (Selmech. M.) 1676. XII. 9. pintér cl. 8. a. (Selmech. lvt. XX. Fons.)

² 1688. V. 14. szabó cl. 6. a. (M. N. M.)

³ 1570. III. 21. cipész cl. 6. a. (Selmech. lvt.)

* „Hulf oder Beschau Meister“ (1804. takácsok cl. 9. a. — Egyet. könyv. lvt.)

Álljon itt párhuzamban a cipészek előírta remeke 1655-ből. A szabályzat szerint a remekes mester »ökör, tehén, borjú és kecskebőrből *szabjon* ki és tulajdon kezével készítsen el egy pár fedett lyukakkal ellátott (»mint verborgenen Löchern«) cipőt borjúbőrből; a felső bőrön kétszer varrott egy pár fűzős cipőt; egy pár mannsfeldi cipőt; egy pár papucsot külső sarokkal; egy pár halász csizmát borjúbőrből; egy pár lovaglós csizmát kecskebőrből térdel, azonban nem *toldásokkal*, hanem egy teljes bőrdarabból külső sarokkal.¹

A *csizmadiák* céhszabályzata csak annyit mond, hogy a mesterektől bizonyos határidőt, a mely idő alatt »a mesterremeket t. i. valami mivet, melyet neki megszabnak, azaz egy papucsot kapcástúl megcsinálja.«²

A *pintér* céhnél 14. napon belül a következő remekdarabokat kellett elkészítenie: »Egy nagy boroshordót, mely a város javára legyen, egy csapot, egy ügyes timár dézsát és egy fürdő-kádat.³

Érdekesebb a puskamívesek remeke. 3 darabot kellett készítenők, nevezetesen *egy céllövő* puskát és *egy vadász* fegyvert töltő bottal és tűzzárral, melynek *kakasát* pontosan kellett elkészíteni, úgy, hogyha a puskát elsütik, azt minden fáradság nélkül uj lövésre készíthessék elő. A csövet pedig pontosan a tengelybe tartoztak illeszteni, olykép, hogy az ne hanyagul, hanem kifogástalanul legyen elkészítve.

A 3-ik remek egy kisebb fegyver markolattal és a kakas hasonló pontossággal elkészítve, az előbbi két fegyveréhez.

Ezen fegyverekhez az agyat szép kemény szilva vagy cse-resznyefából készítették. Mielőtt azonban a csövet és a zárat a nyélbe és agyba illesztették volna, azokat megvizsgálás céljából be kellett mutatni, »vajon mindent dicséretre méltóan készítették-e el vagy sem.«

Ha azután mindezeket átvizsgálva megengedték, hogy összeillesse a remekmester, azt azután saját kezüleg ki kellett metszeni vagy szép véséssel díszíteni, hogy »munkáját méltónak ítéljék és tartsák a mesterremek elnevezésére.«⁴

¹ 1655. X. 22. cipész cl. 5. a. (XX. Fons.)

² 1650. XII. 1. csizmadia cl. 2. a. (Selmech. Ivtr.)

³ 1676. XII. 9. pintér cl. 8. a. (XX. Fons.)

⁴ 1667. IX. 17. puskamívesek cl. I. a. (XX. Fons.)

A *szűcs céh* 1696-ki jegyzőkönyvében egy céhhatározatot olvasunk, mely úgy hangzik: »A szűcs céh elhatározta, hogy amely legény a céhbe akar lépni, a mesterek közé, az köteles 2 mesterremeket készíteni. Egy »ürge bundát,« a melyhez a mesterek 50 hibátlan bőrt engednek át, amely bunda tiszta, szép róka szőrmével legyen szegélyezve.

A másik remek pedig: szürke bélés legyen, melyet csupa rózsával tisztán himezzenek ki minden hiba nélkül.

Ezen határozatot a hatóság is megerősítette.«¹

A kalaposok remeke egy kalap, melyhez felerészben ürgyapjút, felerészben királyfürtöt és finom morva gyapjút használtak. A másik remek egy pár nemes lovagharisnya.²

Még a mesterremek készítése alatt sokat költött a darabmester, arra, hogy a *vizsgáló mestereket* valahányszor betértek hozzá meg *kellett* vendégelnie.

A cipészek 1570-ki céhszabályzata meghagyja, hogy a mesterremek készítésénél 4 kiküldött mester legyen jelen, akiket a mester megvendégelni tartozik.³

Hasonlóan nyilatkozik a csizmadiák céhszabályzata, hogy a remekmester a vizsgáló mestereknek adjon egy »kösző Pohár«-t és ebédet.⁴

Egy 1741. tót céhiratban, mely a remekmester remek készítéséről s annak költségeiről szól, előfordul a „*kesenu pohár*“* kifejezése.

Ez nem más, mint a »köszönő pohár,« most úgy mondanák, hogy köszöntő, üdvözlő pohár.⁵

Ez a »kesenu pohár« a remekmester (»Stückmeister«) keserű pohara volt. Mert a mesterek igyekeztek kihasználni a »remekmester« válságos idejét, midőn a vizsgáló mesterektől függött, hogy méltónak itélik-e a művet a remekre vagy sem. S ezért a remekmesternek derült arccal el kellett viselnie, ha a mesterek nála töltötték a napokat s ittak, ettek mi csak izükre jött — a remekmester költségére. Ha a remekes mester-

¹ 1696. I. 30. szűcs jk. (Selmech. M.)

² 1752. IV. 28. ném. kal. cl. 4. a. (Tulajdonom)

³ 1570. VII. 21. cipész cl. 21. a. (Selmech. Ivtr.)

⁴ 1650. XII. 1. csizmadia cl. 3. a. (Selmech. Ivtr.)

* A pohár neve a tóban **és** pohár.

⁵ 1741. a. cizmadia mesterek kimutat. (XX. Fons.)

nél jól érezték magukat, a mű, ha hibás is volt remek lett. Ellenkező esetben a szálkát is észrevették.^{1*}

Ha a remek elkészült, ezt a remekmester *ismét a két tanuval*, vagy csak azon mesterrel, kinél mint remekmester dolgozott bejelentette a céhnek, egyben be is mutatta remekét. *A bemutatás* eleinte a céhben történt, a XVIII. sz.-tól vannak esetek, hogy a tanácsnak is bemutatják a remeket.

A céhben bemutatás alkalmával ismét annyi összeget kellett lefizetnie a remek mesternek, mint a remek készítés bejelentésekor. Több céhnél a mesterdíjat is ekkor fizették.²

A XVIII. sz.-ban a bemutatás a céhbiztos és a céhmester előtt történt.³

A kötélverők 1737. céhszabályzata szerint a remek vizsgálatánál 2 belső tanácsos van jelen.⁴

1804. a takácsok céhszabályzata értelmében a kommissárius és két kiküldött céhtag vizsgálja meg a mesterremeket.

A kalaposok 1807. céhszabályzata már nem elégszik meg a céhmester mellett a kommissárius ellenőrzésével, hanem meghagyja, hogy további vizsgálat és felsőbb ellenőrzés céljából a remeket a város belső tanácsa elé hozzák.⁵

Hogy miért volt szükség ekkora ellenőrzésre, kitűnik ez a következő esetből:

1767. feb. 23. Müller Ignác szabó remekmester azon panasszal fordult a városi hatósághoz, hogy a céh méltánytalanul visszavetette remekét, pedig ő, miután a céh a 3 drb. mű elkészítését meghagyta, azt — nevezetesen egy hosszú női ruhát, egy szabadon választott darabot és egy férfi öltözetet — elkészítette.

¹ Egy selmeci czizmadia elbeszélése.

² 1609. VII. timár cl. 4. a. (Selmech. lvtr.) Mesterdíj 10 forint. 1650. XII. csizmadia cl. 3. a. (Selmech. lvtr.) Mesterdíj 12 forint.

³ 1739. V. 20. szűcs jk., 1750. III. 30. szűcs jk., 1776. II. 19. szűcs jk., 1792 I. 21. szűcs jk. (Selmech. M.)

⁴ 1737. II. 25. kötélver. cl. 6. a. (M. N. M.)

⁵ 1804. takácsok cl. 9. a. (Egyet. könyvt. lvtr.). 1807. III. 6. kalapos cl. 6. a. (Tulajdonom.)

* 1804. I. Ferenc megtiltotta, hogy a remekmesterhez az illető műhelybe *segítő* vagy *vizsgálómesterek* (Hülff oder Beschau Meister) járjanak a remek készítés idején. 1805. takácsok cl 9. a. (Egyet. könyvt. lvtr.)

A céh azonban a férfi öltözetet nem ismerte el remeknek, mivel az nem egy darab posztóból készült, hanem a kabát posztóból, a mellény vászonból. Kifogást talált a női ruhában is. A szabadon választott darabot azonban alkalmasnak ismerte el.

Ezért a céh nem akarja felvenni a mesterek közé, holott még nem rég s épen ő előtte Füll Gottlieb német szabómester csak egy szabadon választott tárgyat és egy férfi ruhát készített és mégis teljes mesterré avatták. Különbén is — folytatja panaszát — őt már is keményen sajtolták, mivel az első bejelentésnél 10 forint előny-díjat (Vordergeld)* hajtottak be tőle.¹

A sok panasz következtében, hogy a céh némelyeknek feltűnően kedvez, másokat meg minden módon megakadályoz abban, hogy teljes mesterré lehessen s mivel a kommissárius ellenőrzése sem volt kifogástalan: tette szükségessé a belső tanács felülbírálatát.

A remeknek a szabály szerint mégis olyannak kellett lennie, hogy méltó legyen nevéhez.² S ha hibát találtak benne, a remekmestert megbüntették.

A legtöbb céhírat erről általánosságban szól, midőn azt mondja, hogy a remekmestert remekének hibája s ennek nagysága szerint bírságban marasztalják el. Például a szűcsök jegyzőkönyvében több eset fordul elő, hogy a remekmester, midőn a remeket bemutatja, ezt úgy jelzik, hogy N. a remeket bemutatta, a bejelentés díját 1 forintot, előnydíj címén 2 forintot lefizetett és minden mesterembernek bort adott »s emellett bírságot az ő hibája szerint.«³

Szabály szerint a remekmestert, ha remeke hibás volt, a céh bírságra ítélte, vagy a remek újból való elkészítésére.

Ha másodszor sem ítelték alkalmasnak, akkor egy évig vándorolnia kellett s a mesterremeket harmadszor elkészíteni. Ha pedig harmadszorra sem csinálta meg rendesen, többé nem engedték meg a remekkészítést, de nem is avatták teljes mesterré.⁴

¹ 1667. II. 23 Müller panasz a városhoz. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

² 1677. IX. 17. puskamíves cl. 5. a. (XX. Fons.)

³ 1724. II. 14. szűcs jk., 1780. II. 19. szűcs jk., 1756. III. 26. szűcs jk. (Selmech. M.)

⁴ 1676. XII. 9. pintér cl. 8. a. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

* Ezen Vordergeld rendesen csak 1—2 forint.

A puskamíveseknél, ha a mesterremek nem sikerült, a remekmester félévig egy céhbeli mesternél volt köteles dolgozni, hogy a mesterségben jobban kimívelje magát s azután készíthette újból a remeket.¹

A kötélverők 6 drb. mesterremeket írtak elő s ha hibát fedeztek fel, a remekmesternek minden darab után 3 rajnai forintot kellett fizetnie bírságul.

Ha azonban a remek nagyon hibás volt, akkor a vizsgáló bizottság (2 belső tanácsos és a céhmester) vándorlásra ítélte, hogy jobban tanulja meg a mesterséget.² A XIX. sz.-i céhlevelek szerint vándorlásra ítélik az olyan mesterlegényt, aki mesterremekét rosszul készíti el.

A mesterremek elkészítését *nem* lehetett *pénzben megváltani*.

Ha azután a mesterremeket jónak és alkalmasnak találták, erről a remekmester — mint a puskamívesek szabályzata írja elő — »méltányos díj fejében a céh közönséges pecsétjével ellátott *tisztességes oklevelet*« — kapott.³

Ezek után a remekmester a tanács elé járult, hogy a *polgárjogot* elnyerje és letegye az esküt.

Úgy látszik, hogy a XVI. sz. közepéig a polgárjog nem volt elengedhetetlen feltétel ahhoz, hogy valaki a városban letelepedjék. Mert amidőn a szűcsök 1580-iki céhlevele meg-hagyja, hogy a mester társulása után 14 napra 3 tisztos, becsületes polgártárs kíséretében, keresztlevelével, erkölcsi bizonyítványával jelenjék meg a tanácsházban, hogy a tanácstól a polgárjogot elnyerhesse, hozzáteszi, hogy »azok, kik a jelen időben (1580.) mesterek, de a polgárjogot még nem nyerték el, ez ügyben haladéktalanul intézkedjenek.«⁴

Ezen idő óta azonban a polgárjog, mint *főfeltétel* ahhoz, hogy valaki a városban letelepedhessék és mester lehessen — minden céhszabályzatban előfordul.

S aki polgárjogát a tanácstól kapott oklevéllel tudta igazolni, az rá nézve oly kincs volt, mint a nemesre a nemesi

¹ 1677. IX. 17. puskamíves cl. 5. a. (Selmb. lvtr. XX. Fons.)

² 1737. II. 25. kötélverők cl. 6. a. (M. N. M.) 1804. takácsok cl. 9. a. (Egyet. könyvt. lvtr.)

³ 1677. IX. 17. puskamívesek cl. 6. a. (XX. Fons.)

⁴ 1580. XII. 7. cl. 3. a. (Selmb. lvtr. ered.)

oklevele. Azért tisztelet illette meg a polgárjoggal felruházott mestert.

Nem is volt könnyű e jogot *megszerezni*: Jó és sok pártfogójának kellett lennie az idegen mesternek, ha a polgár jogot elnyerhette.

1748-ban egy Artzberger János nevű besztercebányai pékmester, jóllehet Besztercebánya városától ajánlólevelet hozott és a selmecebányai tanács előzetesen meg is ígérte neki a polgárjogot, mégis a kellő időben nem nyerte el a polgárjogot.¹

Sok művelődéstörténeti adatot rejtenek a polgárjog elnyerése ügyében benyújtott folyamodványok, melyekből kivált Mária Terézia korából sok hever a selmecebányai levéltárban.

Megemlítem még a kir. helytartó tanács 1774. aug. 23-ki rendeletét, melyben a polgárjog díját rendezi s e szerint a polgárjog díja címén a polgár fia 4 forintot; s ha honi születésű, de nem polgár fia 6 forintot, külföldi 8 forintot fizet.²

A polgárjogot nyert remekmesternek azután, hogy teljes mesterré lehessen és a *mesterkönyvbe* beírassák a *mesterdíjon* felül még az ú. n. *mesterlakomát* is kellett rendeznie.

Ezen áldomás, a céhbe lépő költségei között mindenütt előtérbe nyonul.

A legrégebb selmecebányai céhszabályzatokban már követelmény a »Mahl« (a lakoma)³ rendezése a mesterjelöltre nézve, s ez megmaradt a gyakori tiltó felsőbb királyi rendeletek ellenére egészen a céhek haláláig.

A XV. és XVI. sz.-ban a mesterremek elkészítése után nem kívánták a mesterlakomát.* Az ezen századi, sőt a XVII. sz.-ból való selmecebányai céhíratok a mesterremek elkészítése után 1 év és 1 napra írták elő, hogy az ifjúmester az összes mestereknek és mesternék üdvözlésére mesterlakomát adjon

Hogy milyen legyen a lakoma, arra nézve csak azt jelzik meg a XVII. sz. közepéig, hogy »az új mester anyagi állapotja szerint.«⁴

¹ 1748. IX. 20. Artzberger folyamodv. és mellékletei. (XX. Fons)

² 1774. VIII. 23. a kir. helyt. tan. határozata. (XX. Fons.)

³ 1446. X. 28. szabó cl. 3. pont. (Selmeceb. lvtr. cr.)

⁴ 1591. III. 14. kovács cl. 7. a., 1591. V. 15. pintér cl. 6. a., 1580. XII. 7. szűcs cl. 3. a. (Selmeceb. lvtr. er.)

* Erre adatom nincsen.

más helyen meg azt írják, hogy »becsületes, kielégítő lakomát« köteles adni a mesterek számára.¹

A bányaácsok céhszabályzata 4 forint ára ebédet rendel a mesterek részére.² 1609-ben a timárok 6 forint árban szabják meg a mesterebédet.

Az 1650-ki csizmadia céhszabályzatban fordul elő először, hogy a remek készítése után is ebédet adott a »remekmester.« Ezt azonban csak a remekkészítés ellenőrző mestereknek.³

A puskamívesek céhszabályzata (1677.) már részletesebben szól a mesterlakomáról, midőn meghagyja, hogy a remekkészítés után adjon az új mester a mesterek részére kielégítő mesterlakomát vagy „Mahlzeit“-ot, mely 2 napig terjed s ez idő alatt a mesterek esznek, isznak a remekmester költségére. »És mielőtt ezt meg nem teszi — folytatja a szabály — ne engedessék meg neki, hogy műhelyt rendezzen be vagy a mesteriséget, mint önálló mester űzze.⁴

Egy kelt nélküli, de valószínűleg — az írás jellegéből következtetve — a XVIII. sz. elejéből való céhírat értesít először a remekkészítés után közvetlenül s azután rá egy évre adandó mesterebédéről.

A csizmadiák 2 articulusa egy papírlapon, melynek hátára latinul ezt írják: »a csizmadia mesterek szabályainak 2 betoldandó pontja.«

E szerint a remekmester »midőn ifjúmesterré válik, köteles a mestereknek 4 forintot és 4 fogásos ebédet adni 16 itce borral s a céhládába 35 forintot fizetni. És ha az ifjúmesterséget kitölti, akkor a tisztas céh részére lakomát rendezzen.«⁵

Az állapot is előkészítették a mesterek. Erre vaill az 1696-ki eset, midőn egy szücs remekmester bemutatta remekét, a jegyzőkönyv szerint lakomát adott, még pedig minden hiány nélkül, a mint a „*cédula*“ (Cetel) előírta s minden egyesnek bort.

1766. a pozsonyi helyt. tanács útján Mária Terézia rendeletileg⁶ megszünteti a mesterlakomát. Ezután egy ideig nem

¹ 1570. VII. 21. cipész cl. 4. a. (Selmech. Ivtr. er.)

² 1594 IX. 23. ácsok szabályai 4. a. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

³ 1650. XIII. 1. csizmadia cl. 3. a. (Selmech. Ivtr. er.)

⁴ 1677. 9. 17. puskamíves cl. 6. a. (XX. Fons.)

⁵ K. n. csizmadia céhírat 1 pontja. (Tulajdonom.)

⁶ 1766. X. 13. pozs. kir. helyt. tan. rendelete (M. N. M.)

is olvasunk céh lakomáról, a XIX. sz.-ban azonban ismét fel-
tűnik és a szokás valósággal abusussá válik.¹

De a *mesterlakomát* már a XVI. sz. végén pénzben lehetett
megváltani.

A lakoma váltásdíja az 1570-ki² cipész céhszabályzat
szerint 2 forint. Mindjárt itt jelezük, hogy u. csak a cipészek-
nél, de 1655-ben már 25 magyar forint.³ A tímárok 1605-ki
céhszabályzata szerint ezen váltásdíj 5 forint,⁴ 1677-ben 50
bir. tallér.⁵

A pintéreknél 1676-ban 20 forint.⁶ A szűcsöknél 1672-ben
20 birodalmi tallért fizetett egy mester a mesterlakomára. A
jegyzőkönyv szerint ezen 20 birodalmi tallért az ifjúmester
két részletben fizethette le — egy mester szavatolása mellett.⁷
Ezen jegyzőkönyvben előfordul többször az az eset, hogy az
ifjúmester a mesterdíjat lefizeti, de a lakoma megtartását elha-
lasztani kéri.⁸

A mesterlakoma díja leggyakrabban 18—20 bir. tallér.

A társuló mesterek szivesebben fizették le a lakoma vált-
ságdíját, mintsem hogy azt rendezték volna.

1680. ápr. 29. egy Péntek Jakab nevű szűcs megjelent az
ő atyjával és pártfogójával a szűcs céhben és arra kérte a
céhet, hogy vegye fel a mesterek sorába, s tekintve a súlyos
időkre a mesterlakomát engedje meg neki pénzben megváltani.
A céh azt megengedte s 20 birodalmi tallérban állapította meg
a váltásdíját.⁹

Előfordul a szűcs jegyzőkönyvben, hogy 36 forintot fizet-
tek a mesterlakomáért.¹⁰ A XVII. sz. végén s a XIX. sz.-ban
nem fordult elő adataim között a váltásdíj, de a mesterlakoma
mindenkor szerepelt.

¹ 1807. III. 6. kalapos cl. 4. a. (M. N. M.)

² 1570. VII. 21. cipészek cl. 4. a. (Selmech. lvtr. er.)

³ 1655. X. 22. cipész cl. 14. a. (Selmech. lvtr. er.)

⁴ 1609. VII. 17- tímár cl. 4. a. (Selmech. lvtr. er.)

⁵ 1677. I. 15. tímár cl. 6. a. (M. N. M.)

⁶ 1676. XII. 9. pintér cl. 10. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

⁷ 1673. IV. 3. szűcs jk. (Selmech. M.)

⁸ 1673. IV. 3. szűcs jk., 1686. IV. 15. szűcs jk. (Selmech. M.)

⁹ 1680. IV. 29. szűcs jk. (Selmech. M.)

¹⁰ 1692. IV. 13. szűcs jk., 1694. V. 18. szűcs jk. (Selmech. M.)

1766-ban Mária Terézia a mesterdíjat 15 »renes« forintban állapítja meg s hozzá teszi, ha valahol kevesebb volna a »taxa« ezen 15 renes forintnál, akkor az maradjon meg a régi mód szerint.«

Az új rend nem volt inyükre a »jó, régi szokás«-hoz szokott mestereknek.

1766. a szücsök egy felterjesztésében, amelyet a városi hatósághoz nyújtanak be, panaszkodnak az új rend miatt. A történet a következő: Egy Mitcovszky Samu nevű szücs a felterjesztés szerint igen vásott, féktelen ember, akivel már legénykorában sok baja volt a céhnek, mert a céhhatározatokat megsértette és mesternéje, a legénytársaság, sőt a céhkommissáriussal szemben is illetlenül viselkedett, amiért a városi hatóság őt vándorlásra ítélte. »Ez az ember most oda jutott, hogy mesterremeket készítsen és mesterré társuljon. S ő azt reméli, hogy a királyi felségtől legujabban kiadott rendelet utasításai szerint szegődtetik. De nekünk öreg és az ezelőtt gyakorolt szokások szerint társított mestereknek, a mi költségeinkre gondolva — mely díjszabás szerint még a jelenlegi ifjumeszter Dobrick is társított — nem kevésbé fáj, hogy Mitcovszky az új rendszabály szerint jusson a céhbe.«

»Attól félünk, — folytatják — hogy céhgyűléseinken sok vitára és zavargásra szolgáltat ez okot.« Hogy a baj elkerültesse, kéri a hatóságot, hasson oda, hogy Mitcovszky a régi módon szerezzék meg a mesterjogot.¹

A hatóság végzését nem ismerem, de hogy a mesterlakoma megvolt ezután is, arra elég adat van a szücs jegyzőkönyvben.² A rendelet szabta mesterdíjhoz azonban ragaszkodtak.

Ezentúl a rendes mesterdíj 15 forint.

Megemlítem még, hogy a lakomán tette le az új mester a *mester-esküit*; később pedig csak kézárással fogadott a mestereknek baráti hűséget és azt, hogy a legidősebb és más mesterek iránt illő alázatossággal és tisztelettel viseltetik és a céh privilegiumai, rendszabályai, tisztességek s hagyományai szerint él s azokhoz törhetetlenül ragaszkodik.³

¹ 1766. VI. 2. szücs céh felterjesztése. (XX. Fons.)

² 1776. II. 19. szücs céh jk., 1780. szücs céh jk., 1790. szücs céh jk., 1792. szücs céh jk., 1802. III. 1. szücs céh jk. (Selmech. Muz.) stb.

³ 1677. IX. 17. puskamívesek cl. 6. a. (XX. Fons.)

Megkivánják az ifjúmestertől, hogy *megházasodjék*.

Már az 1487. mészáros céhlevélben olvassuk, hogy senki sem üzhetett addig önállóan mesterséget és műhelyt nem rendezhetett be, amíg meg nem nősült.¹

Az 1570. cipész cl. pedig meghagyja, hogy a mesteréves, amidőn a remeket szabja, még szabad (azaz legény ember) legyen vagyis — mondja a szabály — *jegyese ne* legyen.² De ha a remeket elkészítette s a mesterdíjat lefizette, akkor egy év és egy napon belül meg kellett nősülnie.³*

A pintér céhszabályzata annyira megköveteli a mestertől a házasságát, hogy 25 fillér *heti adót* vet ki az olyanra, ki mesteravatása után egy esztendőn belül *nem házasodik* meg.⁴

A puskamívesek céhszabályzata érdekesen szól a mester házasságáról, midőn meghagyja, hogy »aki a tisztességet (a céh-jogot) elnyerte, vegyen nőül egy tisztas, erkölcsös személyt, kinek jó származásáról s a városba jövetelének körülményeiről *bizonyosságai* vannak. Ellenesetben a mesterség üzése alól fügesszék föl és műhelyétől tiítsák el.⁵*

Az ifjúmester egyéb kötelezettségeiről már előbb szoltunk, midőn a céh szervezetében meglevő szerepéről számoltunk be, most még néhány megterhelését említjük meg.

Ilyen volt az, hogy az ifjúmester társítása után bizonyos ideig, rendszeren 2 hétig nem művelhetett, hanem mint a céhiratok kifejezik »szünetelnie kellett, hogy megszokja a céhet és hagyományait.«⁶

Inast és segédet sem tarthatott az ifjúmester.⁷

Az ifjúmesterek *törlesztették* a céh azon kiadásait, melyeket az a céhkehelyre, a szemfödőre, céhászlóra stb. céhemlékre költött.

¹ 1487. mészáros cl. 4. a. (Selmech. lvtr. ered.)

² 1570. III. 21. cipész cl. 6. a. (Selmech. lvtr. er.)

³ 1570. III. 21. cipész cl. 8. a., 1650. XII. 11. csizmadia cl. 5. a. (Selmech. lvtr. ered.)

⁴ 1676. XII. 9. pintér cl. 10. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

⁵ 1677. IX. 17. puskamívesek cl. 7. a. (XX. Fons.)

⁶ 1609. VII. 17. tímár cl. 4. a. (Selmech. lvtr.) 1677. I. 15. tímár cl. 6. a. (M. N. M.)

⁷ 1650. XII. 1. csizmadia cl. 5. a. (Selmech. lvtr.) 1676. XII. 9. pintér cl. 10. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.) 1677. I. 15. tímár cl. 6. a. (M. N. M.)

* Ezzel is megnyilvánul a jóakarató megakadályozása a kontárok elterjedésének.

Igy midőn a szűcs céh 1659-ben egy aranyozott céhkelyhet készítettett, mely 37 latot nyomot s minden lat ára 1 tallér, készpénzben 63 poltura, akkor elhatározta, hogy a társított ifjúmesterek akár idegenek, akár helybeli mesterfiúk, vagy lányok, ezután a céhkehely költségei címén 2 tallért fizetnek.¹

Hasonló határozatot hoztak, midőn a céh *gyászlepedőt* készítettett.² Ilyen kettő volt, nagy és kis fekete gyászlepedő.³ Igy jártak el a szabómesterek is 1729. midőn céhlobogót készítettek.⁴

Ha mindezen feladatnak és kötelezettségnek megfelelt az ifjúmester — *teljes mesterré* lett.

A mesteravatás eddig ismertetett módja volt a rendes eljárás.

Voltak azonban kivételek és rendkívüli mesteravatások.

c) A kivételek.

A kivételek közé tartozott az olyan idegen legény mesteravatása, ki helybeli és u. azon céhbéli mester leányát vagy özvegyét vette nőül.

Az ilyen idegennek az volt az előnye, hogy akadálytalanabbul vették fel a céhbe s azonkívül a legtöbb céhnél elengedték a mesterdíj felét és a remekkészítésnél a mesterremek, illetőleg az előírt darab szám felét kívánták csak meg tőle.⁵

A mesterévet, az ifjúmesteri szolgálatot és a lakomát azonban rendesen nem engedték el. — Ezen általános szokástól eltérő eseteket a következő céheknél vehetünk észre.

Az 1580-ki szűcscéhszabályzat arra figyelmezteti a mestereket, hogy az olyan ifjúmesternek, ki mester özvegyét vagy leányát veszi el nőül, azért, hogy ezt tette, a céh iránt tartozó kötelességei alól *fel ne mentessék* és semmi fortélylyal se kapjon

¹ 1659. VII. 27. szűcs jk. (Selmech. M.)

² 1668. X. 25. szűcs jk. (Selmech. M.)

³ 1691. szűcs jk. (Selmech. M.)

⁴ Kath. szabó céh folyamod. (lvtr. XX. Fons.)

⁵ 1487. — mészáros cl. 2. a., 1591. III. 14. kovács cl. 7. a., 1591. V. 15. a., 1609. VII. 17. tímár cl. 12. a., 1650. XII. 1. csizmadia cl. 9. a., 1655. X. 22. cipész cl. 15. a., 1676. XII. 9. pintér cl. 9. a., 1677. IX. 17. puskamívesek cl. 8. a. (Selmech. lvtr. ered.) 1677. I. 15. tímár cl. VI. a. (M. N. M.) 1707. VI. 22. kőműves cl. 23. a. ((XX. Fons.) 1711. IV. 20. szűcs jk. (Selmech. Múz.)

az országos vásárokon külbömb helyet, hanem csak azt, amely a legfiatalabb mestert megilleti.¹

A tímároknál az ilyen mestertől a szokásos engedmények mellett a mesterlakoma költségeinek csak felét kívánták meg és a remek elkészítése után nem 2, hanem csak 1 heti munkaszünetet a céh szokásainak elsajátítására.²

Az asztalosok a mesterévtől és az egész mesterdíj fizetése alól felmentik, csupán a mesterlakomára írják elő a 12 tallér lefizetését.³

A kalaposok elengedik a mesterdíj felét, de a lakomát és a remeket megkívánják.⁴

A kereskedő céhnél csupán az az előnye van az említett ifjúnak, hogy ha becsületessége ellen nincs kifogás, befogadják a céhbe, különben úgy fizeti az 50 birodalmi tallér mesterdíjat és a többi járandóságot, mint más idegen.⁵

Ha a mester leányát, vagy özvegyét nem idegen, de helybeli, bár más mesterségű ifjú veszi nőül, azt még több előnyben részesítik. Így például elengedik neki az ifjűmester szolgálat alól való felmentés díját.⁶

Szerepelnek a selmecebányai céhíratok szerint ezen város területén az ú. n. „*Landmeisterek*“ vidéki mesterek. Ezek a város környékén és tartozékain (pertinentiáin) dolgozó mesterek.⁷ Mesterségüket csak a céh engedélyével űzhették. Ezeknek is be kellett szegődniök a céhbe, különben a kontárok sorsára jutottak. Beszegődésük azonban nem volt oly költséges, mint a városi mestereké.

A vidéki mesterekre nem kötelező a mesterév 1766 előtt sem. A mesterremek készítésénél is előnyük volt, mert a mesterremek felét készítették csupán⁸ és a társítás díját kedvezmény nélkül fizették le. Mesterlakomát azonban nem rendeztek, csupán az

¹ 1580. XII. 7. szűcz cl. 6. a. (Selmeceb. lvtr. ered.)

² 1609. VII. 7. tímár cl. 4. a. (Selmeceb. lvtr. er.) 1677. I. 16. tímár cl. 6. a. (M. N. M.)

³ 1688. 2. 14. asztalos cl. 6. a. (M. N. M.)

⁴ 1870. III. 6. kalapos cl. 7. a. (Tulajdonom.)

⁵ K. n. kereskedő cl. 9. a. (XX. Fons.)

⁶ 1655. cipész cl. 12. a. (Selmeceb. lvtr. er.)

⁷ 1752. IV. 28. kalapos cl. 3. a. (Tulajdonom.)

⁸ 1737. II. 25. Kötélverők cl. 10. a. (M. N. M.)

ú. n. »köszönő poharat« adták meg a remek bemutatásánál.¹ A mesterdíjnak a felét fizették, de polgárjogot nem nyertek.² Céhadót is kevesebbet fizettek s a városi terhektől szintén fel voltak mentve bizonyos mértékben.³

Sűrűbben különösen a *XVIII. sz-től* találkozunk velök. S ami a mesterségüket illeti, leginkább csizmadiák, szűcsök, de kovácsok, kalaposok, kötélverők, pintérek is előfordulnak; vagyis oly mesterség űzők, amelynek termékeire kivált a földművelő paraszt és a szegényebb bányász népnek volt szüksége.

A városi mesteremberek nem jó szemmel néztek rájuk, különösen amidőn a városi adó megnövekedett. (A XVIII. sz. végén.) Azért az olyan inast, vagy segédet, ki vidéki mesternél tanult ki, nem szívesen és csak úgy fogadták fel a városi mesterek, ha az illető bizonyos ideig még egy városi mesternél tanult.⁴

A vidéki mester *teljes mesterré* válhatott, ha két tekintélyes mester pártfogolta a céhben s ha a mesterdíj felét megfizette; továbbá a mesterlakomát megadta, emellett a polgárjogot is megszerezte.⁵

Az olyan mester, ki *más városból* akart Selmecebányára költözni, hogy a mesterséget tovább űzhesse, Selmecebányán ismét *társulnia* kellett a céhbe s igazolni azt, hogy előbbi helyén teljes joggal űzte a mesterséget. A mesterév és a remek-készítés helyett — feltéve, hogy ő a remeket egyszer elkészítette — a céhnek bizonyos összeget fizet és egy évig ifjúmester marad.

Hasonló módon társították az olyan mestert, ki a várost elhagyja s egy évig meg egy napig távol volt s azután visszatért.⁶

Ilyen esetekben azonban *enyhítő körülmények* szerepeltek.

¹ 1764. I. 13. csizmadia céh. (XX. Fons.)

² 1764. I. 13. csizmadia cl. (XX Fons.)

³ Ugyanott.

⁴ 1680. II. 2. szűcs c. jk. (Selmeceb. M.) 1709. kovács segéd folyamod. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.) 1764 I. 13 csizmadia céh. (Selmb. lvt. XX. Fons.)

⁵ 1680. VII. 14. szűcs jk.. 1740. XI. 12. szűcs jk. (Selmeceb. Múz.) 1785. V. 16. Plusch Pál folyamod. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.) 1752. IV. 28. Kalapos cl. (Tulajdonom.) 1790. V. 17. szűcs jk. (Selmeceb. Muz.)

⁶ 1591. V. 15. pintér cl. 7. a. (Selmeceb. lvt.) 1676. XII. 9. pintér cl. 12. a. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.) 1698. aranymíves c. (Selmeceb. lvt.) XX. Fons.) 1696. szűcs jk. (Selmeceb. M.)

Ilyen enyhítő körülmény a mester szegénysége, nagy családja, öregsége, vagy az, hogyha háború veszedelme elől menekült.¹

Mária Terézia korában az idegen mesternek még, a királytól is engedélyt kellett szereznie ahhoz, hogy a városban letelepedhessék és mester lehessen. Vagy ha nem engedélyt kért, a városi tanácsnak külön jelentést kellett küldenie a kir. helyt. tanácshoz, mely kivált a mester vallásáról értesített. (Ilyen felterjesztés több van a selmeceb.-i lev. tárban.) Amint az előzőkből kiviláglik, a selmecebányai céhek igen meggátolták az idegenek bejutását féltett jogkörükbe, a szegény mesternek úgyszólván lehetetlenné tették a mesterjog megszerzését, csak-hogy önmaguk és fiaik létét és kiváltságát annál inkább biztosítsák.

A mesterfiak mesteravatása ment a legsímábban.

A fönmaradt legrégebb céhszabályok a mester fiának azt az előnyt biztosították a mesteravatásnál, hogy tőle a mesterdíjnak csak a felét kívánták.²

S ha a mesterfiú mester leányát — de u. azon mestersegből — vette nőül, csupán 1 forint ára viaszt és egy szerény lakomát adott mesteravatása fejében.³

Általában a mesterfiúnak mesterré avatásánál az a kedvezménye volt, hogy a mesterévtől (a XVII. sz.-tól 1766-ig,) bizonyos mértékben a remekkészítéstől s annak költségeitől, továbbá a mesterdíj felétől felmentették. A mesterlakomát sem kívánták meg tőle úgy, mint a többitől; hasonló jogokat élvezett mint az atyja, majd apja céhjogainak örökébe lépett.⁴

¹ 1675. XII. 9. pintér cl. 12. 13. a. (XX. Fons.) 1696. szűcs jk. (Selmeceb. M.)

² 1446. szabó cl. 3. pont. (Selmb. Ivtr. er.) 1487. mészáros cl. 1. pont. (Selmeceb. Ivtr. er.)

³ 1487. mészáros cl. 2. a. (Selmeceb. Ivtr. er.) 1739. V. 20. szűcs jk. (Selmeceb. Muz.)

⁴ 1570. VII. 17. cipész cl. 6. a., 1609. VII. 17. tímár cl. 4. a., 1650. XII. 1. csizmadia cl. 9. a., 1655. X. 22. cipész cl. 12. a. (Selmeceb. Múz.) 1676. XII. 9. pintér cl. 9. a. (XX. Fons.) 1677. I. 1b. tímár cl. 6. a. (M. N. M.) 1677. IX. 17. puskamíves cl. 9. a. (XX. Fons.) 1680. IV. 29. szűcs jk. (Selmeceb. Múz.) 1739. csizmadia c. kimut., K. n. kereskedő cl. 8. a. (XX. Fons.)

Sőt a pintér céh 1591. mindennemű költség és szolgálat alól mentette fel a mesterfiút a mesteravatásnál.¹

A szatmári béke után és kivált Mária Terézia alatt a mesterfiúkra is *szigorúbb* szabályokat hoznak.

Igy a kalaposok 1752-től csak úgy megkövetelték a mesterfiútól a mesterévet, a remeket, a félmesterdíjat meg a lakomát, mint az olyan idegen legénytől, ki helybeli mesterlányt vett nőül. A többi költségektől és díjaktól fölmentették, úgy mint a mesterlányt nőül vett idegen legényt.²

A mesterfiúnak az a joga volt, hogyha még nőtlen és nem nyerte el a céhjegot, hanem atyjánál dolgozott, föltéve, hogy atyja iránt a gyermeki kötelességeknek eleget tett, az atyjától nyert hetibér mellett, még szerezhett magának némi jövedelmet abból, hogy atyja műhelyében a saját pénzén vett anyagból készíthetett bizonyos meghatározott mennyiségű iparcikket.

Igy a tímár mesterfia hetenként egy vagy legföljebb két nyersbőrt vásárolhatott és azt atyja műhelyében feldolgozhatta. Ezenkívül az az előjoga volt a mesterfiának, hogy a városban megüresedett műhely átvételénél előnyben részesült az idegennel szemben.³

d) A tökéletes mester.*

A leírt módon *teljes mesterré* avatott kézműveseknek, a mesterfiának előbb jelzett előnyeitől és jogától eltekintve, voltak *jogaik*, melyek őket a nem céhbeliectől megkülömböztették, azok fölé emelték. Ezen jogok fentartása azonban kötelességekkel jártak.

A céhbeli mesterek jogainak vizsgálatánál hangsúlyoznunk kell azon tényt, hogy a céhrendszer a *tekintély* feltétlen elismerésének elvén nyugodott. Ezért a mely korban a tekintély elve homályosodik, azon időben a céhrendszer is a hanyatlásnak, a bomlásnak jeleit mutatja.

¹ 1591. V. 15. cipész cl. 15. a. (Selmech. lvt.)

² 1752. IV. 28. ném. kal. cl. 7. a., 1807. III. 6. ném. kal. cl. 7. a. (Tulajdonom.)

³ 1737. II. 21. kötélverők cl. III. a. (M. N. M. lvt.)

* Nevezik teljes mesternek is.

A céhrendszer ezen alapjellégénél fogva találkozunk a céh-iratokban az idősebb és fiatalabb céhbeli mesterek közötti megkülönböztetéssel.

Engedelmességet, tiszteletet és előjogokat igényelnek az idősebb mesterek a fiatalabb mesterek részéről, illetőleg velők szemben.

Ezt a jelenséget tapasztaljuk a céhbeli mesterek azon kizárólagos joggyakorlásánál, mely szerint az inast és segédet fogadhat fel és foglalkoztathat műhelyében.

Ezen jogot a céh keretén kívül mesterségetűző kézműves nem gyakorolhatta.

Az olyan inast, aki az ilyen kontárnál tanult a céh nem ismerte el kitanult inasnak s nem fogadta fel a legények társaságába, hacsak inaséveit újból, de egy céhbeli mesternél nem töltötte ki. Ugyanez állt a vidéki mesternél (Landmeister) kitanult inasra is, bár ez esetben némi előnyben részesült; feltéve, hogy a vidéki mester „félcéhre“ társult; mert az ilyen inastól nem kívánták, hogy inaskodását újból kezdje, csupán azt, hogy bizonyos ideig egy céhbeli mesternél bizonyítsa be jártasságát, miként azt az inas életének leírásánál megemlítettük.

Az idősebb mesterek az inas és legény felfogadásánál azon előjogot élvezték, hogy ha inas vagy legény munkát keresett, az illetőt elsősorban a szűkölködő idősebb mesterhez vezették.

Az előttünk fekvő céhíratok mind azon időből valók, amidőn a céhrendszer bomlása érezhető, mert a legrégebbi céhírat, a melyet a selmecebányai levéltárban találtam, a XV. sz. közepéből való.

S ezen céhíratban semmi megemlékezés nincs az inas és legény felfogadásáról.

A XVI. sz.-i céhíratok szórványos adatai még emlékeztetnek a régi idők azon felfogására, hogy az idősebbet több jog illeti meg.

1570. a cipészek céhszabályzata megparancsolja, hogy egy mester »még a legidősebb se foglaljon el három széknel többet« vagyis két segédnél és egy inasnál többet ne foglalkoztasson műhelyében.¹

¹ 1570. VII. 7. cipész cl. 14. a. (Selmeceb. lvtr. er.)

Itt csak némi támogatást látunk a »még legidősebb« kifejezésben állításunk megerősítéséhez.

Ezen adatnál nyomatékosabb a szűcsök 1580-ki rendelkezése. E szerint »egy mester sem fogadhatott fel 2 fiút, csupán csak egyet inasnak, *kivéven* a négy legidősebb mestert.«¹ A legények felfogadására pedig úgy rendelkezik, hogy a mesterek egy legénynél többet nem foglalkoztathatnak műhelyükben. Azonban *nagy szükség* esetén a *4 legidősebb* mester 2 legényt és egy *szakmunkást* (Stuckwerker) fogadhat fel.²

Ez az állapot volt a tényleges a céhek körében. Azonban már ekkor t. i. a XVI. sz. is jogtalanak és az idősebb mester kapzsiságának, irigységének tekintették ezen eljárást a fiatalabb mesterek.

A XVII. sz. második felében a céhszabályok sem oltalmazzák meg kellően a fiatalabb mestereket vélt sérelmeik ellen. A XVII. sz. második felében heves küzdelem támadt például a pintérek céhében a fiatalabb és idősebb mesterek között, mivel némely idősebb mester 2, 3 sőt több segédet is felfogadott és irigységből a fiatalabb mestereknek megakadályozta azt, hogy legényt felfogadhassanak.

Hosszú visszavonás után a tanács jónak látta a céhszabályzatban rendezni a pintérek legény felfogadásának ügyét s ami a korviszonyokra és a céhrendszer állapotára igen jellemző. a rendezésnél *a fiatalabb mesterek* sérelmét jogosaknak fogadta el s ez alapon utóbbiak *előnyére* hozott határozatot.

E határozat szerint 1676-tól egy pintér mester sem fogadhatott fel 2 legénynél többet. Mégis némi megkülönböztetést tesz ekkor is az idősebb és fiatalabb mesterek között, mert hozzáteszi, hogyha több mesternek volna szüksége legényre, akkor a legényt sorban, kezdve *a legidősebb mestertől* vezessék a nélkülöző mesterekhez. Tehát a fiatalabb mester még 1676. is csak akkor kaphatott legényt, ha a nála idősebb mestereknek már elegendő (vagyis 2—2) legényük volt.³

A legények felfogadásának joga ilyen alapon és viszonyban volt meg a céhekben általánosan egészen a céhek teljes megszűnéséig.

¹ 1580. XII. 17. szűcs cl. 7. a. (Selmech. lvtr. ered.)

² U. o. 9. a. (Selmech. lvtr. ered.)

³ 1676. XII. 9. pintér cl. 22. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

Itt hangsúlyozom azt is, hogy a XVIII. sz.-tól, de különösen a XIX. sz.-ban a céhszabályzatok, mivel azok egy központban, a kir. kancelláriában készültek s egyöntetűek és általánosak, rendelkezéseik s a bennük feltüntetett állapotok rendesen nem fedik az egyes helyeken ténylegesen meglévő viszonyokat. Ezért az ilyen céhszabályzatokat csak keztyűs kézzel lehet használni egy város vagy vidék céhei életének vizsgálatánál.

Igy van a *legény felfogadásának* jogával is. A XVIII. sz.-tól a céhszabályzatok vajmi különbséget tesznek az idősebb és fiatalabb mesterek között, pedig az mint jeleztem, Selmechbányán meg van a céhek megszűnéséig, sőt a jelen időkig is némi tekintetben.

Azon tételünket, hogy a céhrendszer a tekintély elvén alapult, világosabban bizonyítják azon adatok, amelyek szerint a céhbeli mesterek között különbséget tettek a nyersárúk vételénél vagy ipartermékeik eladásánál és a vásáron.

Hogy a nyersanyag beszerzésénél előnyjogot igényeltek az idősebb mesterek, erre például szolgálhat egy 1580-ki eset.

Ezen időben történt, hogy a szűcs céh ifjabb mesterei panaszt emeltek a céhmester és az idősebb mesterek ellen, hogy ezek őket a bőr vételénél megkárosítják, mivel a jobb bőrt és a legtöbbjét ők választják ki s ami az idősebb mestereknek már nem kell, azzal kell megelégedniök nekik fiatalabb mestereknek.

A nyersárú vásárlása ugyanis úgy történt, hogyha a városba idegenek, parasztok vagy például a szűcsök részére »poljakok« lengyelek (Polacken)¹ hoztak nyersanyagot, azt a céhmester vásárolta össze. Az összevásárolt anyagot azután a tekintély elve szerint osztották szét egymás között a mesterek.²

Ezen tekintélyi elv szerinti szétosztással nem voltak megelégedve 1580. a fiatalabb mesterek.

A tanács igazolásra szólította fel a céhmestert. A céhmester védelmében többek között azt hozza fel, hogy a fiatalabb mesterek több jogot kívánnak, mint a mennyi az idősebbeket illeti meg.

Ezen követelés ellen tiltakozik a céhmester, mivel »ezen városban mindezideig (1580-ig) egy céhnél sem járja az, hogy

¹ 1580. XII. 7. szűcs cl. 12. a. (Selmech. lvtr. ered.)

² 1580. XII. 12. szűcs cl. 12. a. (Selmech. lvtr. ered.)

a fiatalabb mestereknek nagyobb előjoguk legyen, mint az idősebb mestereknek.«¹

Ezen kijelentés minden kétséget kizárólag igazolja azon tételt, hogy a céhrendszer 1580-ban még a tekintélyi elv alapján nyugodott, bár már erős próbának tették ki.

Kitűnik ezen bomlásnak indulás abból is, hogy a szűcs-mesterek visszavonása következményeképpen még 1580-ban létrehozott új szűcs céhszabályzatban a nyersárúk vételét úgy szabályozzák, hogy azokat az egész céh nevében vásárolják össze. Az így összevásárolt nyersanyagból — a méltányosság szerint — ki-ki annyit foglalhat le a maga részére, amennyi nyersanyagra szüksége van, illetőleg amennyit készpénzben megtud vásárolni, vagy pedig egyenlőképp osztják szét egymás között a mesterek a nyers árút. Mégis évenként egyszer a 4 legidősebb mester olyan előjoggal élhetett, a mely szerint 100 bört külön is vehetett a maga részére.²

Tehát itt már némi csorbát szenved a tekintélyi elv ellentétben a régi szokással, jóllehet még erősen uralkodik az a felfogás, hogy az idősebb mestert több jog illeti meg.

A XVII. sz.-ban a nyersárú vásárlásánál az idősebb mesterek előjoga lassanként megszűnik. A céhíratokban ekkor már nem találjuk azt a megkülönböztetést az idősebb mesterek és fiatalabb mesterek között, amely a XVI. sz. még megvolt. A nyersárút ezután egyenlően osztják fel egymás közt és megengedik, hogy ha az anyagból még maradt, hogy abból 1—1 mester képessége szerint vásároljon.³

Ezentúl a vásárlásnál egyféle jog illette meg a céhbeli mestereket, mely jog azonban meg is különböztette a céhbeli mestert a kontártól s részben a vidéki mestertől. Az idősebb és fiatalabb mesterek közötti válaszfalat azonban ezután is észrevesszük, különösen azon joggyakorlásnál, mely a céhbeli mestereknek szintén egyik kiváltsága s ez az ipartermékek nyilvános és szabad elárúsításának a joga.

¹ 1580. IV. 29. Beer szűcs mester folyamod. a tanácshoz. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

² 1580. XII. 7. szűcs cl. 13. a. (Selmech. Ivtr. ered.)

³ 1609. VII. 17. timár cl. 15. a. (Selmech. Ivtr. ered.) 1655. X. 22. cipész cl. 22. a. (Selmech. Ivtr. ered.)

e) **Vásárok.**

Az ipartermékek elárúsítása történt az országos vásáron, a heti vásáron, némely céhnél külön vásárcsarnokban és a kézművesek műhelyében.

Az országos vásárok neve a céhiratokban „*szabadvásár*“ vagy „*évvásár*.“² A csizmadiák magyar céhlevélben „*sokadalom*.“¹

A szabók 1446-ki és 1551-ki céhszabályzata szerint csak 2 szabad vásárt tartottak Selmechbányán,² és már 1570. 3 országos vásárt tartottak a céhek, még pedig a három »nagy ünnep,« a sátoros ünnepek előtt.³

És ezután mindenkor 3 szabad vásár volt évenként Selmechbányán.

»Szabad vásár«-nak azért nevezték, mivel ilyenkor az idegen mesterek is hozhatták ipartermékeiket a városba elárúsítás végett, de csakis a meghatározott 3 évvásár idején, máskor nem.

Pontosan megállapították azt is, hogy mikor jöhet be az idegen mester az országos vásárra. Eszerint az *idegen* a sátoros ünnepek előtt *14 nappal* nem jöhetett s az ünnepek után sem maradhatott a városban, különben árúit elkobozták.⁴ Így rendelkeznek a szabályzatok a XVI sz.-ban.

Későbbben már csak éppen a vásár előtti napon jöhetett az idegen.⁵

A vásáron természetesen a helybeli mesterek foglalták el, még pedig *kor* és a *céhbe lépés ideje* szerint, az előnyösebb helyeket. Az *előnyösebb hely* elnyerése végett nem gyér a visszavonások eseteinek száma. A *mészárosok* pedig nem engedték meg az *idegen* mestereknek, hogy a vásáron székeket állítsanak fel, hanem csak azt, hogy a *tuskón* vágják a húst.⁶ Ezen módját a húsvágásnak *büntetésül* is szabták az oly *hely-*

¹ 1650. XII. 1. csizmadiák cl. 29. a. (Selmech. lvtr. er.)

² 1551. szabó cl. 4. p (Selmech. lvtr. er.)

³ 1570. VII. 7. cipész ct 16. a. (Selmech. lvtr. er.)

⁴ 1551. szabó cl. 3. p., 1570. cipész cl. 16. a., 1580. X. 7. szűcs cl. 12. a. (Selmech. lvtr. er.)

⁵ 1752. IV. 28. ném. kal. cl. 5. a. (Tulajdonom.)

⁶ 1487. mészáros cl. 12. a. (Selmech. lvtr. er.)

beli mesterre, ki a céhszabályzatnak nem engedelmeskedett és rossz húst vágott.¹

A vásáron sem az idegen, sem a helybeli mester nem kezdhetette termékeit elárúsítani mindaddig, amíg a vásár megkezdésére nem adták meg a jelt és a városnak járó vásárdíjat meg nem fizették.

1487-ben ezen vásárdíjat egy mester szedte be.*

Már az előzményekből tudjuk, hogy a vásárra hozott iparterméket megvizsgálták s csak ha a mesterek kifogástalannak találták az árút, adhatta azt el az idegen mester. A mesterek a vásáron bizonyos rend és jog szerint ütötték fel sátraikat.

Már a legrégebbi selmecebányai céhszabályzat komolyan inti a mestereket, hogy a vásáron a céhbelépés rendje szerint helyezkedjenek el. Egyik a másik helyét ne igyekezzen elfoglalni.² És 1446-tól minden időben szükségesnek tartották ezen tilalom hangsúlyozását.

Amennyire a céhiratok megengedik, mint a céhrendszert igen jellemző jelenséget: a *vásáron* a kézművesek *elhelyezkedésének a rendjét* próbáljuk megállapítani.

Olyan helyeken, hol az országos vásárok igen nevezetesekek voltak, az egyes városok különböző céhei — a város és a céh szerint — külön területet nyertek a vásár alkalmával. Ezen terület azután az illető városban vagy községben tartható minden megállapított vásár alkalmával, egy és ugyanazon városból jövő céh vásárhelye.

Ezek előrebocsátása után lássuk, hogyan helyezkedtek el a kézművesek a selmecebányai vásárokon.

A legforgalmasabb és legelőnyösebb hely illette meg a *céhmestert*.³ Ha a céhnek több céhmestere van, akkor az idősebb céhmesteré az első hely.⁴

A céhmesterek *után* következnek a *procéhmesterek*, akik azon időben működő céhmesterek előtt töltötték be a céhmester tisztét.⁵

¹ Ugyanott.

² 1456. szabó cl. 4. pont. (Selmeceb. lvtr. er.)

³ 1706. XI. 3. kalmár cl. 10. a. (Selmeceb. lvtr. XX. Fons.)

⁴ Ugyanott.

⁵ 1706. XI. 3. kalmár cl. 10. a. (Selmeceb. lvtr. XX. Fons. tót másolat.)

* »Und der Meister mit der Pychsenn úmbgangen únd hab der Stat gerechtigkeit abgenommen.« 1487. mészáros cl. 9. p. (Selmeceb. lvtr. er.)

Ezek után következnek a kor és a céhbelépés idejének rendje szerint a *többi mesterek sátrai*. Ha két mester egyszerre jelentkezett a céhnél teljes mesterré avatásának céljából, ez esetben azt a mestert illeti meg az elsőbbség, aki a *társítás díját előbb* fizette le a céhnél. Az ifjúmester az *utolsó* helyet foglalja el.

A helybeli teljes céhbeli mesterek után következnek a helybeli céhbe társított *ú. n. vidéki mesterek*. (Landmeister.)

A vidéki mesterek a teljes céhbeli mesterek után hasonló rend szerint állítják fel sátraikat.¹

Ezek után, vagy pedig egészen *külön* helyezkednek el az *idegen mesterek*, céhszabályzatuk rendelkezése szerint, de Selmechánya hatóságának a felügyelete mellett is.²

Az *ú. n. szövetkezett céhek* mesterei a főcéh tekintélyének, elsőbbségének elismerése mellett úgy sorakoznak a vásárokon (a szövetkezett céhek városaiban,) mintha egy város céhbeli mesterei votnának.

Ha egy *céhbeli nem jő* el a vásárra s társai nem tudják, hogy megérkezik-e vagy sem, ily esetben a távolmaradott vásárhelyét üresen kellett hagyni. Ha azonban egy céhbeli társról tudják, hogy nem jő el a vásárra vagy ha az illetőtől megkérdezik, jelen lesz-e a vásáron vagy sem és az illető erre egyáltalán nem válaszol vagy kitér a válasz alól, ez esetben a vásár helyét az a társa foglalhatja el és állíthatja fel sátorát, ki a szokás és jog szerint őt követi a sorrendben.³

A sokféle színű, külsejű, idegen,* tarka társaságtól megmenekülve, bizonyára jobban érezte magát a helybeli mester akkor, ha saját megszokott társaival szerencsés hetivásáron tölthette meg pénzzel bőrtárcáját.

¹ 1752. IV. 28. ném. kal. cl. 16. a. 1807. III. 6-án megerősítve. (Tulajdonom.)

² 1706. XI. 3. kalmár cl. 11. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons. tót.) 1752. IV. 28. ném. kal. cl. 14. a. (Sajátom)

³ 1706. XI. 3. kalmár cl. 11. (Selmech. lvtr. XX. Fons. másolat.)

* Mert hiszen a sokadalom alkalmával megtűrték az ezüsttel, arannyal, gyapjúval stb. kereskedő rácot, törököt, görögöt. K. n. (valószínűleg a XVIII. sz. elejéről.) Kereskedő cl. 3. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons. máaoalat.) És a XVIII. sz. közepén 1752. a zsidót is. 1752. IV. 28. ném. kal. cl. 11. a. (Sajátom, másolat.)

A *hetivásárról* nem igen szólhatunk bővebben, mivel a mesterek az országos vásárokon megszokott rend szerint ütötték fel sátraikat, vagy helyezkedtek el a *vásárcsarnokban* (Kaufhaus) és a piacon.

A hetivásárt Selmecbányán ősrégi időtől szombaton tartják meg.

A hetivásáron *idegen* mester, kereskedő vagy kalmár csak az egész céh *beleegyezésével* jelenhetett meg. S ez esetben is, ha pld. a lengyel (poljak;) szörmét hozott a szűcsök számára,¹ a vidéki paraszt nyersbőrt a tímárok részére,² avagy a rác, zsidó gyapjút, szőrt a kalaposoknak³ és úgy tovább, azt egész tömegében csakis a céhmester, vagy a céh megbízott mesterei vásárolhatták meg az egész céh számára, amelyet azután egymás között felosztottak.

Ez a vásárlás úgy történt, hogy a mesterek bejelentették a céhmesternek, hogy egyenként mennyi nyersárúra van szükségük. A céhmester gondoskodott a *nyersanyag megszerzéséről*. Ha többet kértek, mint a mennyi a behozott anyagból futott akkor eleinte, mint említettük az idősebb mesterek foglalták le a maguk javára a szükséges mennyiségben a nyers anyagot, a többin a fiatalabbak osztozkodtak. Később ily esetben egyenlően osztották fel egymásközt különbség nélkül a nyersanyagot.

A város kapuján kívül azonban meglesni a nyersárú hozót s ott a céh tudta nélkül külön vásárolni nyersanyagot -- szigorúan tiltották a céhszabályzatok.⁴

1685. előtt a céh beleegyezése nélkül csupán a mézzel és méhsőrrel kereskedő parasztok jöhettek be a városba a hetivásárra, sőt hétköznap is. Valószínűleg azért, mivel a mézet olyan terményárúnak tekintették, mint a zöldséget, gyümölcsöt, tojást, baromfit stb. amelyet bármely nap hozhattak be a városba eladás végett. Vagy azért, mert a városban valószínűleg nem volt 1685-ig a mézeskalácsosoknak céhük. A mézeskalácsosok helyett azonban a hatóság engedelmével és régi jogon a bortulajdonosok (Waldtburgerek és az ú. n. »Waldmeis-

¹ 1580. XII. szűcs cl. 12. a. (Selmech. lvtr. ered.)

² 1609 VII. 17. tímár cl. 15. a. (Selmech. lvtr.) ered.)

³ 1752. IV. 28. ném. kal. cl. 11. a. (Sajátom hiteles másolat.)

⁴ 1655. X 22. cipész cl. 22. a. (Selmech. lvtr. ered.) 1686. mézeskalácsosok foly. a tanácshoz. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

terek» erdészek) s ezek kegye folytán a szegényebb nép foglalkozott méz, méhsőr, viasz kereskedéssel, mint azt más helyen bővebben megvilágosítottuk.¹

1685. a mézeskalácsosok a királytól olyan céhszabályzattal szerveztek céhet, mely a méz, méhsőr árúsítóknak megszüntette azt a jogát, hogy bármely nap árúsíthassák a mézet, méhsört s azt csupán a szombati hetivásáron engedte meg nekik; akkor is csak a délelőtt folyamán 8—12-ig vagy 1-ig.²

A céhbeli mester ú. is nem tudta azt megérteni, hogy rajta kívül más is árúsíthassa mesterségének termékeit. Ez az ő kizárólagos joga, melylyel csak a céh útján ruházhatnak fel más egyént is.*

Hogy a céhnek ezen joga szembetünövé váljék, a népesebb és gazdagabb céh külön *vásárcsarnokot* építtetett. Így volt vásárcsarnoka (*Kaufhaus*) a suszter céhnek és a csizmadia céhnek. A *suszter céh* vásárcsarnoka igen régi idők óta állott fenn. E céh egy 1751-ki folyamodványában, melyet a városi hatósághoz nyújtott be, azt állítja, hogy vásárcsarnoka több mint 200 év előtt épült.

E szerint már 1551 előtt volt cipész céh Selmecebányán, amely céhnek már akkor vásárcsarnoka volt. 1751. a cipész céh azon kéréssel fordul a városi hatósághoz, hogy a tanács engedelmevel a romladozó vásárcsarnokot újjáépíthesse s az ehhez szükséges költségek fedezéséhez a város segélyben részesítse.

A város a cipész céh kérelmét teljesíti oly feltétellel, hogy a céh a vásárcsarnokot a saját költségén tartja fel azután.³

Hogy meddig állt fenn azután a vásárcsarnok, arra nézve felvilágosító adatom nincs. A jelen időben az elaggott cipésmesterek sem emlékeznek arra, hogy a cipész céhnek Selmecebányán lett volna vásárcsarnoka.

¹ 1685—1687-ig a mézeskalácsosok és a méz, méhsőr árúsítók közötti per iratai. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.)

² 1656. Méz és méhsőr főzők folyamodványa a városi hatósághoz. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.)

³ 1751. X. 15. cipész céh folyamod. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.) (Selmeceb. lvt. XX. Fons.)

* 1698. Raksányi Mária arra kéri a tanácsot, bírná rá a szabó céhet, hogy neki szegény családos özvegynek engedje meg, hogy női ruha készítéssel tarthassa fel magát és családját. (Selmeceb. lvt. XX. Fons.)

A *csizmadia céh* vásárcsarnokának multja nem megy vissza oly régi időkre, mint a cipész céhé. Nem is mehet, mert csizmadiákkal Selmecbányán először csak a XVII. sz. közepe táján találkozunk. 1762. történik említés a *csizmadiák vásárcsarnokáról* (Kaúfhaús)¹ mely a jelenben is teljes épségben áll fenn (Rózsa-utcában) és szolgál a helybeli csizmadia mesterek vásár helyéül.

E vásárcsarnokban a mesterek, még pedig csakis a helybeli és a céhhez tartozó mesterek, a céhbelépés idejének és az idősebbek érdemeinek tekintetbe vételével *az előjog rendje szerint* helyezkedtek el az országos vásár s különösen hetivásárok alkalmával.

Ezen előjogra nézve minden további megjegyzés nélkül élénk példát nyújt egy Szkurinyi Miklós nevű csizmadia esete. 1762. azon panasszal járul a nevezett mester a városi tanács elé, hogy előjogában Chládek Ferenc és Blaho András csizmadia mesterek háborgatják. — Azon előjogában, mely a vásárcsarnokban megilleti azt a mestert, aki a mesterremeket előbb adja be, illetőleg előbb társul a céhbe.

Már pedig Chládek és Blaho mesterek akkor kezdték a mesterremek készítését, midőn Szkurinyinak a remeke már 4 hete feküdt a tanácsházban és 4 hete tette le a polgaresküt (mit Unter und Ober Gewehr bereit gewesen.)

A tanács az ügy megvizsgálásával Lang nevű városi tanácsost, a csizmadia céh biztosát bízza meg. A biztos Szkurinyi panaszát igaznak találja s előjogában megvédi.²

Megvilágosításul hozzátesszük, hogy az említett 3 mester, nem ujdonsült csizmadia, hanem mindhárom 22 éve üzte már a csizmadia mesterséget Selmecbányán, mint teljes céhbeli mester.³

Ezen előjogokon kívül, voltak az egyes mesterséghez tartozó kézműveseknek külön jogaik, melylyel a más céhbeli mesterektől megkülömböztették magukat. — Ezen különleges joguk a szokásból, a hagyományból fejlődött.

1762. Szkurinyi Miklós csizmadia mester folyamod. a tanácshoz.

² 1763. I. 19. Lang jelentése a tanácsülésen. (Városi jegyk.)

³ 1738—41. évről kimut. a csizmadia céhbe társított mesterekről. (Selmech. Ivtr. XX. Fons tót.)

Ilyen *szokásjogon* alapult a csizmadia mesterek azon kizárólagos joga, hogy ők *sárga bőrből készült* fekete selyemzsinóros, rojtos csizmát viselhettek.

A csizmadia büszkén vallotta magát magyar mesternek. Magyarságát paszomántos ruházatával és rojtos csizmájával is kifejezésre juttatta. A labanc cipészt pedig lenézte s vele találkozva keresztet vetett. Mindez igen sértette a cipész legényeket. Hogy a csizmediákat bosszantsák 1708-ban, egy vasárnap több cipész legény fekete selyemzsinóros és rojtos sárga csizmában jelent meg az utcán. A csizmadia legények látva ezen merényletet jogaik ellen, a sárga csizmás cipészlegényeket a város közepén megtámadták. A cipészek céhmesterének fiát földre terítve verték, ruháját megtépték s csizmáját lehúzták.

Perre került a dolog.

A tanács ítéletében utasította a csizmadia céhet a csizmadia legények megbüntetésére; a cipész céhet pedig, hogy a fekete, selyemzsinóros és rojtos sárga csizma viselésétől a legényeket szigorúan eltiltsa.

A csizmadia legények, kik büszkén hangoztatták, hogy »csizmadia Isten fia,« ez esetben is diadalmaskodtak a gyűlött labancok felett, mert a csizmadia céh jogait megvédelmezték, bár a céhgyűlés felettük is ítéletet mondott a tanács utasítása szerint.

f) Jogok a céhgyűlésen.

A céhgyűlésen szintén kidomborodik a céhbeli mesterek kiváltságos helyzete és joga a nem céhbelivel szemben.

A céhgyűlés *rendes* vagy *rendkívüli*. Rendes céhgyűlés volt az évi tisztújító (Zechtag, Jahrestag)¹ és az ezt megelőző évváró gyűlés, ahol a céh tisztviselői számot adtak működésükről. Ezenkívül rendes gyűlés az *évnegyedi adónap* (*Auflegtag*,² *Quartal*, *Quatember*),³ amelyen különösen a céhadót fizették le, illetve hajtották be a mesterektől.

¹ 1591. V. 15. pintér cl. 17. a. (Selmech lvt. er.) 1737. körmöci kötv. átírata. (Selmech. lvt. (XX. Fons). 1752. kalapos cl. 4. a. (Sajátom.) 1805. takácsok cl. 2. a. (Egy. könyvtár másolat.)

² 1594. ácsok szabályzata 9. a. (Selmech lvt. XX. Fons.)

³ 1655. X. 22. cipész cl. 4. a. (Selmech. lvt. ered.) 1704. XII. 17. szűcs jk., 1729.—30—32. szűcs jk. (Selmech. Múz.) Stb.

Voltak azután *rendkívüli gyűlések*; ezeknek külön elnevezése nem fordul elő a céhiratokban.¹

E gyűlések rendszeren a céhmester lakásán tartattak. De gyakran tartották a céhgyűléseket a vendéglőben is, s bizonyára ez az eredetibb, legalább erre vall a céh régibb elnevezése az Ürte, Irte szó is, mely korcsmát, de asztaltársaságot is jelent.

Ezen gyűléseken történt a céhmester és a *céh tiszviselőinek választása*.

Céhmester mint tudjuk, csakis céhbeli mester s a céhbeli mesterek közül is a legidősebbek és a legérdemesebbek egyike lehetett.

A céhbeli mesterek joga volt a *céhtiszviselők választása*. A választás szavazat-többséggel történt. A céhszabályzatok a céhmester választásával kapcsolatosan nem mulasztják el hangsúlyozni, hogy a *választás joga* az összes mestereket egyenlően illeti meg.²

A céhkomissárius megjelenésével — mint az előzményekből értesültünk — a céhbeli mesterek ezen választási jogán nem kis csorba támad.

1677. óta több esetben fordul elő, hogy a többségi szavazat *figyelmen kívül* hagyásával róm. kath. mestert tesznek meg céhmesterré. Nagyobb vágással hasította a céh autonómiáját az 1782-től több ízben ismételt azon felsőbb parancs, hogy céhmester csak róm. kath. mester lehet, mely gyakorlat egészen a türelmi parancs kihirdetéséig divott.³

Hallottuk az ezen sérelmek, a céh jogainak semmibe vétele fölötti sóhajokat, tiltakozásokat a többségben levő lutheranus mesterek részéről pld. az 1729-ki esetről.

A helyzet változott, a céhek lendültek Mária Terézia uralkodásának második felében.

A régi autonomia azonban nem tért vissza a maga tisztaságában.

¹ 1580. XII. szűcs cl. 1. a., 1591. III. 14. kovács cl. 4. a. (Selmech. lvtr. er.) 1752. IV. 28. ném. kal cl. 6. a. (Sajátom.)

² 1580. VII. 7, szűcs cl. 1. a. (Selmech. ltár.) S a már említett adatok.

³ Lásd a céhek külszervezete s alakulása és az 1729-ki szabócéh folyamodványt. (Selmech. lvtr. XX Fons.)

A czéhszabályzatok ezután a *céhbiztos teljes befolyását* tüntetik fel a céhmester személyének a megválasztásánál.¹

A tényleges állapot azonban Mária Terézia uralkodásának két utolsó évtizedétől mégis az, hogy a céhbiztos nem igen gyakorol nyomást a céh tisztújításánál;² vagyis, hogy a céhbeli mesterek régi jogai érvényben vannak, bár mindig azon alapos aggodalommal, hogy a céhbiztos a választást érvénytelenné teheti.

A megválasztott céhmester elnöklete mellett joga van a céhbeli mesterek összegének, vagyis a céhnek, a céh tagjai, sőt bizonyos mértékig a céhen kívül álló kézművesek fölött *ítélkezni*. E bíraskodás szintén a rendes, vagy — rendkívüli esetekben a rendkívüli céhgyűléseken, sőt a kontár árúk elko-bozásánál — azokon kívül történhetett.

A céheknek — a selmecebányai levéltárban talált legrégibb céhíratok szerint — megvolt az a joguk, hogy céhgyűléseik alkalmával körükben pénzbírságra ítélhettek, illetőleg igazságot szolgáltathattak s csupán a súlyosabb ügyekben ítélezett a város bírása az esküdtekkal.³

Ezen a XV. sz.-ből származó céhíratok még nem szabják meg a céh által megítélhető bírság határösszegét.

Sőt a XVI. sz.-ből sem fordult elő olyan adat, amely világosan megjelölte volna, hogy a céh által megítélt bírság mekkora pénzüsszegig terjedhet.

1580. pld. annyit mond csupán a szűcs céhszabályzat, hogy minden büntetés, mely a céh ellen elkövetett vétség miatt történik, a mesterek között állapíttassék meg higgadtan és a mértékhez ragaszkodva. Az olyan súlyosabb kihágás azonban, amely a céh keretén kívül történik, a bíró és a tanács hatósága alá tartozik:⁴

A XVII. sz.-i céhíratok már világosan megjelölik, hogy a *céh* csak oly ügyekben *bíraskodhatik*, melyeknél a bírság legfeljebb *5 forintig* terjedhet.

¹ 1729. szabó céh szab. 4. p. (Selmeceb. lvtr.) XX. Fons.) 1752. IV. 28. ném. kal. cl. 3. p. (Sajátom.), 1805. takácsok cl. 3. a. (Egyet. lvtr. másolat.)

² 1767-től a szűcs jk. (Selmeceb. lvtr. er.) 1753-tól a kalaposok cl. könyvei (Sajátom.)

— ³ 1446-ki szabó cl. 1551-ki megerősítés alakjában. 1. pont. (Selmeceb. lvtr. ered.)

⁴ 1580. XII. 7. szűcs cl. 14. a. (Selmeceb. lvtr. ered.)

1655. a cipészek céhszabályzatában szigorú hangon itéli el a hatóság a céhben előforduló azon különféle kihágást, hogy a büntetésnél sokszor a gyűlölet és az ellenszenv és nem a higgadt megfontolás, a mérték uralkodott. Az ilyen igazságtalan ítéletek megszüntetése végett, hogy a szegény mesterember ezúton a tönk szélére ne jusson, parancsolja a tanács, hogy a céh a kihágás megvizsgálásánál lelkiismeretesen, szorgosan részrehajlás nélkül járjon el és azután a tényállás természete szerint büntessen. A céh által megítélt bírság nem terjedhet 5 forinton túl. Az olyan természetű kihágást pedig, amely nagyobb büntetést vont maga után a tanács elé kellett terjeszteni.¹

A tanács végzése ellen tiltakozni nem volt szabad, hanem abba meg kellett nyugodni, s azt is *tiltja* a szabályzat, hogy az *elítélt mestert* a többi mester más úton *kárpótolja*.² Az 5 forint bírság, mint a céh ítéletének véghatára azután általánossá vált³ a XVIII. sz. közepe tájáig. A XVIII. sz. két első évtizedéből származható k. n. kereskedő céhszabályzat *12 tallért* állapít meg a céh által megítélhető bírság határösszegül.⁴

A bírászkodás a céhben természetesen *a céhbiztos* megjelenésével már átalakulást mutat az előbbi hagyományos, de független, egyszerű ítélkezéshez képest.

Képzeljünk el egy olyan társaságot, melynek tagjait csak a közönség és ez alapon az anyagi jólét *közös érdeke* fűzheti és tarthatja össze. E társaság hagyományos gyakorlat szerint a tagtárson behajtott bírságot elitta, mihez a várostól megerősített szabályzat szabadságot adott. Ilyen társaság volt a kerges tenyerű kézművesek céhe.

Ha ilyen szervezetű testület egy tagja megsértette társát, a céhgyűlésen ezt szóvá tették. Ott azután a társak szóvivője, a céhmester elnökölt a pörös ügyben. Ha a vádlott egy ujdonsült *ifjúmester volt*, kinek a joga nem igen különbözött a kötelességtől, melynek elseje a feltétlen engedelmesség az idősebb s különösen a céhmester iránt, bizonyára alig tudott mozogni a furiangban gyakorlott, pajtáskodó mesterek között. A

¹ 1655. X. 22. cipész cl. 8. a. (Selmech. lvtr. cr.)

² 1655. X. 22. cipész cl. 9. a. (Selmech. lvtr. er.)

³ 1676. XII. 9. pintér cl. 5. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.) 1677. I. 15. tímár cl. 11. a. (M. N. M. lvtr.) 1696. X. 29. szűcs jk. (Selmech. M.) 1673. U. o.

⁴ K. n. kereskedő c. 12. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

vége a pörnek az lett, hogy az ifjúmester bírságul néhány »pénzt«¹ fizetett a *béke-pohár*-ra.

Nem különb vége lett a pörnek, ha az ifjúmester a *panaszos*. Hiszen ő neki nem a panasz, hanem az engedelmesség a szabadsága.

Ha *idősebb mesterek* kaptak össze, panasszal a régi, jó időben nem fordultak a tanácshoz, hanem a többi mester közbelépésével a céhmesternéi, vagy a korcsmában tartott céhgyűlésen egy üveg bor bírság mellett kötötték meg a békét.

Nagyot fordult azonban a céhidők kereke Selmechányán a *XVII. sz. közepe* táján! Ugyanazon céhszabályzat, mely először jelenti a céhbiztos előfutárjának feltűnését a céhgyűléseken (az 1655-ki cipész céhszabályzat.) mint hallottuk az addig divatozó céhbíráskodásnak is végett kíván vetni.

Ezután a városi tknácsnak egy *kiküldött tagja* jelenik meg a céhek-évváró gyűlésén, hogy a céh jövedelmeiről és kiadásairól pontos számadást kívánjon a céhmestertől. Vége az ítélkezés eredményeképp bejövő lakomapénznek. Lassan az ítélet hozatalnál is döntő befolyású a céhgyűléseken rendszeren megjelenő, törvénytudó városi tanácsos úrnak, a céhbiztosnak a véleménye.¹

A XVIII. sz. közepe táján a céhszabályzatokban is nyomát találjuk a céhbiztos ezen szinte teljhatalmának a céh fölött.²

1761. márc. 16-án pedig a helytartó tanács elrendeli, hogy a ki a céhszabályok ellen vét azt a *céhkomissárius jelenlétében* a céh büntesse meg s a bírság ezentúl a céhben nem terjedhet *csak 3*, legfeljebb 4 forintig.

Ezen rendeletet megismételték 1781. ápr. 30-án s ettől fogva a rendelet utasításait találjuk a céhszabályzatokban is, a melyek szerint a céheknek el kellett járniok a szabályellenes ügyek elbírálásánál.³

Hogy milyen visszaélésért járt a céh által megítélhető 5 forint bírság, erre például szolgálhat egy ítélet feljegyzése a szűcs jegyzőkönyvben.

¹ 1735. V. 1. Feil János parancsa; a szabólegények 1560-ki szabályzat könyvének fűdelén. (Selmech. lvtr.)

² 1752. IV. 28. ném. kal. cl. 17. a. (Sajátom.)

³ 1805. takácsok cl. 20. a. (Egyet. könyvt. lvtr. másolat.)

1744. történt, hogy Benedicti szűcs mester szabályellenesen a város falain kívül vásárolt bőrt és a kész árút szintén a kapun kívül adta el. A céh 5 forint bírságra ítélte s azon kívül a bőrökért bejött hasznot — 5 birodalmi tallért, is be kellett a nevezett mesternek a céh ládájába — szolgáltatni.¹

Hasonló alakuláson megy keresztül a céhbeli mesterek azon joga, mely szerint a mesterségüket érintő, vagy más céhbeli ügyekben *határozatot hozhattak*.

A XV. sz. közepéből fennmaradt céhlevélből kitűnik, hogy a *céhszabályzatok* is voltaképen a kézművesek *gyűlésein* készültek s a kellő hivatalos formába öntés és megerősítés történt a városi tanácsban.² Így van az mindaddig, míg a céhleveleket a városi tanács s nem a kir. helytartó tanács állítja ki.

A mesterek egyéb tárgyú céhbeli határozatairól a kellő helyen megemlékeztünk. Megjegyezhetjük, hogy az olyan céhhatározatot, mely nem pusztán egy alkalomra vonatkozott, hanem hatálya fennmaradt az utódokra is, az ilyen céhhatározatot a céhbeli mesterek mindegyike aláírta.³

Ilyen határozat pld. midőn a szűcs céh 1655. a mesterek közakaratóból »gyászlepedőt« (»Leichentuch«) készítettett, kimondta, hogy minden a céhbelépő új mester társítása alkalmával 2 tallért fizessen a gyászlepedő költségei címén. Ezen határozatot 10 mester írta alá.

A *céhbiztos* megjelenésével a céh határozatát ő irányította s mint a céhgyűlésen megjelentek legtekintélyesebbje aláírásával ő tette végérvényessé. — A mesterek aláírása elmaradt s csak a céhmester ellenjegyzése maradt meg.⁴

Ezentúl a céhhatározat nem az, hanem a céhbiztos parancsaként tűnik fel.

Végül a jó időben meg volt a mestereknek az a joga, hogy a *céhmester működését ellenőrizzék*.

Így 1580. az ifjú szűcs mesterek panaszt emeltek a városi hatóságnál, hogy a céhmester a nyersárú megvételénél őket megrövidíti az idősebb mesterekkel szemben, azonkívül a céh-

¹ 1744. VII. 9. szűcs jk. (Selmech. M.)

² 1446. X. 28. szabó cl. protokolonja (Selmech. lvtr. ered.)

³ 1655. a szűcs céh »Leichtuch«-ot készített. (Selmech. M. szűcs jk.)

⁴ 1735. Feil János szabó céhbiztos parancsa. (Selmech. lvtr. szabólegények céhszabályzati könyvében.)

jövedelmeivel nem sáfárkodik szabályszerűen. A hatóság bizonyos mértékig helyt adott az ifjúmesterek kiváságainak, amennyiben új céhszabályzat készítésére kényszerítette a szűcs céhet.¹

A szabályok rendelkezése szerint, hogy a céhmester példás életű legyen, nagyon is megkívánták tőle. 1697-ben történt, hogy Oravetz Mátyás volt céhmester vétett a 6-ik parancsolat ellen. Tényieges bizonyítékot ugyan a vád megállapítására nem találtak, mégis elég volt az alapos gyanú, hogy kimondhassák, hogy Oravetz élete fogytiglan nem lehet céhmester.²

1655-től mint már értesültünk a kiküldött tanácstag, a céhbiztos feladatára vált a céhmester működésének szigorú ellenőrzése, miről ezután s kivált a XVIII. sz. 3-ik évtizedétől a céhszabályzatok és a céhjegyzőkönyvek értesítenek.

Hogy milyen jogai voltak a mestereknek a legényekkel szemben s különösen a legények társaságában, arról a legény életével kapcsolatosan szóltunk. Kiemeljük e helyen, hogy a XVII. sz. végeig a legénytársaság szabályzatáról a mestercéh gondoskodott. A XVII. sz. a legények szabályzatának sorsa a mestercéh szabályzataival azonos.³

g) A mester kötelességei.

A mesterek jogainak kérdésével önkéntelenül is felmerül a joggal kapcsolatos *kötelesség* kérdése.

A mester kötelességei taglalásánál külön tárgyalhatjuk azon kötelezettségeket, melyeket a céhbeli mester a céhhez szemben ró le s azokat, melyek mestertársai és a közzel szemben merülnek föl.

A céhhez szemben tartozó kötelességeit a céhgyűlésen rója le.

A céhszabályzatok magát a *céhgyűlésen* való *megjelenést* nem annyira jognak,* mint inkább a mester kötelességének tünteti fel. A mely mester ezen kötelességét nem teljesíti, azt megbírságozzák.

¹ 1580. Beer szűcs céhm. folyamodványa. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.) 1580. XII. 7. szűcs cl. (Selmb. Ivtr. ered.)

² 1697. A szűcs céh ítélete Oravetz fölött. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

³ 1551. a szabólegények szabályzata. (Selmech. Ivtr. másolat.)

* Azért mégis jog, mert pld. a kontár nem jelenhetett meg a céhgyűlésen.

A XVI. sz. végétől a gyűlésről elmaradt mestert vagy segédet 25 dénárban marasztalták el.¹ A céhgyűlésre azonban a céhmesternek volt kötelessége egybehívni a mestereket az ifjúmester által.

Ha a mesternek nem adták tudtára a gyűlés idejét, vagy betegsége avagy más fontos ügye akadályozta a céhgyűlésen való megjelenésben, akkor bírságot nem fizetett.

Az 1609-ki timár céhlevél 15 magyar fillér bírságot ír elő az olyan mesterre, aki a gyűlésen nem jelenik meg.² 1676-ban a pintér céhben 25 fillér volt e mulasztás büntetése.³ A timár céhnél 1677. szintén 25 fillérben marasztalták el a céhgyűlésről első ízben távolmaradt mestert, ha másodízben is elmaradt, 1 forintot fizetett bírságot.⁴

Az asztalos céhszabályzat 1688-ban 15 kr. bírságot szab meg az esetben a mesterre és a legényre.⁵

A XVIII. sz. a kir. helytartó tanácstól kiadott céhszabályzatok még szigorúbban kívánják meg a mesterektől a céhgyűlésen való megjelenést.

1737. a kötélverők céhlevele szerint, a negyedévi gyűléseken déli 12—1 óra között minden mester és legény tartozott megjelenni.

És ha egyik vagy másik, fontosabb ok és a céhmester előzetes engedelmé nélkül *későn jött* a gyűlésre, ha mester 30 krt. a segéd pedig 15 krt. fizetett büntetésül. Ha azonban *ok nélkül* a céhgyűlésen egyáltalán *nem jelent* meg, akkor a mester 1 forintot, a segéd 30 kr. bírságot fizetett.⁶

1752. a kalapos céhben a céhgyűlésen későn megjelent mestert 25 dénárban, a későn jött legényt 12 dénárban marasztalták el.⁷

Az I. Ferenc korabeli céhlevelek megkövetelik ugyan a

¹ 1580. XII. 7. szűcs cl. 6. a., 1591. III. 14. kovács cl. 4. a. (Selmech. lvtr. ered.)

² 1609. VII. 17. timár cl. 10. a. (Selmech. tvtr. er.)

³ 1676. XII. 9. pintér cl. 3. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

⁴ 1677. I. 15. timár cl. 25. a. (M. N. M. lvtr.) 1677. IX. 17. puska-míves cl. 19. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

⁵ 1688. asztalos cl. 4. a. (M. N. M. lvtr.)

⁶ 1737. II. 21. kötélverők cl. 2. a. (M. N. M.)

⁷ 1752. IV. 28. ném. kal. cl. 2. a. (Sajátom.)

céhgyűlésen való megjelenést, de az ilyen kötelesség mulasztásért a bírságot nem jelölik meg.¹

A mesternek, ha a céhgyűlésen megjelent, *illő módon* kellett *viselkednie*.

Fegyverrel vagy bottal nem volt szabad a láda elé lépnie, »vagyis a céhgyűlésen részt« vennie.²

Minden mester és legény tudta, hogy a céhbelpépés rendje és ideje szerint, melyik ülőhely illeti meg. Azért más, a nálánál érdemesebb céhbeli társának helyét elfoglalni nemcsak, hogy nem volt illedelmes dolog, hanem a céhszabályzat megsértését vonta maga után, s ez természetesen bírsággal járt.

A céhbiztosnak a céhgyűlésen való megjelenése előtt a XVII. sz. végeig a céhmester foglalta el az asztalfőt s a gyűlésen ő elnökölt. Tőle jobbról s balról kor és érdem szerint foglaltak helyet a mesterek. A XVIII. sz. második évtizedétől az asztalfőnél a céhbiztos ült s mellette a céhmester.

A céhügyek tárgyalásánál higgadtan kellett viselkedni. Ha egy mester a céhgyűlésen a céhmestert megsértette, vagy nem engedelmeskedett neki, vagy rágalmazta mestertársát, azt szigorúan megbüntették. 1591-ben a pintér és kovács céhszabályzat értelmében a hatóság engedelmével börtönbe is vethették.³

A tímárok 1609-ki céhszabályzata érdekesen rendeli el, hogy a mester miként viselkedjék a gyűlésen.

Eszerint minden egyes mesternek az őt megillető helyet kellett elfoglalnia s ha valami kifogása vagy panasza volna, azt felállva, tiszteletreméltóan kellett előadnia. Szigorúan hangsúlyozza a szabályzat, hogy *haszontalan szó* ne ejtessék ki. Sérteni, gáncsolni senkit sem szabad.

Amelyik mester nem úgy viselkedett, azt megbüntették és pedig 2 font viaszkot, vagy oly értékű pénzt kellett lefizetnie. Ha pedig a mester gorombán viselkedett, a hatóságnak adták át megbüntetés végett.⁴

A cizmadiák céhe 1650-ben »32 pénz« bírságban ma-

¹ 1805. takácsok cl. 2. a. (Tud. egy. könyvt. lvtr.)

² 1580. szücs cl., 1620. csizmadia cl. (Selmech. lvtr. er.)

³ 1591. kovács cl. 14. a., 1591. V. 15. pintér cl. 10. a. (Selmb. lvtr. er.)

⁴ 1609. VII. 17. tímár cl. 10. a. (Selmech. lvtr. er.) 1677. I. 15. tímár cl. 26. a. (M. N. M. lvtr.)

rasztalt el az olyan mestert, aki mestertársát a gyűlésen tiszteletlen szóval illette.¹

A kőművesek céhszabályzata 1707-ben szigorúbban intézkedik. E szerint az olyan mestert, ki szóval — tettel tisztességesen nem viselkedik a gyűlésen, hanem szitkozódik, mestertársát megveti és ócsárolja, azt minden egyes esetben 3 forint bírságban marasztalják el.

Ha pedig a büntetés nem használna, a hatóság előzetes beleegyezésével kirekesztik a céhből.²

Hasonlóan járnak el a tiszteletlen mesterrel a kalapos céhben is 1752.³

1805. a takácsok céhe a *szitkozódó és mestertársát sértető* mestert 2 forint bírságra itéli el s azonkívül a megsértett mesternek minden esetben 2 forintot kell befizetnie és ha a sértett fél ezzel nem elégszik meg, a hatósághoz felebezhet, mely az országos törvények szerint intézkedik.⁴

Van eset, hogy a céhgyűlésen a céhszabályokat megsértő mesterlegényt vándorlásra itélik.

1766-ban történt, hogy Miczovszky Samu szűcs mesterlegény Mária Terézia által a céhek visszaéléseitől megtisztított rendszabályzat szerint kívánta a mesterré avatását. Az idős mesterek, kik oly nagy költséggel nyerhették el csak a mester jogot, semmiképen sem akartak abba beleegyezni, hogy Miczovszky az 1766-ban a kir. helyt. tanácstól kiadott rendelet előnyei mellett juthasson a céhbeli mesterek társaságába. A tanácshoz fordult a szűcs céh, hogy Miczovszkynak a mesterjog elnyerését ne engedje meg annál is inkább, mert ezen mesterlegény a céhgyűlésen a céhbiztos jelenlétében megsértette a céhszabályzatot és a céhszokást, amiért őt vándorlásra és a vándorlás után az *atyamester ismételt felköszöntésére* ítélte a hatóság.

Az esetben, ha ezen rovott multú mesterlegénynek megengedné a hatóság, hogy az új szellemben vétessék fel a teljes mesterek sorába, attól tart a szűcs céh, hogy gyűlésein sok

¹ 1650. XII. 1. csizmadia cl. 21. a. (Selmech. lvt. er.)

² 1707. VI. 22. kőműves cl. 13. a. (Selmech. lvt. XX. Fons. másolat.)

³ 1752. IV. 28. ném. kal. cl. 10. a. (Sajátom.)

⁴ 1805. takácsok cl. 3 és 7 a. (Egy. könyt. lvt.)

perpatvar, visszavonás és szitkozódás zavarná meg a mesterek békességét és egyetértését.¹

Ha egy mesterlegény avagy mester a saját érdekében a rendes gyűlések idején kívül *gyűlésbe* akarta *hivatni* a mestereket, azt a céhmester útján tehette meg. A gyűlés összehívásáért azonban mindenképp előtte bizonyos díjat kellett lefizetnie. Ez volt az ú. n. Fordergeld (az előny pénz.)²

A szűcsök céhszabályzata 25 dénárt állapít meg a gyűlés összehívásának díjául. Ha csak a céhtisztviselőket hivatja össze az illető idegen mester vagy legény, vagy ha céhbeli mesterek, akkor csak a felét fizeti a rendes díjnak.³

1676. már sokkal több a gyűlés összehívásáért járó díj. Pld. a pintér céhnél az a szokás, hogy az illető a gyűlés összehívásáért 2 forintot fizet a céhmesternek s azonkívül a céhgyűlésen való megjelenésért *minden mesternek* 50 pfenniget.⁴

1677-ben a timárok céhében, a közös ládába és *nem* a mestereknek fizetett 1 forintot a céhgyűlést összehívató.⁵

1707. pld. a kőművesek külömbiséget tesznek az előnypénz nagyságára nézve, ha egy idegen mester *hétköznap* csak a *céhtisztviselőket* kéri az összejövételre, vagy ha hétköznap az *egész céhnek* kell összegyűlnie a mester kívánságára. Az első esetben 150 fillért kell lefizetnie, az utóbbi esetben 1 forintot. És ha legények kéri a céhgyűlés összehívását oly ügyben döntendő, melyben ők nem tudnak megegyezni, akkor az a legény, akinek érdekében a mesterek összegyűltek, fizet 25 dénárt.⁶

1752-ben Mária Terézia alatt a gyűlés összehívásának díja 1 forint, melyet a céhládába kellett befizetni.⁷

Ezen előnypénz behajtásánál, miként minden céhszokásnál, sok visszaélés történt. *Az előnypénz* — bár a céhszabály-

¹ 1766. VI. 2. A szűcs céh folyamodványa Miczovszky mesteravatása ügyében. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

² A szűcs jk. számtalan helye. (Selmech. Múz.) A kalaposok céh jk. (Sajátom.) 1767. II. 23. Müller Ignác szabó folyamod. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

³ 1580. XII. 7. szűcs cl. 5. a. (Selmech. Ivtr. ered.)

⁴ 1676. XII. 9. pintér cl. 29. a. (Selmech. Ivtr. XX Fons másolat.)

⁵ 1677. I. 15. timár cl. 19. a. (M. N. M. Ivtr.)

⁶ 1707. VI. 22. kőműves cl. 15. a. (Selmech. Ivtr. XX Fons. másolat.)

⁷ 1752. IV. 28. ném. kal. cl. IV. és X. a. (Sajátom. másolat.)

zatok előírják, hogy mennyit lehet csak e címen behajtani, *rendesen sokkal több.*

A szűcs céhben igen gyéren fordul elő, hogy előnypénz címén csupán 25 dénárt fizetett volna a céhgyűlést összehívató.

Gyakori az 1 forint,¹ és rendes a 2 forint előnypénz.²

1767. pedig Müller Ignác szabó remekmester azon pánasszal fordul a hatósághoz, hogy tőle a szabó céh 10 forint előnypénzt csikart ki s ő a remekét jól elkészítette, mégsem akarja őt a céh mesterré avatni.³

Ezen visszaélések megtörésén már Mária Terézia elődei, kivált atyja fáradoztak, de még Mária Teréziánál⁴ is szigorúbban és világosabban intézkedtek utódai alatt s ezek közül I. Ferenc alatt, ki a céhszabályzatban megjelölte, hogy az előnypénz mennyi lehet s mire fordítandó.

A takácsok 1805. céhszabályzata szerint az előnypénz összege 1 forint, mely a céh esetleges adósságának törlesztésére vagy más céhkiadásokra fordítandó.⁵

Az előnypénzt azonban a céhbeli mesterfiútól, ha azt mesterré avatták a gyűlésen — nem kívánták meg. Inkább az idegenek céhbe jutásának megnehezítését növelte ez, valamint a civakodók bírságaként tünt fel, midőn a mestereknek miattuk a gyűlésen meg kellett jelenniök.

Rendes kiadása, illetve *adója* volt ellenben minden céhbeli mesternek az az adó, melyet az évváró gyűlésen,* illetve *évnegyedes* (Quartal, Quartalsgeld) rendes gyűlés alkalmával és minden héten tartott gyűlésen kellett befizetni.

A céhadó nagysága általában nem igen változott és minden céhben közel egyenlő mennyiségben és hasonló módon szolgáltatták be az adót. Több helyen utalnak is a különböző céhek szabályzatai, hogy a céhadót a többi céh szokásához hasonlóan rójják le, illetve hajtják be.

A céhszabályzatok általában úgy rendelkeznek, hogy a

¹ 1686. szűcs jk. (Selmech. M.) stb.

² 1652. U. o. Kalapos jk. (Sajátom.)

³ 1767. II. 23. Müller Ignác folyamod. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

⁴ 1766. A kir. helyt. tan. rend. (M. N. M. lvtr.)

⁵ 4805. takácsok cl. 3 és 4. art. (Egy. könyvt. lvtr.)

* (Zechtag, Jahrltag.)

céhadót az évnegyedes (Quartal) adónapján (Auflegtag)¹ fizessék le a mesterek. Az évnegyedes gyűléseket pedig, mint már említettük olyan napokra állapították meg, amelyek előtt országos vásárt tartottak vagy amely időszak az illető mesterségre a legjövödelmezőbbnek bizonyult be.

1570. a cipész céh s vele valószínűleg hasonló módon a többi céh még *két hetenként* hajtja be a céhadót, melyet *4 magyar fillérben* állapítottak meg egy-egy mesterre. E 4 fillérnek azonban csak az *egyik fele* esett a céhládába, a másik *2 fillér a város javára* szolgált.²

A város javára eső adót a XVII. sz. végeig a céhszabályzatok mindenkor a céhadóval együttessen egy kalap alatt említik; jeléül bizonyára annak, hogy a kétnemű adót a céhben fizették le, honnan egy összegben szolgáltatták azt be a város pénztárába. Mindazáltal mi a két adóról a következőben külön szólnunk.

A *szűcsök* céhszabályzata, amely a cipész céhlevélnél egy évtizeddel fiatalabb, azaz 1580-ból való, nem kéthetenként, hanem *évnegyedenként* rendeli a céhadó behajtását. Egy-egy mesterre 12 magyar fillért (Pfennig) állapít meg évnegyedi adójául,³ vagyis annyit, amennyit a cipész céhszabályzat 1570. amennyiben az 2 hétre 2 magyar fillér céhadót írt elő, ami egy negyedévre épen 12 magyar fillért tesz ki.

Ezen 12 magyar fillér évnegyedes céhadó változatlanul maradt meg minden céhben körül-belül 1650-ig. De a fizetés ideje megváltozott az egyes céheknél.

A kovács céhben 1591. minden 4 hétben fizettek 4 fillér céhadót.⁴ A pintér céh ugyanezen évben kelt céhszabályzata szerint negyedévenként fizették a mesterek a 12 fillér céhadót.⁵

Hasonlóan a timárok is 1609-ben még 12 magyar fillér évnegyedes céhadót fizettek.⁶

¹ 1501. V. 15. pintér cl. 5. a. (Selmech. lvtr. er.) 1594. IX. 23. bányaácsok cl. 9. a., 1676. XII. 9. pintér cl. 4. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons. másolat.) 1677. I. 15. timár cl. 4. a. (M. N. M. lvtr.)

² 1570. VII. 7. cipész cl. 9 a. (Selmech. lvtr. er.)

³ 1580. XII. 7. szűcs cl. 1. a. (Selmech. lvtr. ered.)

⁴ 1591. III. 4. kovács cl. 5. a. (Selmech. lvtr. ered.)

⁵ 1591. V. 15. pintér cl. 5. a. (Selmech. lvtr. ered.)

⁶ 1609. VII. 17. timár cl. 17. a., 1655. X. 22. cipész cl. 4. a. (Selmech. lvtr. ered.)

Ezen adatok azt mutatják, hogy a mester céhadója hetenként 1 magyar fillér körülbelül 1650-ig. Jóllehet a cipész céh szabályzata szerint 1655. egy-egy mester 4 dénárt fizetett havonta a céhbe. Ezután rendes évnegyedi céhadó, — a két heti vagy havi befizetés eltűnván — 25 fillér,¹ vagy 3 garas (*Groschen.*)²

A XVIII. sz.-tól állandóvá lesz az évi 1 forint céhadó, melyet azonban az évnegyedes gyűléseken is lehetett egyenlő részletekben törleszteni.³

A céhadót nem igen szerették befizetni, sem évnegyedenként, sem az évnapon. (Jahrstag).⁴

Már 1580. panaszkodik Beer szücs céhmester a tanács előtt, hogy a mesterek azt kívánják tőle, hogy miként elődje Mulsik János, aki egy fillért sem tett a céhládába, úgy ő sem kényszerítse a mestereket, hogy céhadót fizessenek.

S mikor Beer erre azt felelte, hogy céhadó nélkül nem állhat fenn a céh, a mesterek ráfordultak, hogy most is fenn áll s fenn fog az állni azontúl is.

Az ú. n. *céhadó könyvek* (Gaabenbucher,⁵ Eintraagbuch⁶), amelyekbe a befizetett adót be kellett vezetni, hitelesen mutatják, hogy pld. a ném. kal. mesterek a szabályzat által előírt 1 évi céhadót csak kivételesen fizették. Rendszeresen csak 30. krt. fizettek. De még a 30 krt. sem fizették le rendszeren. Több helyen fordul elő, hogy egy mester 5—6, sőt 8 évig sem fizet semmit és azután fizet 1, 2, 3, 4 forintot.

Megesik, hogy a céh egy-egy szerencsétlen mestertársnak elengedi a céhadót. Így 1787. a ném. kal. céh Nachtmahl Antal mesternek 3 évi céhadóját elengedte, mivel tűzvész pusztította el mindenét.⁷

¹ 1676. XII. 9. pintér cl. 4. a. (Selmech. Ivtr. XX Fons. más.) 1677. I. 15. tímár cl. 4. a. (M. N. M. Ivtr.)

² 1677. IX. 17. puskamívesek cl. 19. a. (XX. Fons.)

³ 1737. kötélverők cl. M. N. M. Ivtr.) 1752. IV. 28. kalapos cl. 4. a. (Sajátom.)

⁴ 1747. IX. 12. kötélv. folyamod. (Selmech. Ivtr. XX Fons.) 1752. IV. 28. ném. kal. cl. 4. a. (Sajátom.) 1801. takács cl. 2. a. (Egy. könyvt. Ivtr.)

⁵ 1729. A prot. szab. folyamod. Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

⁶ A német kalapos céh adókönyve.

⁷ Ugyanaz.

Ez azonban kivételes eset. Gyakori az, hogy a mesterek nem fizetik be a céhadót. Ezért I. Ferencz az általa kiadott céhszabályzatokban szigorúan rendeli el, hogy az 1 frt. rendes évadót úgy a városi, mint a vidéki céhbeli mesterek pontosan fizessék be, különben büntetésül az évi adó kétszeresét kell megfizetniök.¹

Volt azután néhány céhben *az adónak sajátos behajtása*. A kötélverők céhénél az a szokás divott, hogy a mester minden *vég kötél* (ein Stück Seil) után 30 krt. fizetett a céhládába.

Ezen adót *kötélpénznek* (Abseilgeld) nevezték, melyet az Isten tiszteletének növelésére, a céhzászló fenntartására és egyéb céhszükségletekre fordítottak.² És ezen kötélpénzen felül fizették a rendes *évi adót* (Jahrs Schillinget), minden *műhely után 1 forintot*.³

A céhadót leszámítva a céhbeli mesterek fizettek *városi adót is*. A céhíratok a következő városi adókról emlékeznek meg.

Fogyasztási adót fizetett a mészáros már 1384-ben; még pedig: 8 emse után egy forintot, 10 sertés oldalasért egy forintot és 12 közönséges sertés után szintén 1 forintot.⁴

Megemlékeztünk arról az illetékről, melyet a vásár kihirdetésének ideje előtt be kellett szolgáltatni *a vásárhelyért* a szelencével körüljáró mesternek a város javára.⁵

A város állapította meg s látta el jeggyel a mércéket és a súlyokat, amelyekkel az árút megmérve árúsították.

A gabonaneműek és cseppfolyós anyagok kimérésére a városnak külön edényei voltak, melyeket haszonbérbe adott az árúsítóknak. Más mértékkel nem volt szabad mérni. A mézes kalácsosok azért fizették az ú. n. *csöbörpénzt* (Zubergeld,) hogy a város engedélyével a hatóság által megvizsgált csöbörrel mérték a mézet, méhsört.⁶ Volt azután az ú. n. „*Örpénz*“ (*Wachtgeld*.) Ezen adót Selmechányán a török veszedelmes

¹ 1805. takácsok cl. 2. a. (Egy. könyvt. lvtr.)

² 1737. II. 25. kötélverő cl. 8. a. (M. N. M. lvtr.) 1747. IX. 22. a kötélverők szövetség. céhének pöre. (Selmech. lvtr. XX Fons.)

³ Ugyanott.

⁴ 1487. mészáros cl. 11. p. (Selmech. lvtr. er.)

⁵ 1427. mészáros cl. 9 p. (Selmech. lvtr. er.)

⁶ 1686. mézes kal. folyamod. (Selmech. lvtr. XX Fons.)

előnyomulása idején; Budának 1541. a török által történt elfoglalásának rémhírére a közeli veszély érzetének hatása alatt hozták be, a városnak falakkal való megerősítésével egy időben.¹

A városi őrség fenntartására fordították. Mindenegyres mester, ha *háztulajdonos* volt, fizetett hetenként 4 fillért, a *szálláson lakó* mesterek pedig 2 fill. örpénzt, melyet minden vasárnap a bíró hivatalában kellett beszolgáltatni.²

Idővel az örpénz elnevezés eltűnik és marad az ú. n. *perzselypénz (Püxengeld)*.

Ezen időszakig a szücs céhszabályzat szerint 1580. az örpénzen kívül a céhbeli mesterek *hetenként 1* fillért fizettek a város javára. És ez nemcsak a szücs céhnél, hanem a többi céhben is szokás volt. Ezen heti fillér gyűjtésére *külön városi szelence* szolgált, melyet az ifjúmester őrzött.³

1591-ben már nem szólnak a céhiratok az örpénzről, bár városi adót megemlítenek. Ekkor a céhbeli mesterek minden *4 hétben 4 dénárt* fizettek a város javára.⁴

1609-ben a vargati már céhszabályzat szerint a mesterek *évenként 50 fillért* (Pfennig) tartoznak befizetni a szelencébe (in die Büchsen,) mely a város javára esik. Ezen céhszabályzattól megtudjuk, hogy az 50 fillérnek ilyen módon való befizetése a többi céhnél is szokásos, sőt kötelesség volt.⁵

1655. a cipészek céhszabályzatában a városi tanács 4 dénár városi adót ír elő minden egyes mesterre. Ezen 4 dénárt minden 4 hétben tartoztak befizetni.

A városi adót 1676-tól a céhiratok *perzselypénznek* („*Büchsengeld*“) nevezik.

Perzselypénznek azért, mivel mint említettük már 1580-ban egy külön szelence szolgált a céhben arra, hogy abba a céhbeli mesterek azon időben hetenként egy fillér városi adót tegyenek. Az *örpénzre* mint alkalmi, rendkívüli adóra már úgy látszik nem volt szükség, mert a céhlevelek róla *1591-ben már nem emlékeznek meg*.

¹ *Breznyik J.* ld. mű. (I. füz. 23 l. jegyz.)

² 1580. XII. 7. szücs cl. 1. a. (Selmech. lvtr.)

³ Ugyanott.

⁴ 1591. III. 14. kovács cl. 5. a., 1591. V. 15. pintér cl. 5. a. (Selmech lvtr. ered.)

⁵ 1609. 17. varga tímár cl. záradék. (Selmech. lvtr. ered.)

Rendes lesz azonban *az évi 50 fill.* perzselypéNZ, melyet minden mesternek be kellett fizetnie.¹

Amelyik mester a rá eső adót nem fizette meg s úgy távozott a városból, azt azután csak azon feltétel alatt fogadták be ismét a céhbe, ha újra megfizette a társítás díját és 1 évig ifjúmester lett.²

A XVIII. sz.-ban a városi adó teljesen *elkülönül* a céhbéli ügyektől s róla a céhíratok csak elvétele szólnak.

1729-ben pld. a lutheránus szabók, midőn elnyomatásukban a városi tanácshoz fordultak, oltalomért, ígérik a városi hatóságnak, hogy a karácsonyi negyedévi adójukat a város javára szánják, ha őket a keserves helyzetből kivezeti.³

A pénzdán kívül kötelessége volt a mesternek a *város védelme*. Hogy a mesterek a céhek szerint a város falain és bástyáin vagy egyébként csoportosulva védték volna a várost, arra kézzelfogható adattal nem rendelkezem, ha csak a cipészek céhszabályzatának az a parancsa nem vonatkozik erre, hogy amit a mesterek a bezárt toronyban (»in verschlossenem Thurm«) meghánytak-vetettek és abban határozatot hoztak, azt senki nyilvánosságra ne hozza, különben 1 forint bírságot kész pénzben kell befizetnie a céhbe.⁴

A város a polgárőrségen kívül zsoldosokat tartott, kiknek fenntartására vetette ki az őrpénzt (Wachtgeld) a mesterekre is. sőt *hetifillér* címén a *legényekre is*. Ez lett volna az állandó helyőrség a háborús időkben, melynek feje a tanácstagok közül megválasztott *várkapitány*, az egyetlen a tanácstagok között, aki rendes fizetést kapott a várostól. Ezen várkapitány neve „*Hauptmann*,”⁵ „*Schlosshauptmann*.”⁶

Valószínű, ami különben a polgáresküdből is következik, hogy a *mesterek* nagy veszély idején *maguk* is résztvettek a *város védelmében*. Bár erre semmi bizonyos tényt nem tudok.

¹ 1676. XII. 9. pintér cl. 4. a., 1677. IX. 17. puskamívesek cl. 19. a. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.) 1677. I. 15. tímár cl. 4. a. (M. N. M. Ivtr.)

² 1676. XII. 9. pintér cl. 13. a. (Selmech. Ivtr. XX. Fons. másolat.)

³ 1729. a luth. szabók folyamodványa. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

⁴ 1570. VII. 7. cipész cl. (Selmech. Ivtr. er.) 1655. X. 22. cipész cl. 6. a. (Selmech. Ivtr. XX. Fons. másolat.)

⁵ *Breznyik J.* Id. mű I. füz. 92. 146. l.

⁶ *Richter Ede* Id. mű 181. l.

Sőt, amidőn 1678. Thököly Imre egy dandárnoka hirtelen megtámadta a várost s annak egy részét feldúlta, a mesterek a város védelmében — a feljegyzés szerint nem vettek részt, hanem nagyobbrészt a bányászok. Leginkább pénzen váltották meg hadi kötelezettségüket, vagy szolgálólegényeiket (Knecht) szerelték fel s azokkal helyettesítették magukat. A zsoldos katona többször fordul elő a selmecbányai jegyzőkönyvekben.

1559-ből fennmaradt jegyzőkönyv szerint a város a *hadi-népnek* (Kriegsfolk) 75 dénárt, egy-egy *szolgálólegénynek* (Knechten) 60 dénárt fizetett hetenkint, azonkívül ugyancsak heti kiadása 5 lóra, egy-egyre 75 dénár, 4 lovasnak egyenkint 1 forint, dobosra 75 dénár és kürtösre (Pfeifer) 75 dénár.«

Itt »Kriegsfolk« bizonyára a zsoldos őrséget jelenti, a szolgálólegények (Knechten) a mesterek legényei.

Hogy *zsoldos seregük* volt a selmecieknek, arra világos adatot nyújt a városi tanácsnak egy levele Révay Ferenc kir. helytartóhoz 1552. júl. 6.¹

E szerint a selmeciek Szondy Györgynek Drégel védelmére 26 válogatott muskétást küldtek, akik zsoldosok* voltak. 1552. szept. 27-én azt írja a tanács Révaynak, hogy 140 szolgálólegényt tart el zsolddal.²

A mesterlegények ezután is szerepelnek, mint a mester hadi kötelezettségeinek betöltői. Így az említett eseteket leszámítva, 1704-ben Bercsényi szigorú parancsban utasítja a várost, hogy 200 jól felfegyverzett katonát állítson ki. A város erre képtelen volt, mert, ha az összes kézművesek elhagyták volna a várost, a város teljesen kihal, sőt a bányamívelés is veszélybe jutott volna.³

Azért a tanács 60 embert iratott össze a céhek szolgálólegényei közül, még pedig: a mészáros, a kereskedő, a csizmadia, a cipész és a szabó céhből, mint legnépesebb céhekből 5—5; a kalapos, a szűcs és a kovács céhből 4—4; a kötélgyártó és kisebb mesterségek közös céhéből 3—3; a lakatos, kőműves, gombkötő, aranyműves, tímár, asztalos és bodnár céhből 2—2; az ács, borbély és molnár céhből 1—1 és úgy összesen 60 embert.

¹ Copirbuch 1552. (Selmech. Ivr.)

² Copirbuch 1552. (Selmech. Ivr.)

³ *Richter E.* Id. mű 26. l.

* »milites stipendarios«

Bercsényi azonban evvel nem elégedett meg s fenyegetőleg parancsolja a városnak, hogy az előirt számban állítson ki katonát. A tanács nagy lótás-futással *toborzás* (»Verbung«) útján összeszedett még 40 embert, nagyobbrészt a bányamunkások közül. Többet összetoborozni nem tudott; a mesterekre nem is gondolt, hogy azokat kényszerítse a hadbaszállásra. Ellenben arra kérte Bercsényit, engedné meg, hogy a még kiállítandó 100 katonát pénzzel válthassa meg, vagy 100 hajdúnak a fizetését fedezhesse.

Ezen ajánlatot Bercsényi elfogadta, de intézkedett az iránt is, hogy a mesterek a szükséges fegyvereket elkészítsék és elküldjék.¹

A mestereknek rendesen megígérték, hogy a kiállított fegyverekért és más beszolgáltatott hadi felszerelésekért a kellő díjat megkapják. Az ígélet azonban csaknem mindig pusztla szó maradt, az iparcikknek vagy árának a mester üthette a nyomát.

Most még egy példát arra, hogy a céhbeli mesterek még a legnagyobb veszély fenyegető közelsége idején is minden szalmaszálba kapaszkodtak. csakhogy féltett bőrüket ne aldozhassák fel, ha a város javáért is.

Az 1708. augusztus 3-iki szerencsétlen trencsényi csata hire csakhamar eljutott Selmecebányára is.

Lázás izgalom szállta meg a város kuruc-párti polgárait. A csatavesztett kurucok értésére adták a városnak, hogy közeleg a veszély az előre vonuló német hadsereg részéről, azért álljon talpra minden ember, az egész lakosság *általános felkeléssel* (*insurrectio*) jöjjön segítségére a hátráló kurucoknak.

A polgárságot aggodalommal töltötte el a felhívás. *Népgyűlést* hívtak össze a teendők megbeszélésére. A háborús világ sok iparost kivándorlásra készített, akik ez ideig, a trencsényi csatáig megmaradtak, azok közül többet borús előérzet, fojtó levegő szállott meg a fordulat rémhírének hatása alatt. Pakkolt kifelé!

Megfogyatkozott a lakosság.

A mesterek nem óhajtottak fegyvert fogni. Pedig védelemre szükség volt. Elhatározták tehát, hogy általános felkelésre nem gondolnak, hanem 100 katonát állítanak ki. Ezeket azok közül

¹ Richter E. Id. mű. 28. l.

toborozzák, akik a városi adót nem fizetik* és mint szakmány munkások† ma itt, holnap máshol laknak. Mivel azonban ezek könnyen szétszélednek, azért szívükre kötötte a tanács a polgároknak is, hogy a felkelésből már *esküjöknel fogva se* vonják ki magokat.¹

Hanem a fiatalabb céhbeli mesterek közül jelöljenek ki néhányat.

A polgárság ezen utóbbi kívánságnak ellenállott és azt követelte, hogy a hatóság *általános mustrálást* (»General musterung«) tartasson; azaz, válasszon ki tetszés szerint embereket. De a mesterek arra nem vállalkoztak, hogy kedvtelésből egy vagy más fiatalabb mestert jelöljenek ki a hadbaszállásra.

Összeszedtek ilyen mustrálás útján 100 embert. A tanácsbelieknek s kivált Hellenbach Godofried kamaragrófnak aggodalmi voltak, vajjon 100 emberrel meg lesz-e elégedve a kurucok parancsnoksága, mikor Besztercebánya 600 embert állított ki.

De az összetoborzott 100 ember közül is a fiatalabb mesterek igyekeztek magukról lerázni a rájuk rótt hadkötelezettséget.

Megérkezett u. is Andrassy Pál kuruc vezér Selmebányára s erélyesen követelte a polgárok általános felkelését s azonfelül 3000 forintot ezüstben a várostól.

A pénzt megkapta és erre engedékenyebb lett. A mesterek folytonos kérelmére megengedte, hogy a kiválasztott 100 katona közül a polgárok, mesteremberek *helyettesíthetik* magukat legényökkel, fiaikkal, inasokkal vagy szolgalegényükkel (Knecht.)

Látván az engedékenységet, most már azért könyörögtek, hogy az őket helyettesítő legényeket ne a mesterek, hanem a kuruc had fizesse és lássa el, mert már egészen elszegényedtek.

Erre azonban Andrassy Pál nem hajlott s midőn a mesterek egy hordó jó tokai borral hitték megpühítani a vezér szívét, Andrassy azt elfogadta, de megmaradt a mellett, hogy 100 embert a polgárság saját költségén állítson hadba.²

¹ Richter E. Id. mű 157. l.

² Richter E. Id. mű 159.

* Ezek lehettek a kontárok és a vidéki mesterek egy része. valamint a szövegben is jelzett szakmánymunkások.

† »als Schichtarbeiter sein« (Tanács jk. 1708. VIII. 14. (Selmech. Ivtr.)

Ezen esetekből kiviláglik, hogy Selmebányán még a város védelmére sem álltak ki a polgárok, illetőleg a mesteremberek, hanem nagyobbára jött-ment legényeket, szakmáymunkásokat fogadtak zsoldba, vagy a legrosszabb esetben saját legényeik vagy fiaik helyettesítették őket a katonáskodásban.

Ezeknek ruházataról és a fegyverekről a polgárság tartozott gondoskodni, a zsoldot pedig leginkább a város fizette az e célra kivetett adóból.¹

A kurucok elvonulása után császári had szállta meg a várost s az képezte a városi őrséget egy parancsnok alatt.

Ekkor a városra elég teher volt ezen őrség eltartása, azért a polgárság teljesen kivonta magát a hadi kötelezettség alól.

S midőn pld. 1709. V. 13-án Heister gróf azt kívánta a várostól, hogy az országutak őrzésére 15 hajdút állítson ki s lásson el ruhával, fegyverrel, azonkívül havonként 4 frt. zsoldot fizessen minden egyesnek, a város ezt kerekén megtagadta felhozva, hogy sem embere, sem posztója, sem fegyvere, sem pénze nincs.²

Általában véve mondhatjuk, hogy míg a török veszély idején a XVI. sz. állandó polgári és zsoldos helyőrség volt a városban, s a város védelmében a polgárok esküjőknél fogva is részt vettek, noha ekkor is javarészből a bányász nép védte a várost; későbbben, az ipar pangása miatt is, a kézművesek számának csökkenése folytán, egyre jobban kivonják magukat a mesterek a város védelmének kötelezettsége alól, s hangoztatják, ők lerójják a várossal szemben fennálló kötelezettségüket az által, hogy adót fizetnek, ellenben a katonáskodást azokra háritják, akik nem polgárok és nem fizetnek adót. Nincs is szükség nagyobb hadseregre.

A török nem kívánkozik a hegyek közé, legfőljebb portyázni jó s ez ellen eléggé védték a belső várost az erős falak, a kapuk és a kis őrség.

Ha kuruc jött, megadta magát a város s ha császári had jutott túlsúlyra, annak nyitotta meg kapuit. Amely polgár nem rokonszenvezett pld. kuruccal, menekült előle s ha jött a la-

¹ *Richter E.* Id. mű 161. l.

² *Richter E.* Id. mű 195. l.

banc, a kurucpárti hagyta el a várost, kivált, ha neve benne volt a fekete könyvben; a labancok pedig visszazállingóztak a városba.

Ezek voltak az egész céhhel, mint testülettel és a várossal szemben fennálló kötelességei a mesternek. Voltak azután *kötelességei mestertársai iránt is.*

Ezekkel más vonatkozásban már szoltunk, kiegészítésül felhozzuk, hogy a céhben, mint a mesterek egyesületében természetesen megkívánták, hogy a mesterek egymás iránt tiszteletet, testvéri szeretetet tanúsítsanak. Ezért több céh *testvérségnek, társaságnak* (Bruderschaft, Braterstvo,¹ Fraternitas) nevezi magát, *vagy tisztességnek, rendnek*, Poctivost,² Ordnung, Zunft.³

Már az 1487-ki mészáros céhszabályzat inti a mestereket az egyetértésre és egymás megbecsülésére.

A makacs és mestertársai között egyenellenkedő mestert ekkor úgy büntethette meg a céhmester, hogy nem engedte meg neki, hogy a húst a székben árúsítsa, hanem a városba vásárra jövő idegenek módja szerint csak egy tuskón vághatta a húst.⁴

1591-ben börtönbe is vethették a visszavonást szító mestert — a hatóság segítségével.⁵

1676-ban a vizzálykodó mestert a hatóságnak adták át megbüntetés végett.⁶

1697-ben a céhek azt a határozatot hozták, hogyha egy mester vizzálykodást idézne elő, 70 rajnai tallér bírságban marasztalják el.⁷

És ha két mester vizzályba keveredik egymással, s ügyével nem fordul a céhhez, hogy az a vizzályt megszüntesse, hanem elhallgatja, nemcsak az úgy természete szerint büntetik

¹ 1494. Az ácsok cl. bev., 1767. kalmár cl. bev., K. n. kereskedő cl. bev. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

² 1741. Csizmadia mesterek lajstroma. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

³ 1551. Szabó cl. bev., 1580. XII. 7. szűcs cl. bev. (Selmech. Ivtr. er.)

⁴ 1487. Mészáros cl. 12. p. (Selmech. Ivtr. ered.)

⁵ 1591. III. 14. kovács cl. 14. a. (Selmech. Ivtr. ered.)

⁶ 1676. XII. 9. pintér cl. 35. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

⁷ 1697. A pártatlan céhek határozata Oravec ügyében. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

meg, hanem az elhallgatásért is 1 forint bírságban marasztalják el. Ugyanúgy büntetik azt a mestert, aki az etlenségeskedésről értesült s még sem jelentette be a céhmesternek.¹

A kölcsönösségre minden céhszabályzat int.

A mestereknek gondoskodniok kellett arról, hogy mestertársaik *megélhetése biztosítható*. Azért mint tudjuk, legényeket csak bizonyos szabály szerint és meghatározott számban fogadhatott fel műhelyébe a mester.

Szigorúan büntették meg az olyan mestert, aki mestertársa legényét a saját műhelyébe csalogatta.

1579-ben ily esetben a vétkes mester 1 forint bírságot fizetett.² 1650-ben már 4 forint bírságban marasztalják a *csábító mestert*, sőt ezzel sem elégesznek meg, hanem a legényt is megbüntették, ha a csalogatásra hajt.³ Ez a módja a legénycsábító mester büntetésének általános és állandó lett 1752-ig.⁴

1752-től a bírság 1 forint.⁵

Hasonlóan nem volt szabad a mestereknek társaik kárára dolgozni, azoknak *árúit* a vevő közönség előtt *becsmérelni*.⁶

1650-ben az ilyen becsmérlő mestert a becsmértelt ipartermék árának megfelelő bírságban marasztalták el.⁷

1676-ban pedig, ha egy mester mestertársa vevőit tőle elriasztotta s magához csalogatta: annyi forint bírságot fizetett, ahány mester volt a céhben.⁸

Mária Terézia korától ilyen szabályellenes esetekben is 1 forint bírságot írnak elő a céhszabályzatok.⁹

Tiltották a céhben azt is, hogy a mester a *mesterséghez nem tartozó* szabályellenes *mívet készítsen*.

Igy a szücs nem készíthetett oly ruhát, mely a szabó-

¹ 1707. VI. 22. kőműves cl. 21. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

² 1570. VII. 7. cipész cl. 10. a. (Selmech. lvtr. ered.)

³ 1650. XII. 1. csizmadia cl. 15. a. (Selmech. lvtr. ered.)

⁴ 1676. XII. 9. pintér cl. 28. a., 1707. VI. 22. kőműves cl. 6. a. (Selmech. lvtr. ered.)

⁵ 1752. IV. 28. ném. kal. cl. 9. a. (Sajátom.) 1805. takácsok cl. (Egy. könyvt. lvtr.)

⁶ 1591. III. 14. kovács cl. 9. a., 1591. V. 15. pintér cl. 9. a. (Selmech. lvtr. er.) 1594. IX. 23. ácsok cl. 5. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

⁷ 1650. XII. 1. csizmadia cl. 25. a. (Selmech. lvtr. ered.)

⁸ 1676. XII. 9. pintér cl. 14. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

⁹ 1752. IV. 28. ném. kal. cl. 9. a. (Sajátom.)

mesterséghez tartozott, mert különben olyan büntetés érte, mint a házalót, vagy kontárt: tiltott árúit elkobozták és szerszámainak is elvették tőle, sőt, hogy a megsértett szabócéhet kiengesztelje, fel kellett azt keresnie és megkövetnie — ha szükség volt — vele megegyeznie.¹

Később még szigorúbban jártak el az ilyen szabályellenes módon művelő céhbeli mesterrel.

1676. pld. a pintércéh úgy büntette meg az olyan mestert, aki a mesterséghez nem tartozó művet készített, hogy annak újból meg kellett fizetnie a társítás díját és a céhmester választásánál szokásos lakoma (Irtengeld) díjat, azonkívül 1 évig újból volt köteles végezni az ifjúmester szolgálatát.²

A cipész nem végezhetett timár munkát és viszont.³

Az ács nem csinálhatott olyan művet, mely az asztalosok mesterségéhez tartozott.⁴

A parókakészítő nem foglalkozhatott sebészettel, ami a sebészek, chirurgusok mesterségéhez tartozott (1699.)

A cipésznek nem volt szabad sárga csizmát készíteni s egyáltalán semmiféle csizmadia művet.⁵ (1708.)

A magyar kalapos mestert megbüntették, ha olyan kalapot vagy süveget készített, amelyet csak a német kalapos mestereknek volt joguk készíteni, sőt az ócska fekete kalapot sem festhette meg a magyar kalapos mester, csupán egyéb javításokat eszközölhetett rajta.⁶ S így van az a többi céheknél is.

Az ezen szabály ellen vétő céhbeli mester felett a céh ítélkezett, míg a kontárt, a házalót stb. mint már tudjuk, jobbára a városi hatóság büntette meg.

A céhbeli mesternek nem volt szabad *szakmánymunkát* végeznie, ha egy mester e szabály ellen vétett, elkobozták a szerszámainak.⁷

1676-ig a pintérek eltűrték azt, hogy néhány gazdag polgárnak, bortulajdonosnak ú. n. *udvari bodnára* (Hofbinder) volt.

¹ 1580. XII. 7. szűcs cl. 10. a. (Selmech. Ivtr. cred.)

² 1676. XII. 9. pintér cl. 20. a. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

³ 1627. I. 15. timár cl. 5. a. (M. N. M. Ivtr.)

⁴ 1688. X. 11. asztalosok cl. (M. N. M. Ivtr.)

⁵ *Richter E.* Id. mű. 153. l.

⁶ 1752. IV. 28. ném. kalap. cl. 12. a. (Sajátom.)

⁷ 1594. IX. 23. ácsok cl. 2. a. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

Ez az udvari bodnár nem volt polgár, s adót nem fizetett. Igen sértette a céhbeli bodnár mestereket, hogy szabályzatuk ellenére, mely az ilyen jött-ment embereknek nem engedte meg a bodnár mesterség üzését, jogaik sérelmére szabadon működnek, ezek az ő szemükben kontár udvari bodnárok. Sokáig sem mire sem mentek panaszaikkal, mert hiszen a *leggazdagabb polgárok* (»Valdburger«) voltak a vádlottak.

1676-ban végre a városi hatóság megtiltotta az udvari bodnárok működését, mert ezek a céhbeli mestereknek, a polgár pintérek jogait sértették, adót nem fizettek, holott a polgárnak jó és rossz időben kötelessége a város mellett kitartani és eltűrni a felmerülő terheket. Az udvari bodnárok pedig, midőn a várost és a céhet veszély fenyegeti, tovább lépnek. Úgy látszik, hogy a hatóság tilalma sem használ, mert a pintérek 1676-ki céhlevelükben szükségesnek találják a védekezést oly módon, hogy meparancsolják a céhbeli mestereknek és legényeknek, hogy az olyan gazdag polgárnak (Valdburger), aki udvari bodnárt tart, és ez megbetegszik, semmiképen ne dolgozzanak és az udvari bodnárt ne tekintsék becsületesnek. Aki ezen szabály ellen vétett, azt szigorúan megbüntették.¹

A céheknél általános volt az a szabály, hogy a céhbeli mester *ne vállaljon olyan embernél munkát*, akinek egy más céhbeli mesternél rovása, adósága van, és azon ember ezen mesternek állandó vevője.

Igy a kovács mester nem patkolhatta meg a fuvaros lovát, nem javíthatta meg szekerét, ha tudomása van arról, hogy az a fuvaros egy másik kovácsmesternél dolgoztat s annál tartozása is van.²

S ez így volt minden céhnél a céhrendszer végső lehetéjéig.

Mégis kivételt tettek ezen szabály alól is, pld. oly esetben, ha az illető mesternek épen a szükség esetén nem volt anyaga, vagy ahhoz való szerszáma, ami a munkához nélkülözhetetlen.

Ez esetben más mester elvállalhatta a munkát.

A pintér céhnél 1676. megtiltották a céhbeli mestereknek,

¹ 1676. XII. 9. pintér cl. 17. a. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

² 1591. III. 14. kovács cl. 9. a. (Selmech. Ivtr. ered.)

hogy egy úrnak, vagy bortulajdonosnak egyszerre két mester dolgozzon, különben 1 forint bírságban marasztalták el. De ha egy úr a maga rendes bodnáránál valamit megrendelt és azon mesternek nem volt meg a hozzávaló anyaga, ez esetben más mesternél készíttethette el a művét és hasonló esetben új bor, sőr és méhsőr hordót is vehetett az illető úr egy más mesternél.¹

A kőművesek 1707-ben elhatározták, hogy ha egy építkező úr egy céhbeli mesterrel szerződést kötött bizonyos munkához, azután pedig ezen mestert elutasítja s más mestert kíván, az ilyen embernél egy kőműves mester se vállalja el a munkát, kivévn, ha az úr teljesen kielégítette azon mestert, akivel a szerződést megkötötte. Amely mester ezzel szemben üzérkedett azt 12 forint bírságban marasztalták el.²

Hasonló határozatot hoztak a *fürdősök* és *sebészek* 1720-ban, midőn kimondták, hogy ha közülök valamelyiknek a vendége, akit a sebész bizonyos időn át kezel, anélkül, hogy az elfogadott kezelésért az illendőséget előre megfizette volna, a kezelő sebészt elhagyja és mástól kíván kezelést, az ilyen ember kezelését más sebész ne vállalja el mindaddig, míg az első mestertől nem hoz kielégítő bizonyítványt arról, hogy nála minden tartozását leróttá és őt teljesen kielégítette.

Amely mester ezen határozathoz nem alkalmazkodik, azt az ügy természete szerint mindannyiszor ítélik el pénzbírságra, ahányszor a határozatot megsértette.³

A céh tehát gondoskodott arról, hogy az egyes mesterek megélhetésének előfeltételei biztosítva legyenek.

Ami különben kiviláglik abból is, hogy ahol sok volt a mester, azon céhet *zárt céhhé tették*, vagyis a megállapított számú mestereken felül több mestert nem fogadtak be a céhbe. Azonkívül, ha úgy látták, hogy pl. egy mesternek két-három műhelye van, más mester pedig még a *kibérelt* műhelyben is csak tengődik, akkor *megtiltották*, hogy egy mesternek *több műhelye* legyen.

Igy határozták el 1724. a kovácsok, hogy egy mester *kettőnél több* műhelyben *nem* űzheti mesterségét.⁴

¹ 1676. XII. 9. pintér cl. 18. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

² 1707. VI. 22. kőműves cl. 18. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

³ 1720. VIII. 23. Chiruligusok 2, céhszabályzata. (XX. Fons.)

⁴ 1724. III. 10. kovácsok folyamodványa. (Selmech. lvtr. XX. Fnos.)

Hogy pedig az üzérkedést megakadályozzák, és a kölesnösség érzete el ne homályosuljon, a szegényebb mesterek oldalára szükségesnek tartották megparancsolni a mestereknek, hogy egy mester se merészkedjék a *vásáron* összevásárolni a *kész árut* azon célból, hogy azzal ismét üzérkedjék. Aki e parancs ellen vétett, attól az összevásárolt árut elkobozták.¹

Hasonló okokból, és az erkölcs szempontjából szigorúan hagyta meg a hatóság 1591-ben a kovácsoknak, hogy a *lopott vasanyagot és szerszámot* — melynek elidegenítése különösen a bányaműveknél nagy mérvet öltött — súlyos bírság, sőt bebörtönözés terhe alatt egy mester se *merészeljen összevásárolni*.²

Sajátosan gondoskodik a timár céh az ő tagjairól.

A timárnak mindenkor gondoskodnia kell, hogy kellő számú nyersbőre legyen.

Mestersége olyan, hogy művének teljes elkészítéséhez több mint negyed év szükséges. Ezen idő alatt természetesen egyszerre több nyersbőrt készít ki. Hogy azután a kellő időben elegendő nyersbőr álljon rendelkezésére, már a legrégebb időben a mészárossal kötött *szereződést*, aki számára a szükséges nyersbőrrel gondoskodni tartozott.

A szerződés épségben tartása, érdeke volt a timárnak kivált akkor, midőn a timárok számban meggyarapodtak s mindegyiküknek szüksége volt a megfelelő nyersbőrre. Ezért a céhszabályzatok a nyersbőr vételét is szabályozzák.

Ezek értelmében, ha egy mester egy mészárosnak vagy más egyénnek előleget ad és vele a nyersbőrök vételében meg egyezik s ha ezután egy másik mester jó és löbbit ígér annak, mint mestertársa, sőt arra csábítja, hogy az előbbi mesterrel kötött egyezséget tőrje meg, az ilyen mestert 100 magyar pfennig bírságban marasztalják el.³ Így rendelkezik az 1609-ki céhszabályzat, melyben még *állandó szerződésről* timár és mészáros között *nincs* szó.

1677-ben azonban már szerződésről szól a timár céhszabályzat, midőn megtiltja a mestereknek, hogy társaiktól elcsábítsák

¹ 1670. VII. 7. cipész cl. 19. a., 1655. X. 22. cipész cl. 21. a. (Selmech. lvttr. ered.) 1752. IV. 28. ném. kal. cl. 15. a. (Sajátom.)

² 1591. III. 14. kovács cl. 10. a. (Selmech. lvttr. ered.)

³ 1609. VII. 17. timár cl. 14. a. (Selmech. lvttr. ered.)

a mészáros. akivel évi szerződésük van a nyersbőr vételét illetőleg.¹

Ha paraszt ember, vagy más nyersbőrt hozott a tímár házába eladás végett, vagy pedig azon célból, hogy azt számára feldolgozzák, s ha ilyenkor a mester nem volt otthon, a segédnek nem volt szabad a bőrt a többi nyersbőr közé kiteríteni, hanem azon módon meghagyni, ahogy azt hozták mindaddig, amíg a mester jó, hogy az azután a bőrt hegyes eszközzel megjelölve magának kiteríthesse. A jelet a tímár megjegyezte magának külön táblán, vagy könyben, hogy a *feldolgozott* bőrt felismerhesse.²

Igy gondoskodott a céh az ő tagjának megélhetési előfeltételeiről. Másrészt azonban ügyelt a *hatósággal* egyetemben arra is, hogy a kiállított *mű jó, a közönség igényeit* kielégítő legyen.

1605. történt, hogy Rákóczinak egyik ezredese bearanyozás végett egy tollat küldött Róberth nevű selmecebányai aranyműveshez. Az aranyműves sejtve, hogy a bearanyozásért a kuruc ezredestől amúgy sem kap pénzt, sáfránnal kente azt be. Rettenetes haragra gyuladt a megcsalt ezredes. S megüzentette a bírónak, hogyha Róberth aranyműves nem készít most két tollat: az egyik a kérdéses toll, a melyért fizet s egy másikat büntetésből, feljön Selmece, az aranyművest megköltözteti és megtaníttatja, hogy kell az embereket megcsalni.

A bíró maga elé idézte Róberthet, megbüntette s úgy rá üesztett, hogy az nem két, hanem három és jól bearanyozott tollat készített.³

A céh részéről — mint tudjuk — a *műlátó mesterek*, feladata volt felügyelni arra, hogy az árúk kifogástalanok, a szabályzatokhoz mérten kidolgozottak legyenek.

A hatóságnak pedig már IV. Béla király óta meg volt az a joga, sőt kötelessége, hogy az *ipartermékek árát* a körülményekhez képest szigorúan megállapítsa.

A városi hatóság ezen jogát II. Ulászló, majd 1655-ben III. Ferdinánd erősítette meg.⁴

¹ 1677. I. 15. tímár cl. a. 20. (Selmeceb. lvtr. ered.)

² 1609- VII. 17. tímár cl. 13. a. (Selmeceb. lvtr. ér.)

³ *Richter E.* Id. mű 55. l.

⁴ 1804. takácsok cl. 8. a. (Egy. könyvt. lvtr.)

Hogy miként örködött a hatóság a felett, hogy a mesterek az általa megengedett *árjegyzék szerint* árúsítsák termékeiket, arról a kellő helyen megemlékeztünk.

Kiterjeszkednek a céhiratok arra is, hogy a módosabb mestereknek szívükre kötik *szegényebb mestertársaik támogatását*.

Ha pld egy szűcs, cipész mesternek nincs készletben elegendő bőre, anyagi állapota pedig akadályozza abban, hogy készpénzen vehessen bőrt, emberbaráti kötelessége volt a mestertársaknak, hogy az ilyen szegény embert súlyos helyzetében támogassák s neki 4—5 kisebb fajta bőrt és egy nagyobb bőrt hitelbe átengedjenek.¹

A szűkölködő mestert a céhládából is segítették, *kölcsönöztek* neki pénzt.²

Ha vásárra ment a mester s útközben szerencsétlenség érte, a vele menő társaknak kötelességük volt rajta segíteni, ha ezt nem tették, súlyos büntetés várt rájuk.³

Gondoskodott a céh a beteg mesterről is. A beteg mestert társai ápolgatták. S ha a beteg mesternek nem voltak legényei, a céh gondoskodott arról, hogy a beteg és családja fenntartása céljából jó mesterlegények dolgozzanak műhelyében.⁴

Későbbben a beteg mestert az ifjúmester volt köteles ápolni és műhelyét a család fenntartására vezetni, kivévn, ha a mester fertőző beteg.

S ha a beteg mester műhelyében nem volt legény, a céhmester gondoskodott részére egy jó segédről.⁵

A szerencsétlenül járt vagy hosszas betegségben szenvedő mesternek elengedte a céh az évi céhadót is.⁶

Különben pedig Selmechányán már az *Árpád korban*

¹ 1605. szűcs jegyzk. (Selmech. Múz.) 1639. VI. 2. a timárok és cipészek peres iratai. (Selmech. lvt. XX. Fons.)

² 1671. XI. 15. szűcs jk. (Selmech. Múz.) 1676. XII. 9. pintér cl. 18. a. (Selmech. lvt. XX. Fons.) 1688. X. 11. asztalos cl. 10. a. (M. N. M. lvt.) 1707. kalmár cl. záradék. (Selmech. lvt. XX. Fons.) 1804. takács cl. 20. a. (Egyet. könyvt. lvt.)

³ K. n. kereskedő cl. 17. a. (Selmech. lvt. XX. Fons.)

⁴ 1591. V. 15. pintér cl. 13. a. (Selmech. lvt. ered.)

⁵ 1676i XII. 9. pintér cl. 19. a. (Selmech. lvt. XX. Fons.) 1677. I. 15. timár cl. 2. a., 1688. X. 11. asztalos cl. 9. a. (M. N. M. lvt.)

⁶ A kalapos céh adókimutatáskönyve. (Sajátom.)

voltak kórházak, hol a betegeket ápolták. A kórház igazgatója a „kórházatyá” (Spitalski otec);¹ mindig a városi tanács tagja.

A mesterek és segédek pedig állandóan fizettek a kórházra.² 1735. egy évre 30 krt. fizettek a mesterek s a legények az *irgalmas barátok* részére, akik ezen céhirat szerint odaadással ápolnak idegent és helybelit valláskülömbőség nélkül.³

Ha a mester, vagy bármely hozzátartozója meghalt, a céh gondoskodott arról, hogy az *elhalt kellő tisztességgel temettesék el*.

„*Eljáratták a céhtáblát:*“⁴ vagyis rendszeren az ifjúmester utján tudatták a mesterekkel a gázszos hírt.

Ha ez megtörtént, az ifjabb mesterek és legények ünnepi ruhában felváltva áltak őrt a halott körül.⁵

Kiadták a *tetemtakarót* („*Leichtuch*“), melyet a céhládában a céhmester őrzött,⁶ s mely fekete posztóból készült. Ilyen takaró pld. a szűcs céhnél kettő volt, egy nagyobb és egy kisebb. S amely mester azt kívánta, hogy temetése alkalmával tetemét a halottas házban ezen takaróval fedjék be, annak mesteravatása alkalmával külön díjat kellett fizetnie a takaró költségeinek törlesztése címén. Így fizetett a szűcs céhnél a belépő mester 1655-től 2 tallért a takaróra.⁷

Az elhalt mestert vagy hozzátartozóit a céh mindenegyes tagjának, mesternek és hozzátartozóinak *kötelességük* volt végútjukra *elkísérni*. A koporsót a mesterek vitték. Amely céhben kevés volt a mester, ott a mesterek és a segédek hordták a koporsót. A népesebb céhben a fiatalabb mesterek.⁸

Aki a temetésen nem jelent meg, eltekintve, ha valami

¹ 1832. A kórház-atyá nyugtatóványa. 1852. Szefesik adókönyve. (Sajátom)

² 1735. Feil János céhbiztos parancsa a szabólegények szabályzat könyvének fedelén (Selmecb. lvtr)

³ Ugyanott.

⁴ 1650. XII. 1. esizmadia cl. 25. a. (Selmecb. lvtr. ered)

⁵ 1570. VII. 7. cipész cl. 8. a., 1591. III. 14. kovács cl. 3. és 4. a. (Selmecb. lvtr. ered) 1676. XII. 9. pintér cl. 20. a. stb.

⁶ 1655. szűcs jk., 1691. U. o. (Selmecb. lvtr. ered)

⁷ 1655. szűcs jk., U. o. 1691-ki kelt alatt. (Selmecb. lvtr)

⁸ 1570. VII. 7. cipész cl. 8. a., 1591. III. 14. kovács cl. 3. és 4. a., 1591. V. 15. pintér cl. 3. a., 1699. tímár cl. 15. a., 1650. esizmadia cl. 24. a. (Selmecb. lvtr. ered)

sürgős ügy vagy betegsége akadályozta abban, melyet azonban a céhmesternek be kellett jelenteni, azt bírságban marasztalták el.

1570-ben a temetésről távolmaradt mester félforint bírságot fizetett a céhbe.¹

1591-ben az ilyen bírság 35 dénár a pintér céhben. U. akkor a kovács céhben 50 dénár.²

1650-ben a csizmadia céhlevél szerint 4 forint.³

1655-ben a cipész céhnél ez esetben a bírság félforint, tehát annyi, mint 1570-ben.⁴

1676-ban 1 forint a bírság⁵ a pintér céhnél.

1677-ben a timárcéhben 1 forint: a puskamíveseknél 60 dénár.⁶ — 1688-ban a kalmár céhben egy itce bor a bírság.⁷

1706-ban ugyancsak a kalmár céhben, ha idősebb céhtag követi el a mulasztást 5 garast, a *fiatalabb céhtag* ennek a *kétszeresét* fizeti bírságul.⁸

1707-ben a puskamíveseknél 60 dénárt fizet a temetésről távolmaradt mester.⁹

A kereskedő céhben ez időben az ilyen bírság 20 garas.¹⁰

1729-ben a szabó céhben még azt a mestert is megbírságolják, aki *későn* jelenik meg a temetésen. Ezért 25 fillér bírságot írnak elő, amelyik mester egyáltalán nem jelenik meg, az 50 fillért fizet bírságul.¹¹

Mária Terézia uralkodásától ezen bírság 1 forint.¹²

Temetés után a mester özvegyénél *halotti tort* tartottak a mesterek.

¹ 1570. cipész cl. 8. a. (Selmb. lvt. er.)

² 1591. III. 14. kovács cl 3. és 4. a., 1591. V. 15. pintér cl. 3. a. (Selmech. lvtr. ered)

³ 1650. XII. 1. csizmadia cl. 24. a. (Selmech. lvtr. ered.)

⁴ 1655. X. 22. cipész cl. 5. a. (Selmech. lvtr. ered.)

⁵ 1676. XII. 9. pintér cl. 21. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

⁶ 1677. I. 15. timár cl. 3. a. (M. N. M. lvtr.) 1677. puskavíves cl. 22. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

⁷ 1688. kalmár cl. 9. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

⁸ 1706. XI. 3. kalmár cl 15. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

⁹ 1707. VI. 22. kőműves cl. 22. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

¹⁰ K. n. Kereskedő cl. 17. a. (Selmech lvtr. XX. Fons.)

¹¹ 1729. Szabó céh szab. 19. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

¹² 1752. IV. 28. ném. kal. cl. 15. a. (Sajátom.) 1804. Takácsok cl. 17. a. (Egy. könyvt. lvtr.)

A legközelebbi istentisztelet alkalmával pedig imádkoztak és áldozatot hoztak a megboldogult emlékezetére és a szegény nép javára.¹

Igy folyt le a céhbeli mester élete.

A céh a mester halála után sem feledkezett meg tagjáról, gondoskodott *özvegyéről és az árvákról*.

A céh megengedte az özvegynek, hogy férje halála után folytathassa a mesterséget, ehhez azonban feltételt szabott.

E feltétel volt, hogy az özvegy *erkölcsösen* éljen és a *céhszokásoknak* magát alávesse.²

Élvezhette boldogult urának céh jogát, de csak addig, míg ismét férjhez nem ment.

A csizmadiák céhszabályzata így foglalja össze az özvegy jogait és kötelességeit: »Az csizmasia mestereknek felesighek és özvedjek míg az uroknak nevit viselik, tiszteshégesen az eő uroknak thürvjayvel élhetnek.«³

Ha az özvegy, férje halála után a mesterséget folytatni akarta, hogy ezt tehesse, a céhmester gondoskodott arról, hogy egy jó mesterlegény, mint üzletvezető pótolhassa a műhelyben a mestert.⁴

A legtöbb céhnél az a szokás divik, hogy az özvegy mesterné azon műhelyből választhatja ki magának a legényt, amelyből óhajtja.⁵

A kötélverők céhénél az *ifjúmester* tartozott az özvegy mesternének segíteni. A segítségért az özvegy *borravalót* (>discretio<) adott az ifjú mesternek.

Az olyan mesterségnél, mint például a timár mesterség, amelynél az özvegy mesterné nem igen őrizhette ellen a legények munkáját és a vásáron nem tudta pld. a bőrt a megfelelő arányban felválni, az ilyen mesterségnél úgy gondoskodtak az özvegyről, hogy az ilyen mestert, természetesen leggyakrabban az ifjú mestert rendelték az özvegy műhelyébe, aki a műhelyt

¹ 1570. VII. 7. cipész cl. 8. a., 1655. X. 22. cipész cl. 5. a. (Selmech. lvtr. ered.)

² 1688. X. 11. asztalos cl. 9. a. (M. N. M. lvtr.)

³ 1650. XII. 1. csizmadia cl. 8. a. (Selmech. lvtr. ered.)

⁴ 1676. XII. 9. pintér cl. a. (Selmech. lvtr. ered.)

⁵ 1570. VII. 7. cipész cl. 12. a., 1580. XII. 7. szűcs cl. (Selmech. lvtr. ered.)
1677. IX. 17. puskamíves cl. 12. a. (Selmech. lvtr. XX. Fons.)

vezette. Az özvegy pedig mint háziasszony és férje céhjogainak tulajdonosa szerepelt.¹

Volt mesterség, melyet a mester *özvegye nem* folytathatott s ez volt a *kőművesek céhe*.²

Az özvegy mesternék gyakran *visszaéltek* azon jogokkal, mely szerint ők azon műhelyből választhatnak üzletvezetőnek *mesterlegényt*, amelyből tetszik.

Megtörtént, hogy az özvegy mesternék egymásután változtatták a mesterlegényeket.

Ezért pld. a pintérek 1676-ki céhszabályzata figyelmezteti az özvegyeket, hogy mivel *Selmecebányán* amúgy is *nehéz* munkásokat kapni, a mesterlegényeket gyakran *ne* változtassák, különben a mesterek nem kötelesek miattok nélkülözni azokat műhelyeikben.³

Joga volt tehát az özvegy mesternének műhelyt tartani, segédet felfogadni. Természetes, hogy a vásáron, vagy a vásárcsarnokban azon vásárhely illete meg őt, amelyet elhalt férje foglalt el.

A nyersárúk vételénél s általában minden téren férje jogát örökölte.

Egyben azonban *megrövidült* a joga a mesterével szemben, s ez mint már tudjuk az, hogy özvegy mesterné *inast nem* fogadhatott fel. Csupán annyit engedtek meg, hogy ha a mester halála idején két inas volt a műhelyben, azok közül az olyan inas, aki inaséveinek felét már kitöltötte, inaskodását befejezhette az özvegy mesterné műhelyében; ha ellenben az inas inasévei felét még nem töltötte el a mester halála idején, akkor más mesternél kellett inaskodását folytatnia és befejeznie.⁴

Kedvezményt nyújtottak az olyan özvegynek, aki *ugyanazon* céhhez tartozó legényhez, ifjúmesterhez vagy mesterhez ment nőül.

Igaz ugyan, hogy az ilyen legénynek csak úgy ki *kellett* szolgálnia az *ifjúmester évet*, mint bárki másnak, de, kivált a

¹ 1609. VII. 17. tímár cl. 12. a. (Selmeceb. lvtr. ered.)

² 1707. VI. 22. kőműves cl. 23. a. (Selmeceb. lvtr. XX. Fons.)

³ 1676. XII. 9. pintér cl. 20. a. (Selmeceb. lvtr. XX. Fons.)

⁴ 1688. X. 11. asztalos cl. 7. a. (M. N. M. lvtr.) Szűcs jk. (Selmb. M.)

XVIII. sz. végeig, mint tudjuk *nem* kívánták meg tőle a *mesterévet*, a mesterremeket is lealkudhatta s mesteravatása *sem* volt oly *költséges*, mint más idegen legényé. Beszegődésének díja címén csak a felét fizette a rendes díjnak. — És több más előnyben részesült, miről a maga helyén megemlékeztünk.

Mindezt az özvegy javának előmozdítása végett engedményezte a céh.

Azért elég szerencsétlennek érezhette magát az olyan idegen, szegény mesterlegény, aki a városban le akart telepedni és teljes mesterré avatását kérte, ha a városban nem talált hozzá való és mestersége céhéhez tartozó özvegy mesternét vagy mester lányát. Ilyen állapotban sokszor megfizethellen, lehetetlen volt a mesterré avatása.

1765-ben történt ilyen szerencsétlenség Heckl Tamás szücs mesterlegénynyel, midőn panaszkodik a városi tanácsnak, hogy őt nem akarják felfogadni a céhbe, mivel ő idegen, mester özvegyét vagy lányát nem veszi feleségül s állítólag azért, mert nincs is műhely, amelyet átvehetne. Ő a szücs céh ezen érvelése ellen többek között azt hozza fel, hogy mit tegyen, ha itt a szücs céhben ugyan van 3 özvegy, de mind a hárma már jócskán idős, akik közül egyiket sem hajlandó nőül venni s talán az özvegyek sem gondolnak arra, hogy tekintve korukat — bár mesterségük javára is — férjhez menjenek.¹

Az özvegy mesternét, ha *más céhhez* tartozó mesterhez ment nőül, a férje mesterségének céhéből *kirekesztették* s azontúl a mesterséget külön nem űzhette.

Ezek voltak a mesterné jogai és előnyei a céhben; ezen jogok azonban *kötelességet* is róttak a mesternére.

Megemlítettük, hogy az özvegy mesternének erkölcsös és tisztas életet kellett élnie. A céhadót csak úgy megkövetelték tőle, mint a mestertől.² Hasonlóan fizette a városi adót.³

Azonban nem kötelezték arra, hogy a céhívásokra, áldomásokra és a céhmester választásakor a szokásos lakomára (Irtengeld) való költségekhez hozzájáruljon.⁴ De előírta a céh-

¹ 1765. Heckl Tamás folyamod. (Selmech. lvt. XX. Fons.)

² 1795. Heckl T. foly (Selmb. lvt. XX. Fons.) mint a mestereknél. 1676. XII. pintér cl. 20. a. (Selmech lvt. XX. Fons.)

³ Ugyanott.

⁴ Ugyanott.

szabályzat, hogyha az özvegy férje halála után nem úzi a mesterséget és az az óhaja, hogy az ő gyermekei halála esetén a koporsót mesterek és segédek vigyék a sírjukhoz, akkor évenként fizessen félbeszakítás nélkül 50 fillért a céhbe.¹

¹ 1676. XII. pintér cl. 20. a. (Selmech. Ivtr. XX. Fons.)

IV. RÉSZ

Függelék.

1650. a lévai csizmadia cég a selmeczbányai csizmadia cégnek kiállítja a céhszabályzatot.*

Nos Balthasar Fonta alias csizmazia magister chaeae caeterique Magistri Contubernii vulgo csizmazia in praesidio Sacrae Caes. Reg. majestatis Levensis Commorando memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod honesti ac circumspecti Petrus Marcus Civis Liberae Regie civitatis montanis Schemniciensis nec non Daniel Cziral, Andreas Boiy, Joannes Smidura artis videlicet csizmaziae magistri et incolae dictae civitatis Montanae Schemniciensis nostram personaliter venientes in praesentiam petierunt a nobis debita cum instantia, quatenus regulas et antiquas observationes chaeae dictae nostrae chizmaziae hac in praesidio observatas, quas Nos a magistris csizmaziis *Ujváriensis* magna cum solitudine et instantia extraximus, ipsis quoque authentica in transumpto literarum nostrarum extradere vellemus ut et ipsi ad praescriptarum illarum se se accomodant et artificium suum tanto commodius exercere possent. Quarum quidem litterarum nostrarum tenor talis est:

Nos Petrus Denkovičs alias chizmazia magister chaeae ceterique magistri contubernii vulgo chizmaziae dictae sacrae caes. regi majestatis praesidiis *Ujváriensis* commorandis memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod honesti et agiles Stephanus chizmazia alias Muraközi, Sebastianus chizmazia, Georgius chizmazia Levensis, Joannes csizmazia Paxoniensis, alter Joannes chiz-

* Az eredeti oklevél a selmeczbányai levéltárban.

mazia. Stephanus chizmazia Nitriensis, Michael chizmazia de Szent-Benedek, Mathias chizmazia de Kalna, alter Matthias chizmazia. Joannes csizmazia Passekienis, Georgius chizmazia Bozokienis nec non Stephanus chizmasia Beniensis, artis vide licet chizmaziae magistri et incolae sacrae caes. Regi. Majestatis praesidii Levensis nostram personaliter venientes in praesentiam, petierunt a nobis debita cum instantia, quatenus regulas et antiquas observationes chaehae dictae nostrae chizmazia hac in praesidio observatas, quas Nos a Magistris chizmasiis Comaroniensibus magna cum sollicitudine et instantia extraximus ipsis quoque authentica in transumpto literarum nostrarum extradare vellemus, ut et ipsi ad praescriptarum illarum se se accomodant, et artificium suum tanto commodius exercere possent, Quarum quidem literarum nostrarum tenor talis est. Nos Paulus Szabó, alias Marton Judex, nec-non jurati cives civitatis Comaronensis memorie commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod prudentes ac circumspecti Casparus Keresztineki alias chizmasia Magister Chaehae nec non Georgius Nagi Szombaty suo ac relictiae olim Georgy Chizmasia Pribék dicti, Petri Stomphai Joannis Ugronovits, Matthias Vinczey, Simonis Somogy, Emerici chizmasia, Caeterorum futurorum Magistrorum contubernii vulgo chizmasie dictae in Érsek-Ujvár commorandi nominibus et in personis nostram venientes in praesentiam, petierunt nos demisse, quatenus regulas et antiquas observationes Simposii seu chaehae dictae chizmasie, hac in civitate observatas ipsis sub sigillo istius civitatis concederemus et extradaremus, quorum iusta et legitima petitione moti, regulas seu observationes dictae chaehae hoc pro ut sequitas modo eiusdem extradare curavimus. Nos Paulus Szabó, alias Marthon Judex ac Emericus Geörch, Michael Mészáros et Georgius Kovach senatores nec non Joannes Szabó Fejérvary, Georgius Vargha Marinich, Michael Medgiesi, Blasius Lakatgiartó et Nikolaus Danielffi iurati cives civitatis Comaronensis Memoriae Commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, Quod prudentes ac circumspecti Georgius chizmasia de Somodgij Magister contuberniy Matthus chizmasia de Pergovistia, Joannes chizmasia Sepsi, Nicolaus chizmasia Odrauchich cives et inhabitatores huius civitatis Comaronensis in eoque Caetero-

rumque Magistrorum Artis chizmasiae, nominibus et in personis nostram venientes in praesentiam nobis detegere Curaverunt in hunc modum, quomodo ipse circumspicientes et in animo revolventes abusiones, quibus ipse Magistri artis Chizmasiae, et eorum predecessores in hac ipse civitate comorando sine omnia scripta et ordinata lege, in conservatis ipsorum consuetudinibus ac propter omnem usum et modum conservandorum laborum, seu etiam artificium ipsorum hactenus uti fuissent. Cupientes igitur eiusmodi abusiones et corruptelas funditus ex medio ipsorum tollere, evehere, atque bonis ritibus honestis modis et consuetudinibus inter Regni Hungariae civitatum et nunc in posterum uti et congaudere offerentes. Nobis quoddam scriptum in modum libelli confectum a Venerabili capitulo Jauriensi et per consequens Magistro Chaehae seu Contubernii caeterisque magistris nobis Chizmasiae in eadem civitate Jauriensi comorando extractum, supplicando nobis ut articulos in eodem scripto Hungarico idioma scriptos ac a Chaeha Jauriensi extractos nobisque exhibitos, cum prohonore et ampliore commodo ac ornamento ipsorum. cum vero pro alubgozi statu augmentationeque et decore istius civitatis Comaroniensi et ut deinceps tamquam veri et legitimi magistri et oppifices, artes laboresque ipsorum solitos, subquadam limitata et determinata lege et constitutione securius et tranquillus exercere contunarique possint. In omnibus eorum et singulis punctis ac clausulis et conditionibus (salvis tamen dictae civitatis Comaroniensi antiquis juribus et laudabilibus consuetudinibus semper permenentibus) ratos, gratos ac adeptatos habere litterisque nostris inseri et inscribi faceremus praemissisque literarum articulis, conditionibus ac aliis omnibus ibidem expraessis et denotatis nostrum consensum benevolum parr. et assensum praebere dignavimur Unde nos articulos praedictos diligenter perlustrando pauca quidam addidimus quorum tenor talis est:

Mij Chizmasia Márton Lendvay, Czizmazia György Koppány, chizmasia István Posony, chizmazia Albert Giörj, Giör varosában lakozó chizmazia Mester, Mikoron lattuk volna az mij közöttünk való igenetlenséghez, és mind penighlen az leg-hiniek között való visza voniást akarvan azért azt távoztatnunk, közölünk affile thörvinthelenségheket és szokatlan dolg-

hokott közönséghes és egyenlő akarattal az Pozonj Varosnak Tiszteletes Polghar Mesterinek, bíráinak és Eskutteknak engedelmbul, ugian azon Pozonij Varasnak chizmazia Mesterekh, Ché Mesterijtul, az Cheheknak és rendtartásoknak leveljinek kirtuk mahsat és vittük és vittük az mi kegyelmes Uraink az Giörj kaptalan elijben megh confirmaltatnij és it alat megh ijrattatoti rendtartásokat, Mellieknek megtartására akarkij legien az ki az mij Mestersighunk szerjnt való rendben és állapotban akar allanj és ilnij, akarjuk. hogy engedelmes és köteles legien.

Primus articulus. Hogy ha valaki chizmazia mesterré akar lennj mjndeneknek előtte az Tiszteletös Tanács eleőt az Polgharok köziben adja maghat és az Varosnak szokása szerjnt megheskudgiek az mjre az Polgharok kivanniak.

Secundus Articulus. Hogy az Ché mester és az thöb chizmazia Mesterek eleöth Nemzetségh levelet és tanuló levelit előhossa, hogi ezeket megh látván az eő mestersighinek meghmutatására az Mesterektul egi napot kjrjen és Mester Remeknek kit hivnak, tudnj illik az mjnemő mjvet eleiben adnak az az egi papucsot kapcastul, megh chinallia, és hogi ha az mesterek heljn haddiak és javalliak Mestersighit az Che ladaiban egi aranyat tegien be és közöttük mivet adnak nekj.

Tertius Artikulus. Hogy az megh nevezet chizmasia Mester mely napot kjrt mindeneket az eü Mestersighe szerint megh munkalodgja és az ché Mesternek itjleti szerint az töb Mesterekel egietemben az eő munkaiat megpróbálván és ha heljn hadijak egi köszö Pohart adjon és ismegh az eő értekehe szerint egi ebidet és annak utánna kiszichön az mestereknek és az chéhek ladaiaiban tizenkét forjntot tegien le az Mestereknek közöséghes hasznára ez pedigh az fizetés azért rendeltetet, mjert hogi az Pozonj Ché azt tartja, hogy eött Mesternél thöb neligien. mellyet mjdelaalunk azért az tiszteszéghez szemil mindenkor bealhat.

Quartus Articulus. Hogy ha az eő mestersighit heljn hadgják, hogi jamborul ki tanulta be alhat aztán az töb mesterek köziben, de ugi, hogi törvjn szerint megh hazasodgiek és az mesterekkel minden terhet közösighesen viselljen, és minden modon az mestereiknek rendi szerint szabja és tarcha maghat mjnt jambor.

Quintus Articulus. Hogy igiekezetj azon ligien, hogi mjnd

az fölliul megh mondot dolghokat egi esztendő forghasa alat vighez vigje. De addigh az mestersighinek müüit neüzhisse, se penighlen tanuló inas se leghint neligien szabad tartanj, mighleg az mestereknek törvjnjet rend szerint betelliessitj.

Sextus Articulus. Hogi falurul vagi honnid chizmazia jde az varosban akarna jönny az mestersighet neligien szabad üzni, mighlen az Chéh vighezisinek is törvininek eleghet nem theszen és ha mjvet ide az varasra hozna eladnj, addigh neligien szabad árulni, migh az Chéh mestereket megh nem keresi is az Chéh ladaiaban tegien le tizenhat pinzt és az utan megh latoghassak mjvet és ha valamj ghanchot talalnak benne megh büntessék.

Septimus Articulus. Hogi nagi giakorta minden thörvjn szerint való mesterikk társaságában tjtcon nimelliek szoktak talaltatnja, hogi az nemzetséghe levelet és hogi jamborul viselte maghat az eő életiben és tanusagha semmi levele ninchen róla, az Polgarj terhet egiarant nem vjselik (mjvel csak buidosok) hanem törvjn szerint valoknak életeket ellopiak, vighezis az, hogi ennek utanna effélieknek az varosnak földjn hele neligien, valakik pedigh effilik talaltatnanak tehat az eő mjveket, az varosnak bjraia hírvjel az Chéh mester az töb mesterekkel edjut megh tarthassa.

Octavus Articulus. Az chizmasia mestereknek felesighek és özvedjek migh az uroknak nevit viselik, tisztességhezen az eő uroknak thörjnjjel élhetnek, de ha máshoz mennek férhez és nem chizmasiahoz, kj az mivet és mestersighet nem tughia mindgiarast az Chéhbul ki rekesztessenek.

Nonus Articulus. Hogi ha az chizmasia valamiel chizmazia felesighit veszij és maghat az mesterek köziben adni és jelenteni akarna az fölljul megh jrt pinznek ki az harmadik articulusban vagjon csak feljt tegien le az az nioch forintot. Ha pedigh Chizmazia mester fia ijs igi akarja maghat be adni, tehát az töb fizetésektul ment ember lészen, hanem mjnt az Apja ollian szabadsághal élhet.

Decimus Articulus. Senkinek az mesterek közül vagj felesighek közül neligien szabad ket chizmasia leghinnil, azonkíppen inasnal többet tartani.

Undecimus Articulus. Inasok nigi esztendeigh tartoznak tanulj az mesterséghez, mindaz által ugi hogi negiedik eszten-

dőben minden heten adjanak neki tiz tiz pñzt, az eő mestere adgion nekj. Ha aztán mind az nigj esztendejit kitöltj, az eő mestere egi öltöző ruhát adgion nekje az mint szoktak egieb mesterek is adnj, az eő tanuló levelit inas esztendeirul és mestersighirul az Chéh Pechiti alot adni, egi talliral tartozik is az tanuló Inas, hogi az mester leghinjek köziben szamlaltatik, szokás szerint tisztességhit jelentche megh az eő értéke szerint és az Inas mjkor meg szeghöttetik, tegien le huszoneött pñzt, mikor felszabadul eötven pñzt.

Duodecimus tertius Articulus. chizmazia mester leghinnek többet egi hétre ne legien szabad adni harmincket pinznél egi mesterembernek is, se az mostanj, se az következő Mestereknek. Mesterségheknek elveztisek alat is az Mesterleghin, se sokadalomnak, se innepeknek, se országli Gyűlésinek jdeyen el ne hagihasa az urat.

De ket hettel annak előtte megmondja az uranak, hogi el akar tüle mennj. Azonkíppen ha ismét mas Városban el akar mennj.

Decimus quartus Articulus. Ha valamel mester más mesterembernek elszökött inasát tudva nala tartja nigj forintt annak büntetése, minden enghedelem nélkül ligien, kit az Chéhnek ladaiban vessenek is az inast az előbbj mesterhez vissza ereszik és ha az inas az eő Mesterihez vissza nem mennj (okot nem adhatna az eő mesterihez) tehát neligien szabad senkinek megtartani, hanem telliességhel az Mesterek az mestersightul kirekeszik.

Decimus quintus articulus. Hogi ha valaki talaltatik hogi mas mestertul atomban avagj titkon az mester maghahoz hyna avagi hitetnye ez mester leghint, az Mester nigj forinttal büntessék minden enghedelem nélkül és az Chéh ládaiában vetessék, azonkíppen az leghin is kj eckíppen az eő Mesterjtul el migiön az fölliul meghjrt büntetése legien és azt is a chéh ladaiaiban vessék.

Decimus sextus articulus. Az tanuló inasokat az Chéh mester hjre nélkül egi mester se fogadgia, hanem bizonyásgh levele livin Chéh pechiti alatt attul az hol az mestersighet tanulta, ebben penigh egi esztendő alat eljárion is meghozza az tanuló levelet, ha ninchen, mellire mind az tanuló inasok törekedgienek, az eő Mesterynél az kinél tanolt, hogi megh agia nekie. Ha valamel leghin tanolt volna kontár avaghi

himplér heljen és Chéh levelire akor szolgálalni egi esztendeigh szolgáljon és az Chéh ladaiban tegien le három forintot, azután agianak tanuló levelet nekje.

Decimus septimus articulus. Hogi ha valamj haborusagh az Mesterek és az mester leghiniek között tamadna, az Ché Mester, az thöb Mesterekkel edgyütt ljin eleikben hivatván és az file köztök való haborusághnak elvighezisjre ligjen hatalma az Chéh mesternek, mind azonáltal szabad ligien az város biraia elejben menj hogi ha valamel fél velnj maghat ighen megtherhelhetnek lenni az Chéhnek bosszúsagaert.

Decimus, oktavus Articulus. Hogi mikor az leghin avagi az inas a mestereket kyrnjk, hogj özvegjülljenek, tartoznak az Mestereknek összevigiülisikért az Chéhnek ladaiban 25 pinzt szamlalnj. Az ki penighlen az Chéh Mesterre avagi valamellikre való bosszusághert ugi hogj eleghedendő mentsighet nem adhat hogi az Chében nem mehetet, viszontak valamel Mester az Chéhben be nem migien mikor hivattia az Chéh Mester semmi mentseghe ne lehessen, hanem ha ugian olj betegh volna, hogj az agiambul fel nem kelhetne, de ha fön iar és el nem jön 35 pinz büntetése enghedelem nélkül kjt az Chéh ladajaban vessenek.

Decimus Articulus. Hogi ha valamely Mesterhez mester-leghin találkozik, tehát az Mester tartozik meghjelenteni az Chéh Mesternek avagi az Atya Mesternek és mivet ne agion nekj ha migh nala leszen vagh egi nap, vagi ket nap, hanem hirre tegien az Mestereknek, mert ha megh nem jelenti is titkon munkalottat, minden enghedelem nélkül 50 pinz legien büntetése, kit az Chéh ladaiban vessenek.

Vicesimus articulus. Chizmazianak való bőrt sokadalomban avagi akar mel időben ide az városra kit hoznak senkj egimas hire nélkül az Mestereknek ne merie megh vennj nigi forint birsagh alat enghedelem nekül, mel nigi forintot az Chéh ladaiban vessenek.

Vicesimus primus Articulus. Az mel mesterek az Chéhben vadnak akik Comaromban laknak, kik közül minden esztendőben Cheh Mesterré választassik és ha edhig az másik ellen valamj tiszteletlen szót szólna, mikor edgiút vadnak az Chéh Mesternek hatalma legien harmincz két pinzel megbüntetni, kit az Chéh ladájában tegyenek.

Vicesimus secundus articulus. Hogy az Céhnek tulajdon peceti legyen, mel pechitet oltalomirt az Chéhnek ladájában tarchanak és mel pechittel az Mestereknek hjrek nekul semmi levél ne pöcsiltessék.

Vicesimus tertius articulus. Hogj ne menthesse magát, hogy ezeket az Chehbely vigheziseket is Törvjnjeket nem tudja vagj tutta volna, azért minden Kanthorban az Chéh Mester eözve hja mind az eghisz Mestereket és inasokat, és mind az eghész Mestersigben livöket és ezeket az Chehbely végzéseket és Törvjniakat, és az bünteliseket mindenestul megholvastatnj és magiaraztatnj ghondgja ligien az Chéh Mesternek rea mind az közönsighes Chéhnek jó voltaert és hasznaert, hogj senkj ne menthesse maghat, hogi nem tutta és nem hallotta volna és az Chéhnek ladájában közönsighes haszonirt minden vessen tizenket — ket pinzt és Szent Mihál nap uthon az mester leghin föl kellyen három órán eyffél uthan és ismigh estve kilenc órán feküdgiek le és kilenc órán este hadgja el az ura dolghat.

Vicesimus quartus articulus. Hogy mikor az Inas, avagy Mester leghin, avagi az Mesterek közül valamelliknek feleséghe avagi gyermeke megh hal mikoron az Cheh Tablat eljaratjak és el nem migien nigj forint birsághe legyen és ha az inasa vagy leghin meg — megbeteghedik, tehát az eő szolgha tarsay tartoznak (ha gyamoltalan volna) szükséghekoran hozzaia látny és táplalnj és az Chehektul néha néha seghitenj az Chéheknek az atyafiuy szerettért és közönsighes meghmaradásaert.

Vicesimus quintus articulus. Hogi az mesterek közül edgyk az masiknak mivjben beleneálljon, se penighlen felne foghion, annak az mivjnek az arraigh való büntetéseigh, az Chehnek javára és meghmaradásara.

Nos itaque praemissa supplicatione dictorum Magistrorum artis Chizmasiae moti prae insertos articulos non abrasos non canullatos nec in aliqua parte suspectos sed omni prorsus vitio cures ea plena auctoritate qua fungimur approbamus ratificamus ac pro praefatijo Magistris toto videlicet contubernio Chizmazie artis Comaronyensis praesentibus nempe ac futuris valiturus confirmavimus. Harum nostrarum vigore ex Testimonio literarum medjante. Datum Comaronyensis 17. Die Mensio Octobrjs Anno dominj 1607. Unde nos ad instantiam praefatorum Magistrorum Contubernij seu collegij chiz-

masiae in Praesidio Ujváriensis existentium praescriptas Literas privilegiales Chaehae seu Artis Chizmasiae Magistrorum eiusdem Collegii Comaronjensis sub sigillo authentico istius civitatis eiusdem extradare curavimus: Communj ex Eoscente aequitate.

Datum Comaroniensis die 19. Mensis Maij Anno dominij 1610. Laurentius Hilj juratus Notarius civitatis. E

Nos quoque postulatis ex legitimis usque iustis praefatorum Magistrorum Chizmasiarum satis facere volentes requisitionibus ut videlicet inter eos quoque ordo solitus ac Consuetudo laudabilis in huiusmodi Chaehae seu confraternjtatis aut Contubernij servetij majoribusque firmetur honestatis insigniis, praescriptas literas nostras privilegiales eisdem magistris Chizmasiis in transumpto literarum nostrarum de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquaj extradandas duximus sub sigillo majorj Chaehae nostrae comunj requirante iustitia. Datum Uyvár die vigesimo secunda mensis Decembris Anno dominij Millesimo sexcentesimo vigesimo nono Unde nos quoque ad instantiam praefatorum Magistrorum Petro Marco civi libera Regia Civitatis Montanae Schemnitziensis nec non Danielj Kiral, Andreae Baij, Joannij Smjdura in dicta civitate Schemnicis existens ac Balthasaro Fonta alias chizmazia incolae praesidii Levensis praescriptas literas privilegiales chaehae seu artis Chizmasiae eisdem Magistris in transumpto literarum nostrarum sine diminutione aliquaj extradandos duximus sub sigillo Chaehae nostrae Comunj et id exposcente aequitale. Datum Levae die prjma decembris Anno dominij millesimo sexcentesimo quinquagesimo.

L. S.

Benedictus Surj Sacrae
Caes. Regi Maiestatis praesidio Leveniensis.

